

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ - ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
(Δ.Π.Μ.Σ.) "ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ"
2^η ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Η ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Αφροδίτη Μπασιούκα

Μεταπτυχιακή Εργασία η οποία υποβάλλεται
για την εκπλήρωση των απαιτήσεων
για το Διεπιστημονικό - Διατμηματικό
Δίπλωμα Ειδίκευσης
του Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Πολυτεχνείου
"Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών"

Αθήνα, Νοέμβριος 2011

Επιβλέπων: Καθηγητής Δ. Καλιαμπάκος

Περιβάλλον
και
Ανάπτυξη

Επιτροπή Παρακολούθησης:
Καθηγητής Δ. Καλιαμπάκος
Επ. Καθηγήτρια Ε. Δημοπούλου
Επ. Καθηγητής Ι. Σαγιάς

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας τη διπλωματική μου εργασία, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα κ. Δημήτριο Καλιαμπάκο, Καθηγητή ΕΜΠ, για την άριστη συνεργασία, την εμπιστοσύνη που μου έδειξε καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου και τη δυνατότητα που μου έδωσε να ασχοληθώ με το τόσο ενδιαφέρον και σημαντικό θέμα της δημογραφικής ταυτότητας των ορεινών περιοχών της Ελλάδας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της επιτροπής: την κ. Έφη Δημοπούλου, Επ. Καθηγήτρια ΕΜΠ, και τον κ. Ίωνα Σαγιά, Επ. Καθηγητή ΕΜΠ, για την υποστήριξή τους σε όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στην κ. Στέλλα Γιαννακοπούλου, υποψήφια Διδάκτορα, για την καθοδήγηση που μου παρείχε και την πολύτιμη βοήθειά της κατά τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ τους φίλους μου: Καλλιόπη, Φράγγα, Νίκο, Μαριάνθη, Βάιο, Ηρώ και Κώστα για τη βοήθεια και τη συνεχή συμπαράστασή τους. Η παρουσία τους υπήρξε καθοριστική.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη μητέρα μου για την αμέριστη κατανόηση και ηθική συμπαράσταση που μου παρείχε και τον πατέρα μου, στη μνήμη του οποίου αφιερώνεται αυτή η εργασία, γιατί έκανε όνειρα, με παρότρυνε και με ενθάρρυνε στη συνέχιση των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	16
ABSTRACT	18
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	20
1.1 Εισαγωγή.....	20
1.2 Στόχος και Αντικείμενο της εργασίας.....	20
2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	22
2.1 Περιοχή μελέτης.....	22
2.2 Μεθοδολογία & Δεδομένα	23
2.3 Ορισμοί.....	26
2.3.1 Ορισμοί σε παγκόσμιο επίπεδο	26
2.3.2 Ορισμοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο	27
2.3.3 Ορισμοί σε εθνικό επίπεδο	31
2.3.4 Ορισμός Νόμιμου, Μόνιμου και Πραγματικού Πληθυσμού.....	33
3. ΟΙ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	38
4. Η ΟΡΕΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ	42
4.1 Τα βουνά της Ελλάδας	42
4.2 Έκταση και Μορφολογικά Χαρακτηριστικά.....	48
5. ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	52
5.1 Μέγεθος και Εξέλιξη Πληθυσμού.....	52
6. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	115
6.1 Κατανομή κατά φύλο και ηλικία.....	115
6.2 Σύνθεση κατά φύλο	138
6.3 Δείκτες και Μέτρα Σύγκρισης Ηλικιακής Σύνθεσης Πληθυσμού	163
7. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	175
7.1 Απασχόληση και Ανεργία	175

7.2 Μορφωτικό Επίπεδο.....	191
8. ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ	194
9. ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΣΤΟΝ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗ.....	211
10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	221
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	229

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Πληθυσμιακή Εξέλιξη ΔΔ και ΚΔ από το 1940 έως το 2001	24
Πίνακας 2: Κριτήρια ορεινότητας σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες	30
Πίνακας 3: Σχέση μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος – Ορεινές Περιοχές.....	33
Πίνακας 4: Σχέση μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού σε επίπεδο Νομού - Ορεινές Περιοχές	34
Πίνακας 5: Σχέση μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού σε επίπεδο Δημοτικού και Κοινοτικού διαμερίσματος	36
Πίνακας 6: Έκταση των Ορεινών Περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	39
Πίνακας 7: Πληθυσμός των Ορεινών Περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	40
Πίνακας 8: Έκταση των Ορεινών Περιοχών στην Ελλάδα.....	41
Πίνακας 9: Πληθυσμός των Ορεινών Περιοχών στην Ελλάδα	41
Πίνακας 10: Πεδινή, ημιορεινή και ορεινή έκταση σε τχλμ	48
Πίνακας 11: Ποσοστό πεδινής, ημιορεινής και ορεινής έκτασης στο σύνολο της χώρας	49
Πίνακας 12: Ποσοστιαία κατανομή ορεινού, ημιορεινού και πεδινού πληθυσμού ανά έτος απογραφής (πραγματικός πληθυσμός)	56
Πίνακας 13: Ποσοστιαία μεταβολή του πληθυσμού σε ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές.....	58
Πίνακας 14: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Ελλάδας το έτος 2001	139
Πίνακας 15: Δείκτες σύνθεσης κατά φύλο του πληθυσμού σε ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές της Ελλάδας, 1991 - 2001.....	141
Πίνακας 16: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Ηπείρου το έτος 2001	142
Πίνακας 17: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Θεσσαλίας το έτος 2001	144
Πίνακας 18: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Θράκης το έτος 2001	146
Πίνακας 19: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Κρήτης το έτος 2001	148

Πίνακας 20: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Μακεδονίας το έτος 2001	150
Πίνακας 21: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Στερεάς Ελλάδας* το έτος 2001.....	152
Πίνακας 22: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Πελοπόννησος το έτος 2001	154
Πίνακας 23: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών των Νησιών Νοτίου Αιγαίου το έτος 2001.....	156
Πίνακας 24: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών των Νησιών Βόρειου Αιγαίου το έτος 2001.....	158
Πίνακας 25: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών των Νησιών Ιονίων το έτος 2001	160
Πίνακας 26: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών ανά Νομό το έτος 2001	162
Πίνακας 27: Υπολογισμός Δείκτη Εξάρτησης και Δείκτη Γήρανσης σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος	164
Πίνακας 28: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών	165
Πίνακας 29: Σύγκριση της κατά ηλικίας σύνθεσης του πληθυσμού στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις απογραφές πληθυσμού του 1991 και 2001.....	170
Πίνακας 30: Δείκτες και Μέτρα Σύγκρισης.....	172
Πίνακας 31: Δείκτες και Μέτρα Σύγκρισης σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος	173
Πίνακας 32: Δείκτες και Μέτρα Σύγκρισης σε επίπεδο Νομού	174
Πίνακας 33: Δείκτες ανεργίας στις ορεινές περιοχές - επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος.....	180
Πίνακας 34: Δείκτες ανεργίας στις ορεινές περιοχές – επίπεδο Νομού.....	181
Πίνακας 35: Στοιχεία για τα σχολεία την περίοδο από το 1939 έως το 1955	191
Πίνακας 36: Οικισμοί με πληθυσμό άνω των 2000 κατοίκων σε υψόμετρο πάνω από 800μ.....	195
Πίνακας 37: Εξέλιξη Πληθυσμού στα Ζαγοροχώρια.....	204
Πίνακας 38: Οι Καλλικρατικοί Δήμοι: Ορεινοί και μη ορεινοί Δήμοι σύμφωνα με το Ν. 3852/2010...	213
Πίνακας 39: Μεταβολή πληθυσμού στους Καλλικρατικούς Δήμους στη δεκαετία '01 – '11	214
Πίνακας 40: Ποσοστό ορεινής και ημιορεινής έκτασης και ποσοστό ορεινού και ημιορεινού πληθυσμού (πραγματικός πληθυσμός) ανά γεωγραφικό διαμέρισμα.....	221

Πίνακας 41: Ποσοστό ορεινής και ημιορεινής έκτασης και ποσοστό ορεινού και ημιορεινού πληθυσμού ανά Νομό (πραγματικός πληθυσμός)	222
Πίνακας 42: Ποσοστά ορεινού πληθυσμού (μόνιμου και πραγματικού)	223
Πίνακας 43: Ποσοστά ορεινού πληθυσμού (μόνιμου και πραγματικού) ανά Νομό	224

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Ποσοστό ορεινής έκτασης και ποσοστό πληθυσμού που κατοικεί σε αυτές	40
Διάγραμμα 2: Τριγωνικό Διάγραμμα – Κατανομή Νομών με κριτήριο τον πληθυσμό.....	54
Διάγραμμα 3: Τριγωνικό Διάγραμμα – Κατανομή Νομών με κριτήριο την έκταση	55
Διάγραμμα 4: Τάσεις εξέλιξης πληθυσμού από το 1940 έως το 2001	56
Διάγραμμα 5: Ποσοστιαία κατανομή ορεινού, ημιορεινού και πεδινού πληθυσμού ανά έτος απογραφής	57
Διάγραμμα 6: Πληθυσμιακή εξέλιξη ορεινών, ημιορεινών και πεδινών περιοχών	58
Διάγραμμα 7: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα Στερεάς Ελλάδας.....	65
Διάγραμμα 8: Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού στη Στερεά Ελλάδα	66
Διάγραμμα 9: Εξέλιξη Πληθυσμού των Νομών της Στερεάς Ελλάδας	68
Διάγραμμα 10: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Πελοποννήσου.....	71
Διάγραμμα 11: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στην Πελοπόννησο	71
Διάγραμμα 12: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Πελοποννήσου.....	71
Διάγραμμα 13: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Μακεδονίας	85
Διάγραμμα 14: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στη Μακεδονία	85
Διάγραμμα 15: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Μακεδονίας	90
Διάγραμμα 16: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Θράκης.....	93
Διάγραμμα 17: : Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στη Θράκη	93
Διάγραμμα 18: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Θράκης.....	94
Διάγραμμα 19: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Ηπείρου.....	76
Διάγραμμα 20: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στην Ήπειρο.....	76
Διάγραμμα 21: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Ηπείρου.....	78
Διάγραμμα 22: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Θεσσαλίας.....	81
Διάγραμμα 23: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στη Θεσσαλία	81
Διάγραμμα 24: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Θεσσαλίας.....	83
Διάγραμμα 25: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Κρήτης.....	96
Διάγραμμα 26: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στην Κρήτη.....	96

Διάγραμμα 27: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Κρήτης.....	98
Διάγραμμα 28: Εξέλιξη πληθυσμού του γεωγραφικού διαμερίσματος Ιόνιων Νησιών	99
Διάγραμμα 29: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στα Ιόνια Νησιά.....	99
Διάγραμμα 30: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών των Ιόνιων Νησιών	100
Διάγραμμα 31: Εξέλιξη πληθυσμού των Νησιών του Βορείου Αιγαίου.....	102
Διάγραμμα 32: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στα Νησιά του Βορείου Αιγαίου	102
Διάγραμμα 33: Εξέλιξη Πληθυσμού των Νομών των Νησιών του Βορείου Αιγαίου	103
Διάγραμμα 34: Εξέλιξη πληθυσμού των Νησιών του Νότιου Αιγαίου	105
Διάγραμμα 35: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στα Νησιά του Νότιου Αιγαίου	105
Διάγραμμα 36: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών των Νησιών Νοτίου Αιγαίου	106
Διάγραμμα 37: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού ανά ηλικία στις ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές.....	118
Διάγραμμα 38: Πυραμίδα Ηλικιών	119
Διάγραμμα 39: Πυραμίδες Ηλικιών ορεινών περιοχών σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος	121
Διάγραμμα 40: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Ηπείρου	123
Διάγραμμα 41: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Θεσσαλίας	124
Διάγραμμα 42: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Στερεάς Ελλάδας	126
Διάγραμμα 43: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Μακεδονίας.....	129
Διάγραμμα 44: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Θράκης	131
Διάγραμμα 45: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσου.....	132
Διάγραμμα 46: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών των νησιών του Αιγαίου	134
Διάγραμμα 47: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών των Ιόνιων Νησιών	135
Διάγραμμα 48: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Κρήτης.....	136
Διάγραμμα 49: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία	141
Διάγραμμα 50: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία - Ήπειρος	143
Διάγραμμα 51: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Θεσσαλία	145
Διάγραμμα 52: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία - Θράκη.....	147
Διάγραμμα 53: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Κρήτη.....	149
Διάγραμμα 54: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Μακεδονία.....	151

Διάγραμμα 55: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Στερεά Ελλάδα.....	153
Διάγραμμα 56: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Πελοπόννησος	155
Διάγραμμα 57: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Νησιά Νοτίου Αιγαίου.....	157
Διάγραμμα 58: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Νησιά Βόρειου Αιγαίου.....	159
Διάγραμμα 59: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Νησιά Ιονίου.....	161
Διάγραμμα 60: Διαφοροποιήσεις στην ποσοστιαία κατά ηλικία σύνθεση του ορεινού πληθυσμού της Ελλάδας.....	173

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Αφίσες – πρόσκληση για τους κατοίκους της Κοζάνης και του Δ. Σουλίου	25
Εικόνα 2: Στο Λιβάδι Ολύμπου η δημοτική Κοινότητα καλεί τους κατοίκους να συμμετάσχουν στην απογραφή ώστε να ενισχυθεί οικονομικά ο Δήμος.....	25
Εικόνα 3: Προσδιορισμός των ορεινών-μειονεκτικών περιοχών της ΕΕ-27	28
Εικόνα 4: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Θράκης	44
Εικόνα 5: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Μακεδονίας	44
Εικόνα 6: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Θεσσαλίας	45
Εικόνα 7: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Ηπείρου	45
Εικόνα 8: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Στερεάς Ελλάδας	46
Εικόνα 9: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Πελοποννήσου.....	46
Εικόνα 10: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Κρήτης.....	47
Εικόνα 11: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές των Ιόνιων Νησιών	47
Εικόνα 12: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές των Νησιών του Αιγαίου	48
Εικόνα 13: Τα θρακικά «Μετέωρα»	49
Εικόνα 14: Μακεδονία - Όρος Μπέλλες	50
Εικόνα 15: Ήπειρος – Τζουμέρκα.....	50
Εικόνα 16: Πελοπόννησος - Η πεδιάδα του Κλείτορος	50
Εικόνα 17: Το Συράκο.....	51
Εικόνα 18: Διαφορετικές εθνότητες που κατοίκησαν στις ορεινές περιοχές.....	51
Εικόνα 19: Σχολικά κτήρια στους Καποδιστριακούς Δήμους	193
Εικόνα 20: Ο Παλαιός Παντελεήμονας.....	207
Εικόνα 21: Η Σαμαρίνα.....	208
Εικόνα 22: Άνω Κρανιώνα Καστοριάς	209

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 1: Τα κύρια ρεύματα εξωτερικής μετανάστευσης και παλιννόστησης προς την Ελλάδα, από το 1950 έως το 2001	60
Χάρτης 2: Τα κύρια ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης στην Ελλάδα, 1950 -1980	62
Χάρτης 3: Εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα: από τα «ορεινά» στα «πεδινά» , περίοδος 1950 – 1980.....	63
Χάρτης 4: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1940	108
Χάρτης 5: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1951	109
Χάρτης 6: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1961	110
Χάρτης 7: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1971	111
Χάρτης 8: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1981	112
Χάρτης 9: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1991	113
Χάρτης 10: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 2001	114
Χάρτης 11: Δείκτης Γήρανσης.....	168
Χάρτης 12: Δείκτης Εξάρτησης.....	169
Χάρτης 13: Γενικός Δείκτης Οικονομικής Δραστηριότητας	177
Χάρτης 14: Γενικός Δείκτης Οικονομικής Δραστηριότητας – Άνδρες.....	178
Χάρτης 15: Γενικός Δείκτης Οικονομικής Δραστηριότητας – Γυναίκες.....	179
Χάρτης 16: Σχέση Οικονομικώς Ενεργού Πληθυσμού προς Οικονομικώς μη Ενεργού Πληθυσμού	183
Χάρτης 17: Ποσοστό Ανέργων	184
Χάρτης 18: Σχέση Οικονομικώς Ενεργού Πληθυσμού προς Οικονομικώς μη Ενεργού Πληθυσμού – Άνδρες.....	185
Χάρτης 19: Ποσοστό Ανέργων - Άνδρες.....	186
Χάρτης 20: Ποσοστό Νέων Ανέργων - Άνδρες	187
Χάρτης 21: Σχέση Οικονομικώς Ενεργού Πληθυσμού προς Οικονομικώς μη Ενεργού Πληθυσμού – Γυναίκες	188
Χάρτης 22: Ποσοστό Ανέργων - Γυναίκες	189
Χάρτης 23: Ποσοστό Νέων Ανέργων - Γυναίκες	190

Χάρτης 24: Κατανομή πληθυσμού σε οικισμούς με υψόμετρο άνω των 800μ.....	196
Χάρτης 25: Οικισμοί με πληθυσμό πάνω από 2000 κατοίκους σε υψόμετρο άνω των 800μ.....	197
Χάρτης 26: Κατηγορίες ορεινών οικισμών στην Ελλάδα.....	199
Χάρτης 27: Παραδοσιακοί Οικισμοί.....	201
Χάρτης 28: Οικισμοί Πομάκων.....	202
Χάρτης 29: Ορεινοί Καποδιστριακοί Δήμοι.....	219
Χάρτης 30: Ορεινοί Δήμοι σύμφωνα με το Πρόγραμμα Καλλικράτης.....	220

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα ορεινή γεωγραφικά και πεδινή πληθυσμιακά. Τα βουνά καλύπτουν το 70,7% περίπου της έκτασής της και σε αυτά κατοικεί το 28,14% του συνολικού πληθυσμού της. Ο πληθυσμός δεν είναι ίσα κατανομημένος στον ορεινό χώρο γιατί σε αυτόν επέδρασαν διάφορα φαινόμενα, με διαφορετική ένταση. Από το 1940 έως το 2001, που είναι η περίοδος αναφοράς της παρούσας εργασίας, ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε μέσα από ένα σύνολο διαδοχικών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών γεγονότων, με θετικές και αρνητικές επιπτώσεις σε αυτόν.

Σκοπός της εργασίας είναι η καταγραφή, η αιτιολόγηση και η ανάλυση των μεταβολών και των τάσεων του ανθρώπινου δυναμικού των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, από το 1940 έως το 2001, καθώς και των φαινομένων που το αφορούν και συμβάλλουν στη διαμόρφωση και στην εξέλιξη του μεγέθους και της σύνθεσής του. Ειδικότερα, εξετάζονται η κατάσταση του πληθυσμού, η κίνηση του πληθυσμού, τα φαινόμενα που συνδέονται με τη διαχωρική κινητικότητα, και οι σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης που διαμορφώνονται μεταξύ των κινήσεων και των δομών του πληθυσμού. Για να επιτευχθεί αυτό, το χρονικό διάστημα από το 1940 έως το 2001 χωρίζεται σε περιόδους με βάση σημαντικά ιστορικά γεγονότα. Στις περιόδους αυτές εξετάζεται η κατάσταση του πληθυσμού, οι μεταβολές του, τα φαινόμενα που συνέβαλαν σε αυτές, η κατανομή και η σύνθεσή του κατά φύλο και ηλικία. Χρησιμοποιούνται πυραμίδες ηλικιών και πληθυσμιακοί δείκτες, ώστε να προσδιοριστούν οι μελλοντικές τάσεις του πληθυσμού. Παρουσιάζονται κάποιες ειδικές περιπτώσεις οικισμών, οι οποίοι εμφάνισαν ιδιαιτερότητες στην εξέλιξη του πληθυσμού τους, στη διάρκεια των εξήντα χρόνων, που εξετάζονται. Αναφορά γίνεται και στη διοικητική μεταρρύθμιση «Πρόγραμμα Καλλικράτης», η οποία επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας.

Τα τελικά συμπεράσματα δείχνουν ότι στην εξέλιξη των ελληνικών ορεινών περιοχών κρίσιμες υπήρξαν δυο δεκαετίες: α) 1940-1951 και β) 1961-1971. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Εμφύλιος και η μετανάστευση αποδεκατίζουν τον πληθυσμό των ορεινών περιοχών, με τη

μετανάστευση να αποδεικνύεται καθοριστική για τη μελλοντική τους εξέλιξη. Τα τελευταία χρόνια, αρκετές ορεινές περιοχές εμφανίζουν τάσεις πληθυσμιακής ανάκαμψης και πολλές δε δείχνουν τάση για αντιστροφή της γήρανσης. Η νέα διοικητική μεταρρύθμιση, προκαλεί μια νέα κατάσταση στους ορεινούς δήμους, η οποία ελλοχεύει σοβαρούς αλλά όχι ακόμη, ορατούς κινδύνους.

ABSTRACT

Greece is a mountainous country. The 70,7 percent of its area covered by mountains and the 28,14 percent of its population lives in mountainous areas. People are not equally distributed over the mountainous area, because they were influenced by various phenomena with different tension each of them. From 1940 to 2001, which is the reference period of this study, the population of the mountainous areas developed and evolved through a series of successive economic, social and political events, inducing both positive and negative effects?

The purpose of the study is to evaluate, justify and analyze the changes and the trends of the human resources at the mountainous areas of Greece from 1940 to 2001, as well as to examine the phenomena that are related and have contributed to the formation and evolution of their size and composition. There are examined the condition, the structure and the movements of the population, the phenomena that are related with the movement and the relations of interdependence and interaction which are formed due to the movement and the population's structure. The aim is to highlight the events that led to the current situation of the population as well as the presentation of future trends. In order to achieve this, the study period is determined under significant historical events. The different time periods that are determined, examine the state of the population, the size and its evolution, the sex and the age structure. Age structure and population indicators are used to identify the future trends of the population. Special cases are examined, because they appear specific trends, during the sixty years of their population evolution. Also, the ongoing administrative reform ("Kallikrates" Plan) is referred, because it causes significant changes in the Greek mountainous areas.

The final conclusions indicate that there are two significant periods, which influence population's evolution in mountainous areas. These are: the period from 1940 to 1951 and the period from 1961 to 1971. The Second World War, the Civil War and migration decimate the population of mountain areas. Migration plays an important role in population's evolution. In recent years, some mountainous areas appear trends of population recovery and some other

trends in population ageing. The administrative reform “Kallikratis” sets the mountainous areas to a new situation, which conceals serious, but not visible yet, risks.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγή

Ο ανθρώπινος πληθυσμός αποτελούσε ανέκαθεν αντικείμενο μελέτης καθώς η εξέλιξη και τα δομικά χαρακτηριστικά του διαμορφώνουν το περιβάλλον στο οποίο αυτός γεννάται, εξελίσσεται και πεθαίνει αλλά και διαμορφώνεται από αυτό.

Ο ανθρώπινος πληθυσμός δεν αποτελεί αδρανή μάζα, αλλά προσομοιάζει με έναν οργανισμό ο οποίος αδιάκοπα μετασχηματίζεται και ανανεώνεται, στο πλαίσιο των μεταλλαγών και των ανακατατάξεων που αέναα σημειώνονται στο φυσικό και στο κοινωνικό περιβάλλον (Παπαδάκης και Τσίμπος, 2004). Υπάρχει μια συνεχής και διαχρονική αλληλεπίδραση του ανθρώπινου πληθυσμού με το χώρο. Ο χώρος στον οποίο κατοίκησε και κατοικεί ο άνθρωπος προέκυψε είτε από την ανάγκη για επιβίωση και ασφάλεια είτε από τις επιθυμίες του. Καθορίστηκε δε, από τις κάθε φορά περιβαλλοντικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες. Εκεί διαμόρφωσε την ιστορία του, τις αξίες του, τις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές του δομές.

1.2 Στόχος και Αντικείμενο της εργασίας

Αντικείμενο της εργασίας είναι η καταγραφή, η αιτιολόγηση και η ανάλυση των μεταβολών και των αλλαγών του ανθρώπινου δυναμικού των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, από το 1940 έως σήμερα, καθώς και των φαινομένων που το αφορούν και συμβάλλουν στη διαμόρφωση και στην εξέλιξη του μεγέθους και της σύνθεσής του. Ειδικότερα, εξετάζονται:

- Η κατάσταση του πληθυσμού, δηλαδή το μέγεθος και η διάρθρωσή του: φύλο, ηλικία, εκπαίδευση και απασχόληση.
- Η κίνηση του πληθυσμού και συγκεκριμένα τα φαινόμενα που συνδέονται με τη διαχωρική κινητικότητα, τα οποία προσδιορίζουν την κατάσταση του πληθυσμού και υποκινούν τις διαχρονικές μεταβολές και ανακατατάξεις του.

- Οι σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης που διαμορφώνονται μεταξύ των κινήσεων και των δομών του πληθυσμού

Για την καταγραφή και ανάλυση των παραπάνω στοιχείων πραγματοποιήθηκε συστηματική συγκέντρωση υλικού, σχετικού με τη δημογραφία και τον ορεινό χώρο. Συλλέχθηκε πρωτογενές υλικό από τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, καθώς και σχετική βιβλιογραφία (άρθρα, μελέτες, κ.λπ.). Συγκροτήθηκε βάση δεδομένων, ώστε να είναι εφικτή η μελέτη της ιστορικής εξέλιξης, του μεγέθους και της δομής του ορεινού πληθυσμού αλλά και των φαινομένων που συνέβαλαν στη μεταβολή του. Πραγματοποιήθηκε επεξεργασία των δεδομένων σε G.I.S. και δημιουργήθηκαν χάρτες απεικόνισης των στοιχείων.

2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Περιοχή μελέτης

Περιοχή μελέτης αποτελεί το σύνολο των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, όπως αυτές χαρακτηρίζονται ορεινές από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (εφεξής ΕΣΥΕ) κατά τη γενική απογραφή του πληθυσμού που πραγματοποιήθηκε το 2001. Χρονικό όριο της έρευνας είναι η περίοδος 1940 – 2001.

Από το 1940 έως το 2001 (στοιχεία τελευταίας απογραφής της ΕΣΥΕ κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης της έρευνας) οι ορεινές περιοχές πέρασαν σταδιακά από μια περίοδο ακμής και πληθυσμιακής άνθησης, σε μια περίοδο παρακμής και πληθυσμιακής συρρίκνωσης. Στη διάρκεια 1940 – 2001 διακρίνονται τρεις σημαντικές χρονικές περιόδους: Η περίοδος των πολεμικών συγκρούσεων από το 1940 έως το 1950, η περίοδος από το 1950 έως το 1980 και η περίοδος από το 1980 έως το 2001.

Η πρώτη περίοδος (1940 – 1950) χαρακτηρίζεται από δυο σημαντικά ιστορικά γεγονότα: α) ο **Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος** 1940-1945 και β) ο **Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος** από το 1946 έως το 1949. Και τα δύο γεγονότα συνδέονται με τη μετανάστευση πληθυσμού.

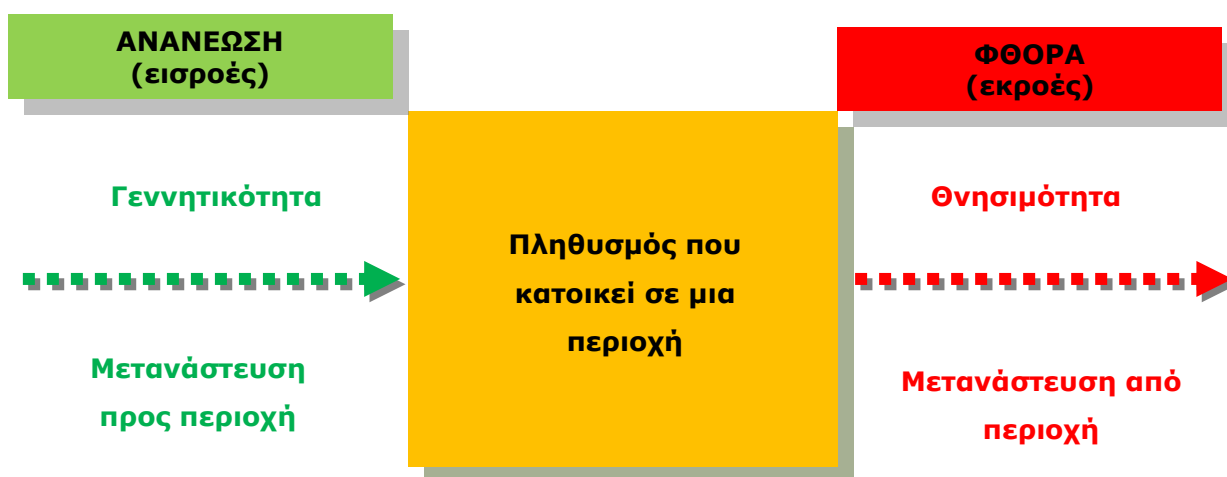
Η δεύτερη περίοδος (1950 – 1980) χαρακτηρίζεται από τρία σημαντικά γεγονότα, που επηρέασαν τη δημογραφική εξέλιξη της χώρας γενικά αλλά και των ορεινών περιοχών ειδικά. Αυτά είναι: α) η **εξωτερική μετανάστευση** προς τις υπερωκεάνιες χώρες (Αμερική, Καναδάς και Αυστραλία) και προς τη Δυτική Ευρώπη (κυρίως Γερμανία) έως το 1973 (Κοτζαμάνης και Ανδρουλάκη, 2007) β) η **παλιννόστηση** των μεταναστών της προηγούμενης περιόδου από το 1970 έως το 1980, μια περίοδος που σημαδεύεται από την πετρελαϊκή κρίση και την ύφεση της οικονομίας σε παγκόσμιο επίπεδο και γ) η **αστικοποίηση** κατά την περίοδο 1950-1970, περίοδος ανασυγκρότησης και οικονομικής ανάπτυξης. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την εσωτερική μετανάστευση κυρίως προς τα δύο μεγαλύτερα αστικά κέντρα (Αθήνα και Θεσσαλονίκη). Ιδιαίτερα έντονη μετανάστευση παρατηρείται τη δεκαετία 1961 – 1971. Κατά τη

δεκαετία 1971 – 1981 παρατηρούνται οι πρώτες αντίστροφες μεταναστεύσεις, από την πόλη στην ύπαιθρο (Κυριαζή - Allison, 1998).

Η τρίτη περίοδος (1980 – 2001) χαρακτηρίζεται α) από **την είσοδο των αλλοδαπών μεταναστών** στη χώρα, η οποία ξεκίνησε το 1991, β) από μια περίοδο προσπάθειας **οικονομικής ανάπτυξης και ανασυγκρότησης** της χώρας από το 1989 έως και το 2001 (πακέτο Ντελór, Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης - όπου δόθηκε η δυνατότητα αναγέννησης των αγροτικών περιοχών με ενίσχυση τα τελευταία χρόνια και των ορεινών περιοχών μέσω των προγραμμάτων Leader).

2.2 Μεθοδολογία & Δεδομένα

Για να αναδειχθεί η επιρροή των παραπάνω γεγονότων και να καθοριστεί η δημογραφική ταυτότητα του πληθυσμού ακολουθούνται δυο προσεγγίσεις: η στατική και η δυναμική προσέγγιση του πληθυσμού. Η στατική προσέγγιση, εξετάζει τον πληθυσμό σε μια δεδομένη χρονική στιγμή, αναδεικνύοντας τα στοιχεία της ταυτότητάς του: το μέγεθος, τα δημογραφικά, γεωγραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του. Όμως, ο πληθυσμός δεν είναι στατικός, εξελίσσεται συνεχώς. Η δυναμική προσέγγιση εξετάζει τον πληθυσμό και τις μεταβολές του ως αποτέλεσμα της ταυτόχρονης και αδιάλειπτης δράσης των δυνάμεων της φυσικής κίνησης (γεννήσεις και θάνατοι) και της μεταναστευτικής κίνησης (εισροές-εκροές) του πληθυσμού (Παπαδάκης και Τσίμπος, 2004). Τα φαινόμενα αυτά επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα την εξέλιξη του πληθυσμού καθώς και την κατά φύλο και ηλικία διάρθρωσή του (Σχήμα 1).

Σχήμα 1: Πληθυσμιακό Ισοζύγιο

Πηγή: Τσαούση (1976)

Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν, στην έρευνα, για τη δημογραφική ανάλυση προέρχονται από τις γενικές απογραφές του πληθυσμού της ΕΣΥΕ (1940, 1951, 1961, 1971, 1981, 1991, 2001). Χρησιμοποιείται ο «Πραγματικός Πληθυσμός» γιατί είναι ο μόνος πληθυσμός που

καταγράφεται σε όλες τις απογραφές και είναι αυτός που πλησιάζει στην πραγματική κατάσταση του πληθυσμού σε κάθε περιοχή.

Οι πολλές διοικητικές διαιρέσεις που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα στη διάρκεια των 60 χρόνων που εξετάζονται δυσκόλεψαν την καταγραφή του μεγέθους του πληθυσμού ανά περιοχή και περίοδο απογραφής. Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα αυτό και να είναι δυνατή η σύγκριση της διαχρονικής πληθυσμιακής εξέλιξης από το 1940 έως το 2001 έγινε «αναγωγή» κάθε δήμου ή κοινότητας στη γεωγραφική περιοχή που καταλαμβάνει αυτός σύμφωνα με την απογραφή του 2001.

Καταγράφηκαν οι ορεινοί, οι ημιορεινοί και οι πεδινόι πληθυσμοί σύμφωνα με το χαρακτηρισμό των Δημοτικών Διαμερισμάτων και των Κοινοτικών Διαμερισμάτων της απογραφής της ΕΣΥΕ του 2001. Καταγράφηκαν όλοι οι πληθυσμοί για να εξασφαλιστεί αφενός η συνέχεια του χώρου και αφετέρου για να μελετηθεί η εσωτερική μετακίνηση (από ορεινές στις ημιορεινές και πεδινές περιοχές και το αντίστροφο) και το ποσοστό που κατέχει ο κάθε πληθυσμός στο σύνολο. Ενδέχεται να υπάρχει μερίδα του πληθυσμού που δεν απογράφηκε, εξαιτίας κοινωνικών ή ιδεολογικών λόγων. Σε κάθε περίπτωση, τα αποτελέσματα της εργασίας δεν αποτυπώνουν την ακριβή πραγματικότητα αλλά δείχνουν τάσεις και φαινόμενα.

Σε ορισμένες απογραφές σημειώνονται πολύ μεγάλες διακυμάνσεις στον αριθμό των κατοίκων, οι οποίες δημιουργούν την εντύπωση ενός τυπογραφικού σφάλματος ή ενός δημογραφικού παραδόξου (Καλλιβρετάκης, 1995). Ως παράδειγμα, παρατίθεται ο Πίνακας 1:

Πίνακας 1: Πληθυσμιακή Εξέλιξη ΔΔ και ΚΔ από το 1940 έως το 2001

Όνομα ΔΔ ή ΚΔ	ΥΨ	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Δ.Δ.Φανερωμένης	1040	306	9	7	0	65	122	159
Κ.Δ.Αετομηλίτσης	1430	0	0	0	0	75	277	304
Δ.Δ.Αθαμανίας	940	104	0	14	15	123	100	132
Κ.Δ.Αβδέλλας	1300	424	6	2	4	360	130	448
Κ.Δ.Σαμαρίνης	1450	1175	4	5	10	605	285	701
Κ.Δ.Λιβαδίων	1200	1493	0	0	0	15	257	402
Δ.Δ.Άμπλιανης	1220	532	73	110	6	86	186	182

Πηγή: ΕΣΥΕ

Μια πρώτη έρευνα τεκμηριώνει ότι πρόκειται για ορεινά δημοτικά και κοινοτικά διαμερίσματα σ' ένα υψόμετρο που ποικίλει από 900μ έως 1500μ. Πολλά από αυτά κατοικούνται από πληθυσμούς μετακινούμενων κτηνοτρόφων, οι οποίοι μισό χρόνο περνούν στα ορεινά και μισό χρόνο στα πεδινά χωριά τους. Η ακριβής ημερομηνία απογραφής έχει μεγάλη σημασία, ώστε να εξηγηθεί το παραπάνω φαινόμενο. Ο Πίνακας 1 δείχνει επιπλέον, την τάση εγκατάλειψης των περιοχών αυτών στις δεκαετίες που είχαμε μετανάστευση και αστικοποίηση. Από το 1980 και

μετά, παρουσιάζεται αύξηση του πληθυσμού, δείχνοντας μια τάση «πληθυσμιακής ανάκαμψης» των περιοχών αυτών. Στην πραγματικότητα, οι αριθμοί των πρόσφατων απογραφών δείχνουν την αγάπη που έχει ο κόσμος για τον τόπο καταγωγής του και τη συμμετοχή του στην προσπάθεια «επιβίωσης» του. Ο Πίνακας 1 αποτυπώνει καθαρά τη μετακίνηση προς τις περιοχές αυτές, με απώτερο σκοπό την ενίσχυση της διαπραγματευτικής ισχύος της Κοινότητας, πράγμα που σημαίνει την απόδειξη πληθυσμιακής επάρκειας ώστε να μη καταργηθεί η Κοινότητα ή να μεταφερθεί η έδρα της, να διατηρηθεί η διοικητική της αυτονομία (μη συνένωση με γειτονικό Δήμο ή Κοινότητα) και την απολαβή μεγαλύτερης κρατικής επιδότησης (Καλλιβρετάκης, 1995).

Εικόνα 1: Αφίσες – πρόσκληση για τους κατοίκους της Κοζάνης και του Δ. Σουλίου

Πηγή: Λαμπριανίδης (2006) και Δικτυακός τόπος Δήμου Σουλίου: dimossouliou.gov.gr. Ανακτήθηκε στις 10/09/2011

Η Δημοτική Κοινότητα Λιβαδίου σας ενημερώνει ότι θα διενεργηθεί Γενική Απογραφή Πληθυσμού από τις 10 έως τις 24 Μαΐου 2011 σε ολόκληρη την επικράτεια. Είναι σημαντικό να απογραφούμε όλοι στον Λιβάδι, ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας μας. Από τη συμμετοχή μας θα εξαρτηθεί η μελλοντική επιχορήγηση από το Σ.Α.Τ.Α. και η δυνατότητα επιβίωσης της Κοινότητάς μας. Σας καλούμε να συμμετάσχετε όλοι στην προσπάθεια, επιλέγοντας να βρίσκεστε στο Λιβάδι κάποιες από τις παραπάνω ημερομηνίες, ώστε να απογραφείτε εδώ.

Εικόνα 2: Στο Λιβάδι Ολύμπου η δημοτική Κοινότητα καλεί τους κατοίκους να συμμετάσχουν στην απογραφή ώστε να ενισχυθεί οικονομικά ο Δήμος

Πηγή: Δικτυακός τόπος δημοτικής Κοινότητας Λιβαδίου: www.livadi.gr. Ανακτήθηκε στις 10/09/2011

Επιπλέον, πρόβλημα που εμφανίστηκε κατά την εκπόνηση της εργασίας ήταν η ακριβής αντιστοίχιση των τοπωνυμίων από τη μια απογραφή στην άλλη. Στην αντιμετώπιση του προβλήματος βοήθησαν:

- Το τεύχος της γενικής απογραφής πληθυσμού, γιατί όπου υπήρχε μετονομασία οικισμού ανέφερε το παλιό και το νέο όνομα.
- Η βάση δεδομένων των διοικητικών μεταβολών της χώρας που δημιουργήθηκε από την Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι οι απόλυτοι αριθμοί των απογραφών δεν δείχνουν την πραγματικότητα. Ο πληθυσμός δεν είναι τόσοσ όσος απογράφεται. Για να γίνει κατανοητό τι πραγματικά συμβαίνει πρέπει να συνδυαστούν γεωγραφικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές παράμετροι που θα επιτρέψουν την έγκυρη ερμηνεία τους.

2.3 Ορισμοί

Ο άνθρωπος αν και είναι σε θέση να αναγνωρίσει ένα βουνό και να προσδιορίσει μια ορεινή περιοχή στο χώρο, είναι δύσκολο να την ορίσει. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι ορεινές περιοχές διαφέρουν από τόπο σε τόπο, τόσο ως προς το φυσικό τους περιβάλλον, τη δημογραφική και κοινωνική τους σύνθεση και τους πολιτισμούς τους, όσο και στο πως καθιερώνονται στη συνείδηση των ανθρώπων.

Σήμερα, υπάρχουν πολλοί ορισμοί για το τι είναι ορεινή περιοχή, χωρίς να έχει καθιερωθεί και να χρησιμοποιείται συστηματικά ένας συγκεκριμένος. Συνήθως, κάθε περιοχή προσαρμόζει τον ορισμό στις δικές της πραγματικές συνθήκες δίνοντας βαρύτητα σε κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της όπως το υψόμετρο, την κλίση του εδάφους, και σε ορισμένες περιπτώσεις την προσβασιμότητα και το επίπεδο ανάπτυξης. Κάποιοι από τους σημαντικότερους ορισμούς παρατίθενται στην συνέχεια.

2.3.1 Ορισμοί σε παγκόσμιο επίπεδο

Το 2000, με πρωτοβουλία του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), πραγματοποιήθηκε η οριοθέτηση των ορεινών περιοχών σε παγκόσμια κλίμακα. Τα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό των περιοχών ως ορεινών, συνυπολογίζουν δύο βασικούς παράγοντες: το υψόμετρο και την κλίση. Προκύπτει ότι για να χαρακτηριστεί μία περιοχή ως ορεινή θα πρέπει να παρατηρείται υψομετρική διαφορά τουλάχιστον 300m σε οριζόντια απόσταση 7km (Καλιαμπάκος, Γιαννακοπούλου και Κατσουλάκος, 2009). Μια ακόμη πηγή συμπληρώνει ότι το υψόμετρο μπορεί να είναι μεγαλύτερο από 300m ή εναλλακτικά μεγαλύτερο από 1000 m στον ισημερινό

και σταδιακά να μειώνεται στα 300 m από το 65° βόρειο γεωγραφικό πλάτος μέχρι το 55° νότιο γεωγραφικό πλάτος, φθάνοντας σε μικρή απόσταση από την επιφάνεια της θάλασσας πέρα από αυτά τα γεωγραφικά πλάτη. Ορεινές περιοχές σε χαμηλότερο επίπεδο θα έπρεπε να χαρακτηρίζονται ανεξάρτητα από το γεωγραφικό πλάτος, σύμφωνα με το κλίμα τους (Korner και Masahiko, 2005).

Στο πλαίσιο του Διεθνούς Έτους για τα Βουνά (2002) σημειώνεται από το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (United Nations Environment Programme) ότι: «...Το υψόμετρο και η κλίση του εδάφους αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά για τον ορισμό των ορεινών περιοχών, όμως ο συνδυασμός τους είναι προβληματικός...»

Ο τελικός ορισμός (Korner και Masahiko, 2005) χαρακτηρίζει ως ορεινές, περιοχές με:

- Υψόμετρο > 4500m
- Υψόμετρο 3500-4500m
- Υψόμετρο 2500-3500m
- Υψόμετρο 1500-2500m και κλίση εδάφους > 2°
- Υψόμετρο 1000-1500m και κλίση εδάφους 5° ή η υψομετρική διαφορά σε τοπική κλίμακα και σε ακτίνα 7km να είναι >300m
- Υψόμετρο 300-1000 και η υψομετρική διαφορά σε τοπική κλίμακα και σε ακτίνα 7km να είναι >300m εκτός των 23° N – 19° S
- απομονωμένες εσωτερικές λεκάνες και οροπέδια που απλώνονται σε έκταση μικρότερη από 25 χλμ, είναι περιτριγυρισμένα από βουνά, και μόνα τους δεν ικανοποιούν τα κριτήρια 1-6

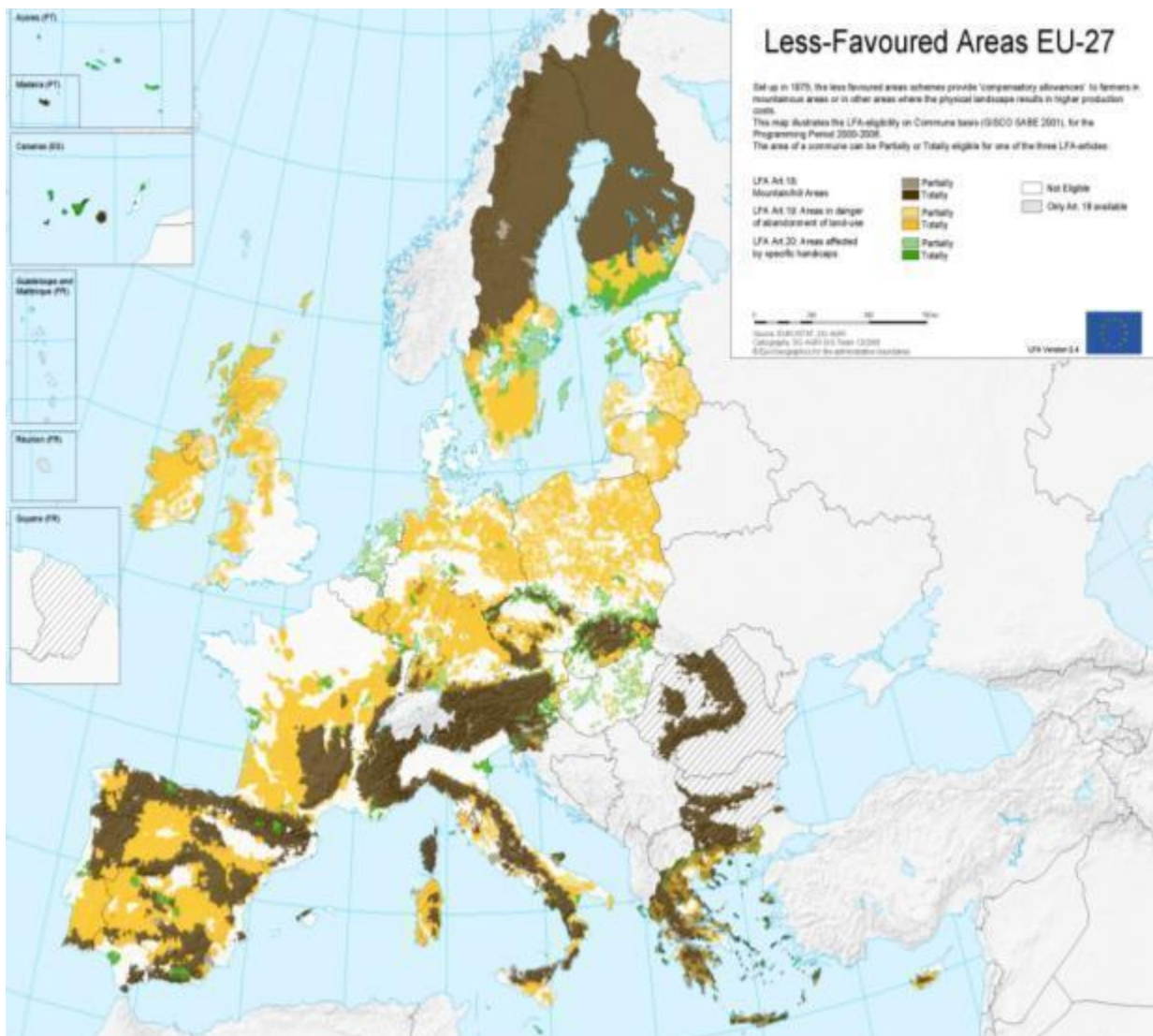
2.3.2 Ορισμοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι ορεινές περιοχές ορίζονται στην Κοινοτική Οδηγία 75/268 ή 81/645/ΕΟΚ περί της ορεινής γεωργίας και τη γεωργία σε μειονεκτικές περιοχές ως μια ειδική κατηγορία των αγροτικών περιοχών. «Τα κριτήρια που θέτονται αφορούν τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και τη δυναμικότητα των περιοχών. Σύμφωνα με την παραπάνω οδηγία ο αγροτικός χώρος αποτελείται από τις ορεινές, μειονεκτικές και κανονικές περιοχές, οι οποίες ορίζονται με βάση τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά (υψόμετρο και κλίσεις), την αποδοτικότητα των εδαφών και τη δημογραφική δυναμική τους. Οι μειονεκτικές (περιθωριοποιημένες) περιοχές προκύπτουν αν ληφθούν υπόψη τρεις βασικοί παράγοντες:

- Φυσικά και γεωμορφολογικά εμπόδια: υψόμετρο πάνω από 800μ. ή κλίσεις πάνω από 20% ή υψόμετρο πάνω από 600μ. και κλίσεις πάνω από 16%.

- *Δημογραφική συρρίκνωση. Η οποία σημαίνει πυκνότητα κάτω από 30 κατ./τχλμ. ή ετήσια μείωση του πληθυσμού μεγαλύτερη από 2%*
- *Οικονομικά μειονεκτήματα που οφείλονται στην περιορισμένη αποδοτικότητα της αγροτικής και κτηνοτροφικής δραστηριότητας...»*

Η **Εικόνα 3** παρουσιάζει τη διάκριση των μειονεκτικών περιοχών σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΚ) 1257/1999 και την Κοινοτική Οδηγία 75/268 σε ορεινές περιοχές (καφέ χρώμα), σε άλλες μειονεκτικές περιοχές (κίτρινο χρώμα) και σε περιοχές που επηρεάζονται από άλλα μειονεκτήματα (πράσινο χρώμα).

Εικόνα 3: Προσδιορισμός των ορεινών-μειονεκτικών περιοχών της ΕΕ-27

Πηγή: European Union (2008) Rural Development in European Union – Statistical and Economic Information - Report 2008, Ανακτήθηκε από: http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2008/index_en.htm, στις 29/03/2009

Ο Κανονισμός (ΕΚ) 1257/1999¹ στο άρθρο 18 αναφέρει ότι «...ορεινές περιοχές είναι εκείνες που χαρακτηρίζονται από σημαντικό περιορισμό των δυνατοτήτων χρησιμοποίησης της γης και από σημαντική αύξηση του κόστους εκμετάλλευσής της, λόγω:

- της ύπαρξης πολύ δυσχερών κλιματικών συνθηκών εξαιτίας του υψόμετρου, με αποτέλεσμα να επιβραδύνεται σημαντικά η καλλιεργητική περίοδος,
- της παρουσίας σε χαμηλότερο υψόμετρο απότομων κλίσεων στο μεγαλύτερο τμήμα της εν λόγω περιοχής, που καθιστούν αδύνατη τη χρήση μηχανημάτων ή απαιτούν τη χρήση πολύ δαπανηρού ειδικού εξοπλισμού ή
- του συνδυασμού των δύο αυτών παραγόντων, εάν το μειονέκτημα που προκύπτει από τον καθένα εξ αυτών, λαμβανόμενο χωριστά, είναι μικρότερης σημασίας, υπό τον όρο ότι από το συνδυασμό αυτό προκύπτει ισοδύναμο μειονέκτημα
- Οι περιοχές βορείως του 62ου παραλλήλου και ορισμένες παρακείμενες περιοχές εξομοιώνονται με τις ορεινές περιοχές...»

Αργότερα, το 2004 πραγματοποιείται με ευθύνη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έρευνα με θέμα τις ορεινές περιοχές στην Ευρώπη, όπου ορίζονται ως ορεινές περιοχές με:

- Υψόμετρο >2500
- Υψόμετρο >1500-2500m και κλίση εδάφους >2° σε οριζόντια απόσταση 7km
- Υψόμετρο 1000-1500m και υψομετρική διαφορά τουλάχιστον σε τοπική κλίμακα και σε ακτίνα 7km να είναι μεγαλύτερη από 300 m
- Υψόμετρο 300-1000 και υψομετρική διαφορά τουλάχιστον σε τοπική κλίμακα και σε ακτίνα 7km να είναι μεγαλύτερη από 300 m
- Υψόμετρο 0-300 και τυπική απόκλιση μεγαλύτερη από 50 m από τα σημεία του ορίζοντα.

Τα κριτήρια που θέτονται σε αυτή την έρευνα για τον προσδιορισμό των ορεινών περιοχών είναι επιπλέον οι κλιματολογικές συνθήκες, το υψόμετρο και οι συνθήκες προσβασιμότητας και προσπελασιμότητας.

¹ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.1257/1999 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 17ης Μαΐου 1999 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) και για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων κανονισμών. Ανακτήθηκε από: www.melinet.gr/item/item/57/Kanonismos__1257-1999.doc, στις 05/04/2009

Το κριτήριο που τέθηκε για τις κλιματολογικές συνθήκες βασίστηκε σε ένα δείκτη θερμοκρασιακής διαφοράς. Ο δείκτης ορίστηκε ως εξής:

$$K = \{\Sigma(T_{\max}^{\circ} > 0^{\circ}) - \Sigma[ABS(T_{\min}^{\circ} < 0^{\circ})]\} / \{\Sigma(T_{\max}^{\circ} > 0^{\circ}) + \Sigma[ABS(T_{\min}^{\circ} < 0^{\circ})]\}$$

$\Sigma(T_{\max}^{\circ} > 0^{\circ})$: Το άθροισμα των μέσων μηνιαίων μέγιστων θερμοκρασιών που είναι μεγαλύτερες από 0° C.

$\Sigma[ABS(T_{\min}^{\circ} < 0^{\circ})]$: Το άθροισμα των μηνιαίων ελάχιστων θερμοκρασιών που είναι μικρότερες από 0° C.

Ο παραπάνω δείκτης (K) κυμαίνεται από -1 (περιοχές που οι μέσες ελάχιστες θερμοκρασίες δεν ανεβαίνουν ποτέ πάνω από το σημείο τήξης) μέχρι +1 (περιοχές όπου οι μέσες ελάχιστες θερμοκρασίες δεν πέφτουν ποτέ κάτω από το σημείο τήξης). Μία περιοχή χαρακτηρίζεται ορεινή όταν $K < 0,25$.

Όμως, όπως προαναφέρθηκε, κάθε χώρα προσαρμόζει τον ορισμό στις δικές της συνθήκες. Στην Ευρώπη παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις στους ορισμούς των ορεινών περιοχών. Στη συνέχεια παρατίθεται Πίνακας 2 με τα κριτήρια ορεινότητας.

Πίνακας 2: Κριτήρια ορεινότητας σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες

Χώρα	Υψόμετρο	Κλίση Εδάφους	Άλλα κριτήρια
Βέλγιο	300m	-	-
Γερμανία	700m	-	Γεωγραφία και Κλίμα
Εσθονία	1000m	>20%	Διαφοροποιήσεις σε περιοχές με υψόμετρο πάνω από 400m
Φιλανδία	700 m Vosges 600 m	> 20%	
Ιρλανδία	200 m		
Ισλανδία	600/700 m	Στέπα	
Ηνωμένο Βασίλειο	240 m		
Βουλγαρία	600m		
Ιταλία	600m		
Σλοβενία	600m		
Αυστρία	900m		
Ισπανία	1000m		

Πηγή: EEA Report (2010)

Η τυποποίηση αυτή απαιτεί την καθιέρωση κριτηρίων που καλύπτουν διάφορες φυσικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές πτυχές της πραγματικότητας

Τα κριτήρια ταξινόμησης θα πρέπει να περιλαμβάνουν:

- τα φυσικά μειονεκτήματα: κλίμα, υψόμετρο, γεωγραφική θέση, κλίση, είδος εδάφους
- τα κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά: πυκνότητα πληθυσμού, απομόνωση, προσβασιμότητα, εξάρτηση από τον πρωτογενή τομέα
- το βαθμό περιβαλλοντικής φθοράς

Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι: *«είναι ο συνδυασμός πολλών παραγόντων που καθορίζει μια περιοχή ως ορεινή». Το ελάχιστο υψόμετρο στο οποίο μια περιοχή χαρακτηρίζεται ως «ορεινή» ποικίλλει από περιοχή σε περιοχή, το ίδιο όμως ισχύει και για τους υπόλοιπους παράγοντες που καθορίζουν την ορεινότητα, γι' αυτό και τα κριτήρια πρέπει να προσαρμόζονται στις διάφορες συνθήκες...».*

2.3.3 Ορισμοί σε εθνικό επίπεδο

Στην Ελλάδα, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΣΥΕ) διακρίνει τον πληθυσμό σε πεδινό, ημιορεινό και ορεινό ανάλογα με το υψόμετρο στο οποίο βρίσκεται η εδαφική περιοχή που κατοικεί. Πιο συγκεκριμένα:

- Πεδινός πληθυσμός ορίζεται ο πληθυσμός των Δημοτικών και Κοινοτικών Διαμερισμάτων, των οποίων η εδαφική περιοχή βρίσκεται ολόκληρη ή το μεγαλύτερο μέρος της σε επίπεδο ή ελαφρώς κεκλιμένο έδαφος και σε υψόμετρο μέχρι 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.
- Ημιορεινός πληθυσμός ορίζεται ο πληθυσμός των Δημοτικών και Κοινοτικών Διαμερισμάτων, των οποίων η εδαφική περιοχή βρίσκεται στις υπώρειες των ορέων ή των οποίων η έκταση διαμοιράζεται κατά το ήμισυ, περίπου, στην πεδιάδα και κατά το άλλο ήμισυ στο όρος, αλλά πάντοτε με υψόμετρο κάτω από 800 μέτρα για το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής του Δημοτικού ή Κοινοτικού διαμερίσματος.
- Ορεινός πληθυσμός ορίζεται ο πληθυσμός των Δημοτικών και Κοινοτικών Διαμερισμάτων, των οποίων η επιφάνεια είναι κατ' εξοχήν κεκλιμένη και ανώμαλη, διακόπτεται από χαράδρες ή καλύπτεται από απότομους ορεινούς όγκους, οι οποίοι δημιουργούν στο έδαφος βαθιές και πολλαπλές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές σημείων των Δημοτικών ή Κοινοτικών Διαμερισμάτων πάνω από 400 μέτρα, καθώς, επίσης, και των Δημοτικών ή Κοινοτικών Διαμερισμάτων των οποίων ολόκληρη η επιφάνεια ή μεγάλο μέρος αυτής βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας.

Μια άλλη προσέγγιση της ΕΣΥΕ, διακρίνει το ελληνικό έδαφος με βάση το υψόμετρο και τις κλίσεις του εδάφους σε τρεις ζώνες: ορεινή, ημιορεινή και πεδινή ζώνη. Τα κριτήρια είναι:

- ορεινή ζώνη: η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 700 και 800 μ και η μέση κλίση του εδάφους είναι μεγαλύτερη από 35 %.
- ημιορεινή ζώνη: η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο μέχρι 699 και η μέση κλίση του εδάφους είναι 85 με 35 %.
- η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο από 0 έως 100μ και η μέση κλίση του εδάφους είναι μικρότερη από 35 %.

Για το χαρακτηρισμό των Δήμων και των κοινοτήτων ως ορεινών η ΕΣΥΕ πραγματοποιεί έναν συνδυασμό κατηγοριών κλίσεων και υψομέτρων. Η τελική κατηγοριοποίηση σε πεδινούς, ημιορεινούς και ορεινούς Δήμους βασίζεται σε ένα σταθμισμένο δείκτη χαρακτηρισμού, ο οποίος είναι:

$$\Delta x = (10 \times \% \text{πεδινού τμήματος}) + (20 \times \% \text{ημιορεινού τμήματος}) + (30 \times \% \text{ορεινού τμήματος}).$$

Εάν, το αποτέλεσμα βρίσκεται σε μια από αυτές τις τρεις κλάσεις, ο Δήμος ή η Κοινότητα χαρακτηρίζεται ανάλογα ως πεδινός, ημιορεινός ή ορεινός.

Από 10 - 16,7 χαρακτηρίζεται πεδινός

Από 16,8 - 23,3 χαρακτηρίζεται ημιορεινός

Από 23,4 - 30 χαρακτηρίζεται ορεινός

Ακόμη, το Υπουργείο Γεωργίας, έχει προβεί σε χαρακτηρισμό ορεινών περιοχών, και συγκεκριμένα των Δήμων. Σύμφωνα με αυτόν τον ορισμό ένας Δήμος χαρακτηρίζεται ορεινός, αν:

- το 80% της έκτασής του βρίσκεται πάνω από τα 800m
- ο Δήμος βρίσκεται μεταξύ 600 και 800m, αλλά τα εδάφη έχουν κλίση 16%
- ο Δήμος βρίσκεται κάτω από τα 600m, αλλά τα εδάφη παρουσιάζουν κλίση 20%

2.3.4 Ορισμός Νόμιμου, Μόνιμου και Πραγματικού Πληθυσμού

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ) ορίζει τρία είδη πληθυσμών: τον νόμιμο, τον μόνιμο και τον πραγματικό πληθυσμό.

«Νόμιμος πληθυσμός κάθε Δήμου ή Κοινότητας είναι ο αριθμός των ατόμων κάθε ηλικίας και φύλου, τα οποία κατά την ημέρα της απογραφής δήλωσαν ότι είναι καταχωρημένα στα αντίστοιχα δημοτολόγια και εφόσον κατά την ημέρα της απογραφής βρίσκονταν στη χώρα και απογράφηκαν ως παρόντα ή απουσίαζαν προσωρινώς στο εξωτερικό».

«Μόνιμος πληθυσμός ορίζεται ο αριθμός των ατόμων που έχουν τη συνήθη διαμονή τους σε κάθε Περιφέρεια, Νομό, Δήμο/Κοινότητα, Δημοτικό/Κοινοτικό Διαμέρισμα και αυτοτελή οικισμό».

«Πραγματικός πληθυσμός είναι ο αριθμός των ατόμων που βρέθηκαν παρόντα κατά την ημέρα της απογραφής, σε κάθε Περιφέρεια, Νομό, Δήμο/Κοινότητα, Δημοτικό/Κοινοτικό Διαμέρισμα και αυτοτελή οικισμό».

Πίνακας 3: Σχέση μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος – Ορεινές Περιοχές

Περιφέρεια	Μόνιμος Πληθυσμός	Πραγματικός Πληθυσμός	Απόκλιση	Σχέση Πραγματικού/Μόνιμου
Αττική	3874	4922	27,1%	1,27
Λοιπή Στερεά Ελλάδα και Εύβοια	114253	152405	33,4%	1,33
Ιόνια Νησιά	11834	12801	8,2%	1,08
Θράκη	33309	33082	0,7%	0,99
Νησιά Αιγαίου	77755	81093	4,3%	1,04
Θεσσαλία	83429	108541	30,1%	1,30
Ήπειρος	85257	107899	26,6%	1,27
Κρήτη	87361	94208	7,8%	1,08
Πελοπόννησος	140666	173552	23,4%	1,23
Μακεδονία	152251	167082	9,7%	1,10

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ο μόνιμος και ο πραγματικός πληθυσμός παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις στη μεταξύ τους σύγκριση, πράγμα που αποτυπώνεται στη σχέση πραγματικού/μόνιμου πληθυσμού, η οποία παίρνει τιμές μεγαλύτερες του 1 (Πίνακας 3). Όταν η σχέση μόνιμου/πραγματικού πληθυσμού

είναι μεγαλύτερη του 1 αναδεικνύει μετακίνηση του πληθυσμού την ημέρα της απογραφής από μια περιφέρεια προς την περιφέρεια με την τιμή μεγαλύτερη του 1 (Ντυκέν και Κρομυδάκης, 2009).

Η απόκλιση του μόνιμου πληθυσμού από τον πραγματικό πληθυσμό των ορεινών περιοχών είναι μεγάλη, με εξαίρεση το γεωγραφικό διαμέρισμα της Θράκης. Πολύ μεγάλες αποκλίσεις σημειώνονται στις ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας, της Ηπείρου και της Στερεάς Ελλάδας και Εύβοιας. Η σχέση μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού είναι μεγαλύτερη από 1 που σημαίνει ότι πραγματοποιείται μετακίνηση πληθυσμού προς αυτές την ημέρα της απογραφής. Το αντίθετο συμβαίνει στις πεδινές περιοχές, πράγμα που δείχνει πως μέρος του πληθυσμού τους μετακινείται προς τις ορεινές ή τις ημιορεινές περιοχές.

Ανάλογα με τη χωρική κλίμακα ανάλυσης προκύπτουν σημαντικές ή όχι αποκλίσεις μεταξύ μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού, όπως φαίνεται στον **Πίνακα 4**:

Πίνακας 4: Σχέση μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού σε επίπεδο Νομού - Ορεινές Περιοχές

Νομός	Μόνιμος Πληθυσμός	Πραγματικός Πληθυσμός	Απόκλιση	Σχέση Πραγματικού/Μόνιμου
Αθηνών	0	0	-	-
Αν. Αττικής	0	0	-	-
Δ. Αττικής	2252	3215	42,8%	1,43
Πειραιώς	1622	1707	5,2%	1,05
Αιτωλ/νίας	28609	34304	19,9%	1,20
Βοιωτίας	14718	17720	20,4%	1,20
Ευβοίας	19293	21775	12,9%	1,13
Ευρυτανίας	19518	32053	64,2%	1,64
Φθιώτιδος	18275	23920	30,9%	1,31
Φωκίδος	13840	22633	63,5%	1,64
Αργολίδος	16838	17684	5,0%	1,05
Αρκαδίας	26697	36522	36,8%	1,37
Αχαΐας	33739	41344	22,5%	1,23
Ηλείας	11677	13665	17,0%	1,17
Κορινθίας	26473	30889	16,7%	1,17
Λακωνίας	10399	13658	31,3%	1,31
Μεσσηνίας	14843	19790	33,3%	1,33
Ζακύνθου	188	184	2,1%	0,98
Κερκύρας	0	0		
Κεφαλληνίας	5034	5521	9,7%	1,10
Λευκάδος	6612	7096	7,3%	1,07
Άρτας	17144	23667	38,0%	1,38
Θεσπρωτίας	12848	14589	13,6%	1,14
Ιωαννίνων	43320	56490	30,4%	1,30
Πρέβεζας	11945	13153	10,1%	1,10

Καρδίτσας	16128	27204	68,7%	1,69
Λαρίσης	21287	23520	10,5%	1,10
Μαγνησίας	25678	28799	12,2%	1,12
Τρικάλων	20336	29018	42,7%	1,43
Γρεβενών	8644	13313	54,0%	1,54
Δράμας	8737	9942	13,8%	1,14
Ημαθίας	24351	25088	3,0%	1,03
Θεσσαλονίκης	6256	6617	5,8%	1,06
Καβάλας	17610	18606	5,7%	1,06
Καστοριάς	8210	8960	9,1%	1,09
Κιλκίς	2468	2622	6,2%	1,06
Κοζάνης	23445	25808	10,1%	1,10
Πέλλας	16739	17311	3,4%	1,03
Πιερίας	6010	6657	10,8%	1,11
Σερρών	7884	8466	7,4%	1,07
Φλώρινας	9824	10695	8,9%	1,09
Χαλκιδικής	12073	12997	7,7%	1,08
Έβρου	3903	3913	0,3%	1,00
Ξάνθης	21785	21608	0,8%	0,99
Ροδόπης	7621	7561	0,8%	0,99
Δωδεκανήσου	26963	27662	2,6%	1,03
Κυκλάδων	12144	13099	7,9%	1,08
Λέσβου	13989	14375	2,8%	1,03
Σάμου	21490	21513	0,1%	1,00
Χίου	3169	4444	40,2%	1,40
Ηρακλείου	31862	33566	5,3%	1,05
Λασιθίου	15562	16198	4,1%	1,04
Ρεθύμνης	22968	25773	12,2%	1,12
Χανίων	16969	18671	10,0%	1,10

Πηγή: ΕΣΥΕ

Οι πιο ακραίες περιπτώσεις αφορούν, κάποιους από τους πιο ορεινούς Νομούς της χώρας και ειδικότερα τους Νομούς Ευρυτανίας, Φωκίδος, Γρεβενών και Αρκαδίας, όπου ο πραγματικός πληθυσμός είναι σημαντικά μεγαλύτερος από το μόνιμο. Αρκετά υψηλές τιμές παρατηρούνται και στους Νομούς που γειτνιάζουν είτε με την Αττική (Ν. Κορινθίας, Βοιωτίας) είτε με τη Θεσσαλονίκη (πχ. Ν. Χαλκιδικής). Τέλος, η απόκλιση μεταξύ των δύο κατηγοριών πληθυσμού είναι ιδιαίτερα περιορισμένη στους νησιωτικούς Νομούς με εξαίρεση το Νομό Χίου.

Χαρακτηριστικές είναι, ακόμη, οι διαφορές που παρατηρούνται σε ορισμένα Δημοτικά και Κοινοτικά Διαμερίσματα, που σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, χαρακτηρίζονται ορεινά (Πίνακας 5).

Πίνακας 5: Σχέση μόνιμου και πραγματικού πληθυσμού σε επίπεδο Δημοτικού και Κοινοτικού διαμερίσματος

	Μόνιμος Πληθυσμός	Πραγματικός Πληθυσμός	Απόκλιση	Σχέση Μόνιμου/Πραγματικού Πληθυσμού
ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΑΣ				
Δ.Δ.Φανερωμένης	120	159	33%	1,3
Κ.Δ.Μελισσουργών	121	671	455%	5,5
ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ				
Κ.Δ.Αετομηλίτσης	39	304	679%	7,8
Κ.Δ.Σιράκου	45	273	507%	6,1
Κ.Δ.Φούρκας	117	206	76%	1,8
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ				
Δ.Δ.Αθαμανίας	2	132	6500%	66,0
Δ.Δ.Παραμέρου	4	50	1150%	12,5
Κ.Δ.Αγ. Παρασκευής	3	296	9767%	98,7
Κ.Δ.Ανθούσης	7	114	1529%	16,3
Κ.Δ.Κρανέας	55	363	560%	6,6
Κ.Δ.Πολυθέας	3	158	5167%	52,7
Κ.Δ.Στεφανίου	0	36		
Κ.Δ.Χαλικίου	0	152		
ΝΟΜΟΣ ΓΡΕΒΕΝΩΝ				
Κ.Δ.Αβδέλλας	12	448	3633%	37,3
Κ.Δ.Δοτσικού	5	187	3640%	37,4
Κ.Δ.Μεσολουρίου	93	139	49%	1,5
Κ.Δ.Περιβολίου	32	454	1319%	14,2
Κ.Δ.Σαμαρίνης	64	701	995%	11,0
Κ.Δ.Σμίξης	60	509	748%	8,5
Κ.Δ.Φιλιππαίων	38	254	568%	6,7
ΝΟΜΟΣ ΗΜΑΘΙΑΣ				
Δ.Δ.Κάτω Βερμίου	138	260	88%	1,9
ΝΟΜΟΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ				
Κ.Δ.Ζούζουλης	76	84	11%	1,1
Κ.Δ.Γράμου	2	28	1300%	14,0
Κ.Δ.Λιβαδίων	407	402	1%	1,0
Δ.Δ.Ναμάτων	157	182	16%	1,2
ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ				
Δ.Δ.Βαλτετσίου	135	170	26%	1,3
Δ.Δ.Πλατανακίου	143	207	45%	1,4
ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛ/ΝΙΑΣ				
Δ.Δ.Λιβαδακίου	14	52	271%	3,7
Δ.Δ.Καλλονής	37	30	19%	0,8
Δ.Δ.Κρυονερίων	101	122	21%	1,2
Δ.Δ.Λεύκας	19	95	400%	5,0
Δ.Δ.Μανδρινής	6	73	1117%	12,2
ΝΟΜΟΣ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ				
Δ.Δ.Άμπλιανης	3	255	8400%	85,0

Δ.Δ.Στάβλων	36	304	744%	8,4
ΝΟΜΟΣ ΦΩΚΙΔΟΣ				
Δ.Δ.Υψηλού Χωρίου	21	181	762%	8,6
ΝΟΜΟΣ ΧΙΟΥ				
Δ.Δ.Αυγώνων	65	83	28%	1,3
Δ.Δ.Διευχών	61	86	41%	1,4
Δ.Δ.Κεράμου	28	180	543%	6,4
<i>Πηγή: ΕΣΥΕ</i>				

Στα περισσότερα Δημοτικά και Κοινοτικά Διαμερίσματα είναι εμφανής η μετακίνηση προς αυτά την ημέρα της απογραφής.

Ο μόνιμος και ο πραγματικός πληθυσμός αντανακλούν δυο υπάρχουσες πραγματικότητες. Η αποκλειστική χρήση μιας μοναδικής κατηγορίας πληθυσμού αφαιρεί σημαντικές πληροφορίες (Ντυκέν και Κρομυδάκης, 2009).

3. ΟΙ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η Ευρώπη διαθέτει ορεινές περιοχές, οι οποίες παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά σε κάθε επίπεδο όπως κλίμα, μορφολογία, κοινωνία και οικονομία. Η διαφορετικότητα αντανακλάται και στα τοπία τους, τα οποία ποικίλουν από περιοχή σε περιοχή.

Τα βουνά είναι ζωτικής σημασίας για τους πληθυσμούς που κατοικούν σε αυτά αλλά και γενικότερα γιατί είναι πηγές φυσικών πόρων, παρουσιάζουν μεγάλη βιοποικιλότητα, έχουν πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη.

Συγκεκριμένα, οι ορεινές περιοχές της Ευρώπης παρουσιάζουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- **Φυσικό Περιβάλλον.** Οι ορεινές περιοχές είναι περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές με πλούσιους φυσικούς πόρους. Διαθέτουν μεγάλα αποθέματα νερού και διάφορες μορφές βιοποικιλότητας. Η θέση τους, η γεωμορφολογία τους εδάφους τους και οι κλιματολογικές συνθήκες δημιουργούν ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον, το οποίο όμως κινδυνεύει κυρίως από την ανθρώπινη δραστηριότητα.
- **Προσβασιμότητα.** Ενώ οι φυσικές συνθήκες δημιουργούν ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον ταυτόχρονα προκαλούν προβλήματα στην προσβασιμότητα και τις τηλεπικοινωνίες, βασικά στοιχεία για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Όσον αφορά την πρόσβαση σε υπηρεσίες αυτή γίνεται κάτω από δύσκολες συνθήκες καθώς πολλές περιοχές είναι απομονωμένες και δύσκολα προσπελάσιμες. Η αδυναμία προσφοράς ικανοποιητικών υπηρεσιών είναι από τα προβλήματα που προκαλούν την εγκατάλειψή τους.
- **Πληθυσμός.** Όσον αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, παρατηρούνται δυο βασικά φαινόμενα: α) η γήρανση του πληθυσμού και β) η πληθυσμιακή αποδυνάμωση. Αν και αυτό είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται σε όλες τις περιοχές της υπαίθρου, στις ορεινές παρατηρείται σε πολύ μεγάλο βαθμό.

- **Οικονομία.** Πολλές ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται από ξεπερασμένη υποδομή και απουσία παραγωγικών δραστηριοτήτων. Η μόνη διέξοδος από την κατάσταση αυτή είναι η ανάδειξή τους ως τουριστικοί προορισμοί λόγω του πλούσιου πολιτιστικού τοπίου και του μοναδικού φυσικού περιβάλλοντος. Περιοχές με έστω και υποτυπώδη παραγωγική δραστηριότητα μπορούν να διαφοροποιηθούν υιοθετώντας δράσεις για την παραγωγή προϊόντων ποιότητας, με παραδοσιακές μεθόδους, φιλικές προς το περιβάλλον.
- **Πολιτισμός.** Οι περισσότερες ορεινές περιοχές έχουν παραδόσεις που προέρχονται από τα βάθη των αιώνων και είναι βαθιά ριζωμένες στο χώρο που έχουν διαμορφωθεί. Η παράδοση και η διαφορετικότητα προσδιορίζουν τις ορεινές περιοχές, τις ξεχωρίζουν και μπορούν να τις αναδείξουν.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία για τον προσδιορισμό των ορεινών περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Χρησιμοποιούνται τα στοιχεία της έρευνας: «Mountain Areas in Europe – Final Report²». Τα κριτήρια που θέτονται σε αυτή την έρευνα για τον προσδιορισμό των ορεινών περιοχών είναι οι κλιματολογικές συνθήκες, το υψόμετρο και οι συνθήκες προσβασιμότητας και προσπελασιμότητας.

Οι ορεινές περιοχές καταλαμβάνουν το 40,9% της συνολικής έκτασης της ΕΕ - 27. Όπως φαίνεται και στον επόμενο Πίνακα 6. Στην ΕΕ – 15 οι ορεινές περιοχές καταλάμβαναν το 39,9% ενώ στις νέες χώρες ΕΕ-12 καταλάμβαναν το 22,4% της συνολικής τους έκτασης. Η ένταξη των νέων χωρών προκάλεσε αύξηση του ποσοστού των ορεινών περιοχών στη συνολική έκταση της ΕΕ-27.

Πίνακας 6: Έκταση των Ορεινών Περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση

	Συνολική Έκταση (σε 1000 τχλ)	Έκταση ορεινών Δήμων (σε 1000 τχλ)	Ποσοστό % ορεινής έκτασης στη συνολική έκταση
ΕΕ-27	4.761	1.935	40,6
ΕΕ-15	3.319	1.323	39,9
ΕΕ-12	1.077	2.41	22,4

Πηγή: Nordregio (2004)

Όσον αφορά των πληθυσμό το ποσοστό που κατοικεί στην ΕΕ-27 είναι το ίδιο με τις χώρες της ΕΕ-15 αλλά και τις νέες χώρες της ΕΕ-12.

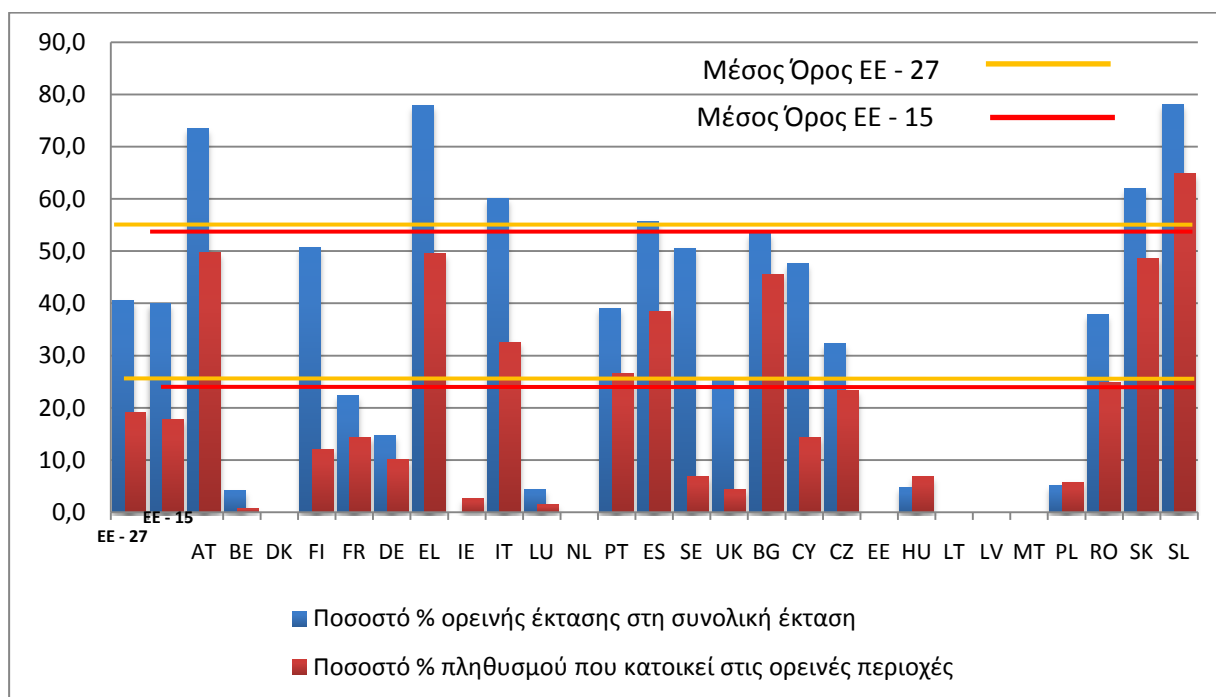
² Nordregio (2004), Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries, Nordregio Report 2004:1, Stockholm. Ανακτήθηκε από: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/study_en.htm, στις 06/04/2009

Πίνακας 7: Πληθυσμός των Ορεινών Περιοχών στην Ευρωπαϊκή Ένωση

	Συνολικός Πληθυσμός	Πληθυσμός ορεινών περιοχών	Ποσοστό % του πληθυσμού που κατοικεί στις ορεινές περιοχές
ΕΕ-27	481.326.133	85.330.157	17,3
ΕΕ-15	375.982.254	66.789.474	17,8
ΕΕ-12	105.343.879	18.540.683	17,6

Πηγή: Nordregio (2004)

Στο **Διάγραμμα 1** παρουσιάζεται η σχέση πληθυσμού και έκτασης στις χώρες της ΕΕ.

Διάγραμμα 1: Ποσοστό ορεινής έκτασης και ποσοστό πληθυσμού που κατοικεί σε αυτές

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από: Nordregio (2004)

Η Αυστρία, η Φιλανδία, η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία, η Βουλγαρία, η Κύπρος, η Σλοβακία και η Σλοβενία παρουσιάζουν ποσοστό ορεινής έκτασης πολύ πιο ψηλό από το μέσο όρο της ΕΕ-27. Όμως, μόνο η Αυστρία, η Ελλάδα, η Βουλγαρία, Σλοβενία και η Σλοβακία παρουσιάζουν ταυτόχρονα υψηλό ποσοστό πληθυσμού σε σχέση με την έκτασή τους και την ΕΕ-27. Επίσης, υπάρχουν και χώρες στην ΕΕ που δεν έχουν καθόλου ορεινές περιοχές.

Σύμφωνα με στοιχεία της έρευνας, οι ορεινές περιοχές στην Ελλάδα καταλαμβάνουν το 77,9% της συνολικής έκτασης της χώρας.

Το ποσοστό που καταλαμβάνουν οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας είναι πολύ πιο μεγάλο από το μέσο όρο της ΕΕ-27.

Πίνακας 8: Έκταση των Ορεινών Περιοχών στην Ελλάδα

	Συνολική Έκταση (1000 τχλ)	Έκταση ορεινών Λήμων (1000 τχλ)	Ποσοστό % ορεινής έκτασης στη συνολική έκταση
Ελλάδα	132,22	102,98	77,9
ΕΕ-27	4.761	1.935	40,6

Πηγή: Nordregio (2004)

Ο πληθυσμός που κατοικεί στις ορεινές περιοχές αποτελεί το 49,6% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Κι εδώ ο πληθυσμός που κατοικεί στις ορεινές είναι πολύ μεγαλύτερος από το μέσο όρο της ΕΕ-27.

Πίνακας 9: Πληθυσμός των Ορεινών Περιοχών στην Ελλάδα

	Συνολικός Πληθυσμός	Πληθυσμός ορεινών περιοχών	Ποσοστό % του πληθυσμού που κατοικεί στις ορεινές περιοχές.
Ελλάδα	10.817.789	5.365.931	49,6
ΕΕ-27	481.326.133	85.330.157	17,3

Πηγή: Nordregio (2004)

Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας καταλαμβάνουν το 42,2% και οι ημιορεινές περιοχές το 28,5%. Συνολικά, οι ορεινές και οι ημιορεινές αποτελούν το 70,7% της συνολικής έκτασης της Ελλάδας. Ο πληθυσμός που κατοικεί στις ορεινές περιοχές αποτελεί το 8,5% και στις ημιορεινές περιοχές το 21,15% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές κατοικεί συνολικά το 29,65%.

Υπάρχει μικρή απόκλιση στα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν για την εξαγωγή των ποσοστών. Σύμφωνα με τη μελέτη η έκταση της Ελλάδας είναι 132.220 τχλμ, ενώ σύμφωνα με την ΕΣΥΕ 131.957 τχλμ, πράγμα που, πιθανότατα, οφείλεται στο διαφορετικό σύστημα μέτρησης της έκτασης των κρατών (από εκτάρια σε τχλμ). Ομοίως, υπάρχει μικρή διαφοροποίηση και στον πληθυσμό. Με την ΕΣΥΕ ο πληθυσμός της Ελλάδας παρουσιάζεται να είναι 10.964.020 κάτ., ενώ στη μελέτη αναφέρεται ότι είναι 10.817.789 κάτοικοι.

Υπάρχει διαφορά στον ορισμό της ορεινότητας. Η μελέτη για να μπορέσει να συγκρίνει τις υπό εξέταση χώρες θέτει ως όριο το υψόμετρο να είναι πάνω από 300μ. Οι περιοχές με υψόμετρο πάνω από 300μ. χαρακτηρίζονται ορεινές. Η ΕΣΥΕ χρησιμοποιεί τον ορισμό του ορεινού πληθυσμού που αναφέρθηκε παραπάνω.

Για τους παραπάνω λόγους παρατηρείται η μεγάλη απόκλιση στα ποσοστά ανάμεσα στην ΕΣΥΕ και τη μελέτη της NORDREGIO, αναδεικνύοντας τη διαφορετικότητα των ορεινών περιοχών στην ΕΕ και τη δυσκολία εύρεσης ενός κοινού ορισμού για την ορεινότητα.

4. Η ΟΡΕΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 Τα βουνά της Ελλάδας

Η Ελλάδα είναι μια ορεινή χώρα. Το μεγαλύτερο μέρος της έκτασή της καλύπτεται από βουνά. Έτσι, διαμορφώνεται ένα ορεινό και δύσβατο περιβάλλον που παρά τις αντίξοες συνθήκες κατάφερε να διατηρήσει και να συντηρήσει ανθρώπινο πληθυσμό για εκατοντάδες χρόνια.

Μια συνοπτική προσέγγιση διακρίνει τα βουνά της Ελλάδας σε τέσσερις μεγάλες ενότητες:

- Τα βουνά της Μακεδονίας και της Θράκης
- Τα βουνά της Πίνδου
- Τα βουνά της Ρούμελης
- Τα βουνά της Πελοποννήσου
- Τα βουνά της Κρήτης

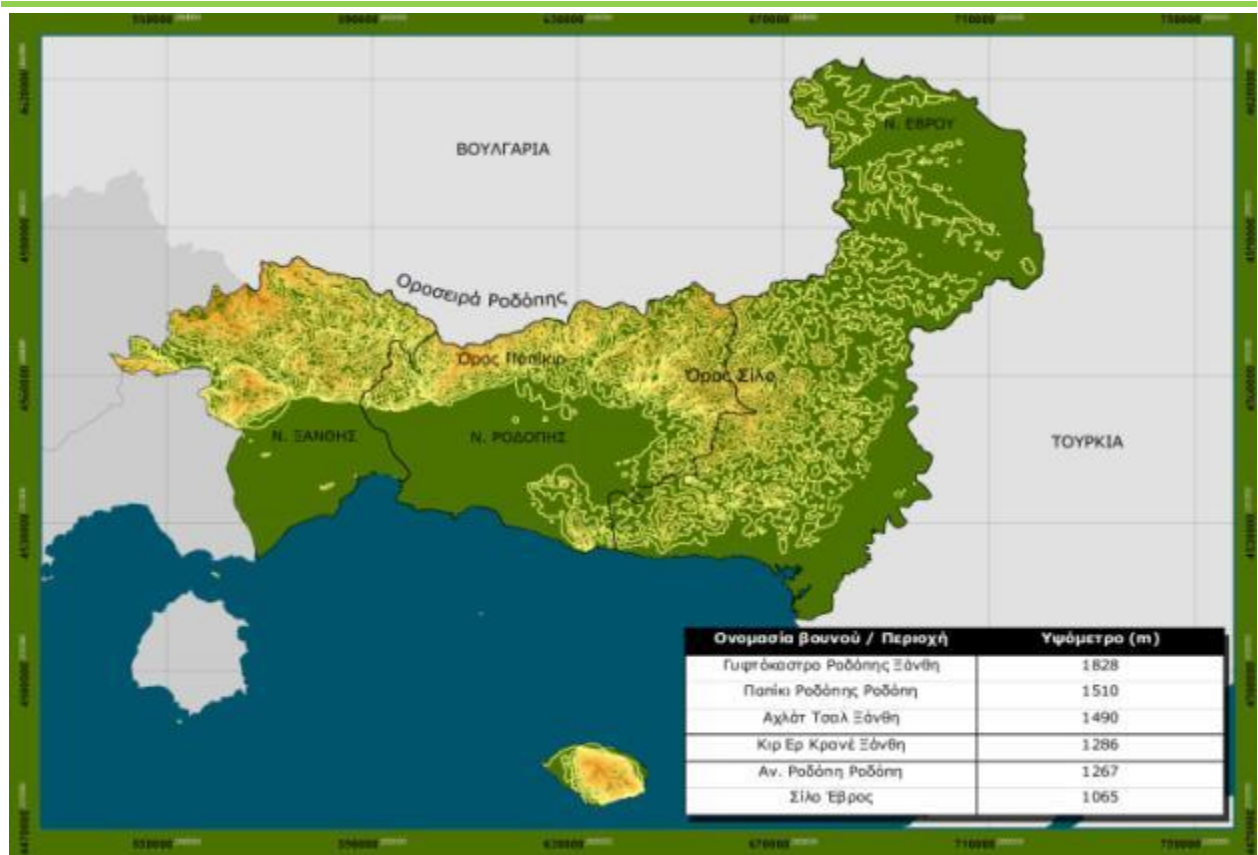
Μια πιο αναλυτική γεωγραφική κατανομή έχει ως εξής³:

- **Θράκη, Μακεδονία και Θεσσαλία:** Κατά μήκος των βόρειων συνόρων της χώρας υψώνεται ένα «τείχος» ορεινών σχηματισμών. Τα κυριότερα βουνά που συνιστούν τη συνοριακή κορυφογραμμή είναι από ανατολικά προς δυτικά: οι απολήξεις της Ροδόπης, ο Όρβηλος, το Τζένα και το Μπέλες, το Καϊμακτσαλάν ή Βόρας, ο Βαρνούντας και ο Γράμμος. Ο Γράμμος εντάσσεται στον κορμό της Πίνδου. Νότια του Καϊμακτσαλάν και του Παϊίκου, υψώνονται βουνά που σχηματίζουν ένα παράλληλο με την Πίνδο ορεινό συγκρότημα. Τα βουνά αυτά από βόρεια προς νότια είναι: το Βέρμιο, τα Πιέρια, ο Όλυμπος (το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας, μεταξύ Μακεδονίας και Θεσσαλίας), ο Κίσσαβος και το Πήλιο. Επίσης νότια του Όρβηλου και της Ροδόπης συναντάμε το Φαλακρό και το Παγγαίο, που αποτελούν τα πιο

³ Καλιαμπάκος, Γιαννακοπούλου και Κατσουλάκος, 2009

αξιόλογα βουνά της Μακεδονίας νότια της συνοριακής κορυφογραμμής. Στην περιοχή της Χαλκιδικής, ξεχωρίζει ο Άθως στην ομώνυμη χερσόνησο.

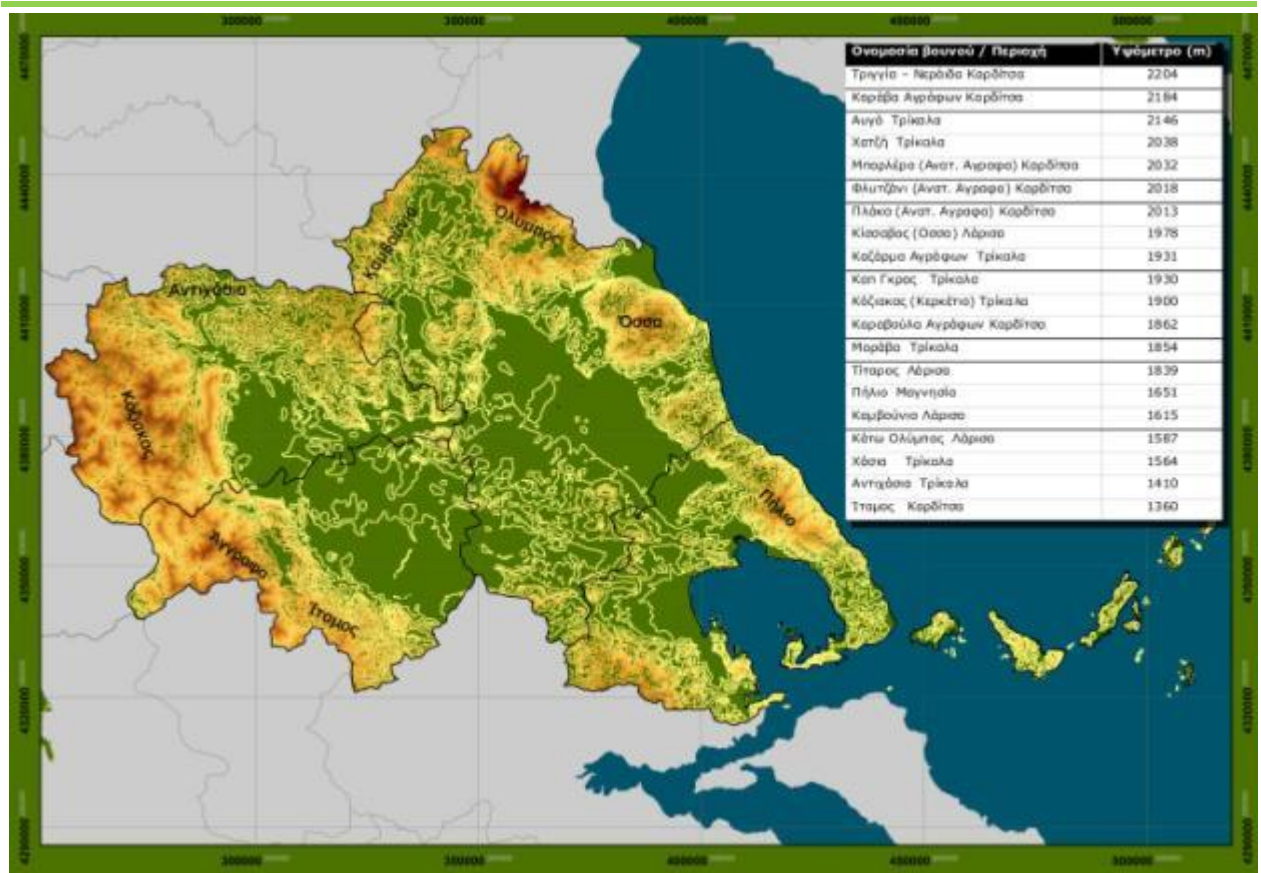
- **Ήπειρος και Στερεά Ελλάδα:** Από το Γράμμο ξεκινά η οροσειρά της Πίνδου. Στην περιοχή της Ηπείρου από βόρεια προς νότια στον κορμό της Πίνδου υψώνονται τα βουνά: Σμόλικας, Γκαμήλα, Μιτσικέλι, Περιστέρι και Τζουμέρκα. Στην περιοχή της Στερεάς Ελλάδας ο κύριος κορμός της Πίνδου συνεχίζεται από βόρεια προς νότια με τα βουνά: Άγραφα, Βελούχι, Καλιακούδα, Παναιτωλικό, Βαρδούσια και Γκιώνα. Ανατολικά της Γκιώνας βρίσκεται ο Παρνασσός και η Οίτη, ενώ πιο ανατολικά και νότια τα υψόμετρα μειώνονται και τα σημαντικότερα βουνά είναι ο Ελικώνας στη Βοιωτία και ο Κιθαιρώνας και η Πάρνηθα μεταξύ Αττικής και Βοιωτίας. Το νησί της Εύβοιας, που εντάσσεται στην ενότητα της Στερεάς Ελλάδας, είναι ορεινό, με κυριότερα βουνά τη Δίρφη και την Όχη, που ουσιαστικά αποτελούν συνέχεια του παράλληλου προς την Πίνδο ορεινού άξονα, μετά το Πήλιο. Ο Θεσσαλικός κάμπος παρεμβάλλεται μεταξύ της Πίνδου και του παράλληλου προς αυτήν συγκροτήματος, που αναφέρθηκε προηγουμένως. Στη νότια απόληξη του Θεσσαλικού κάμπου βρίσκεται ο εκτεταμένος ορεινός όγκος της Όθρης. Πέραν του κύριου ορεινού κορμού, στην Ήπειρο, συναντώνται τα Θεσπρωτικά Όρη, δυτικά της Πίνδου, ενώ οι πεδιάδες της Αιτωλοακαρνανίας οριοθετούνται στα δυτικά και τα βόρεια από τα Ακαρνανικά Όρη και τα βουνά του Βάλτου.
- **Πελοπόννησος:** Τα βουνά της Πελοποννήσου θεωρούνται συνέχεια της οροσειράς της Πίνδου. Γεωγραφικά ξεχωρίζουν τρεις ενότητες. Η μία αποτελείται από τα βουνά: Ζήρεια, Χελμό, Ερύμανθο και Παναχαϊκό. Τα βουνά αυτά υψώνονται παράλληλα με τη βόρεια ακτογραμμή της Πελοποννήσου. Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει τον Ολίγυρτο, το Αρτεμίσιο και το Μαίναλο και συνιστά τον ορεινό κορμό του κεντρικού τμήματος της Πελοποννήσου. Νοτιότερα μία τρίτη ορογραφική ενότητα σχηματίζεται από τον Ταΰγετο και τον Πάρωνα, που υψώνονται παράλληλα με κατεύθυνση από βορά προς νότο και χωρίζονται από τη λακωνική πεδιάδα.
- **Κρήτη:** Τα κρητικά βουνά θεωρούνται συνέχεια της οροσειράς της Πίνδου. Από δυτικά προς ανατολικά τα σημαντικότερα ορεινά συγκροτήματα της Κρήτης είναι: τα Λευκά Όρη, ο Ψηλορείτης (Ιδη) και τα Λασιθιώτικα (Δίκητη).
- **Νησιωτική Ελλάδα:** Στο Αιγαίο το ψηλότερο βουνό είναι το Φεγγάρι ή Σάος στη Σαμοθράκη. Στη Σάμο υψώνεται ο Κέρκης, ενώ η ψηλότερη κορυφή των Κυκλάδων είναι ο Ζας στη Νάξο. Τα βουνά της Ρόδου, με ψηλότερο τον Αττάβυρο, αποτελούν συνδετικό κρίκο μεταξύ των Διναρίδων και των Ταυρίδων. Στο Ιόνιο ξεχωρίζει ο Αίνος στην Κεφαλλονιά.

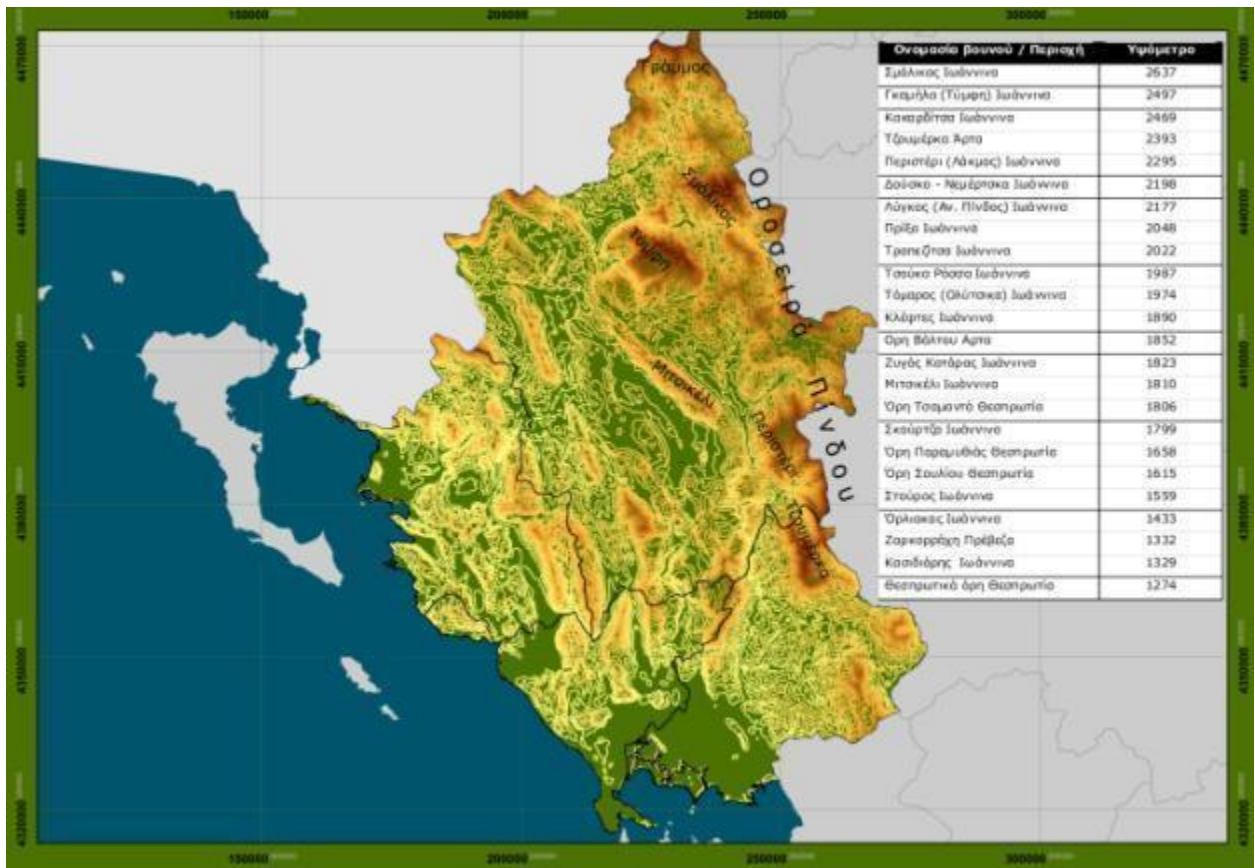
Εικόνα 4: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Θράκης

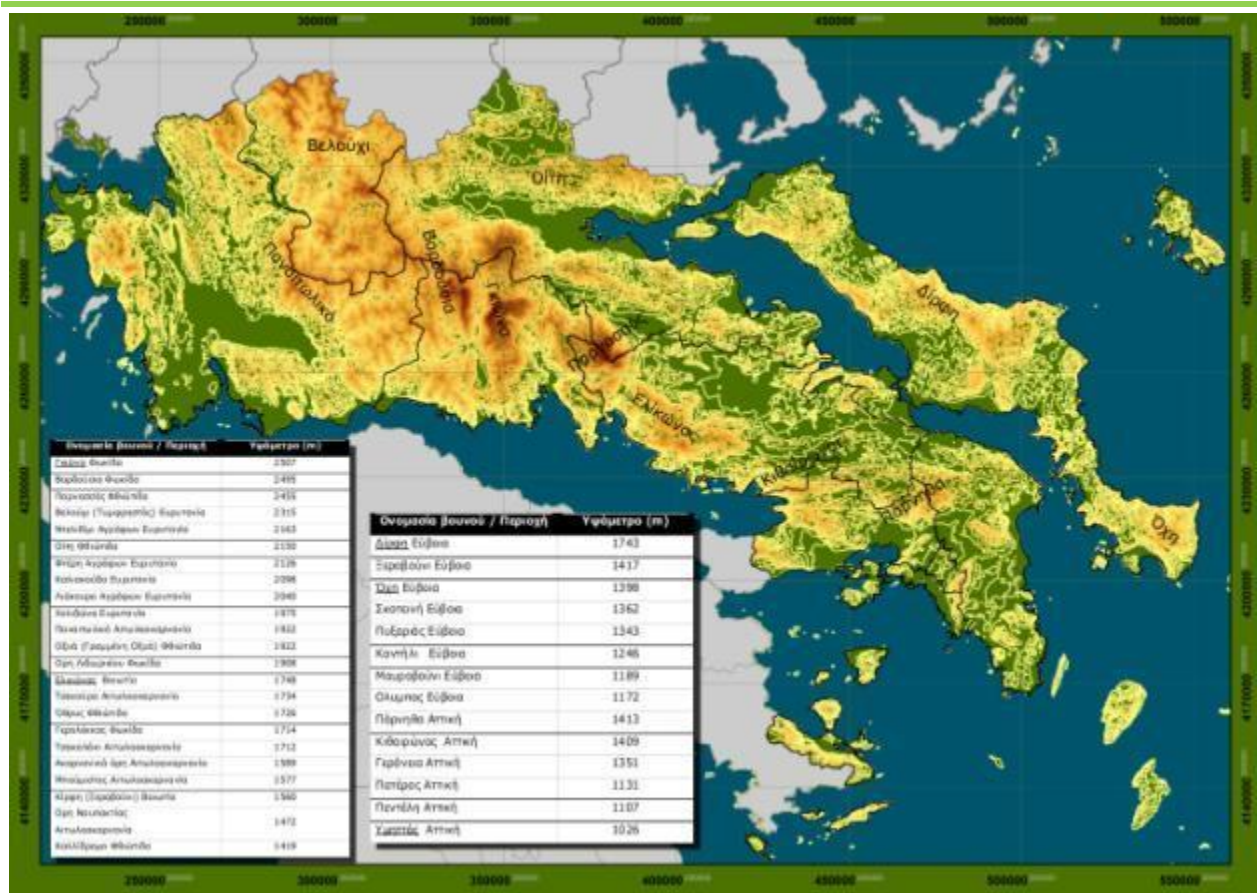
Εικόνα 5: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Μακεδονίας

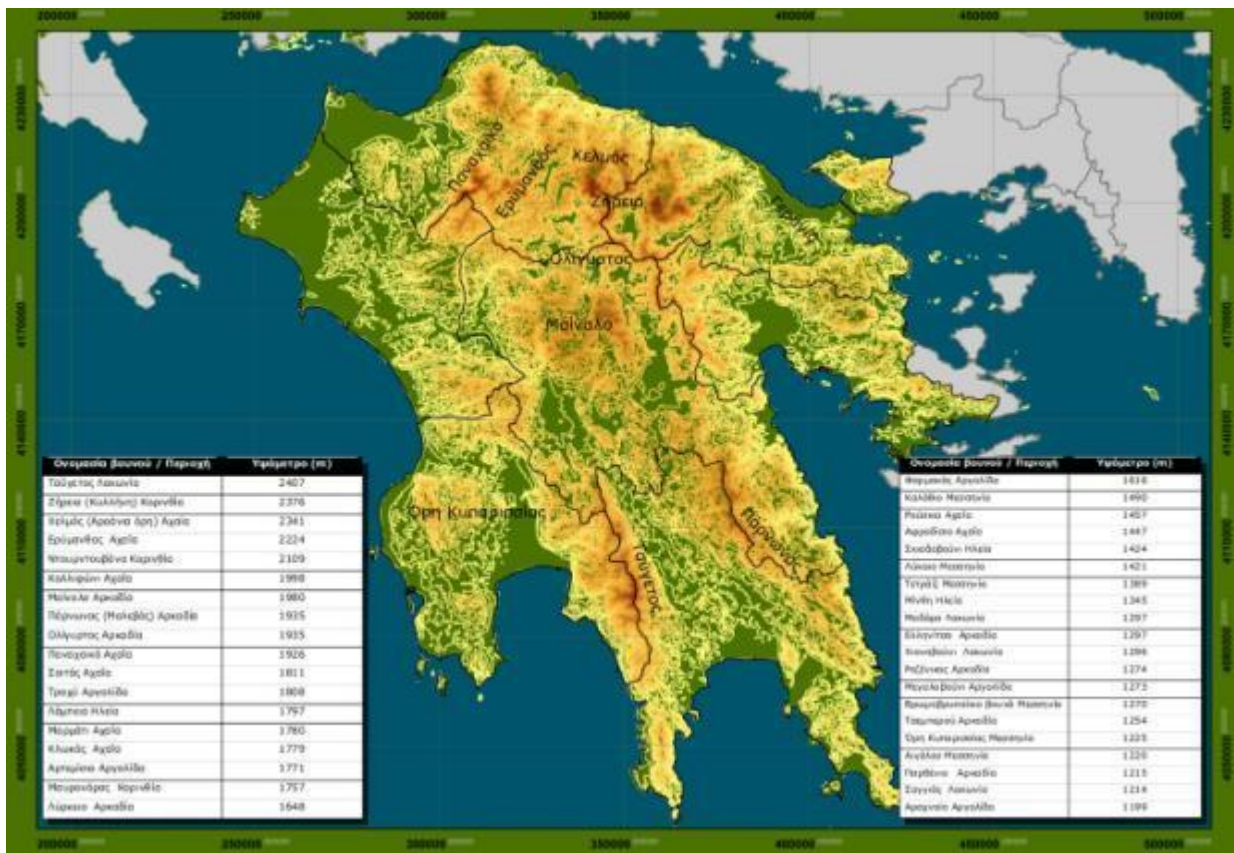
Εικόνα 6: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Θεσσαλίας

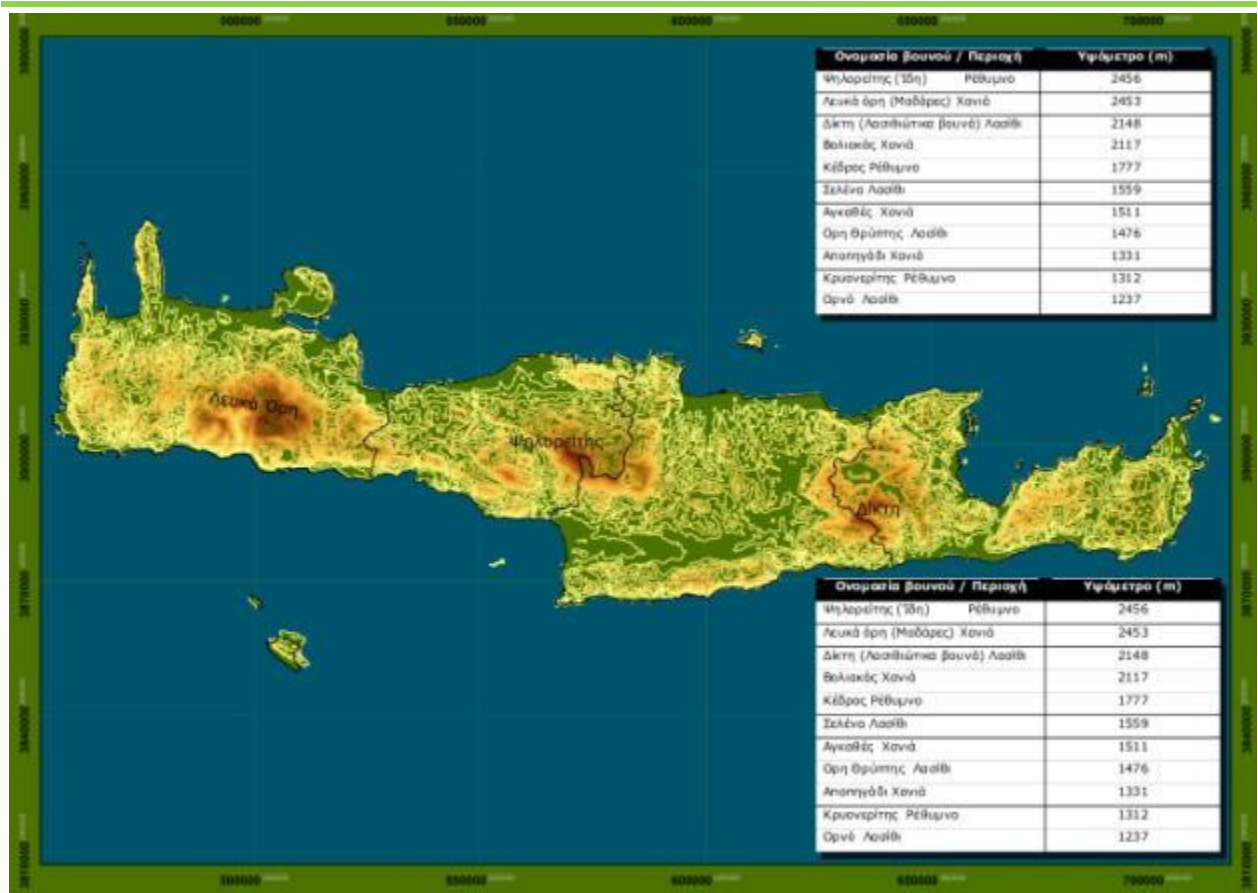
Εικόνα 7: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Ηπείρου

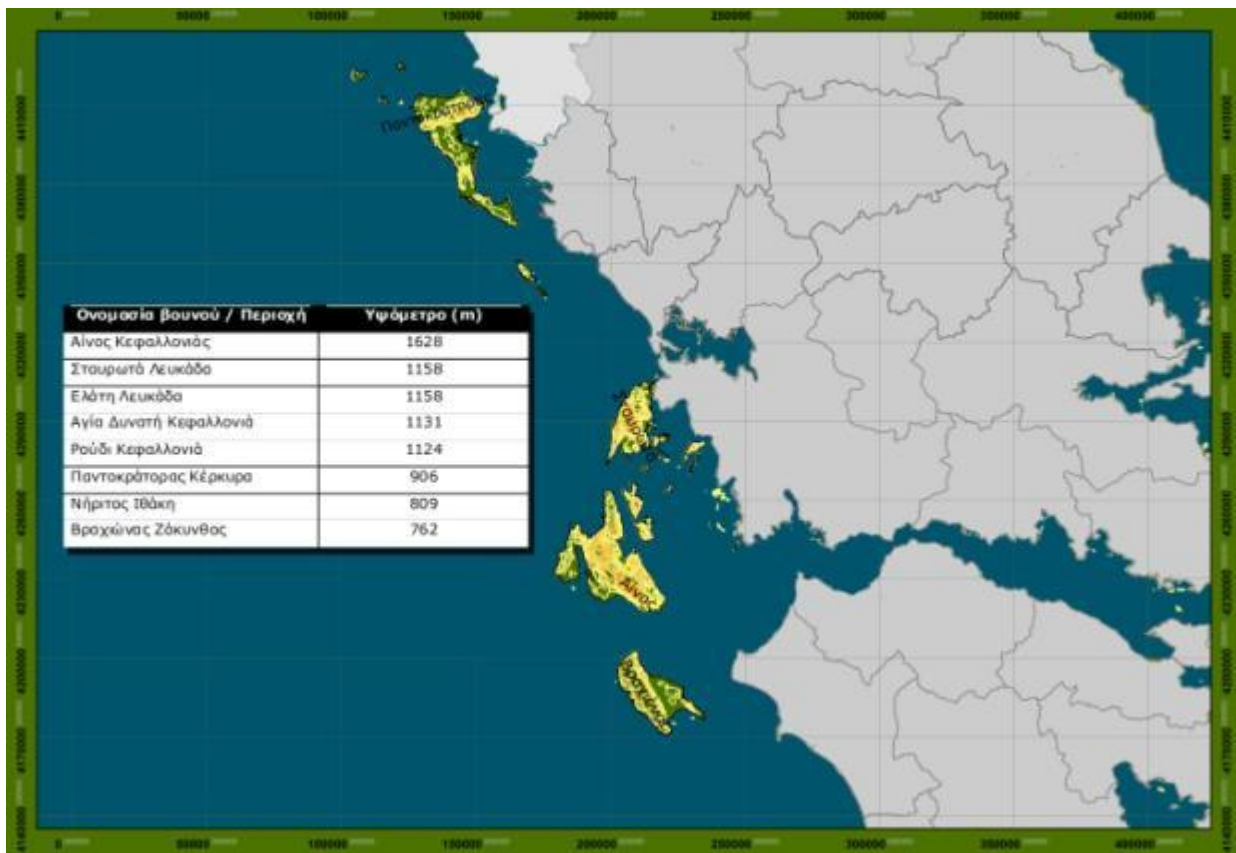
Εικόνα 8: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Στερεάς Ελλάδας

Εικόνα 9: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Πελοποννήσου

Εικόνα 10: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές της Κρήτης

Εικόνα 11: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές των Ιόνιων Νησιών

Εικόνα 12: Τα βουνά και οι ψηλότερες κορυφές των Νησιών του Αιγαίου

4.2 Έκταση και Μορφολογικά Χαρακτηριστικά

Σύμφωνα με τα στοιχεία της τελευταίας διαθέσιμης απογραφής του 2001 η συνολική έκταση της χώρας είναι 131.957 τγλμ από την οποία το 70,7% καταλαμβάνουν οι ορεινές και ημιορεινές περιοχές και το 29,3% οι πεδινές περιοχές.

Η Ελλάδα από το 1940 έως σήμερα έχει υποστεί πολλές διοικητικές διαιρέσεις οι οποίες αντανακλούν τις επιπτώσεις τους στο χώρο και ειδικά στον ορεινό χώρο, που εξετάζεται στην παρούσα εργασία. Όπως φαίνεται και στον Πίνακα 10, η συνολική έκταση της χώρας «σταθεροποιείται» από την απογραφή του 1981 και μετά.

Πίνακας 10: Πεδινή, ημιορεινή και ορεινή έκταση σε τγλμ

	2001	1991	1981	1971	1961	1951
Πεδινά	38.730	37.893,50	38.021,64	-	-	50.643
Ημιορεινά	37.563	38.269,50	38.112,05	-	-	36.554
Ορεινά	55.665	55.794,41	55.823,72	-	-	43.767
Σύνολο Ελλάδας	131.957	131.957	131.957			130.964

Πηγή: ΕΣΥΕ

Όμως, παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις στην έκταση του ορεινού, ημιορεινού και πεδινού χώρου. Οι διαφοροποιήσεις αυτές οφείλονται είτε στις μετρήσεις κατά τη διάρκεια των απογραφών είτε στις διοικητικές διαιρέσεις.

Πίνακας 11: Ποσοστό πεδινής, ημιορεινής και ορεινής έκτασης στο σύνολο της χώρας

	2001	1991	1981	1971	1961	1951
Πεδινά	29,3	28,7	28,8	-	-	38,7
Ημιορεινά	28,5	29,0	28,9	-	-	27,9
Ορεινά	42,2	42,3	42,3	-	-	33,4
Σύνολο Ελλάδας	100,0	100,0	100,0			100,0

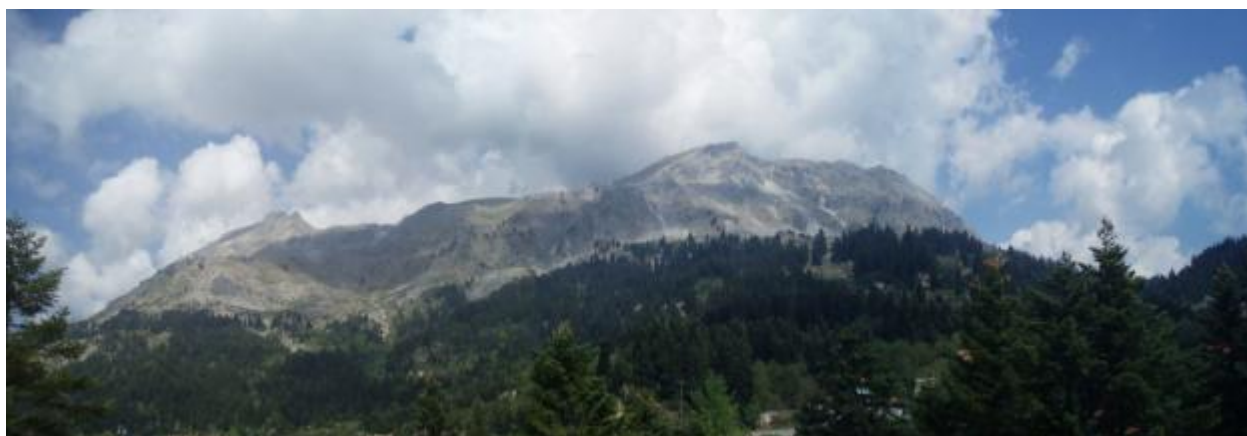
Η μορφολογία των ελληνικών ορεινών περιοχών ποικίλει και διαμορφώνει διαφορετικά τοπία, πλούσια χλωρίδα και πανίδα και περιβαλλοντικές συνθήκες, και τις καθιστά περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Εικόνα 13: Τα Θρακικά «Μετέωρα»
 Πηγή: www.panoramio.com

Εικόνα 14: Μακεδονία - Όρος Μπέλλες
Πηγή: www.panoramio.com

Εικόνα 15: Ήπειρος – Τζουμέρκα
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 16: Πελοπόννησος - Η πεδιάδα του Κλείτορος
Πηγή: www.treearth.com – Giorgis Marossis

Οι ορεινές περιοχές χαρακτηρίζονται από εξαιρετική ποικιλία πολιτιστικών στοιχείων, απόρροια των διαφορετικών εθνοτήτων που κατά καιρούς κατοίκησαν σε αυτές, των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, τεχνολογικών συνθηκών, καθώς και της ευφυούς προσαρμογής των τοπικών κοινωνιών στο φυσικό περιβάλλον.

Εικόνα 17: Το Συράκο
Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 18: Διαφορετικές εθνότητες που κατοίκησαν στις ορεινές περιοχές
Πηγή: thalassa-karadeniz.mylivepage.com

5. ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

5.1 Μέγεθος και Εξέλιξη Πληθυσμού

Στον ελληνικό ορεινό χώρο εμφανίζονται ίχνη κατοίκησης από την αρχαιότητα. Τα βουνά θεωρούνταν χώροι ιεροί και παράλληλα προσέφεραν ασφάλεια. Όμως, η κατοίκησή τους παρουσίαζε δυσκολίες εξαιτίας των κλιματολογικών συνθηκών, της δύσκολης προσβασιμότητας και των περιορισμένων φυσικών πόρων. Για τους λόγους αυτούς ο ορεινός χώρος δεν κατοικείται διαχρονικά και συχνά συνδέεται με την αναγκαστική φυγή από τις πεδινές περιοχές είτε λόγω επιδρομών και λεηλασιών στα παράλια είτε λόγω των πολέμων.

Σημείο αναφοράς για τον ελληνικό χώρο αποτελεί ο 15^{ος} αιώνας γιατί τότε κατοικείται για πρώτη φορά μαζικά και οργανωμένα. Την ίδια περίοδο, στην Ελλάδα ξεκινά η Τουρκοκρατία. Οι Έλληνες καταφεύγουν στα βουνά αναζητώντας καταφύγιο από τους Τούρκους. Εκεί, ιδρύονται οι πρώτοι οργανωμένοι οικισμοί. Στην αρχή ήταν μικροί σε μέγεθος και τα μέλη συνδέονταν με συγγενικές σχέσεις, όμως σταδιακά εξελίσσονται και αυξάνονται σε μέγεθος. Τότε, γίνεται και η πρώτη οργανωμένη μορφή διαχείρισης των φυσικών πόρων. Στη διάρκεια των 400 χρόνων παρατηρείται διαρκής εξέλιξη των οικισμών: Κάποιοι μετακινούνται, άλλοι εγκαταλείπονται και δημιουργούνται νέοι. Κυρίως, ακμάζουν τον 17^ο και τον 18^ο αιώνα γιατί τότε παρατηρείται έντονη οικονομική δραστηριότητα (ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και του εμπορίου) και άνθιση των «τεχνών» όπως η ξυλογλυπτική, η επεξεργασία πέτρας, η υφαντική και η χειροτεχνία). Από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και μετά ακολουθεί περίοδος οικονομικής και κοινωνικής παρακμής. Είναι η περίοδος που ξεκινά η επανάσταση για την απελευθέρωση της χώρας. Τα προνόμια που είχαν οι ορεινοί οικισμοί χάθηκαν και ως αντίποινα για τα επαναστατικά κινήματα που δημιουργήθηκαν από αυτούς. Η οικονομική δραστηριότητα αρχίζει να παρουσιάζει πτωτική πορεία και οι κάτοικοι εγκαταλείπουν σταδιακά τις ορεινές περιοχές.

Ο 20ος αιώνας αποτελεί τον δεύτερο σημαντικό χρονολογικό σταθμό στον ορεινό χώρο. Τέσσερα γεγονότα θα παίξουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της σημερινής του

κατάστασης. Τα γεγονότα αυτά είναι ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Εμφύλιος, η Μετανάστευση και η Αστικοποίηση. Αυτά θα αποτελέσουν τα βασικότερα αίτια της πληθυσμιακής εγκατάλειψης της ορεινής Ελλάδας.

Από το 1940 και το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όπου πολλοί κάτοικοι κατατάσσονται στο στρατό και η γερμανική κατοχή επηρεάζει τη χώρα με όλες τις κακουχίες που αυτή συνεπάγεται έως τον Ελληνικό Εμφύλιο και τη δικτατορία, ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών δέχθηκε τις συνέπειες αυτών των γεγονότων. Μετά τον πόλεμο ακολούθησαν χρόνια ανακατατάξεων και εθνικής ανασυγκρότησης. Η προσπάθεια της Ελλάδας να ορθοποδήσει συνέπεσε με την ταχεία ανάπτυξη της βιομηχανίας στη Γερμανία και την Αμερική. Η αδυναμία της Ελλάδας να δημιουργήσει προϋποθέσεις απασχόλησης ικανές να συγκρατήσουν τον πληθυσμό, οδήγησε στο πρώτο κύμα μετανάστευσης των Ελλήνων σε χώρες όπως η Γερμανία και η Αμερική. Σε σύντομο χρονικό διάστημα ακολούθησε και δεύτερο κύμα μετανάστευσης, προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας αυτή τη φορά. Η αδυναμία συγκράτησης του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές, και ειδικά στις ορεινές, οδήγησε στη συσσώρευση πληθυσμών στα αστικά κέντρα και στη σταδιακή εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών.

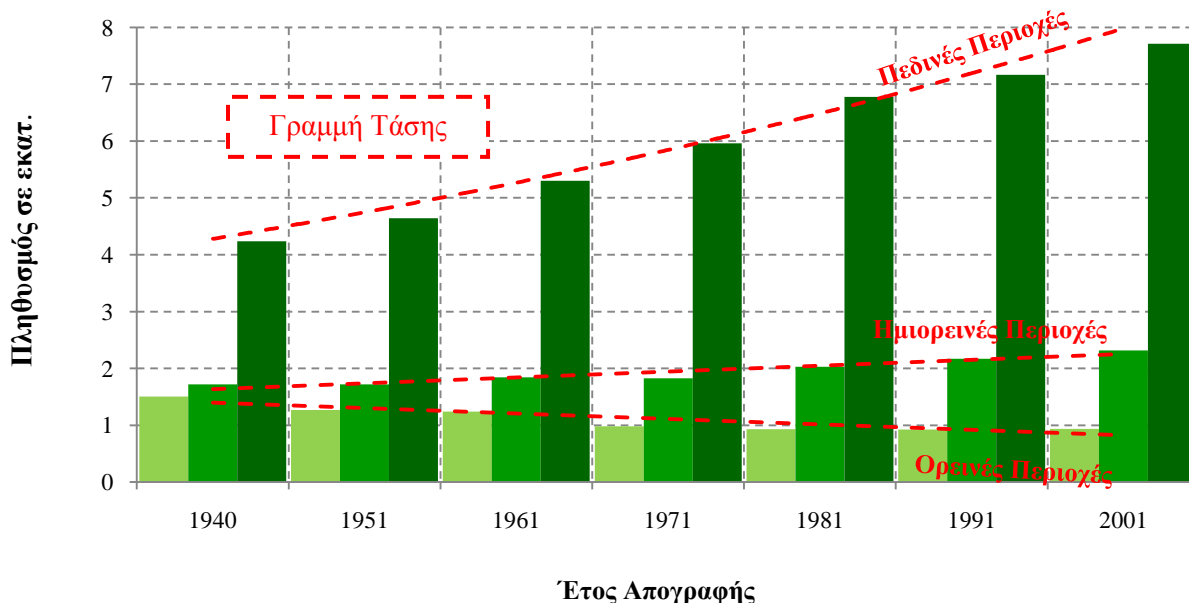
Η απουσία πολιτικής σταθερότητας στα γειτονικά κράτη και τα κράτη της ανατολικής Ευρώπης και η απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να «ανοίξει» τα σύνορα είχε ως αποτέλεσμα η Ελλάδα να γίνει τώρα αυτή δέκτης μεταναστών. Οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών μεταναστεύουν μαζικά στα αστικά κέντρα αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής: δουλειά – υγεία – παιδεία – ανωνυμία. Το τέλος του 20ου αιώνα βρίσκει τον ορεινό χώρο εγκαταλειμμένο πληθυσμιακά, κοινωνικά και οικονομικά.

Σήμερα, βιώνοντας την αρχή μιας γενικής οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, όπου οι κάτοικοι των μεγάλων αστικών κέντρων αρχίζουν και δέχονται τα πρώτα αποτελέσματά της, είτε με την αύξηση της ανεργίας και την έξαρση της βίας και της εγκληματικότητας είτε με την κακή ποιότητα ζωής, παρατηρείται μια μικρή τάση επιστροφής πληθυσμού προς την ύπαιθρο.

Στην Ελλάδα, το μεγαλύτερο μέρος της έκτασής της καταλαμβάνεται από ορεινές και ημιορεινές περιοχές, ενώ το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της κατοικεί στις πεδινές περιοχές. Μια παραστατική εικόνα της κατάστασης δίνουν τα τριγωνικά διαγράμματα που παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Στο **Διάγραμμα 2** παρουσιάζεται η χωρική κατανομή του πληθυσμού σε ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές για το 2001. Οι ορεινές περιοχές συμβολίζονται με I, οι ημιορεινές περιοχές με II και οι πεδινές περιοχές με III. Στην πλευρά I αποτυπώνεται το ποσοστό του πληθυσμού που κατοικεί στο ορεινό τμήμα, στην πλευρά II το ποσοστό του πληθυσμού που κατοικεί στο

Στο ερώτημα πως εξελίχθηκε ο πληθυσμός της Ελλάδας από το 1940 έως σήμερα, μια γενική πρώτη απάντηση που θα δίναμε είναι ότι: ο πληθυσμός των πεδινών περιοχών αυξάνεται, ο πληθυσμός των ημιορεινών περιοχών μένει σχεδόν σταθερός και ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών μειώνεται (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4: Τάσεις εξέλιξης πληθυσμού από το 1940 έως το 2001

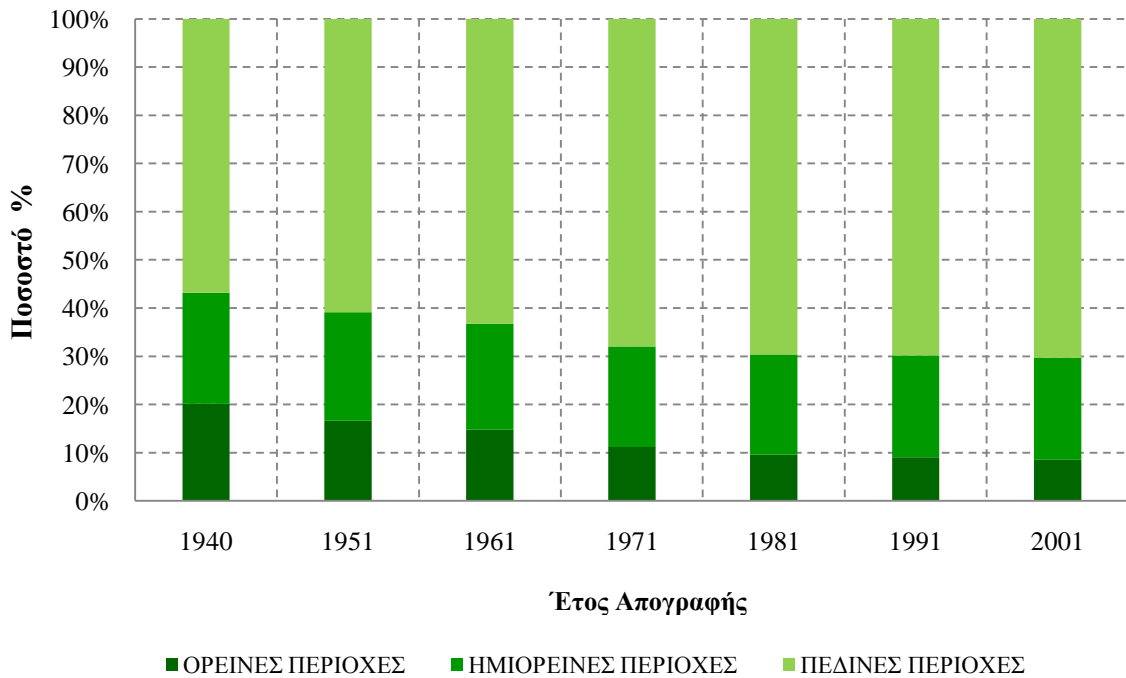
Συγκεκριμένα, το 1940 στις ορεινές περιοχές κατοικεί το 20% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Όμως το ποσοστό αυτό μειώνεται κλιμακωτά, φτάνοντας το 2001 να κατοικεί σε αυτές μόλις το 8,5%. Το αντίθετο συμβαίνει στις πεδινές περιοχές. Το 1940 κατοικεί σε αυτές το 57% του πληθυσμού. Το ποσοστό αυτό αυξάνεται συνεχώς μέχρι το 2001 όπου στις πεδινές περιοχές κατοικεί το 70% του συνολικού πληθυσμού. Στις ημιορεινές περιοχές κατοικεί σταθερά το 20% του συνολικού πληθυσμού της χώρας (από το 1940 έως το 2001, ποσοστό πληθυσμού από 20% έως 23%).

Πίνακας 12: Ποσοστιαία κατανομή ορεινού, ημιορεινού και πεδινού πληθυσμού ανά έτος απογραφής (πραγματικός πληθυσμός)

	Ορεινές Περιοχές	Ημιορεινές Περιοχές	Πεδινές Περιοχές	Σύνολο
1940	20,16	23,01	56,80	100,0
1951	16,61	22,54	60,83	100,0
1961	14,78	21,99	63,21	100,0
1971	11,18	20,85	67,97	100,0
1981	9,58	20,82	69,59	100,0
1991	9,02	21,14	69,84	100,0
2001	8,53	21,15	70,32	100,0

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Η παραπάνω μεταβολή του ορεινού, ημιορεινού και πεδινού πληθυσμού αποτυπώνεται παραστατικά στο **Διάγραμμα 5**.

Διάγραμμα 5: Ποσοστιαία κατανομή ορεινού, ημιορεινού και πεδινού πληθυσμού ανά έτος απογραφής

Όμως, η εξέλιξη του πληθυσμού είναι πιο περίπλοκη υπόθεση, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και μια πιο αναλυτική προσέγγιση είναι ικανή να τους αναδείξει.

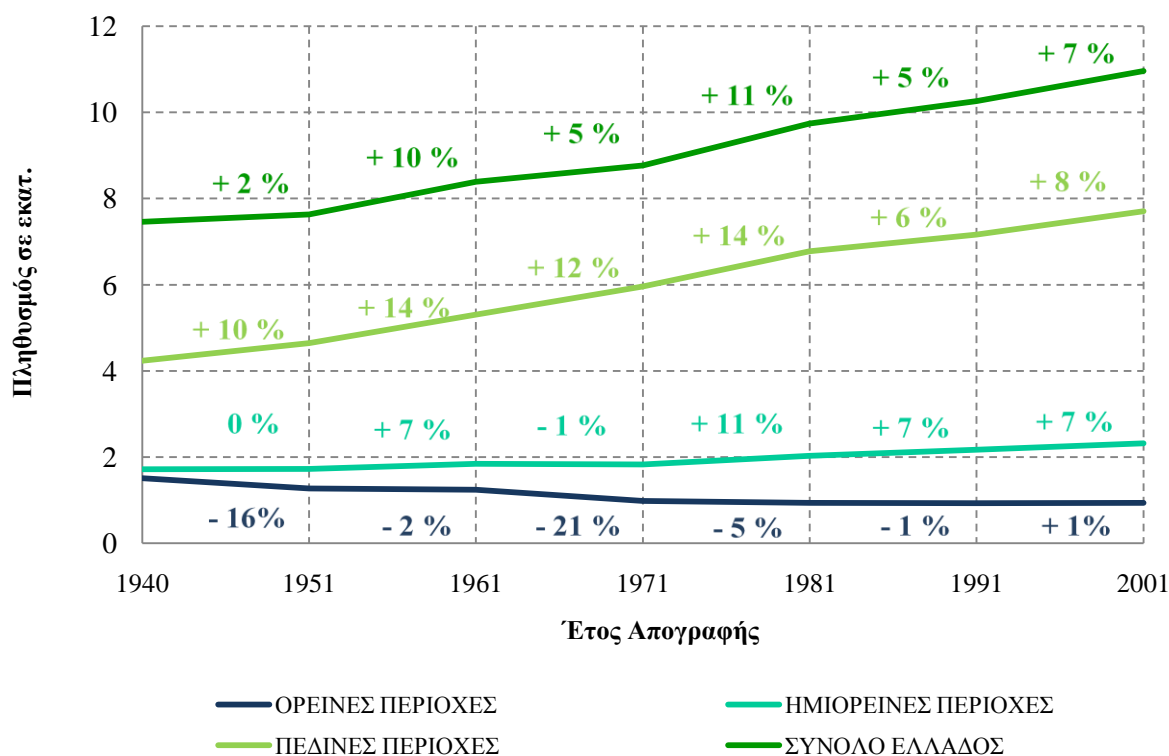
Από τις απογραφές τις ΕΣΥΕ, προκύπτει ότι ο συνολικός πληθυσμός της χώρας παρουσιάζει αύξηση από το 1940 έως σήμερα, άλλοτε με έντονους και άλλοτε με πιο ήπιους ρυθμούς. Πιο αναλυτικά όμως, κάθε περιοχή σημειώνει μια διαφορετική πορεία μέσα στο χρόνο. Οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν μείωση του πληθυσμού με εξαίρεση τη δεκαετία '91 – '01. Στις ημιορεινές περιοχές παρουσιάζεται μια σταθερότητα στην εξέλιξη του πληθυσμού τους με σημαντική για αυτές τη δεκαετία '71-'81 που σημειώνουν αύξηση της τάξης του 11%. Οι πεδινές περιοχές παρουσιάζουν συνεχή αύξηση από το '40 έως το '01, με έντονο ρυθμό από το 1940 έως το 1981 και με μικρότερο από το 1981 έως το 2001.

Πίνακας 13: Ποσοστιαία μεταβολή του πληθυσμού σε ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές

	Σύνολο	Ορεινές Περιοχές	Ημιορεινές Περιοχές	Πεδινές Περιοχές
1940-1951	2%	-16%	0%	10%
1951-1961	10%	-2%	7%	14%
1961-1971	5%	-21%	-1%	12%
1971-1981	11%	-5%	11%	14%
1981-1991	5%	-1%	7%	6%
1991-2001	7%	1%	7%	8%

Πηγή: Ιδία επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Το **Διάγραμμα 6** παρουσιάζει την εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού και του πληθυσμού των ορεινών, ημιορεινών και πεδινών περιοχών.

Διάγραμμα 6: Πληθυσμιακή εξέλιξη ορεινών, ημιορεινών και πεδινών περιοχών

Είναι εμφανές πως οι ορεινές περιοχές σε μια περίοδο 50 ετών αποδεκατίστηκαν με μείωση 45% του πληθυσμού τους (περίοδος 1940 έως το 1991). Στη μείωση αυτή συνέβαλαν διαδοχικά και πολλές φορές ταυτόχρονα πολλοί αρνητικοί παράγοντες (πόλεμος, μετανάστευση, αστικοποίηση, ανύπαρκτη πολιτική) καθώς και η αλλαγή του τρόπου ζωής.

Ξεκινώντας από τη δεκαετία '40 – '51, ο πόλεμος και ο εμφύλιος οδήγησαν σε πολλές ανθρώπινες απώλειες και κατά συνέπεια σε μείωση του πληθυσμού του 1940 κατά 16%. Από το 1951 έως το 1961 ο πληθυσμός παρουσιάζει μείωση της τάξης του 2%. Το χαμηλό αυτό ποσοστό είναι συνδυασμός της αύξησης των γεννήσεων που ακολούθησε με το τέλος του πολέμου (baby boom) και των δύσκολων συνθηκών διαβίωσης που οδήγησαν στη μετανάστευση και την αστικοποίηση της περιόδου αυτής. Οι ορεινές περιοχές δέχονται μια ακόμη σημαντική μείωση τη δεκαετία 1961-1971 της τάξης του 21%. Είναι η περίοδος της εξωτερικής μετανάστευσης με σκοπό την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής, η οποία επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τις ορεινές περιοχές της χώρας (**Χάρτης 1**).

Οι κοινωνικές συνθήκες κάθε εποχής έχουν αποτυπωθεί στην τοπική πολιτιστική παράδοση, στη δημοτική μουσική, στα ήθη και τα έθιμα. Μέσα από αυτά εκφράστηκε η αλλαγή, οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης αλλά και το ανθρώπινο συναίσθημα, οι θυσίες που άλλοτε απέδιδαν καρπούς και άλλοτε όχι. Κανένας δε θα εγκατέλειπε το σπίτι του εάν δεν υπήρχε ανάγκη - η ανάγκη γέννησε τη μετανάστευση.

Οι Κοτζαμάνης και Σταθάκης (2008) περιγράφουν την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα και σε έντονο βαθμό στις ορεινές περιοχές ως εξής:

«...την περίοδο 1945-1977 ακολουθεί μαζική φυγή με 1,3 εκατομμύρια περίπου μεταναστευτικές εξόδους («μόνιμοι μετανάστες»), ενώ εκτιμάται ότι η καθαρή μετανάστευση αφορά 650.000 άτομα. Οι μεταπολεμικοί μετανάστες κατευθύνονται αρχικά στις ΗΠΑ και τις άλλες υπερωκεάνιες χώρες (Καναδά και Αυστραλία), εν συνεχεία δε στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (ιδιαίτερα στη Δυτική Γερμανία που απορροφά το 85% περίπου της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης). Οι έξοδοι αυτές (27.000 ετησίως κατά μέσο όρο, με δύο αιχμές, το 1962-65 και το 1969-70) αφαιρούν το 1/3 περίπου του μέσου ετησίου φυσικού ισοζυγίου (+80.000 ετησίως), ενώ η εισροή ομογενών από την Αίγυπτο, την Τουρκία και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης στη διάρκεια της ίδιας περιόδου θα μετριάσει απλώς τις αρνητικές επιδράσεις της νέας μαζικής φυγής...»

Τα επόμενα χρόνια (1971-1981) ακολουθεί η παλιννόστηση. Λιγότεροι, όμως, είναι αυτοί που επιστρέφουν στα ορεινά χωριά τους, αφού οι συνθήκες εκεί δεν το επιτρέπουν. Η έλλειψη εργασίας, η απομόνωση αλλά και η νέα νοοτροπία, που αποκτήθηκε στο εξωτερικό, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την εγκατάσταση των παλλιννοστώντων στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Χάρτης 1: Τα κύρια ρεύματα εξωτερικής μετανάστευσης και παλιννόστησης προς την Ελλάδα, από το 1950 έως το 2001

Οι Κοτζαμάνης και Σταθάκης (2008) αναφέρουν για την περίοδο αυτή:

«...αρχίζει η μαζική παλιννόστηση των μεταναστών της προηγούμενης περιόδου: 630.000 άτομα εκτιμάται ότι επέστρεψαν ανάμεσα στο 1971 και το 1985 επιλέγοντας στην πλειοψηφία τους (70%) ως τόπο εγκατάστασης τα αστικά κέντρα (και δη -50%- τα δύο μεγαλύτερα εξ αυτών, το Π.Σ. Πρωτευούσης και Θεσσαλονίκης)...»

Η διάνοιξη των δρόμων (δεκαετία '60 και μετά) οδήγησε στη σύνδεση των βουνών με τις πόλεις. Στον πληθυσμό των απομονωμένων ορεινών περιοχών έγινε γνωστή, μια νέα κουλτούρα, ένας νέος πολιτισμός, μια νέα πραγματικότητα. Τα αστικά κέντρα, συνώνυμα με θέσεις εργασίας, με καλύτερες προοπτικές εκπαίδευσης και ευνοϊκότερες συνθήκες ζωής για τους νέους αλλά και τους μεγαλύτερους έγιναν πιο προσιτά για πολλές ορεινές περιοχές.

Έτσι, την περίοδο 1981-1991 αρκετοί κάτοικοι μετακινούνται και πάλι από τις ορεινές προς τις πεδινές περιοχές, χωρίς ωστόσο να καταγράφεται μεγάλη πληθυσμιακή μείωση (μόλις 1%) **(Χάρτες 2 και 3).**

Η δεκαετία 1980-1990 είναι μια μεταβατική περίοδος. Παρουσιάζεται μείωση στο ρυθμό μετανάστευσης από την Ελλάδα, ενώ ταυτόχρονα υπάρχει η παλιννόστηση των ομογενών και των πολιτικών προσφύγων από την Σοβιετική Ένωση και τις άλλες χώρες του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Παράλληλα, υπάρχει εισροή ξένων μεταναστών από την Αλβανία, τις ασιατικές και αφρικανικές χώρες και τις πρώην σοσιαλιστικές ευρωπαϊκές χώρες, οι οποίοι αποτελούν μια κρίσιμη μάζα εργατικού δυναμικού (χαμηλά αμοιβόμενου), η οποία βοηθά σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας (Κοτζαμάνης και Σταθάκης, 2008).

Η μετανάστευση των κατοίκων από τα βουνά στις πόλεις άλλαξε τα δημογραφικά δεδομένα και τα κοινωνικά πρότυπα. Η εγκατάλειψη των ορεινών χωριών ήταν μερική ή συνολική. Κατοικίες εγκαταλείφθηκαν και ερήμωσαν, σχολεία έκλεισαν, η γη έπαψε να καλλιεργείται. Σημαντικό κομμάτι της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής κινδυνεύει με αφανισμό εξαιτίας της εγκατάλειψής του, ενώ έθιμα και τοπικές παραδόσεις δεμένες με την ορεινή ζωή χάνονται. Οι παραγωγικές δραστηριότητες, που για αιώνες συντηρούσαν τους τοπικούς πληθυσμούς, εγκαταλείφθηκαν. Τα βουνά έπαψαν να είναι τρόπος ζωής.

Οι ορεινοί έγιναν κάτοικοι των πόλεων. Οι νέοι αυτοί αστοί όταν επιστρέφουν το καλοκαίρι στα ορεινά χωριά τους κουβαλούν μαζί τους την κουλτούρα της πόλης. Τα τελευταία χρόνια, τα βουνά επανέρχονται στο προσκήνιο. Η συχνά κακή ποιότητα ζωής στις πόλεις, η αύξηση του βιοτικού επιπέδου (που επιτρέπει τις τουριστικές δραστηριότητες), η ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού, η ανάγκη για φυγή από την πραγματικότητα και η επιθυμία του ανθρώπου να έρθει

Χάρτης 2: Τα κύρια ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης στην Ελλάδα, 1950 -1980

**Χάρτης 3: Εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα: από τα «ορεινά» στα «πεδινά» ,
περίοδος 1950 – 1980.**

ξανά σε επαφή με τη φύση δημιούργησαν τους επισκέπτες του καλοκαιριού, των γιορτών και των Σαββατοκύριακων. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Ελεφάντη (2002):

«...Τα μικρά παιδιά μαζί με τη γιαγιά κι οι γονείς στην Αστυπάλαια ή τη Σίφνο. Τα επισκέπτεται βέβαια το πλήθος ποικιλόχρωμων παραθεριστών-τουριστών για λίγες μέρες, που συν τοις άλλοις αναβιώνουν όπως λέγεται τα παλιά πανηγύρια... Ως προς το κύριο τα βουνά είναι τόποι εισπνοής καθαρού αέρα των βεβαρημένων από τους ρύπους της πόλης πνευμόνων, ορειβασίας, φωτογραφίας, ράφτινγκ, χιονοδρομιών, ένα γραφικό ντεκόρ, ένα τοπίο σαν σκηνικό που πλαισιώνει την έξοδο του Σαββατοκύριακου, το Πάσχα ή Χριστούγεννα στο χωριό...»

Τέλος, η περίοδος από το 1991 έως το 2001 παρουσιάζει πληθυσμιακή αύξηση κατά 1%. Αυτό συνδέεται είτε με μείωση των θανάτων, είτε με επιστροφή ή κατοίκηση νέου πληθυσμού είτε λόγω των μετακινήσεων πληθυσμών κατά τη διάρκεια των απογραφών από τον τόπο διαμονής στον τόπο γέννησης με σκοπό να απογραφούν εκεί. Σκοπός της μετακίνησης αυτής είναι η αύξηση του μεγέθους του πληθυσμού ώστε ο δήμος ή η κοινότητα να χρηματοδοτείται περισσότερο από τις κρατικές επιδοτήσεις (οι οποίες αποτελούν τη μόνη πηγή εισοδήματος για κάποιους δήμους και κοινότητες).

Η έλευση ξένων μεταναστών αναζωογόνησε τις ορεινές περιοχές και είναι πιθανό η μικρή αυτή αύξηση να οφείλεται και σε αυτούς.

Ο Κοτζαμάνης (2008) αναφέρει:

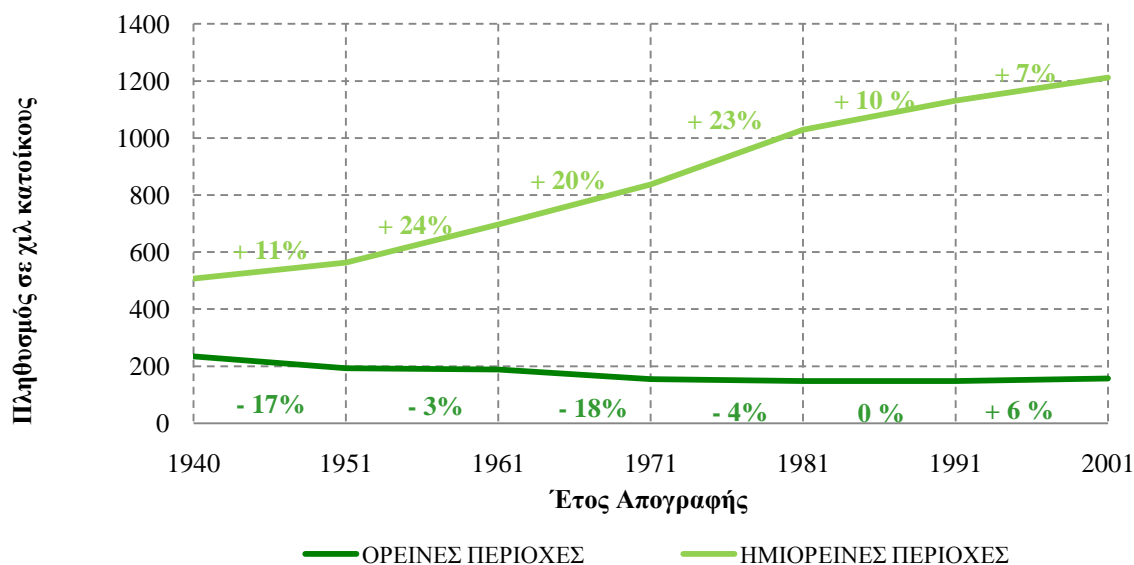
«... τα μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ελλάδα έχουν εντατικοποιηθεί μετά το 1990. Στην αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών αποδίδεται σχεδόν αποκλειστικά και η αύξηση του πληθυσμού της χώρας ανάμεσα στο 1991 και 2001: το φυσικό ισοζύγιο της δεκαετίας ήταν θετικό κατά 13.000 άτομα, ενώ η συνολική αύξηση του μόνιμου πληθυσμού ανήλθε σε 704.000 άτομα. Επομένως, η αύξηση του πληθυσμού της χώρας την τελευταία δεκαετία, αποδίδεται σχεδόν εξ ολοκλήρου (κατά 98%) στην αύξηση του πλήθους των αλλοδαπών ανάμεσα στο 1991 και το 2001...»

Στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα η μετανάστευση μετέβαλε δραστικά τον πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό χάρτη της Ελλάδας.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι μεταβολές του πληθυσμού ανά Περιφέρεια, Νομό και Δήμο και αναλύονται τα φαινόμενα, γενικά και ειδικά, που τις δημιούργησαν.

1. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Στερεάς Ελλάδας

Οι ορεινές περιοχές της Στερεάς Ελλάδας χαρακτηρίζονται από μεγάλη μείωση του πληθυσμού τους τις δεκαετίες '40-'51 και '61-'71 (πόλεμος και μετανάστευση, αντίστοιχα). Σημαντική αύξηση παρατηρείται τη δεκαετία '91-'01 λόγω της έλευσης των μεταναστών.

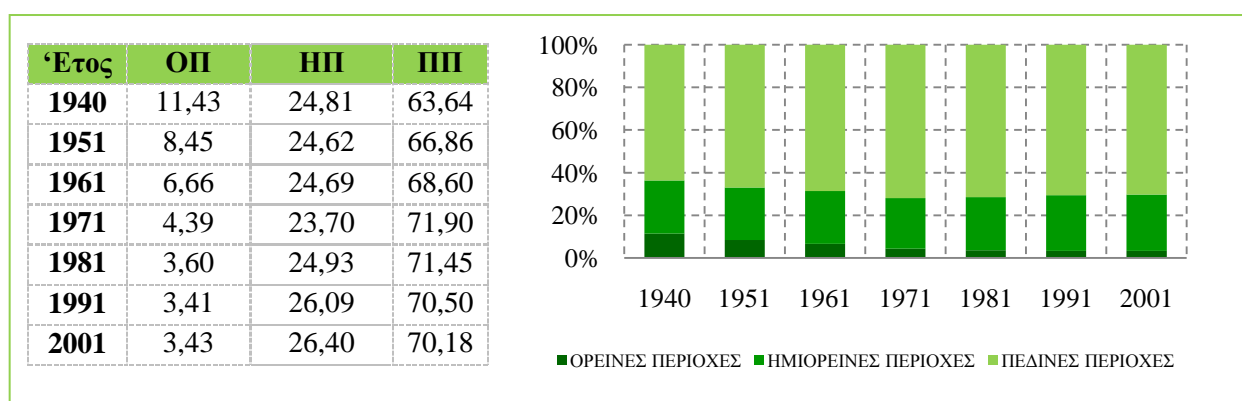

Διάγραμμα 7: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα Στερεάς Ελλάδας

Αξιοσημείωτη είναι η συνεχής αύξηση, και μάλιστα με μεγάλους ρυθμούς, του πληθυσμού των ημιορεινών περιοχών της Στερεάς Ελλάδας (από το 1940 έως το 2001 σημειώθηκε συνολική αύξηση του πληθυσμού κατά 95%) γιατί σε αυτή ανήκει ο Νομός Αττικής. Στο Νομό Αττικής λόγω του μεγάλου πληθυσμιακού μεγέθους που έχει και της εξέλιξης που σημειώθηκε από το '40 έως το '01, δημιουργούνται μεγάλα ποσοστά αύξησης. Οι ημιορεινοί Δήμοι του Νομού Αττικής αποτελούν το 38,7%, οι πεδινοί το 62,5% και οι ορεινοί το 0,8% του συνόλου των Δήμων του Νομού. Ο πληθυσμός που κατοικεί στις ημιορεινές περιοχές του Νομού Αττικής αποτελεί τη δεκαετία '91-'01, το 20% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας. Ο Νομός Αττικής και ειδικά, η περιφέρεια πρωτεύουσας απορρόφησε το μεγαλύτερο μέρος της εσωτερικής μετανάστευσης κατά την περίοδο '50-'70 και αποτέλεσε το κυριότερο χώρο υποδοχής των μεταναστών από άλλα κράτη μετά το 1981.

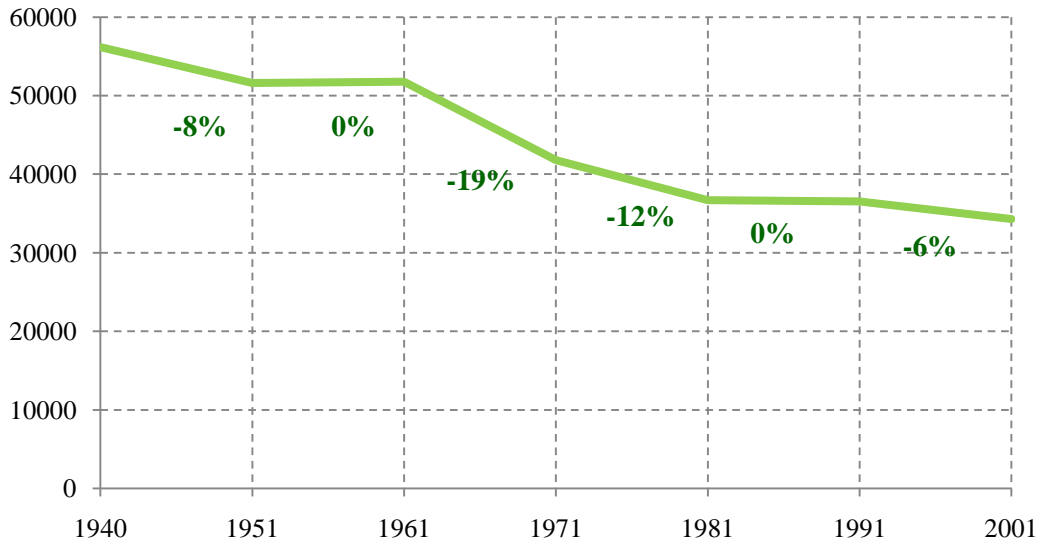
Η ραγδαία ανάπτυξη της βιομηχανίας και των δραστηριοτήτων τριτογενούς τομέα (εμπόριο και υπηρεσίες), που συνέβη στο Νομό Αττικής, δημιούργησε ποικίλες θέσεις εργασίας σε μια περίοδο, που ξεκινούσε και η εγκατάλειψη των αγροτικών δραστηριοτήτων. Ταυτόχρονα, η παροχή καλής ποιότητας εκπαίδευσης και υπηρεσιών υγείας και οι πολλές και διαφορετικές επιλογές διασκέδασης, κάλυπταν τις βασικές ανάγκες του πληθυσμού: εργασία – εκπαίδευση –

ψυχαγωγία, οι οποίες δεν καλύπτονταν στις ορεινές περιοχές καταγωγής και κατοικίας τους. Έτσι μέχρι τις αρχές του 1991 ο πληθυσμός συγκεντρώνεται στην Αθήνα (που αποτυπώνεται με αύξηση του ποσοστού που κατοικεί στις πεδινές περιοχές – **Διάγραμμα 8**). Μετά το 1991, η υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού στις πεδινές περιοχές δημιούργησε προβλήματα (μόλυνση, εγκληματικότητα, άναρχη δόμηση, κυκλοφοριακό πρόβλημα). Παράλληλα, η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και η απόκτηση εισοδήματος, οδήγησε στην εγκατάλειψη κάποιου τμήματος του πληθυσμού των πεδινών περιοχών και στη μετακίνησή τους σε γειτονικές ημιορεινές περιοχές ή σε άλλες επαρχιακές πόλεις ή σε άλλες αγροτικές περιοχές ακόμη και σε ορεινές. Η μεταβολή αυτή αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 8, τη δεκαετία '91-'01, όπου παρατηρείται μείωση του πληθυσμού των πεδινών περιοχών και αύξηση των ορεινών και ημιορεινών περιοχών.

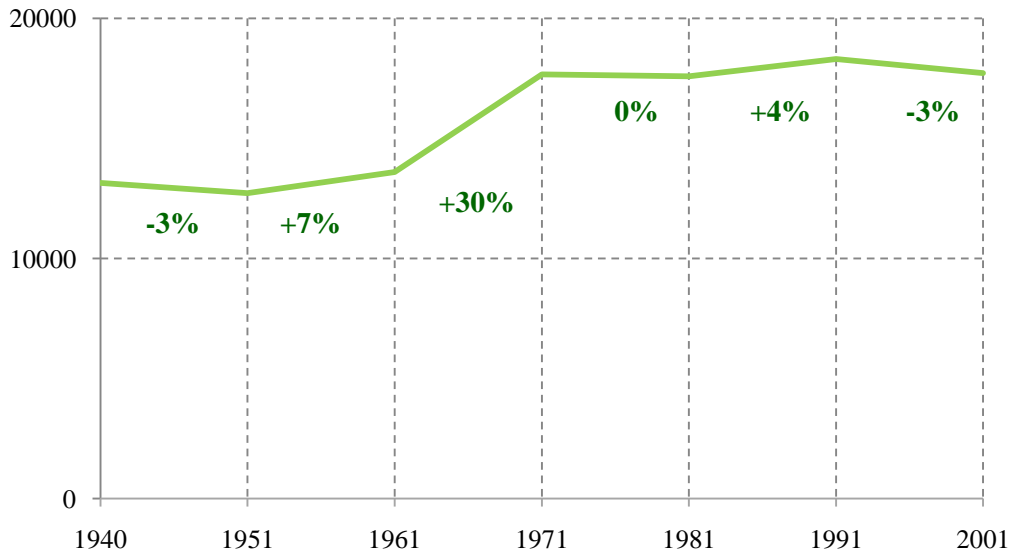

Διάγραμμα 8: Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού στη Στερεά Ελλάδα

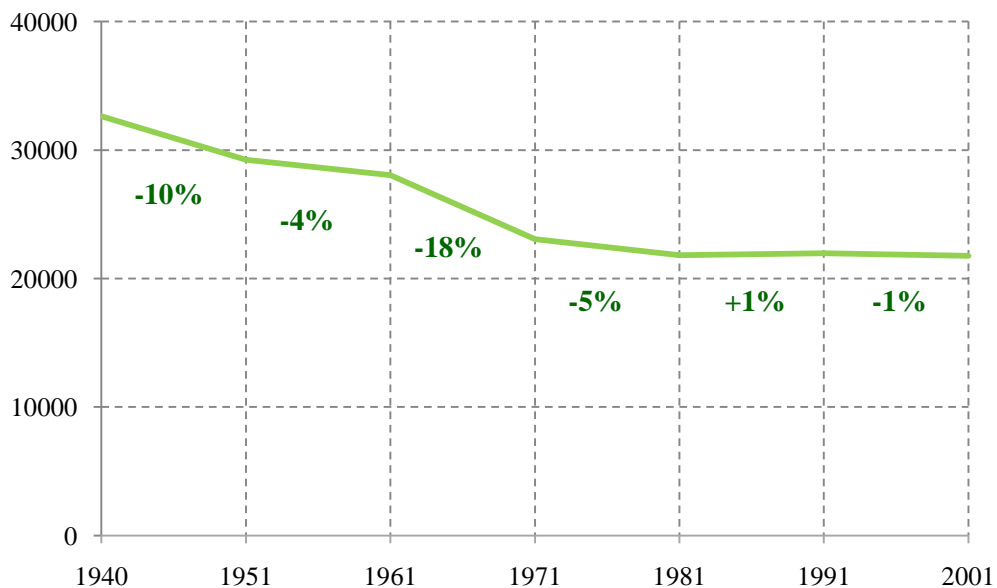
9.1 Νομός Αιτωλοακαρνανίας

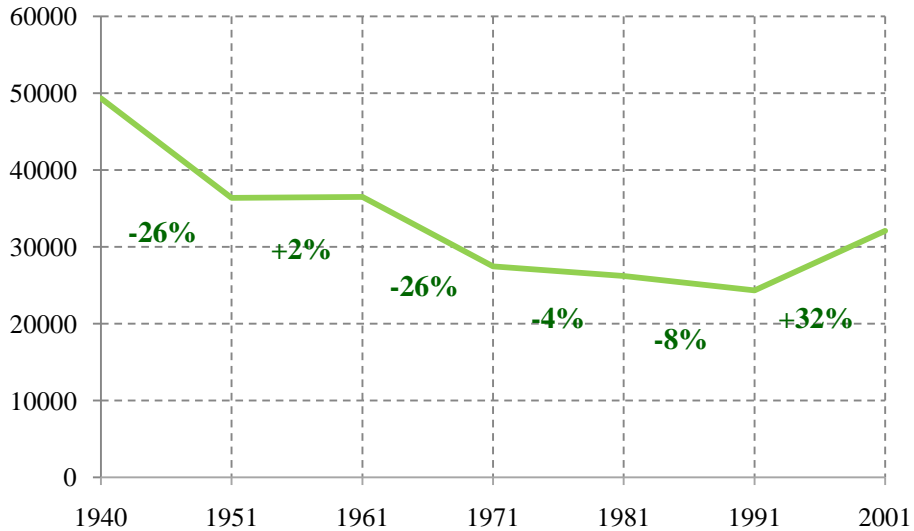
9.2 Νομός Βοιωτίας

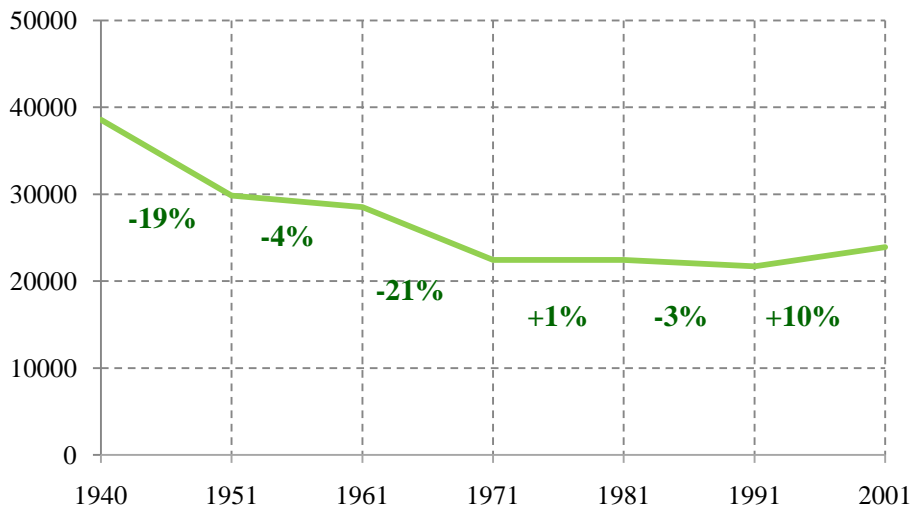
9.3 Νομός Εύβοιας

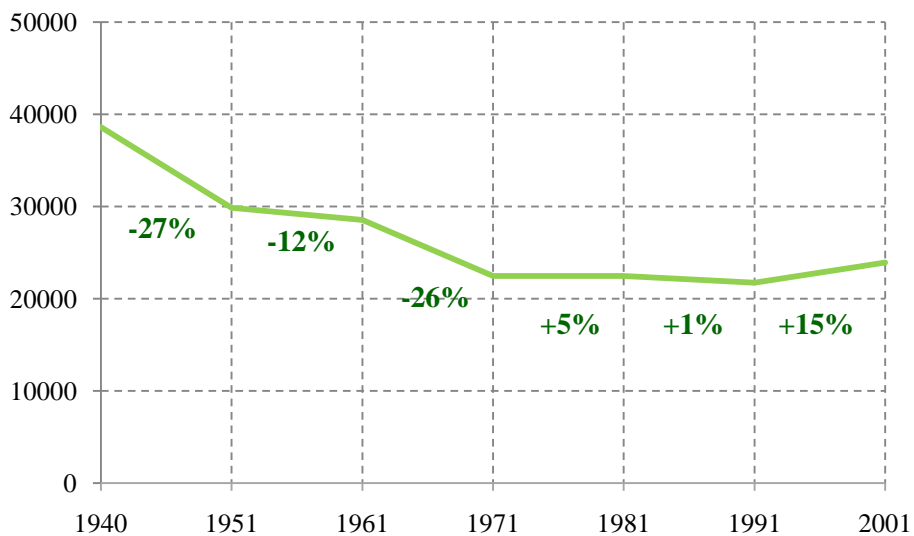
9.4 Νομός Ευρυτανίας

9.5 Νομός Φθιώτιδας

9.6 Νομός Φωκίδας

Διάγραμμα 9: Εξέλιξη Πληθυσμού των Νομών της Στερεάς Ελλάδας

Οι ορεινές περιοχές όλων των Νομών της Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζουν μείωση την περίοδο 1940 – 1951 εξαιτίας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου Πολέμου που ακολούθησε. Τα μεγαλύτερα ποσοστά μείωσης παρουσιάζουν οι νομοί Ευρυτανίας (26%) και Φωκίδας (27%).

Την περίοδο, 1960-1970, στις περισσότερες περιοχές συνεχίζεται η μείωση του πληθυσμού, όμως με μικρότερο ρυθμό (η μεγαλύτερη μείωση σημειώνεται στο νομό Φωκίδας). Εξαίρεση αποτελεί ο Νομός Βοιωτίας ο οποίος παρουσιάζει αύξηση 7%. Ακολουθεί η περίοδος της εξωτερικής μετανάστευσης, τα αποτελέσματα της οποίας αποτυπώνονται έντονα στα διαγράμματα της εξέλιξης του πληθυσμού. Παρουσιάζονται τα μεγαλύτερα ποσοστά μείωσης στη χρονική περίοδο που εξετάζεται. Η μείωση κυμαίνεται από 18% έως 26%. Η μετανάστευση μείωσε τον πληθυσμό κατά $\frac{1}{4}$.

Σε αντίθεση με τη γενικότερη κατάσταση της περιόδου αυτής, οι ορεινές περιοχές της Βοιωτίας παρουσιάζουν μεγάλη αύξηση του πληθυσμού τους (30%). Το μεγάλο ποσοστό που παρουσιάζεται οφείλεται στην ύπαρξη του οικισμού της Αράχοβας. Πολλοί κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στον οικισμό εξαιτίας της επερχόμενης δημιουργίας του χιονοδρομικού κέντρου και της αναμενόμενης τουριστικής ανάπτυξης. Αξίζει να σημειωθεί ότι ήταν το πρώτο χιονοδρομικό κέντρο της χώρας, πράγμα που σήμαινε ότι θα προσήλκυε πλήθος τουριστών και επισκεπτών. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στο νομό Ευρυτανίας, ο οποίος τη δεκαετία '91-'01, πριν την κατασκευή του χιονοδρομικού κέντρου στα Άγραφα, παρουσιάζει αύξηση του πληθυσμού του κατά 32%.

Μετά το 1970 επικρατεί στην περιοχή σταθεροποίηση του πληθυσμού. Οι μεταναστεύσεις μειώνονται σε ρυθμό. Το ίδιο συμβαίνει για τη γεννητικότητα και τη θνησιμότητα.

Την περίοδο 1950-1970, η μεγαλύτερη πληθυσμιακή μείωση, με ποσοστά πάνω από 40%, παρατηρείται στους ορεινούς Δήμους: Αποδοτίας (63%), Πλατάνου (64%), Πυλλήνης (54%) του Νομού Αιτωλοακαρνανίας, Δομνίτης (60%) και Προυσού (45%) του Νομού Ευρυτανίας, Βαρδουσίων (64%) και Καλλιέων (78%) του Νομού Φωκίδας, στο Δήμο Θίσβης (42%) του Νομού Βοιωτίας, που είναι ημιορεινός και στην Κοινότητα Παυλιάνης του Νομού Φθιώτιδας που είναι ορεινή.

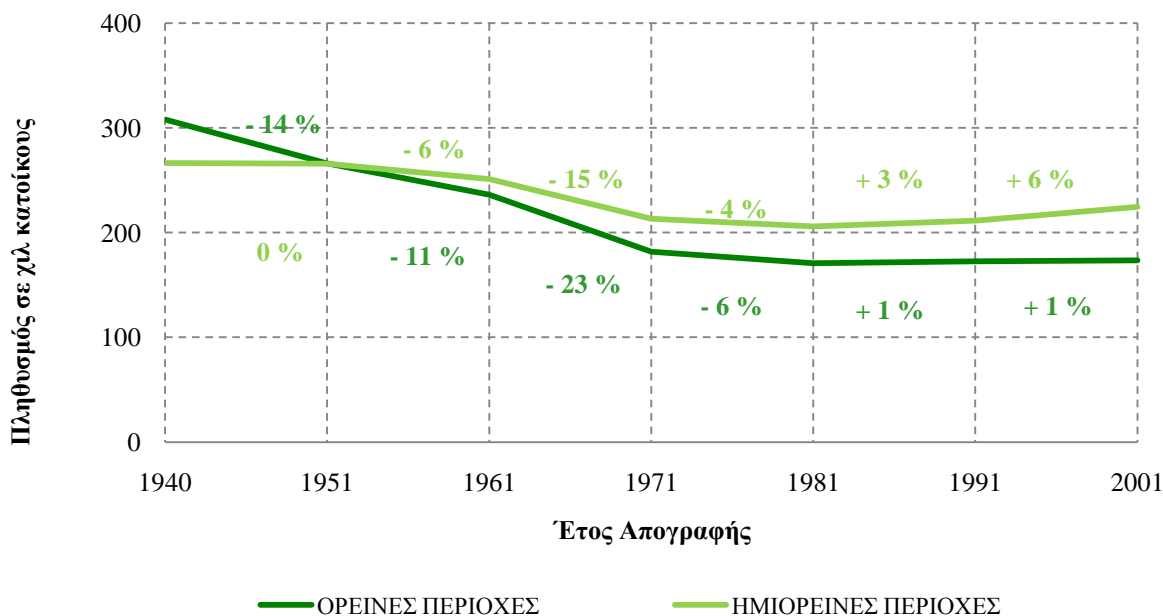
Η μεγαλύτερη πληθυσμιακή αύξηση, την ίδια περίοδο, με ποσοστό πάνω από 40%, παρατηρείται στους πεδινούς Δήμους: Αγρινίου (47%) και Νεάπολης (61%) του Νομού Αιτωλοακαρνανίας, Σχηματαρίου (44%) του Νομού Βοιωτίας, στον ημιορεινό Δήμο Οπουντίων (44%) του Νομού Φθιώτιδος και στους ορεινούς Δήμους Διστόμου (121%) και Αντικύρας (214%) του Νομού Βοιωτίας.

Η μείωση παρατηρείται στους ορεινούς Δήμους και η αύξηση στους πεδινούς και ημιορεινούς Δήμους, φανερώνοντας τη μετακίνηση του πληθυσμού από τις ορεινές περιοχές, στις ημιορεινές και πεδινές περιοχές. Εξάιρεση, στη Στερεά Ελλάδα, αποτελούν οι ορεινοί Δήμοι Διστόμου και Αντικύρας οι οποίοι συνορεύουν με το Δήμο Αράχοβας και φαίνεται να επηρεάζονται από τη γειτνίαση με αυτόν και παρουσιάζουν αύξηση.

Στη διάρκεια των 60 χρόνων που εξετάζονται, οι ορεινές περιοχές της Στερεάς Ελλάδας εξελίχθηκαν, συνολικά, πληθυσμιακά ως εξής: Ο πληθυσμός μειώθηκε, συνολικά, στους Νομούς Αιτωλοακαρνανίας (45%), Ευρυτανίας (30%), Ευβοίας (37%), Φθιώτιδας (36%) και Φωκίδας (44%). Ο πληθυσμός αυξήθηκε, συνολικά, στο Νομό Βοιωτίας (35%). Ο πιο ορεινός Νομός της Στερεάς Ελλάδας είναι ο Νομός Ευρυτανίας, ο οποίος παρουσιάζει μείωση του πληθυσμού του κατά 30 %. Οι ημιορεινές περιοχές της Στερεάς Ελλάδας παρουσιάζουν, συνολικά, αύξηση του πληθυσμού τους κατά 95%.

2. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Πελοποννήσου

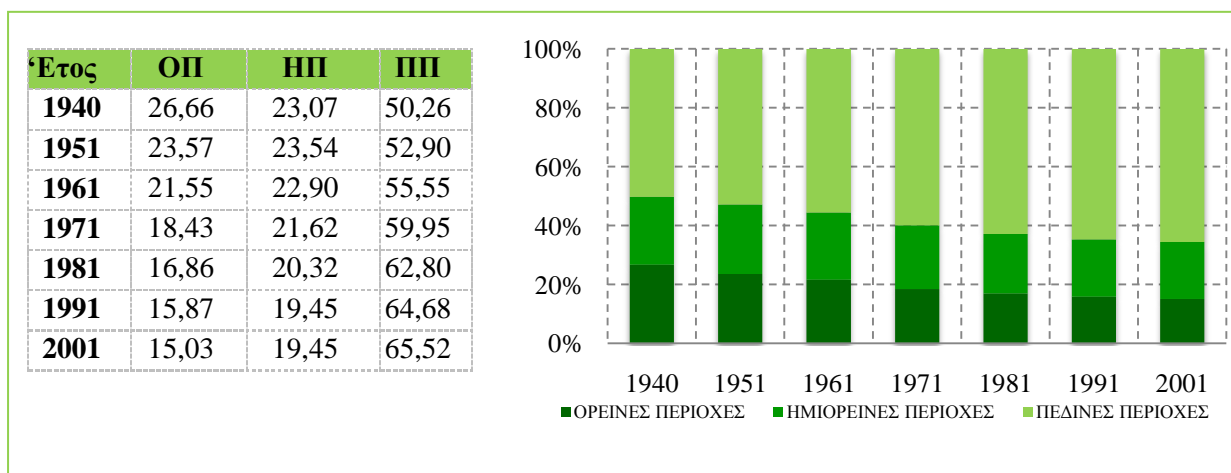
Στην Πελοπόννησο παρατηρούνται μεγάλα ποσοστά μείωσης στον ορεινό πληθυσμό της. Σε διάστημα 40 ετών σημειώνεται μείωση του πληθυσμού κατά 54%. Εξαιτίας της μετανάστευσης χάνεται πάνω από το μισό μέρος του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσου.

Διάγραμμα 10: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Πελοποννήσου

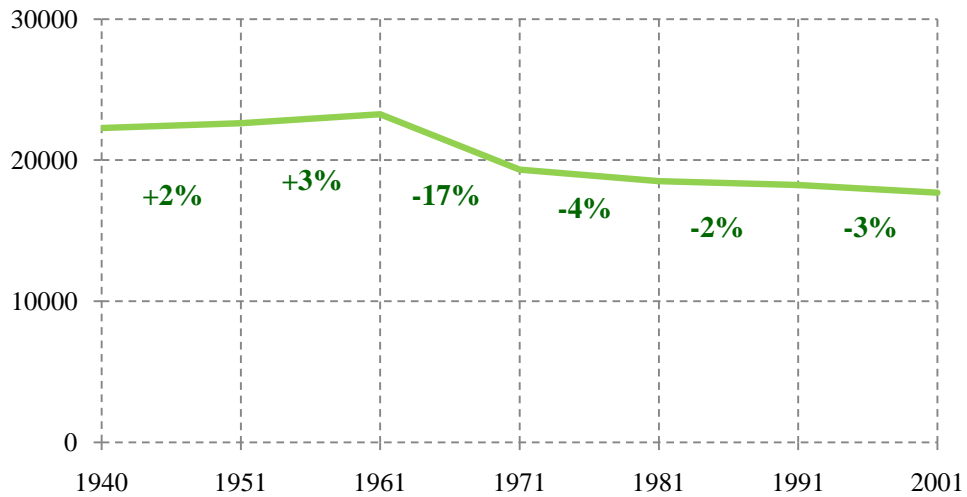
Μετά το 1991 παρουσιάζεται πολύ μικρή αύξηση του πληθυσμού, ασήμαντη όμως για να μπορέσει να επιφέρει αλλαγή της κατάστασης που δημιουργήθηκε τα προηγούμενα χρόνια.

Οι ημιορεινές περιοχές, με εξαίρεση τη δεκαετία '61-'71 όπου σημειώνεται μεγάλη μείωση της τάξης του 15%, παρουσιάζουν μια στάσιμη κατάσταση στην εξέλιξη του πληθυσμού τους.

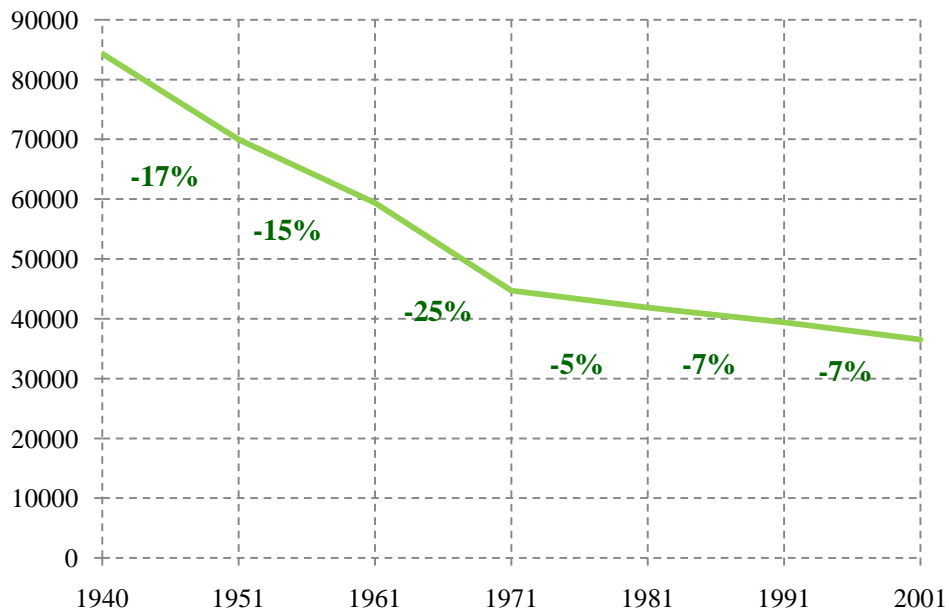

Διάγραμμα 11: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στην Πελοπόννησο

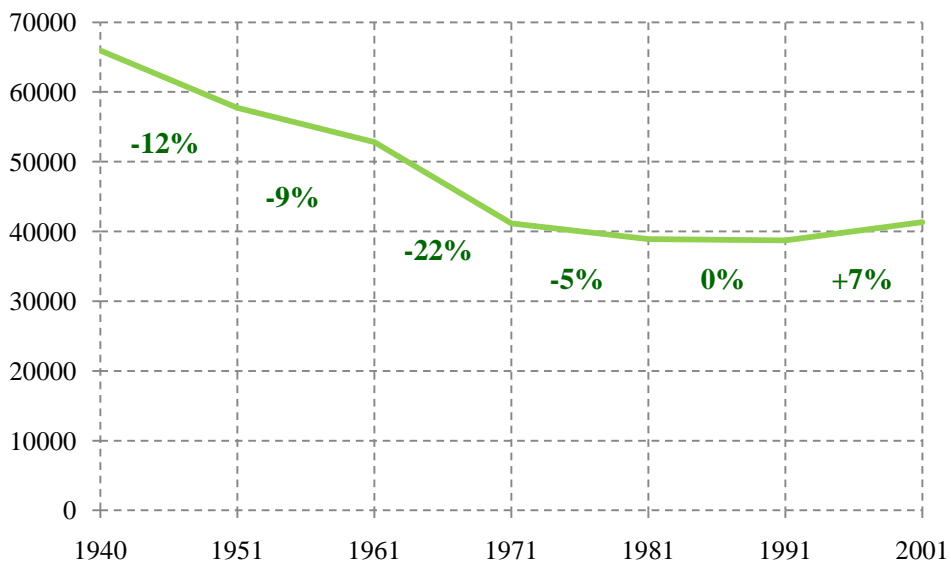
12.1 Νομός Αργολίδος

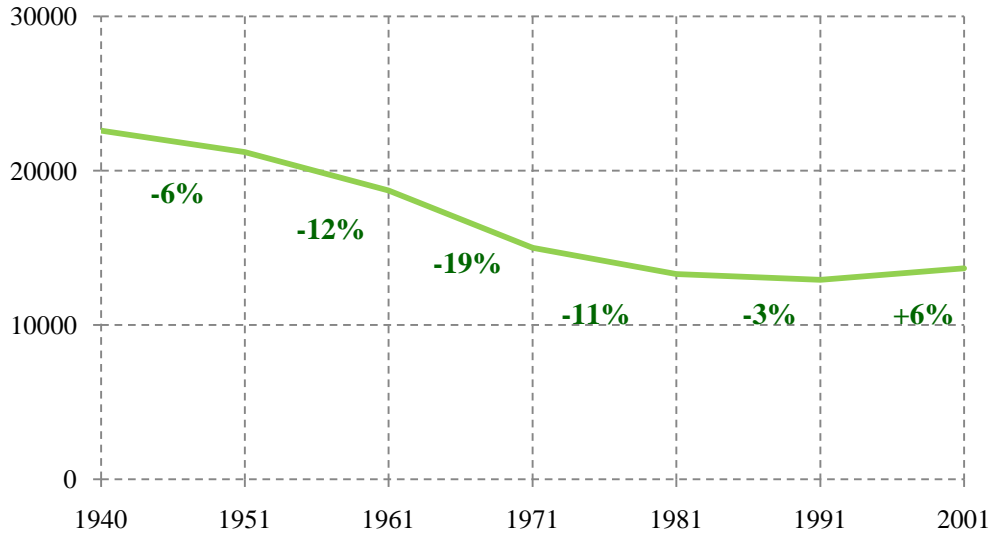
12.2 Νομός Αρκαδίας

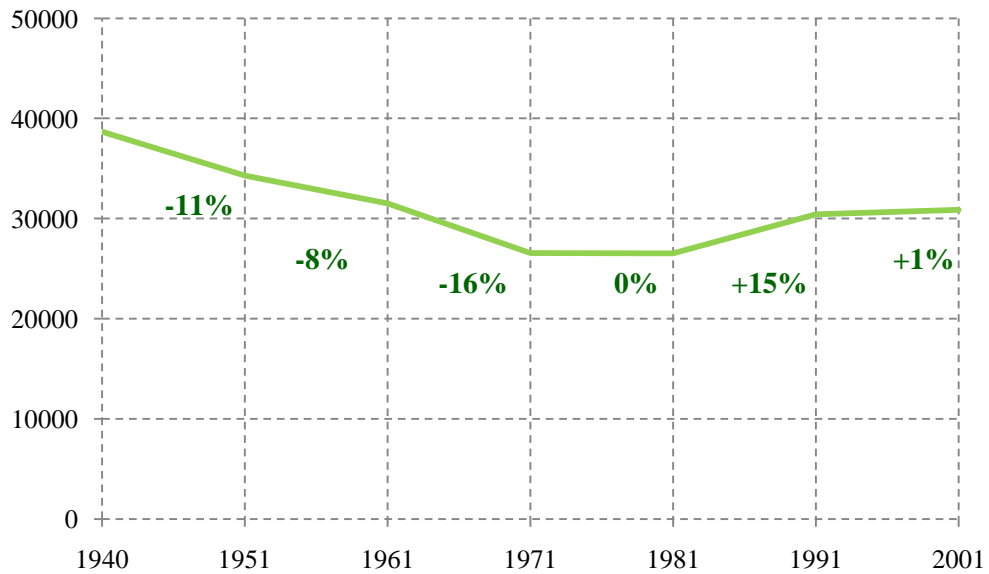
12.3 Νομός Αχαΐας

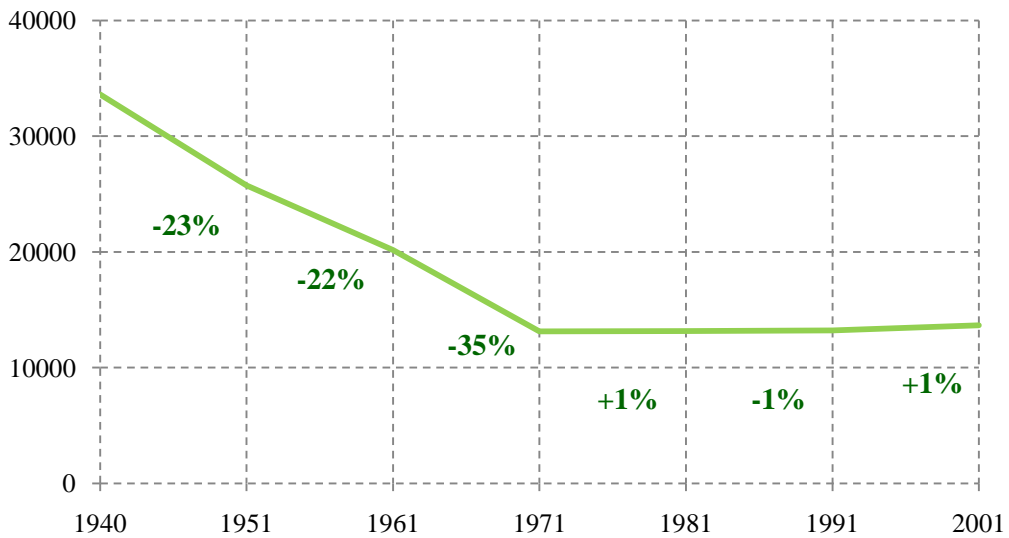
12.4 Νομός Ηλείας

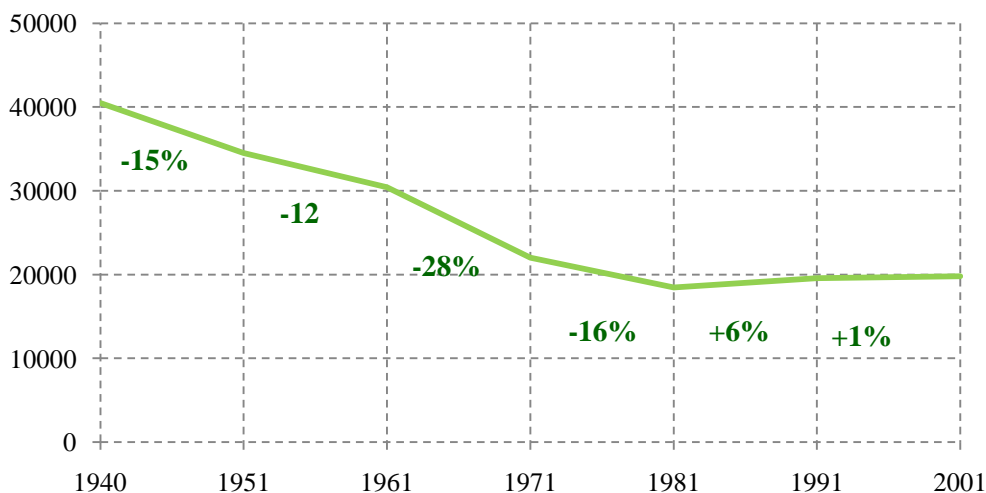
12.5 Νομός Κορινθίας

12.6 Νομός Λακωνίας

12.7 Νομός Μεσσηνίας

Διάγραμμα 12: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Πελοποννήσου

Οι ορεινές περιοχές της Πελοποννήσου βιώνουν τις αρνητικές συνέπειες του πολέμου, με τον πληθυσμό να μειώνεται σε όλους τους Νομούς (εκτός του Νομού Αργολίδας, ο οποίος παρουσιάζει αύξηση 2%), την περίοδο 1940 – 1950, και τα ποσοστά να κυμαίνονται από 6% έως 23%. Ωστόσο, δεν παρατηρείται η ίδια μείωση σε όλες τις περιοχές. Οι Νομοί Λακωνίας, Αρκαδίας και Μεσσηνίας εμφανίζουν τις μεγαλύτερες απώλειες στον πληθυσμό τους.

Την επόμενη περίοδο, 1950 – 1960, η αύξηση συνεχίζεται για τις ορεινές περιοχές του Νομού Αργολίδας (3%). Όμως όλοι οι υπόλοιποι νομοί παρουσιάζουν μείωση και μάλιστα με μεγάλα ποσοστά. Η Λακωνία εξακολουθεί να έχει μεγάλες απώλειες (μείωση κατά 22%). Το ίδιο και η Αρκαδία και η Μεσσηνία με ποσοστό 15% και 12% αντίστοιχα.

Η περίοδος 1960-1970 είναι καθοριστική για τα ορεινά της Πελοποννήσου. Τα ποσοστά μείωσης που καταγράφονται είναι από τα μεγαλύτερα στη χώρα και παρουσιάζονται έντονα σε όλες τις περιοχές. Η Λακωνία, για τρίτη φορά, αποδεκατίζεται (μείωση 35% - το μεγαλύτερο ποσοστό του Νομού). Από το 1940 έως το 1970, ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών της μειώνεται, συνολικά, κατά 80%. Έντονη είναι η μείωση του πληθυσμού στην Αρκαδία και τη Μεσσηνία, οι οποίες χάνουν το μισό πληθυσμό τους.

Η κατάσταση στο νομό Λακωνίας σταθεροποιείται μετά το 1970. Στους υπόλοιπους Νομούς η μείωση συνεχίζεται (1970 – 1980). Οι νομοί Ηλείας και Μεσσηνίας παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά μείωσης (11% και 16% αντίστοιχα), ενώ ο Νομός Κορινθίας παραμένει σταθερός.

Τη δεκαετία '81-'91 καταγράφεται μείωση στους Νομούς Αργολίδας, Αρκαδίας και Ηλείας. Οι νομοί Κορινθίας και Μεσσηνίας παρουσιάζουν αύξηση (15% και 6%).

Από το 1991 έως το 2001 η κατάσταση σταθεροποιείται σε όλη την περιοχή, με εξαίρεση τους Νομούς Αργολίδος και Αρκαδίας που παρουσιάζουν μείωση τους πληθυσμού τους.

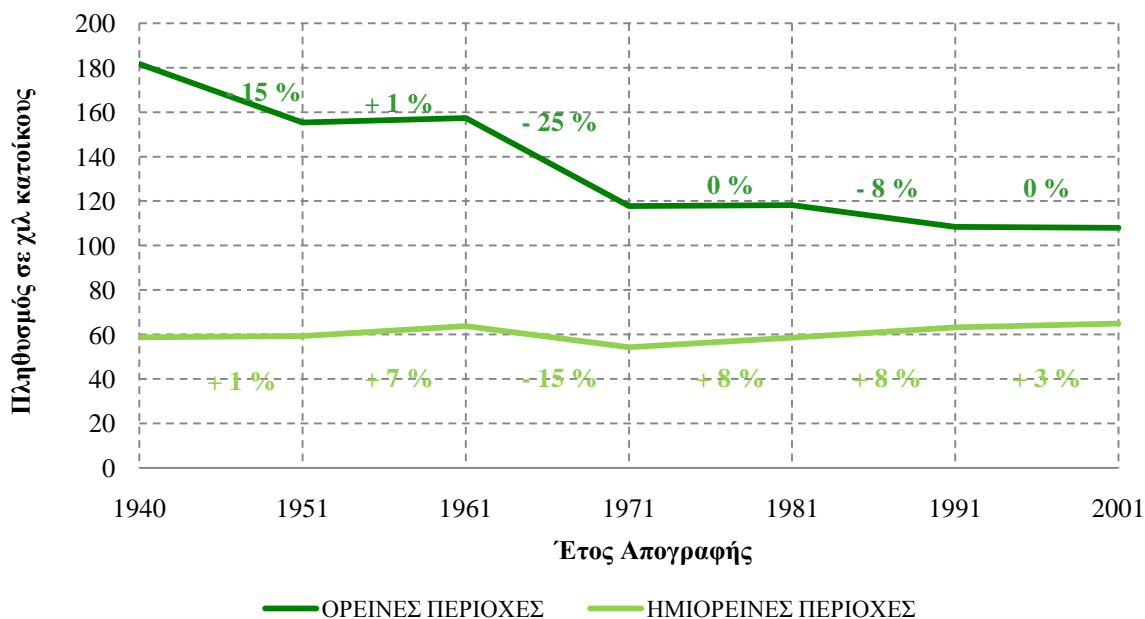
Στη διάρκεια των 60 χρόνων που εξετάζονται, οι ορεινές περιοχές της Πελοποννήσου εξελίχθηκαν, συνολικά, πληθυσμιακά ως εξής: Ο πληθυσμός μειώθηκε, συνολικά, σε όλους τους Νομούς: Αργολίδος (21%), Αρκαδίας (76%), Αχαΐας (41%), Ηλείας (39%), Κορινθίας (19%), Λακωνίας (79%) και Μεσσηνίας (64%). Ο πιο ορεινός Νομός της Πελοποννήσου είναι ο Νομός Αχαΐας, οποίος παρουσιάζει μείωση του πληθυσμού του κατά 41%. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Νομός Αρκαδίας δεν παρουσίασε ποτέ αύξηση του πληθυσμού του.

Η μεγαλύτερη πληθυσμιακή μείωση, την περίοδο '50 – '70, με ποσοστό μείωσης πάνω από 40% εμφανίζεται στους Δήμους Αλέας (44%) και Αχλαδόκαμπου (43%) του Νομού Αργολίδος, Φαλάνθου (60%), Γόρτυνος (58%) και Φαλαισίας (53%) του Νομού Αρκαδίας, Ανδρίτσαινας (51%) του Νομού Ηλείας, Ανατολικής Μάνης (65%) και Οιτύλου (59%) του Νομού Λακωνίας και Είρας του Μεσσηνίας, οι οποίοι είναι ορεινοί. Επίσης, μείωση παρατηρείται στις Κοινότητες Λεοντίου (45%) του Νομού Αχαΐας, Καρυών (64%) του Νομού Λακωνίας, Τριπύλας (51%) του Νομού Μεσσηνίας οι οποίες είναι ορεινές και στο Δήμο Δωρίου (50%) του Νομού Μεσσηνίας, οποίος είναι ημιορεινός. Αύξηση παρουσιάζει ο Δήμος Αγίων Θεοδώρων (40%) του Νομού Κορινθίας. Οι ημιορεινές περιοχές της Πελοποννήσου παρουσιάζουν, στη διάρκεια των 60 χρόνων, συνολικά μείωση του πληθυσμού τους κατά 16%.

Η ανάπτυξη της Πάτρας και της Αθήνας απορροφά μεγάλο μέρος του πληθυσμού των ορεινών περιοχών από το 1950 έως το 1970. Την περίοδο '81-'01, η ανάπτυξη της Κορίνθου συγκρατεί μέρος του πληθυσμού στην περιοχή (αποτυπώνεται στο **Διάγραμμα 12** με αύξηση των ορεινών περιοχών στο Νομό Κορινθίας κατά 16%).

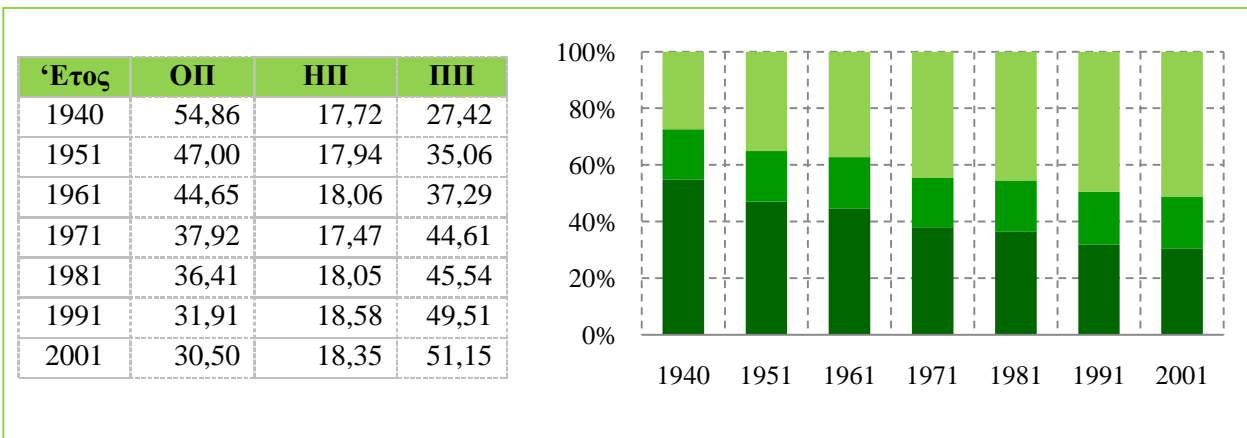
3. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Ηπείρου

Η Ήπειρος ήταν από τις περιοχές που επλήγησαν περισσότερο από τον πόλεμο και ειδικότερα από τη μετανάστευση και την αστικοποίηση. Ο πόλεμος προκάλεσε μείωση του πληθυσμού κατά 15%, η μετανάστευση ('61-'71) μείωση κατά 25% και η αστικοποίηση ('81-'91) μείωση κατά 8%. Αξιοσημείωτο είναι ότι δεν υπήρξε περίοδος ανάκαμψης παρά μόνο σταθερότητας, αναδεικνύοντας τη δυσκολία πληθυσμιακής αναγέννησης των ορεινών περιοχών της Ηπείρου.

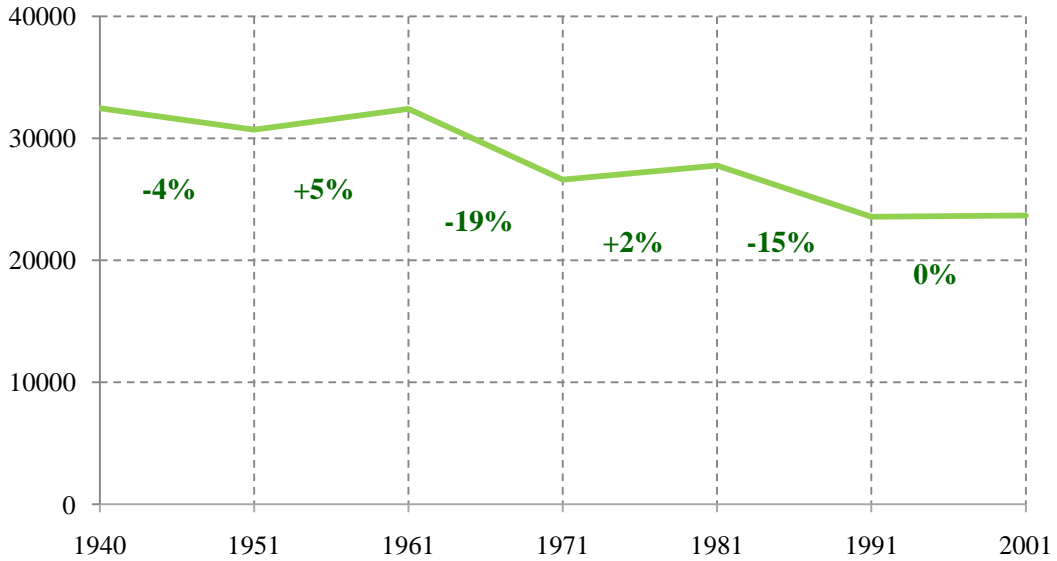
Διάγραμμα 13: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Ηπείρου

Αντίθετα, στις ημιορεινές περιοχές αν εξαιρέσουμε την περίοδο '61-'71, παρατηρείται αύξηση του πληθυσμού. Οι απώλειες της δεκαετίας '61-'71 καλύφθηκαν μέσα στις επόμενες δυο δεκαετίες (απώλειες δέκα χρόνων, εξαλείφθηκαν σε 20 χρόνια), έτσι ώστε να μπορούμε να μιλάμε για αύξηση του πληθυσμού κατά 3% στη δεκαετία '91-'01.

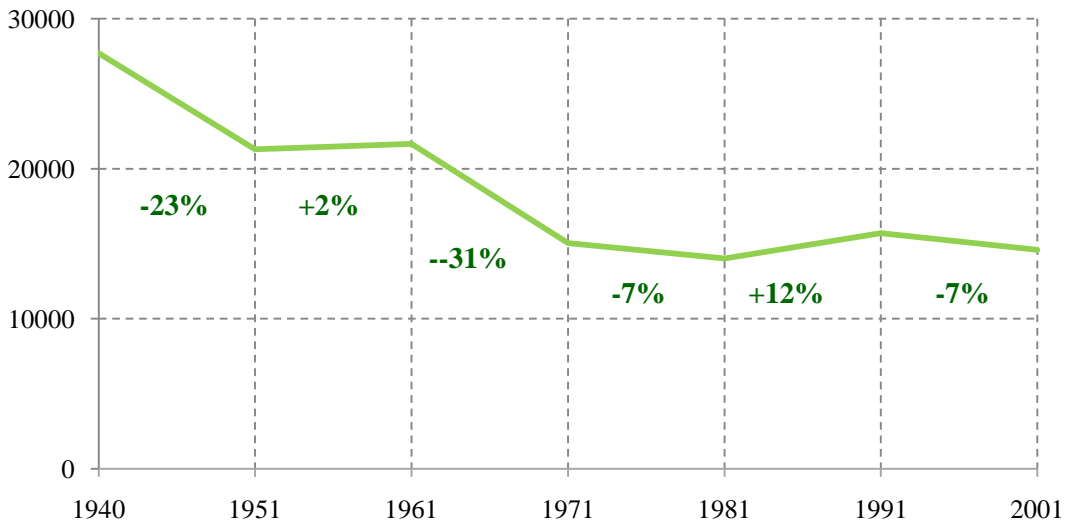

Διάγραμμα 14: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στην Ήπειρο

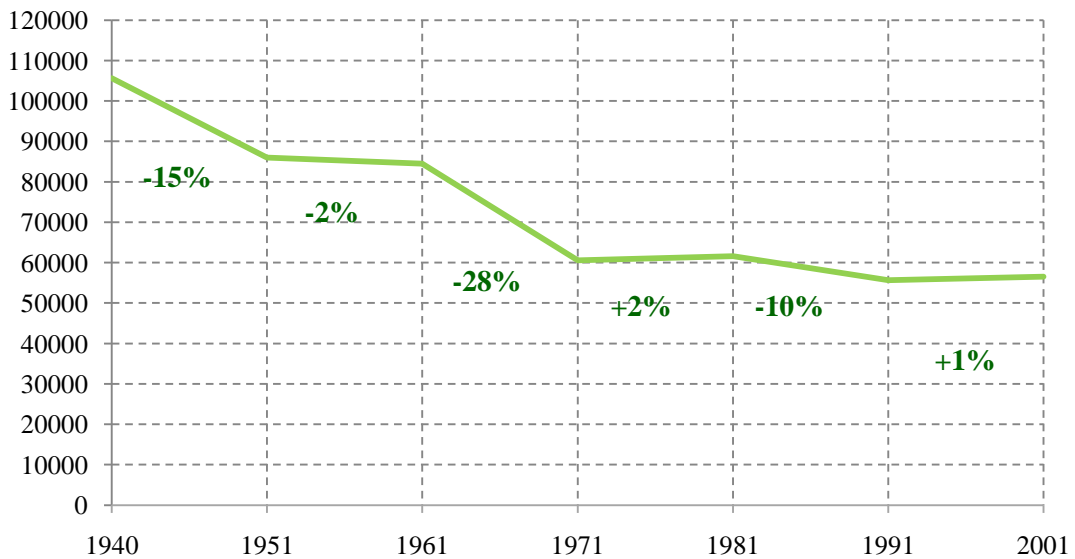
15.1 Νομός Άρτας

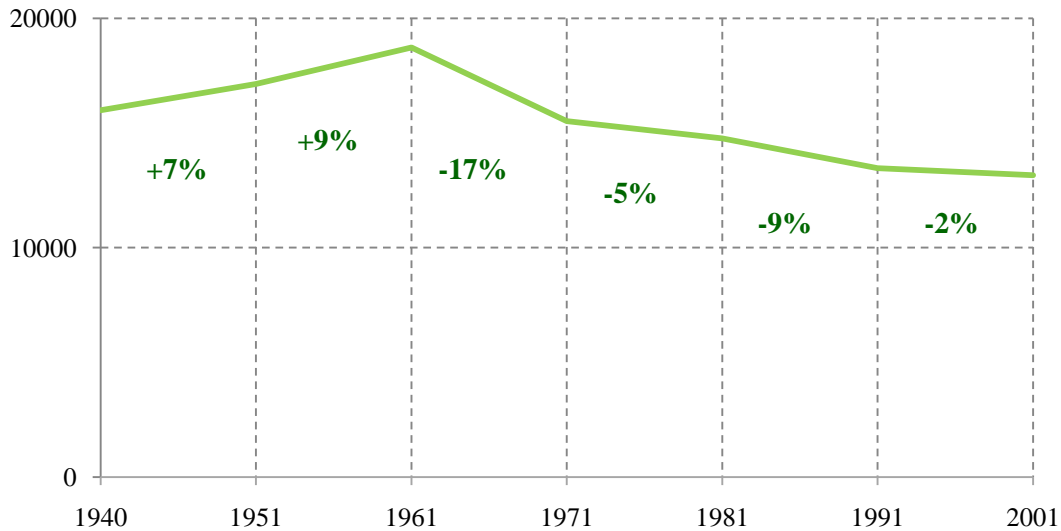
15.2 Νομός Θεσπρωτίας

15.3 Νομός Ιωαννίνων

15.4 Νομός Πρέβεζας

Διάγραμμα 15: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Ηπείρου

Η περίοδος '40-'51 είναι περίοδος μείωσης για τις ορεινές περιοχές της Ηπείρου, που οφείλεται στον Πόλεμο και τον Εμφύλιο που ξεκίνησε και επεκτάθηκε σε όλη την οροσειρά της Πίνδου. Εξαιρεση την περίοδο αυτή αποτελούν τα ορεινά του Νομού Πρέβεζας. Η αύξηση οφείλεται στο ότι τα ορεινά του Νομού ήταν απομακρυσμένα από το χώρο των πολεμικών γεγονότων και πιθανότατα, οι ορεινοί πληθυσμοί μετακινήθηκαν προς τα εκεί.

Η επόμενη περίοδος χαρακτηρίζεται από αύξηση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές της Πρέβεζας (9%), της Άρτας (5%) και της Θεσπρωτίας (2%). Το ποσοστό αυτό οφείλεται στην αυξημένη γεννητικότητα που παρατηρείται μετά τον πόλεμο.

Η δεκαετία της μετανάστευσης που ακολουθεί, προκαλεί μεγάλη μείωση του πληθυσμού των ορεινών περιοχών. Το μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζεται στο Νομό Θεσπρωτίας (31%), ακολουθεί ο Νομός Ιωαννίνων με ποσοστό 28%, ο Νομός Άρτας με ποσοστό 19% και ο Νομός Πρέβεζας με ποσοστό 17%.

Τα χρόνια που ακολουθούν, πραγματοποιείται η αστικοποίηση. Η περίοδος '81-'91 είναι μια ακόμη περίοδος μείωσης για τους Νομούς Άρτας, Ιωαννίνων και Πρέβεζας. Την περίοδο αυτή ο Νομός Θεσπρωτίας παρουσιάζει αύξηση (12%), η οποία συνοδεύεται από μείωση κατά 7% την επόμενη περίοδο. Οι υπόλοιποι νομοί την περίοδο '91-'01 παραμένουν σχετικά σταθεροί.

Από το 1940 έως το 2001 οι ορεινές περιοχές του Νομού Άρτας παρουσιάζουν μείωση κατά 31%, του Νομού Θεσπρωτίας μείωση κατά 54%, του Νομού Ιωαννίνων μείωση κατά 52% και του Νομού Πρέβεζας μείωση κατά 17%. Ο πιο ορεινός Νομός της Ηπείρου, τα Ιωάννινα, παρουσιάζει μείωση του πληθυσμού των ορεινών περιοχών του κατά 52%.

Την περίοδο '50 -'70, μείωση παρουσιάζει ο ορεινός Δήμος Φιλιατών και οι ορεινές Κοινότητες: Μελισσουργών (76%) του Νομού Άρτας, Βαθυπέδου (73%), Λαβδάνης (61%), Μολοσσών (61%), Σιράκου (101%) και Φούρκας (65%) του Νομού Ιωαννίνων. Αύξηση παρουσιάζουν: ο Δήμος Ανατολής (67%) του Νομού Ιωαννίνων, ο οποίος είναι ορεινός και ο Δήμος Συβότων (61%) του Νομού Θεσπρωτίας, ο οποίος είναι ορεινός.

Η Πάτρα και τα Ιωάννινα, απορροφούν το μεγαλύτερο μέρος της εσωτερικής μετανάστευσης. Τους πληθυσμούς που μετακινούνται από τα ορεινά στα πεδινά δέχονται ακόμη, η Πρέβεζα, η Άρτα και το Αγρίνιο.

Χαρακτηριστική περίπτωση της περιοχής της Ηπείρου είναι αυτή των Σαρακατσάνων. Η πορεία αυτής της πληθυσμιακής ομάδας, αποτυπώνει σε μεγάλο βαθμό τη γενικότερη πορεία των ορεινών πληθυσμών της Ηπείρου στο χώρο και το χρόνο.

Στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου, οι Σαρακατσάνοι αναγκάζονται να παραμείνουν στις πεδινές περιοχές για να προστατεύσουν τα κοπάδια τους. Εκεί διαπίστωσαν κάτι που μέχρι τότε θεωρούσαν αδύνατο: ότι μπορούν να επιβιώσουν και σε αυτές. Τη δεκαετία αυτή αρχίζουν να χρησιμοποιούν τους κάμπους της Θεσπρωτίας και της Πρέβεζας ως χειμερινά βοσκοτόπια και για την κατοικία τους.

Τη δεκαετία που ακολουθεί, ο νομαδισμός συνεχίζεται, αν και σιγά σιγά κάποιους τον εγκαταλείπουν. Από τους Σαρακατσάνους που τον εγκαταλείπουν αρχίζουν και δημιουργούνται οι πρώτοι οικισμοί στα Ιωάννινα, στην Άρτα, στη Θεσπρωτία και την Πρέβεζα. Η εγκατάστασή τους σε οικισμούς τους έφερε κοντά στην κρατική εκπαίδευση και τους οδήγησε να αλλάξουν τη μέχρι τώρα πορεία τους. Ξεκίνησε η έξοδος από την δική τους κοινωνική οργάνωση και η ενσωμάτωση στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία. Οι συνθήκες που επικρατούσαν τους δημιούργησε το αίσθημα ότι τα παιδιά τους δεν πρέπει να συνεχίσουν το δικό τους τρόπο ζωής και εργασίας και η επιλογή να στραφούν προς τα γράμματα, ως τρόπο και μέσου εξόδου από τον παραδοσιακό τρόπο ζωής τους, παρουσιάστηκε για αυτούς ως μονόδρομος.

Από το 1960 έως το 1970, αρχίζει μαζικά η στροφή των Σαρακατσάνων προς άλλα επαγγέλματα. Οι κοινωνικές δομές που μέχρι τότε διατηρούνταν, βιώνουν κρίση. Τη δεκαετία αυτή ξεκινά και η μετανάστευση προς τη Γερμανία, το Βέλγιο, την Αυστραλία και την Αμερική.

Ο Τάγκας (2009) αναφέρει ότι πολλοί Σαρακατσάνοι πριν μεταναστεύσουν, προσπάθησαν να ασκήσουν τις δραστηριότητες των κατοίκων των χωριών όπου κατοίκησαν, πχ να ασχοληθούν με την υλοτομία, όμως χωρίς επιτυχία. Ίσως γιατί και οι συνθήκες δεν το επέτρεψαν. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι 35 Σαρακατσάνοι στο Σκαμνέλι Ιωαννίνων προσπάθησαν να σχηματίσουν συνεταιρισμό όμως συνάντησαν την αντίδραση των Ζαγορίσιων τοπικών αρχών

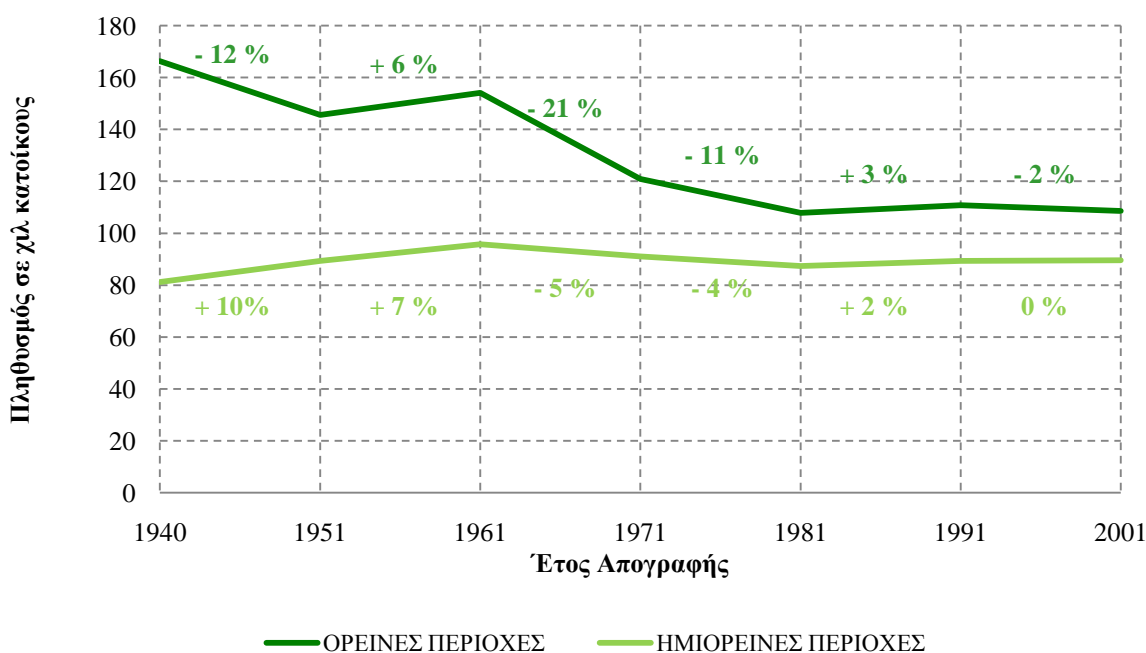
και τελικά δεν μπόρεσε να γίνει. Σύμφωνα με την άποψη του τότε Δασάρχη «...τα περισσότερα μέλη του υπό ίδρυση Συνεταιρισμού «ουδόλως ηργάσθησαν κατά το παρελθόν εις υλοτομικάς εργασίας...».

Τη δεκαετία '70-'80 τερματίζεται η νομαδική ζωή και εγκαταλείπεται η κτηνοτροφία σε μεγάλο βαθμό. Οι Σαρακατσάνοι είναι κυρίως υπάλληλοι, ελεύθεροι επαγγελματίες και μικροεπιχειρηματίες.

Η περίοδος από το '80 έως σήμερα βρίσκει τους Σαρακατσάνους πλήρως ενσωματωμένους στις κοινωνίες που εντάχθηκαν.

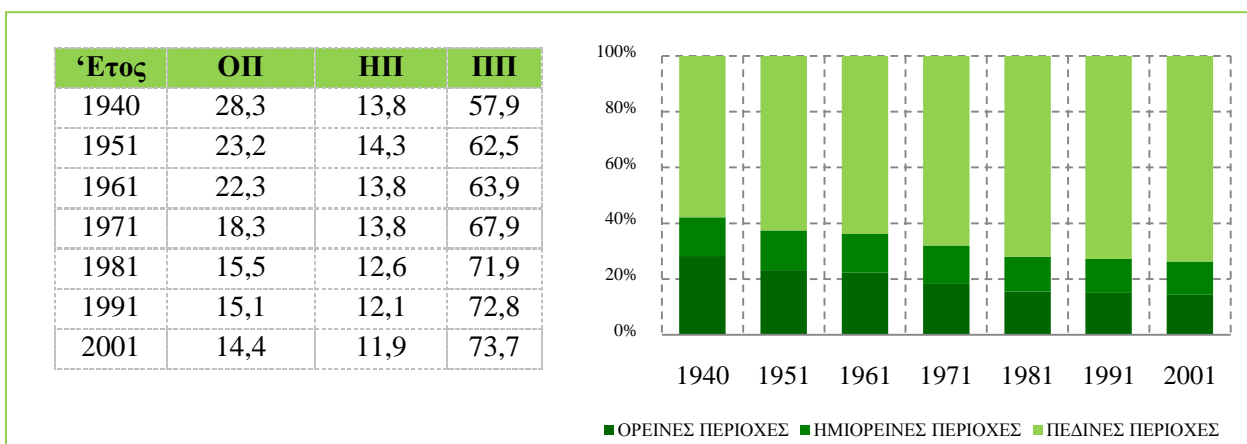
4. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Θεσσαλίας

Οι ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας δέχονται το πλήγμα του πολέμου το '40-'51, με συνέπεια τη μείωση του πληθυσμού τους κατά 12%. Η μεγαλύτερη μείωση έρχεται τα επόμενα χρόνια. Έως το 1980 σημειώνεται συνολική μείωση του πληθυσμού κατά 32% (μετανάστευση – αστικοποίηση – αγροτική ανάπτυξη με τη στήριξη των πεδινών περιοχών). Τις δεκαετίες '51-'61 και '81-'91, σημειώνεται μικρή αύξηση, η οποία όμως δε μπορεί να καλύψει τις απώλειες των παραπάνω γεγονότων.

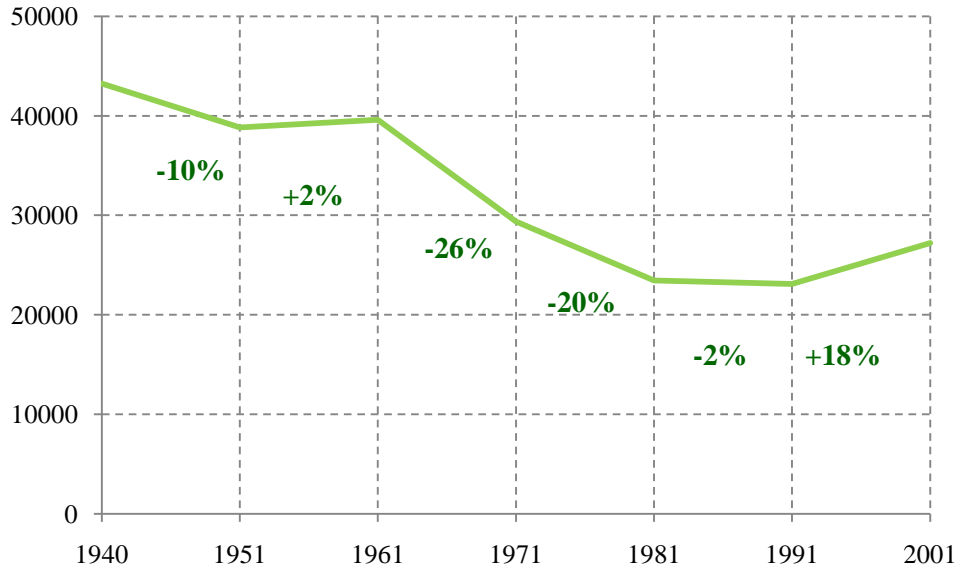
Διάγραμμα 16: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Θεσσαλίας

Αντίθετα, οι ημιορεινές περιοχές παρουσιάζουν αύξηση 17% από το 1940 έως το 1961, μείωση από το 1961 έως το 1981 και σταθεροποιούνται μετά το 1981.

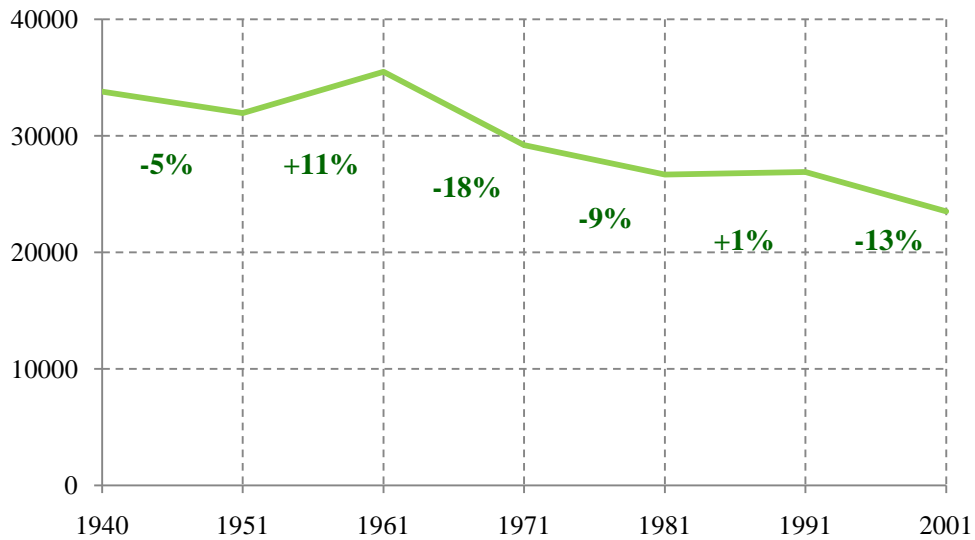

Διάγραμμα 17: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στη Θεσσαλία

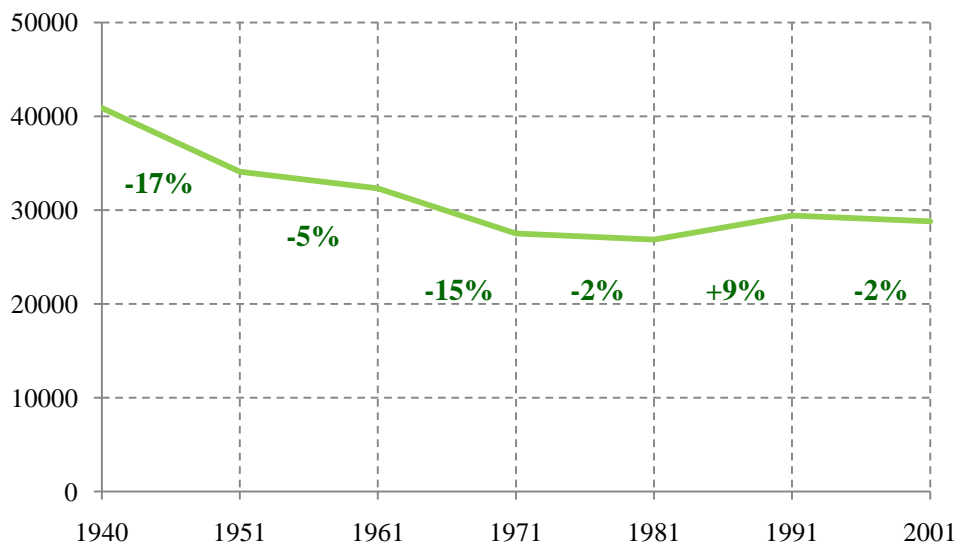
18.1 Νομός Καρδίτσας

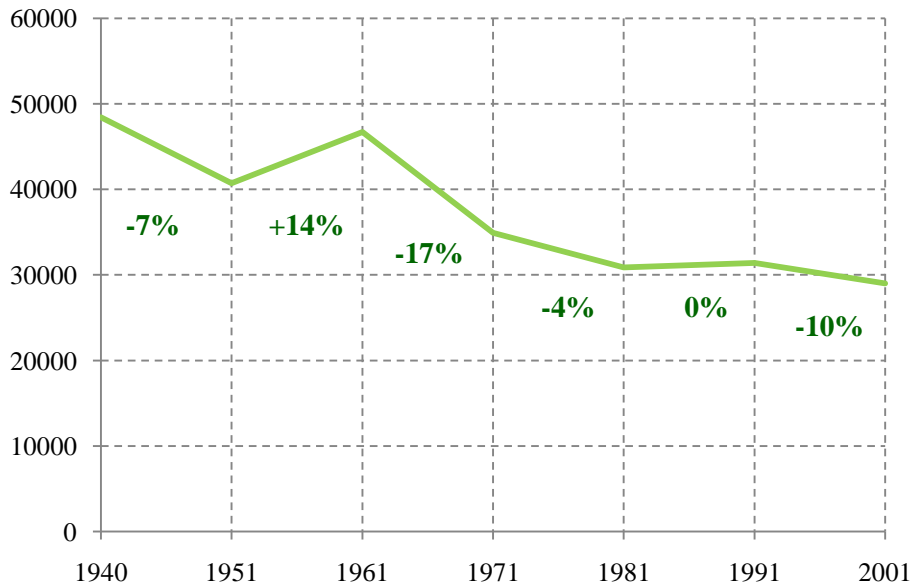
18.2 Νομός Λαρίσης

18.3 Νομός Μαγνησίας

18.4 Νομός Τρικάλων

Διάγραμμα 18: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Θεσσαλίας

Η εικόνα που αποτυπώνεται από την εξέλιξη των ορεινών πληθυσμών των Νομών της Θεσσαλίας είναι:

- μείωση του πληθυσμού από 5% έως 17% την περίοδο '40-'51
- αύξηση έως 14% (Νομός Τρικάλων) την περίοδο '51-'61, εκτός από το Νομό Μαγνησίας που παρουσιάζει μείωση κατά 5%
- μείωση σε όλους τους Νομούς την περίοδο '61-'71, με ποσοστά που κυμαίνονται από 2% στο Νομό Μαγνησίας έως 20% στον Νομό Καρδίτσας
- μείωση σε όλους τους Νομούς την περίοδο '71-'81
- σταθερότητα στους Νομούς Καρδίτσας, Λαρίσης και Τρικάλων και αύξηση στο Νομό Μαγνησίας την περίοδο '81-'91
- αύξηση του πληθυσμού στο Νομό Καρδίτσας και μείωση στους υπόλοιπους Νομούς την περίοδο '91-'01

Από την παραπάνω κατάσταση ξεχωρίζει:

- η αύξηση τη δεκαετία '91-'01 στο Νομό Καρδίτσας, γιατί τότε ξεκινά η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, με την προβολή της Λίμνης Πλαστήρα και της καθιέρωσής της ως σημαντικό τουριστικό προορισμό της χώρας και
- η μείωση του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Λάρισας και των Τρικάλων, που είναι αποτέλεσμα της έλλειψης πολιτικής ανάπτυξης για τις περιοχές αυτές. Δόθηκε τόσο μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη της γεωργικής δραστηριότητας και επενδύθηκαν

χρήματα και εργασία στις πεδινές περιοχές και οι ορεινές περιοχές «ξεχάστηκαν». Η απουσία κινήτρων για τη διατήρηση του πληθυσμού, η δύσκολη προσβασιμότητα και από την άλλη οι πολλές ευκαιρίες απασχόλησης και η δυνατότητα για βελτίωση της ποιότητας ζωής, οδηγεί στην εγκατάλειψη των ορεινών και τη μετακίνηση στις πεδινές περιοχές.

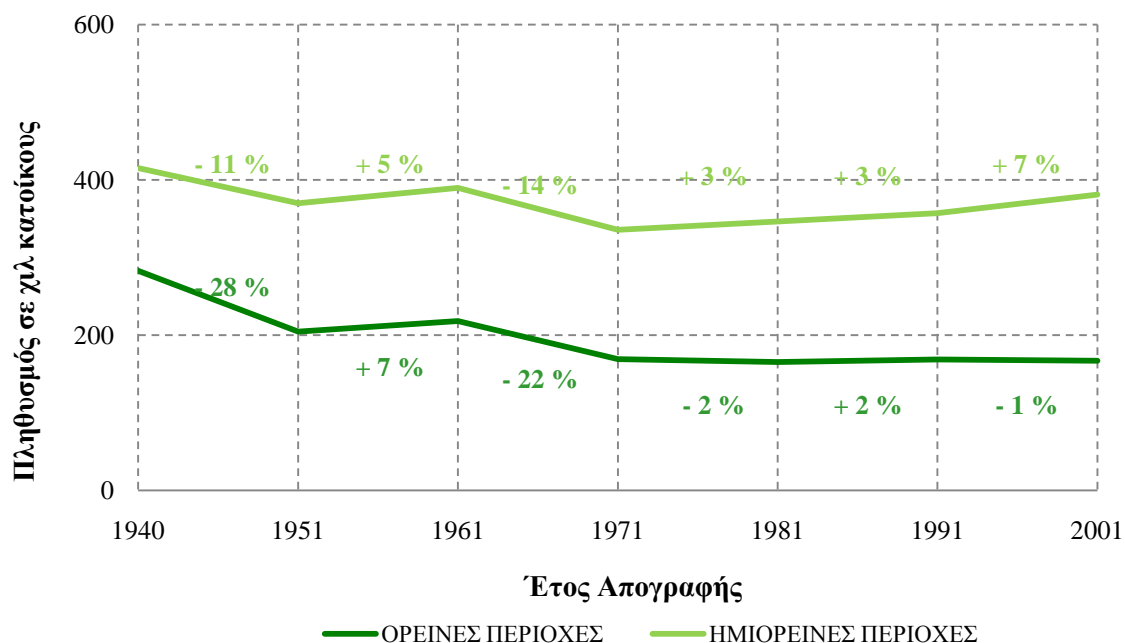
Συνολικά, στη διάρκεια 60 χρόνων, ο ορεινός πληθυσμός του Νομού Καρδίτσας μειώνεται κατά 38%, του Νομού Λαρίσης κατά 33%, του Νομού Μαγνησίας κατά 32% και του Νομού Τρικάλων, ο οποίος είναι ο πιο ορεινός Νομός της Θεσσαλίας, κατά 26%.

Τη δεκαετία '50-'70 μείωση μεγαλύτερη από 40% παρουσιάζουν ο ορεινός Δήμος: Ρεντίνας (52%) του Νομού Καρδίτσας και οι ορεινές κοινότητες: Κεραμιδίου (45%) του Νομού Μαγνησίας και Ασπροποτάμου (54%) του Νομού Τρικάλων. Αύξηση μεγαλύτερη από 40% παρουσιάζουν οι πεδινοί Δήμοι Λάρισας (59%) και Γιαννούλης (47%) του Νομού Λάρισας, Νέας Αγχιάλου (48%) και Νέας Ιωνίας (41%) του Νομού Μαγνησίας.

Η Λάρισα και το Πολεοδομικό Συγκρότημα του Βόλου έγιναν αποδέκτες του μεγαλύτερου μέρους των εσωτερικών μεταναστών των ορεινών περιοχών της Θεσσαλίας.

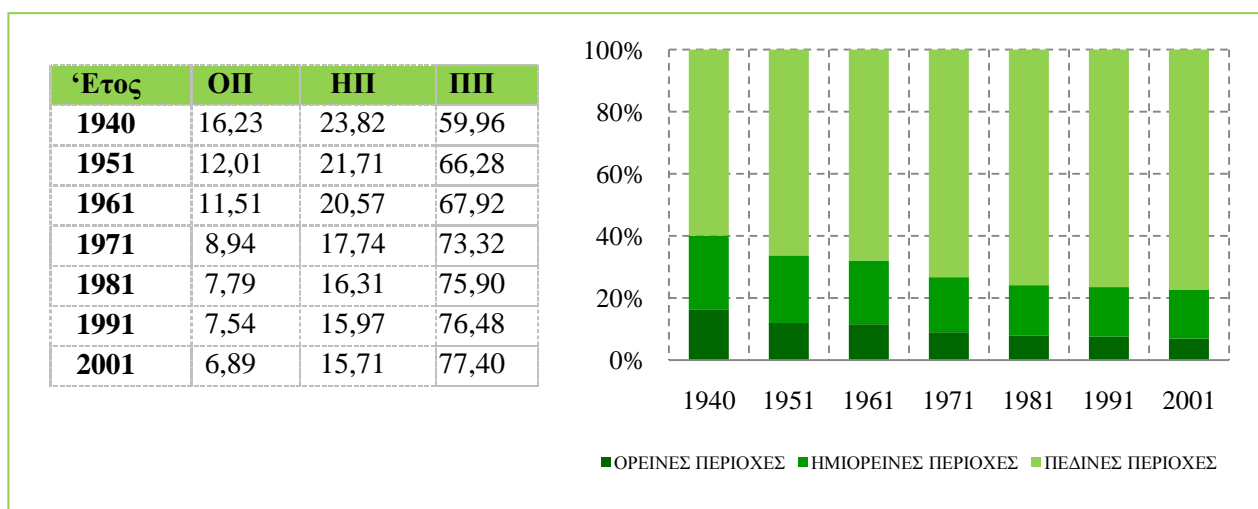
5. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Μακεδονίας

Στις ορεινές περιοχές της Μακεδονίας επισημαίνεται η μεγάλη μείωση του πληθυσμού τη δεκαετία '40-'51 κατά 28%, η οποία επαναλαμβάνεται 10 χρόνια αργότερα εξαιτίας της μετανάστευσης.

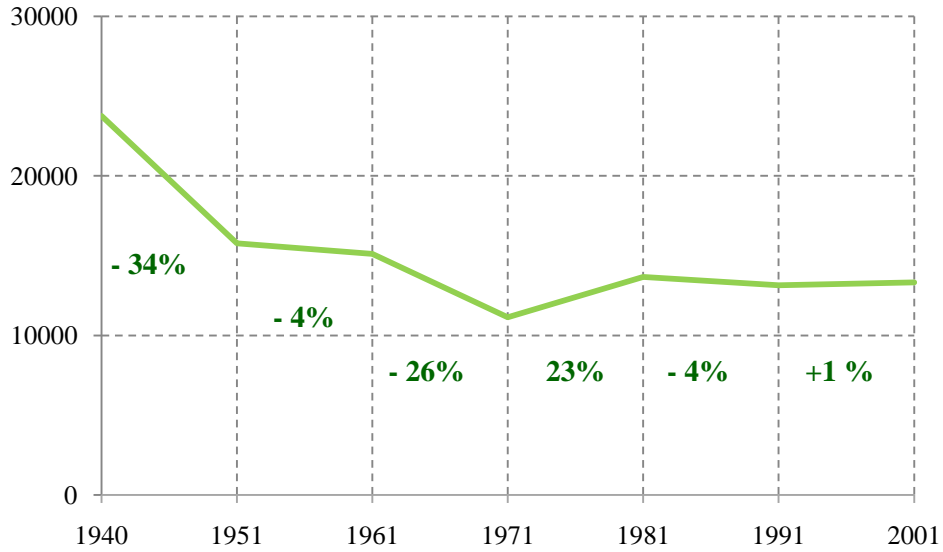
Διάγραμμα 19: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Μακεδονίας

Τα 10 χρόνια ανάκαμψης '51-'61, απορροφώνται στη μεγάλη μείωση της επόμενης περιόδου. Η κατάσταση σταθεροποιείται για τα ορεινά της Μακεδονίας μετά το 1971. Την ίδια εικόνα παρουσιάζουν οι ημιορεινές περιοχές. Αντίθετα, ο πληθυσμός των πεδινών περιοχών αυξάνεται συνεχώς.

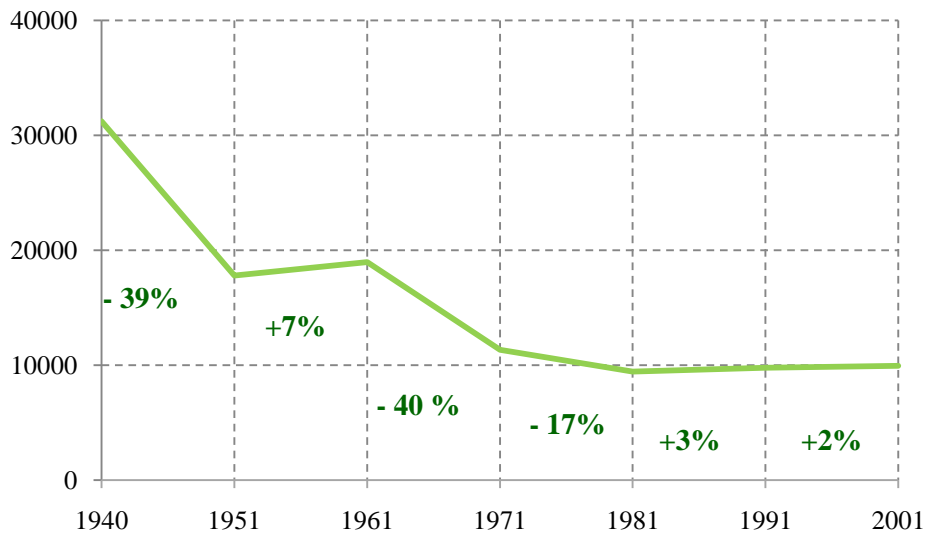

Διάγραμμα 20: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στη Μακεδονία

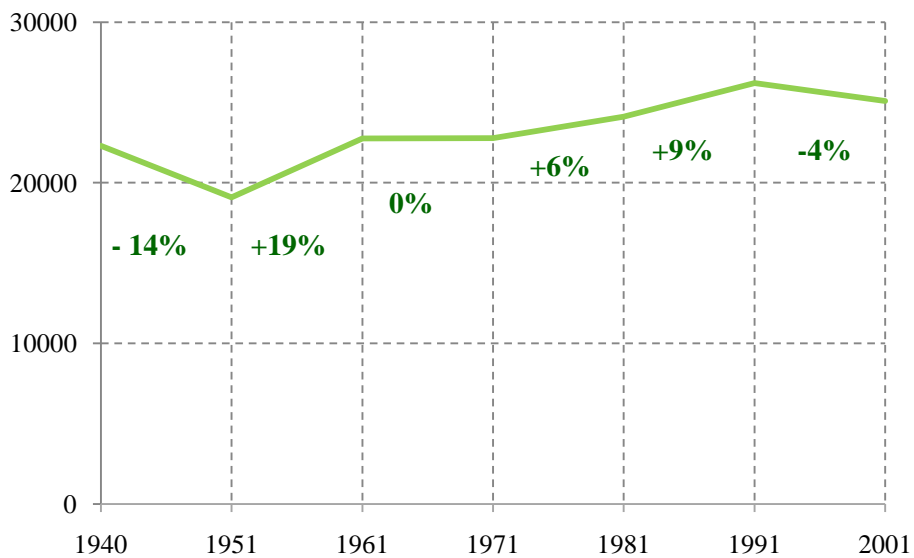
21.1 Νομός Γρεβενών

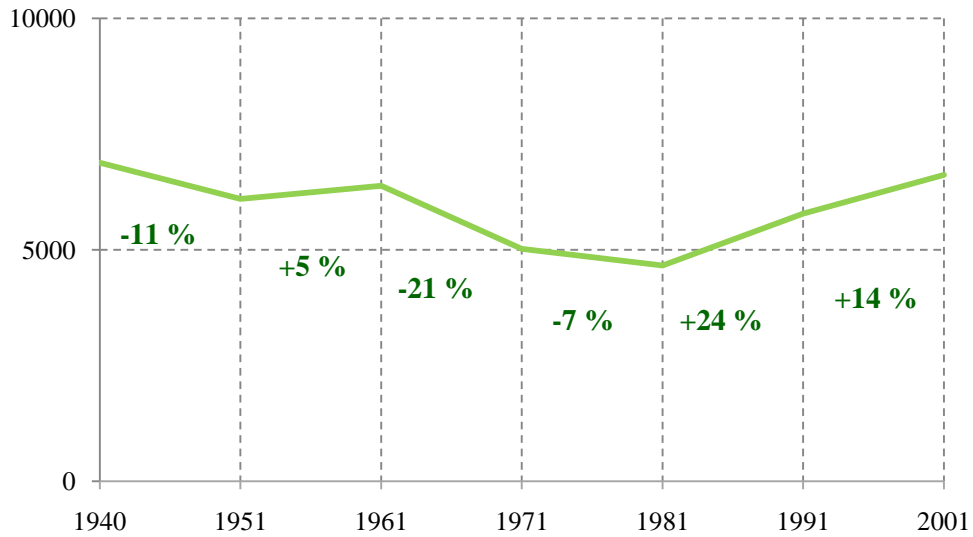
21.2 Νομός Δράμας

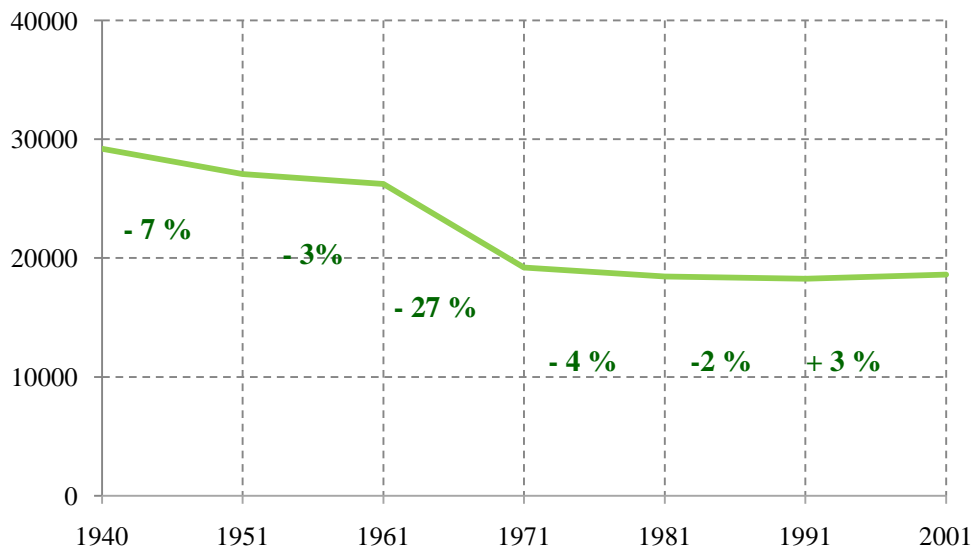
21.3 Νομός Ημαθίας

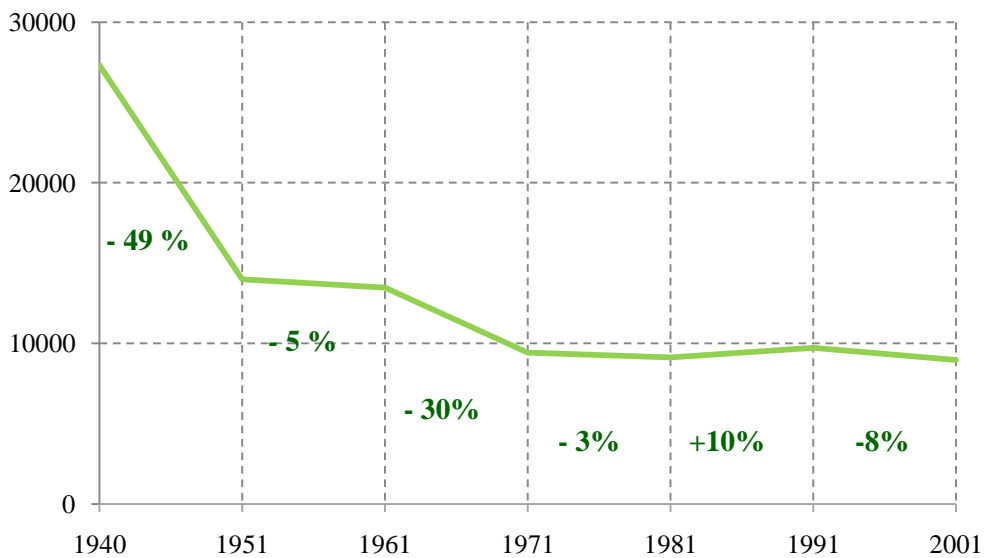
21.4 Θεσσαλονίκη

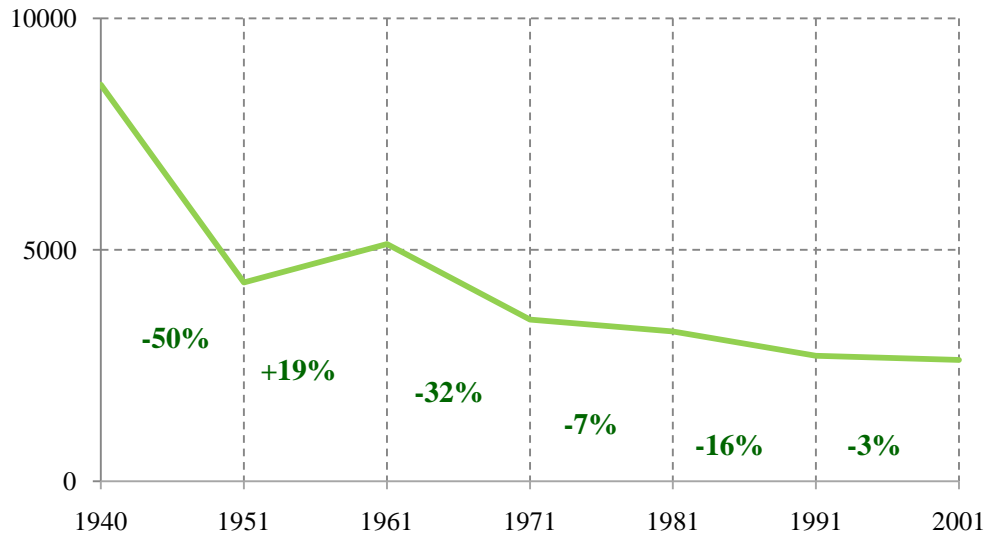
21.5 Νομός Καβάλας

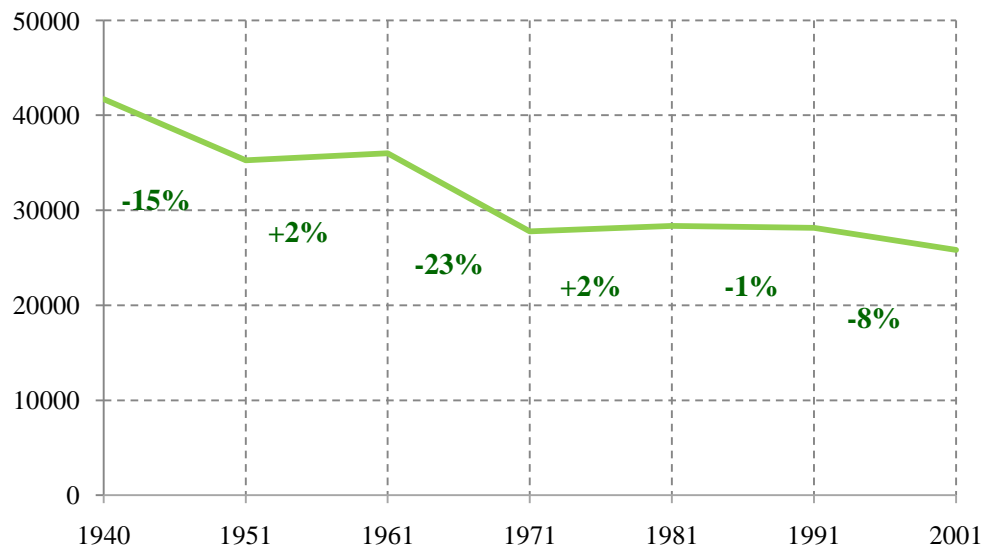
21.6 Νομός Καστοριάς

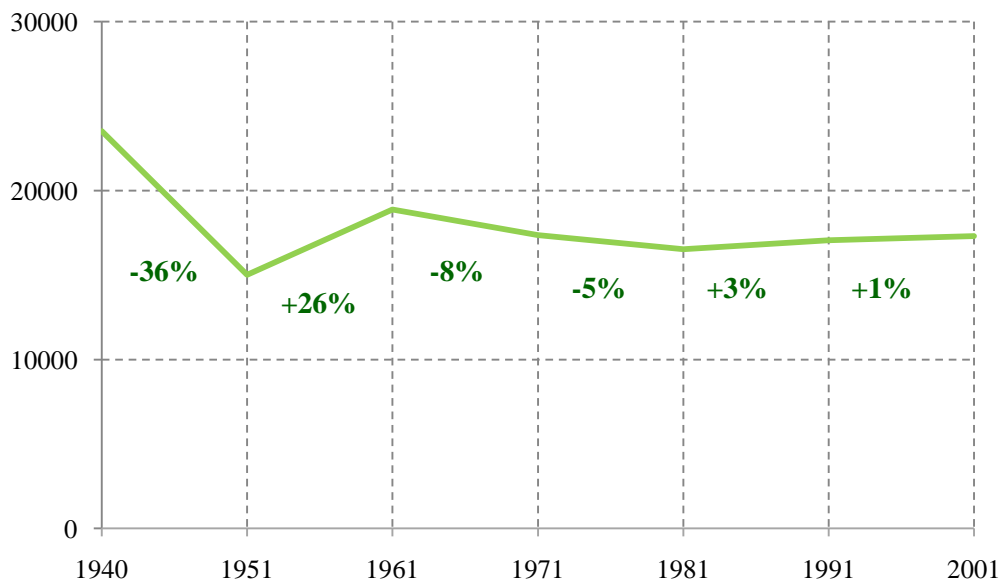
21.7 Νομός Κιλκίς

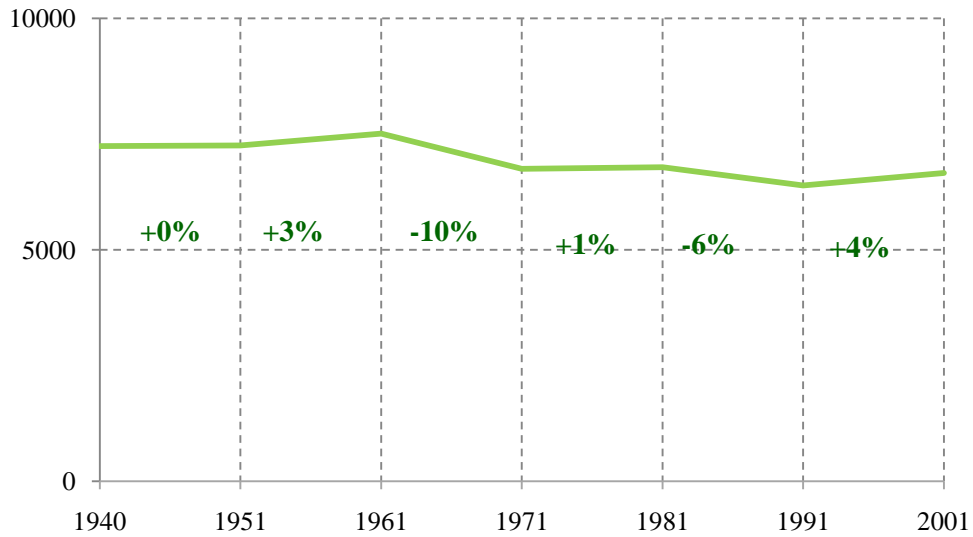
21.8 Νομός Κοζάνης

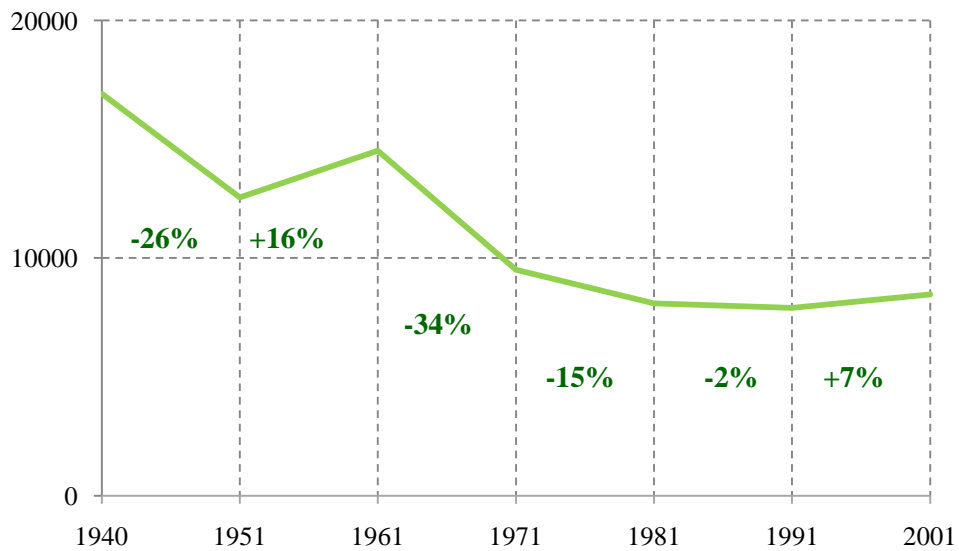
21.9 Νομός Πέλλας

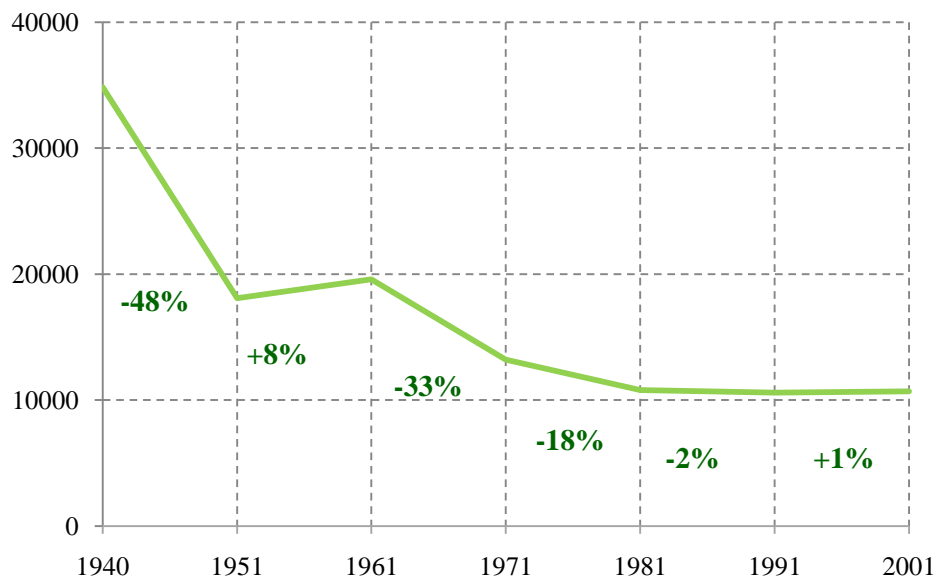
21.10 Νομός Πιερίας

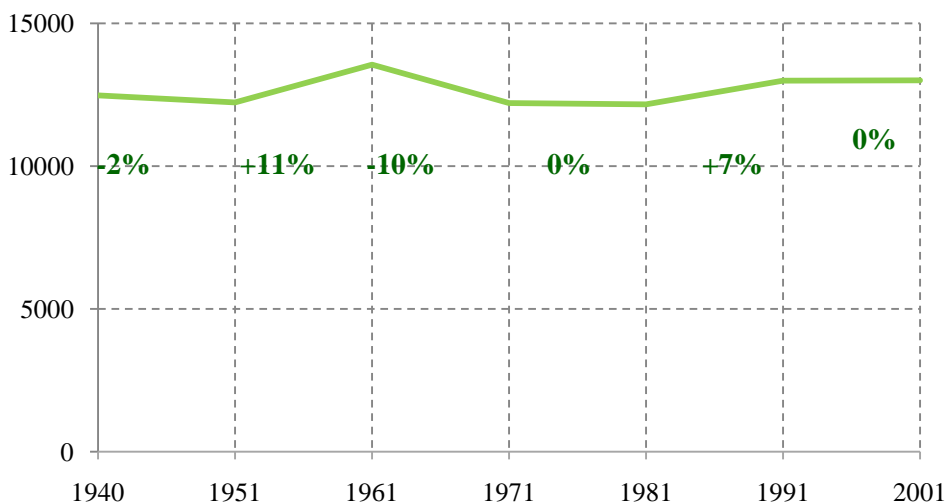
21.11 Νομός Σερρών

21.12 Νομός Φλώρινας

21.13 Νομός Χαλκιδικής

Διάγραμμα 21: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Μακεδονίας

Όπως και η υπόλοιπη Ελλάδα έτσι και η Μακεδονία δέχεται τις αρνητικές συνέπειες του πολέμου και της μετανάστευσης. Οι ορεινές περιοχές της Μακεδονίας όμως δέχονται και την επιρροή και κάποιων άλλων ιστορικών γεγονότων που την περίοδο του 1940 – 1950 μειώνουν τον πληθυσμό των Νομών Καστοριάς και Φλώρινας στο μισό. Τα γεγονότα αυτά είναι:

- το «παιδομάζωμα» και το «παιδοφύλαγμα»
- η μετανάστευση στο «Παραπέτασμα»
- η ύπαρξη ανταρτών

Το παιδομάζωμα ήταν μια ενέργεια που ξεκίνησε από το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος και το παιδοφύλαγμα από τη Βασίλισσα Φρειδερίκη προκειμένου να προστατευθούν τα παιδιά του εμφυλίου. Με πρωτοβουλία της Βασίλισσας Φρειδερίκης οι κυβερνητικές δυνάμεις άρχισαν να συγκεντρώνουν τα «απειλούμενα» παιδιά και να τα μεταφέρουν στις παιδουπόλεις που δημιουργήθηκαν για τις ανάγκες του παιδοφύλαγματος. Λειτουργήσαν 53 παιδουπόλεις: 23 στην περιοχή της Αθήνας, 12 στη Θεσσαλονίκη, τρεις στα Γιάννενα, δυο στη Λαμία και από μία στην Καβάλα, το Αγρίνιο, το Βόλο, τη Λάρισα και την Πάτρα. Παιδουπόλεις ιδρύθηκαν ακόμη στη Ρόδο (τρεις), στη Σύρο (δυο) και από μία στην Τήνο, τη Μυτιλήνη και την Κέρκυρα. Οι χώρες εγκατάστασης των παιδιών που μεταφέρθηκαν από το ΔΣΚ/ΚΚΕ ήταν η Γιουγκοσλαβία, η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Ρουμανία, η Ανατολική Γερμανία και η Σοβιετική Ένωση (Βερβενιώτη, 2003).

Τα παιδιά από τις παιδουπόλεις, των οποίων οι οικογένειες έμειναν στις περιοχές από όπου έφυγαν, γύρισαν πίσω. Για τα υπόλοιπα παιδιά διατηρήθηκαν οι παιδουπόλεις. Όσον αφορά τον επαναπατρισμό των παιδιών που βρίσκονταν στις χώρες του σοβιετικού μπλοκ, αναφέρεται ότι

μέχρι το Νοέμβριο του 1950 ούτε ένα παιδί δεν έχει επιστρέψει στην πατρίδα του. Με εξαίρεση τη Γιουγκοσλαβία, καμία από τις χώρες υποδοχής δεν έχει προβεί σε καμία ενέργεια για την επιστροφή τους. Στις δεκαετίες '50-'60 υπολογίζεται ότι επέστρεψαν 3- 5000 παιδιά από τα 25-28000 παιδιά που ζούσαν εκεί. Τα περισσότερα παιδιά ακολούθησαν τα βήματα των υπόλοιπων πολιτικών προσφύγων και άρχισαν να επιστρέφουν μαζικά στη δεκαετία του 1980 (Βερβενιώτη, 2003).

Η μετανάστευση στις χώρες του «Παραπετάσματος» αφορά τη μετακίνηση πληθυσμού για ιδεολογικούς λόγους. Οι χώρες του παραπετάσματος ήταν η Σοβιετική Ένωση, η Πολωνία, η Τσεχοσλοβακία, η Ρουμανία, η Ουγγαρία και η Βουλγαρία, οι οποίες εκείνη την εποχή βρισκόταν υπό την επιρροή κομμουνιστικών καθεστώτων και ιδεολογικά «οι πολιτικοί» μετανάστες πρόσκεινται σε αυτά.

Τέλος, η ύπαρξη ανταρτών στα βουνά, οδήγησε στην «εκκένωση» κάποιων ορεινών οικισμών προκειμένου να μη γίνεται ανεφοδιασμός αυτών με τρόφιμα και πολεμικά εφόδια. Επιπλέον, όταν ο εμφύλιος σταμάτησε και οι αντάρτες προσπάθησαν να επιστρέψουν στα χωριά τους, διώχθηκαν από τους κατοίκους γιατί τους θεωρούσαν υπεύθυνους για την πολιτική κατάσταση που επικράτησε.

Η δεκαετία που ακολουθεί, είναι περίοδος αναγέννησης. Οι Έλληνες είναι πλέον ελεύθεροι και ξεκινούν να χτίζουν τη ζωή τους από την αρχή. Η αύξηση της γεννητικότητας την περίοδο αυτή, αποτυπώνεται με μεγάλα ποσοστά στις ορεινές περιοχές. Τα μεγαλύτερα ποσοστά αύξησης παρουσιάζονται στους Νομούς Πέλλας (26%), Κιλκίς (19%), Ημαθίας (19%) και Σερρών (16%). Ίσως αυτό να συνδυάζεται με το γεγονός ότι αυτοί οι νομοί έχουν μεγάλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις και στην προσπάθεια ανασυγκρότησης της χώρας αυξήθηκε η παραγωγή και κατά συνέπεια οι θέσεις εργασίας.

Την περίοδο '60-'70 οι ορεινές περιοχές της Μακεδονίας βιώνουν ένα δεύτερο «πόλεμο», τη μετανάστευση. Ο Νομός Δράμας παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης στην περιοχή κατά 40%. Ακολουθούν ο Νομός Σερρών (34%), ο Νομός Φλώρινας (33%) και ο Νομός Κιλκίς (32%).

Τη δεκαετία '70-'80 αξιοσημείωτη είναι η αύξηση του πληθυσμού στο Νομό Γρεβενών κατά 23%. Αυτή η αύξηση οφείλεται στο γεγονός ότι τη δεκαετία του '70 ο Νομός Γρεβενών αποσπάται από το Νομό Κοζάνης, του οποίου αποτελούσε επαρχία. Στους υπόλοιπους Νομούς η κατάσταση είναι σταθερή με εξαίρεση τους Νομούς Σερρών και Φλώρινας, όπου συνεχίζεται η μείωση.

Η δεκαετία '80-'90 είναι σημαντική για τα ορεινά της Θεσσαλονίκης και της Καστοριάς. Η αστικοποίηση της περιόδου αποτυπώνεται στην αύξηση του πληθυσμού του Νομού Θεσσαλονίκης (αύξηση 24%). Ο Νομός Καστοριάς που επλήγη από τις πολιτικές του εμφυλίου, δέχεται τους «επαναπατριζόμενους» και επιστρέφουν οι απόδημοι από τη Γερμανία. Ταυτόχρονα, αρχίζει η επεξεργασία και αναπτύσσεται το εμπόριο της γούνας, που αποτέλεσε τη βασική οικονομική δραστηριότητα του πληθυσμού μέχρι το 2000. Οι ορεινές περιοχές του Νομού παρουσιάζουν αύξηση πληθυσμού κατά 10%.

Τα επόμενα χρόνια μόνο ο Νομός Θεσσαλονίκης παρουσιάζει αύξηση 14%. Στους υπόλοιπους Νομούς υπάρχει σταθερότητα.

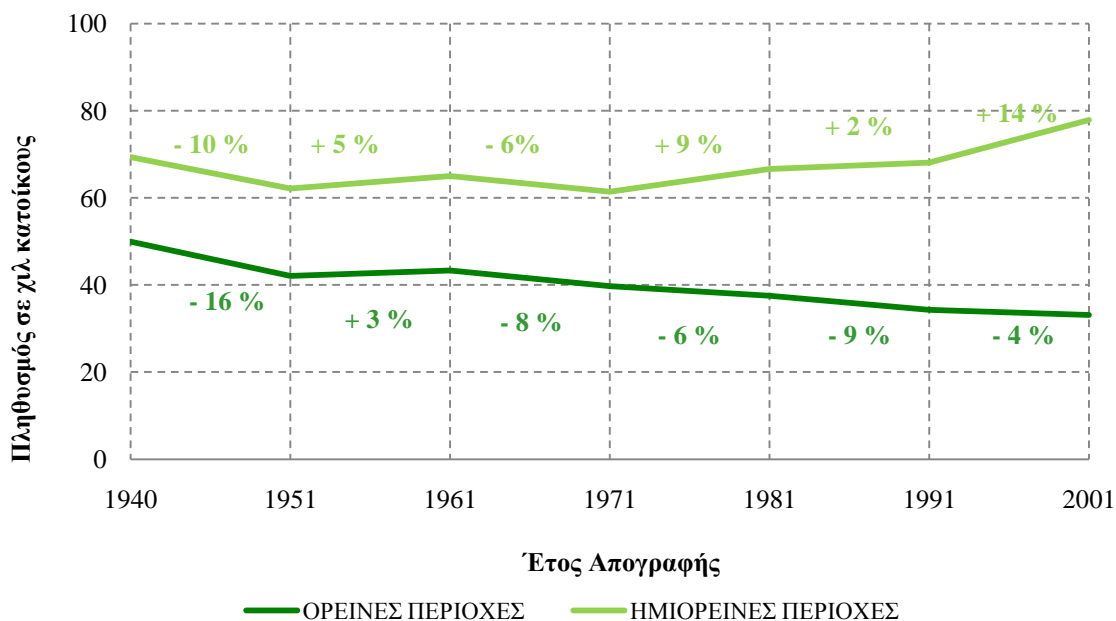
Στη διάρκεια των 60 χρόνων που εξετάζονται, οι ορεινές περιοχές της Μακεδονίας εξελίχθηκαν, συνολικά, πληθυσμιακά ως εξής: Ο πληθυσμός μειώθηκε, συνολικά, στους Νομούς: Γρεβενών (44%), Δράμας (84%), Καβάλας (40%), Καστοριάς (85%), Κιλκίς (89%), Κοζάνης (43%), Πέλλας (19%), Πιερίας (8%), Σερρών (54%) και Φλώρινας (92%). Ο πιο ορεινός Νομός της Μακεδονίας είναι ο Νομός Φλώρινας, οποίος παρουσιάζει μείωση του πληθυσμού του κατά 92%.

Η μεγαλύτερη πληθυσμιακή μείωση, την περίοδο '50 – '70, με ποσοστό μείωσης πάνω από 40% εμφανίζεται στους Δήμους: Γόργιανης (56%) και Κοσμά του Αιτωλού (41%) του Νομού Γρεβενών, Νικηφόρου (53%) και Παρανεστίου (47%) του Νομού Δράμας, Ορεινού (73%) του Νομού Καβάλας και Κορεστίων (53%) του Νομού Καστοριάς, οι οποίοι είναι ορεινοί. Επίσης, μείωση παρατηρείται στις Κοινότητες Περιβολίου (109%) και Φιλιππαιών (137%) του Νομού Γρεβενών, Σιδηρόνερου (54%) του Νομού Δράμας, Βλάστης (44%) του Νομού Κοζάνης, Άνω Βροντούς (42%) του Σερρών και Νυμφαίου (76%) του Νομού Φλωρίνης, οι οποίες είναι ορεινές. Μείωση παρουσιάζει ακόμη, ο Δήμος Τσοτιλίου (42%) του Νομού Κοζάνης που είναι ημιορεινός. Αντίθετα, τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζουν οι Δήμοι: Αλεξάνδρειας (52%) του Νομού Ημαθίας, ο οποίος είναι ο πεδινός, Καστοριάς (53%) του Νομού Καστοριάς, ο οποίος είναι ημιορεινός και Πτολεμαΐδας (43%), ο οποίος είναι πεδινός. Αύξηση εμφανίζουν οι Κοινότητες Αγκίστρου (45%) και Προμαχώνα (80%) του Νομού Σερρών, οι οποίες είναι ημιορεινές.

Το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης, απορροφά το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που μετακινείται από τις ορεινές στις πεδινές περιοχές και δεν επιλέγει την εξωτερική μετανάστευση. Επίσης, το αστικό κέντρο του κάθε Νομού, γίνεται κέντρο υποδοχής των εσωτερικών μεταναστών. Τα αστικά κέντρα της Μακεδονίας, και περισσότερο η Θεσσαλονίκη, δέχονται και τους εσωτερικούς μετανάστες που προέρχονται από τη Θράκη.

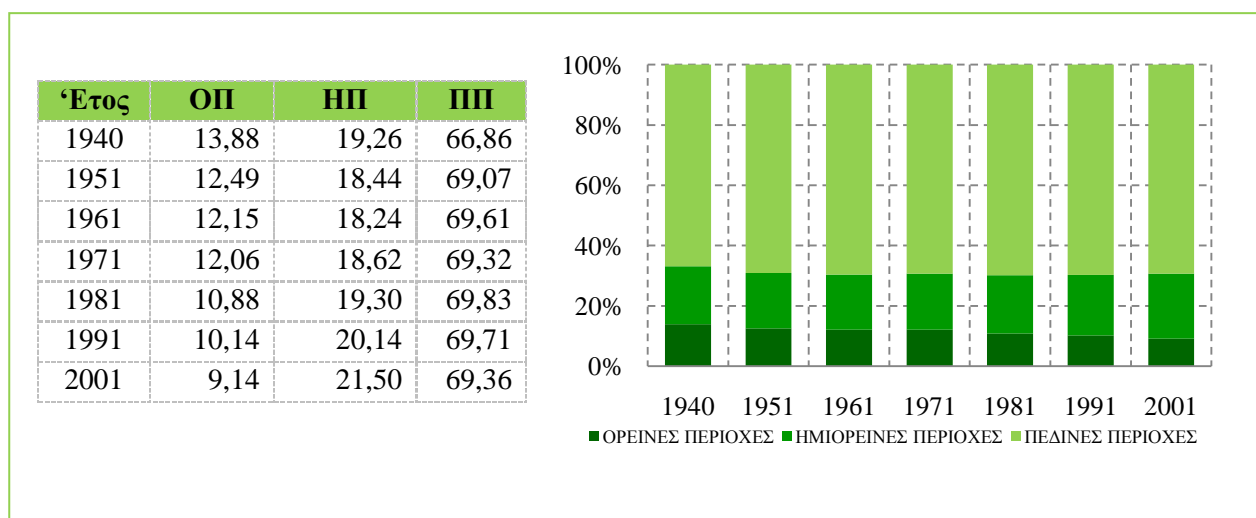
6. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Θράκης

Στις ορεινές περιοχές της Θράκης παρουσιάζεται μείωση του πληθυσμού στη δεκαετία του '40-'51 κατά 16% και μια δεκαετία μικρής ανάκαμψης ('51-'61). Όμως, τα επόμενα χρόνια ('71-'01) η περιοχή παρουσιάζει συνεχή μείωση που οδηγεί σε μείωση του πληθυσμού σχεδόν κατά 30%.

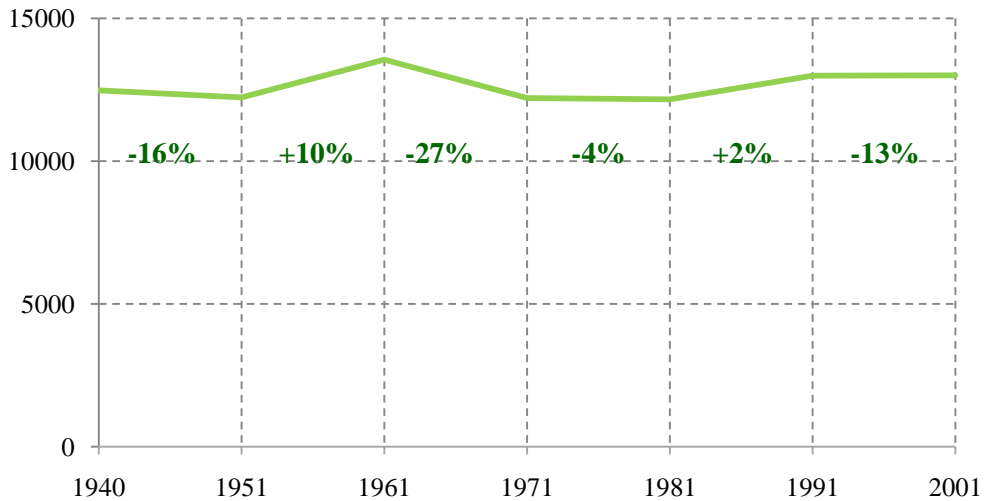
Διάγραμμα 22: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Θράκης

Η μετανάστευση και η αστικοποίηση είναι οι κυριότερες αιτίες μείωσης. Παρόμοια είναι η κατάσταση για τις ημιορεινές περιοχές στις δεκαετίες '40-'71. Από εκεί και μετά παρουσιάζεται συνεχής αύξηση του πληθυσμού, με χαρακτηριστική την περίοδο '91-'01 (αύξηση 14%).

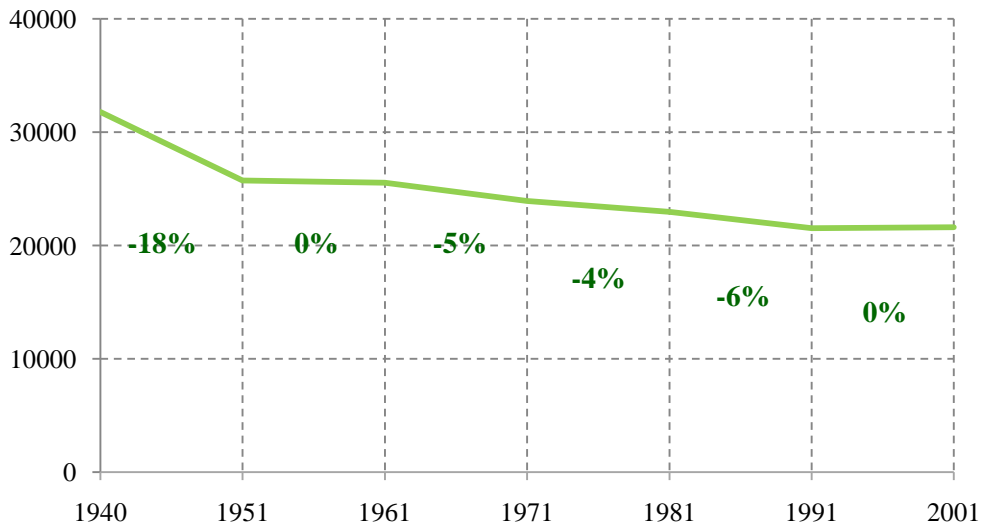

Διάγραμμα 23: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στη Θράκη

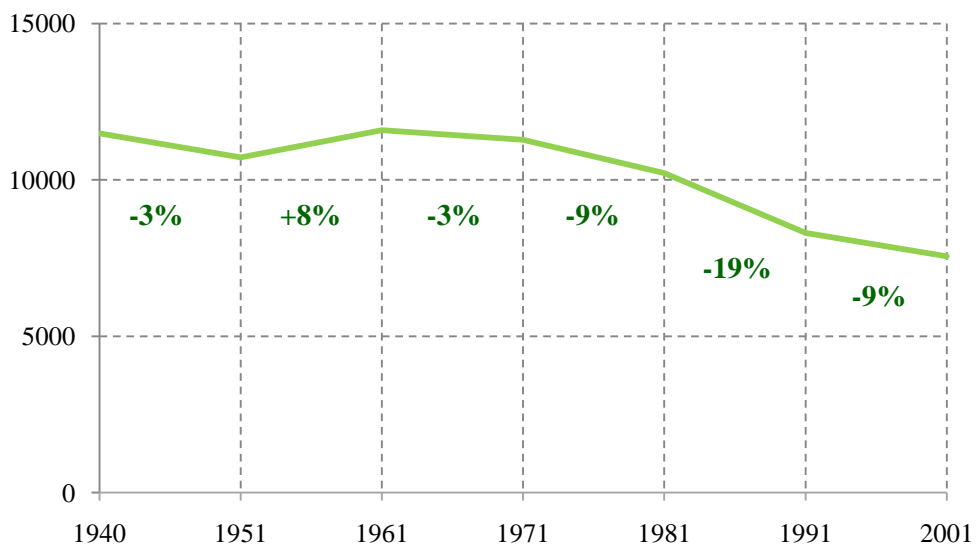
24.1 Νομός Έβρου

24.2 Νομός Ξάνθης

24.3 Νομός Ροδόπης

Διάγραμμα 24: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Θράκης

Οι ορεινές περιοχές των Νομών της Θράκης παρουσιάζουν μείωση τη δεκαετία '40-'51. Τα ποσοστά που καταγράφονται όμως είναι μικρά σε σχέση με τη τάση που επικρατεί στη χώρα. Η επόμενη περίοδος είναι περίοδος σταθερότητας για το Νομό Ξάνθης και αύξησης για τους Νομούς Ροδόπης (8%) και Έβρου (10%).

Τη δεκαετία '61-'71 οι νομοί Ξάνθης και Ροδόπης παρουσιάζουν μικρή μείωση κατά 5% και 3%, αντίστοιχα. Τη μεγαλύτερη μείωση παρουσιάζει ο Νομός Έβρου κατά 27%, προκαλώντας στον πληθυσμό απώλειες μεγαλύτερες από ότι προκάλεσε ο πόλεμος.

Τα επόμενα χρόνια όλοι οι νομοί παρουσιάζουν μείωση του πληθυσμού τους. Εξαιρέση αποτελεί ο Νομός Έβρου που τη δεκαετία '81-'91 σημειώνει μικρή αύξηση 2%. Στον ίδιο Νομό σημαντική είναι η μείωση της περιόδου '91-'01 (13%).

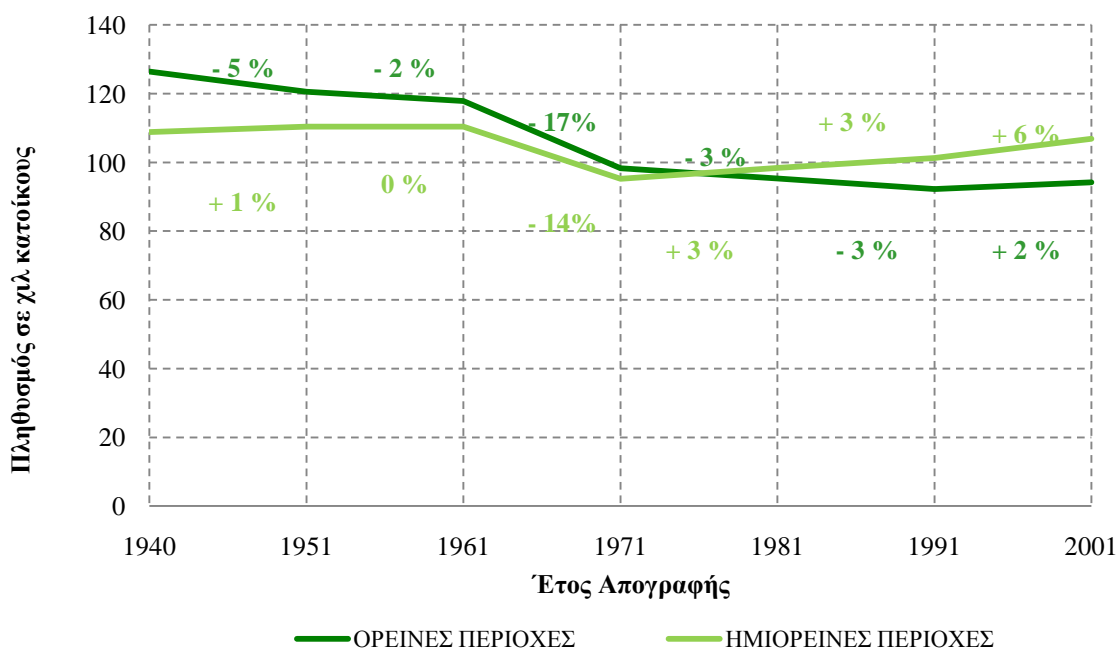
Στη διάρκεια των 60 χρόνων ο Νομός Έβρου παρουσιάζει μείωση κατά 48%, ο Νομός Ξάνθης κατά 33% και ο Νομός Ροδόπης μείωση κατά 35%.

Την περίοδο '50-'70, μείωση με ποσοστό μεγαλύτερο του 40% παρουσιάζει ο Δήμος Σταυρούπολης (50%) του Νομού Ξάνθης. Αύξηση μεγαλύτερη από 40% παρουσιάζει η Κοινότητα Αμαξιάδων (48%) του Νομού Έβρου.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να αναφερθεί η περίπτωση των Πομακοχωριών που αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι των ορεινών οικισμών της Θράκης. Οι ειδικές πολιτικές συνθήκες που επικράτησαν σε αυτά, ουσιαστικά αποτελούσαν ξεχωριστό κράτος μέσα στην Ελλάδα, αλλά και η ιδιαίτερη κοινωνική τους δομή αποτέλεσαν καθοριστικούς λόγους για τη διατήρηση του πληθυσμού στην περιοχή και τη αποτύπωση μικρότερων ποσοστών μεταβολής σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές της χώρας.

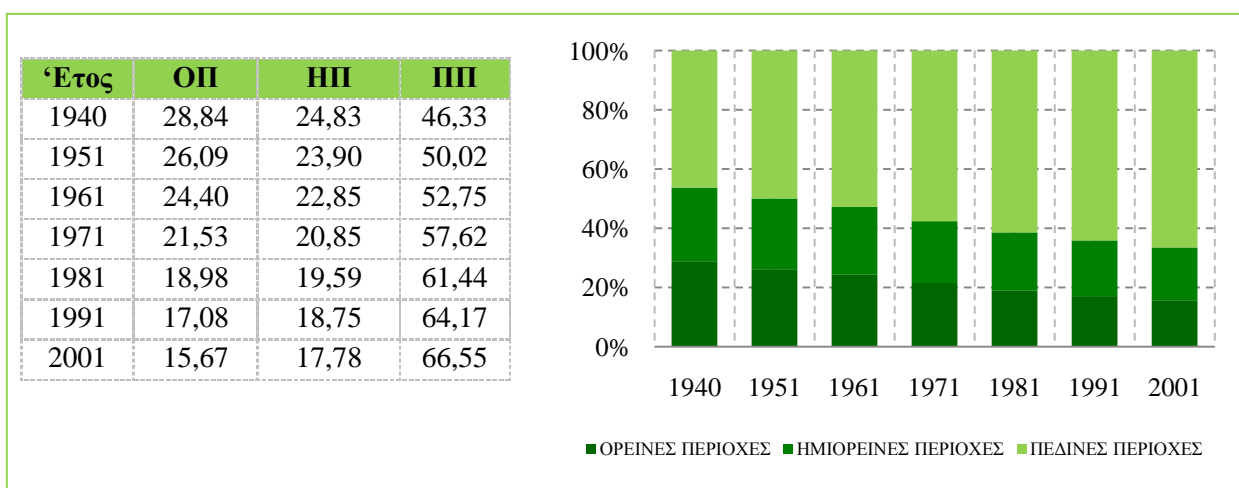
7. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Κρήτης

Στις ορεινές περιοχές της Κρήτης σημειώνεται μικρή μεν αλλά συνεχής μείωση του πληθυσμού τους (με εξαίρεση τη δεκαετία '61-'71) που συνολικά μειώνει τον αρχικό πληθυσμό του 1940 κατά 30%. Μικρή αύξηση σημειώνεται τη δεκαετία '91-'01 (+2%).

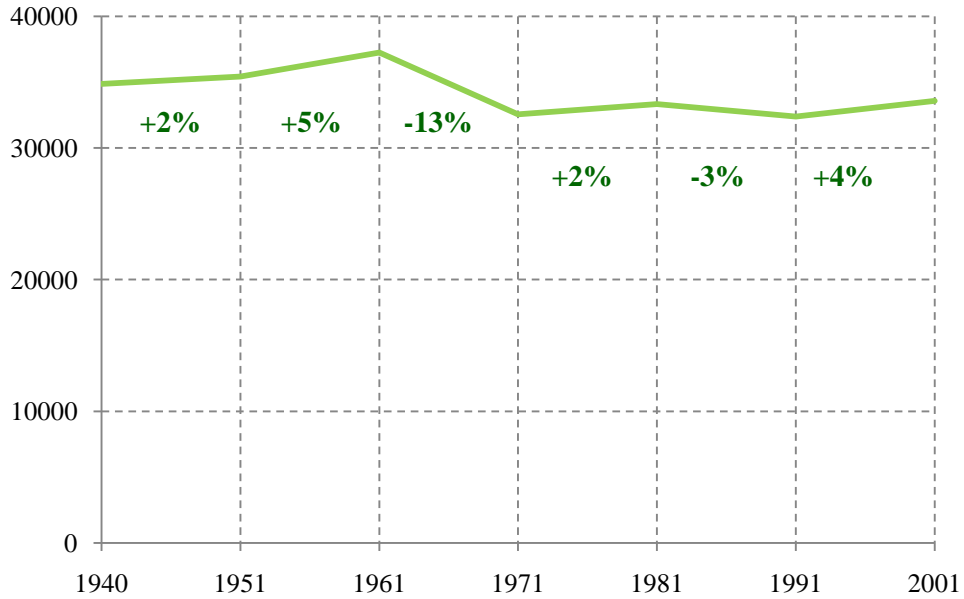
Διάγραμμα 25: Μεταβολή πληθυσμού στο γεωγραφικό διαμέρισμα της Κρήτης

Στις ημιορεινές περιοχές σημαντική μείωση καταγράφεται τη δεκαετία '61-'71 και τη δεκαετία '81-'91.

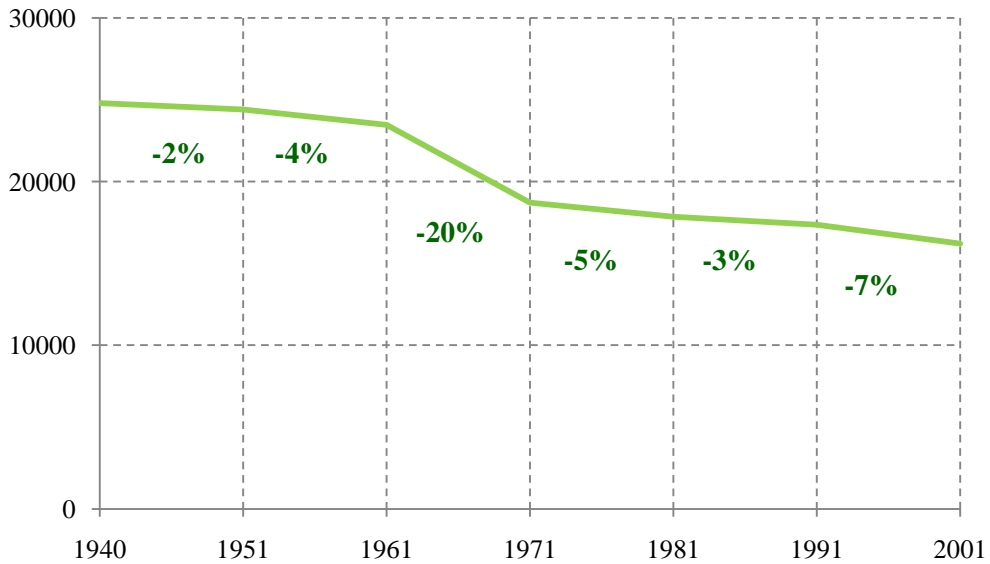

Διάγραμμα 26: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στην Κρήτη

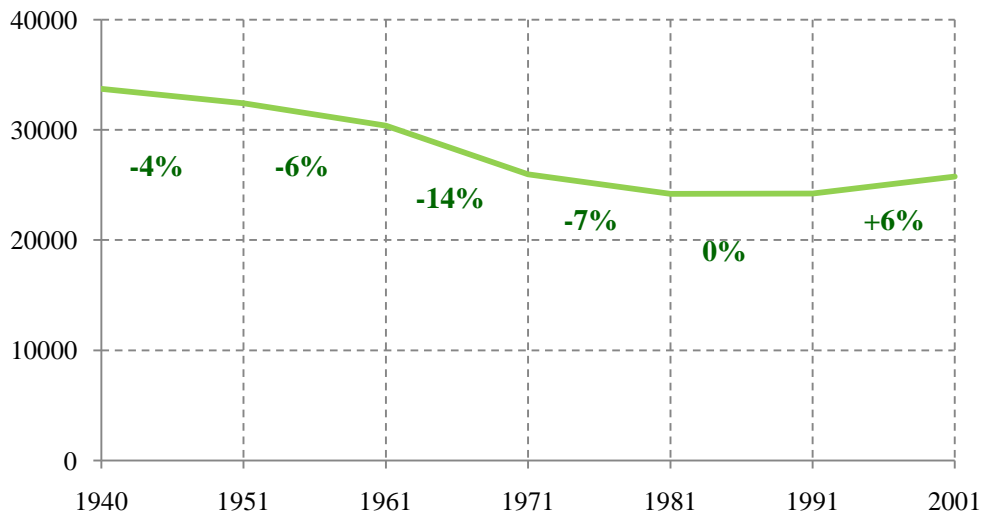
27.1 Νομός Ηρακλείου

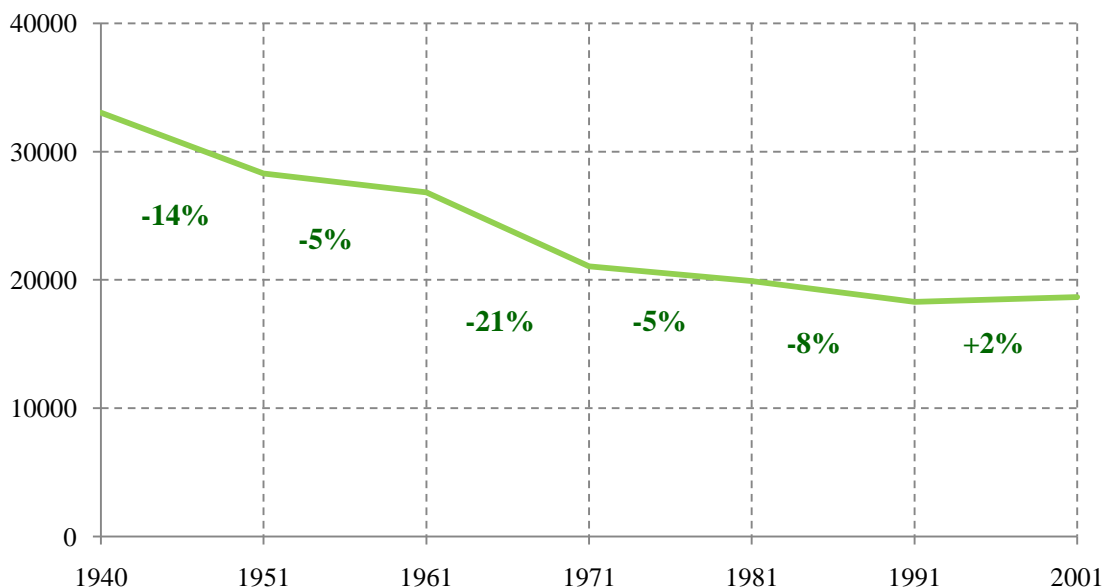
27.2 Νομός Λασιθίου

27.3 Νομός Ρεθύμνης

27.4 Νομός Χανίων

Διάγραμμα 27: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών της Κρήτης

Από την πληθυσμιακή εξέλιξη των Νομών της Κρήτης ξεχωρίζει η συνεχής μείωση που σημειώνεται στους Νομούς Λασιθίου, Ρεθύμνης και Χανίων.

Την περιοχή επηρεάζει αρνητικά σε σημαντικό βαθμό η μετανάστευση, η οποία πραγματοποιείται τη δεκαετία '61-'71. Προκαλεί μείωση του πληθυσμού κατά 13% στο Νομό Ηρακλείου, κατά 20% στο Νομό Λασιθίου, κατά 14% στο Νομό Ρεθύμνης και κατά 21% στο Νομό Χανίων. Τα ποσοστά αυτά είναι τα μεγαλύτερα σε όλη τη χρονική διάρκεια που εξετάζεται.

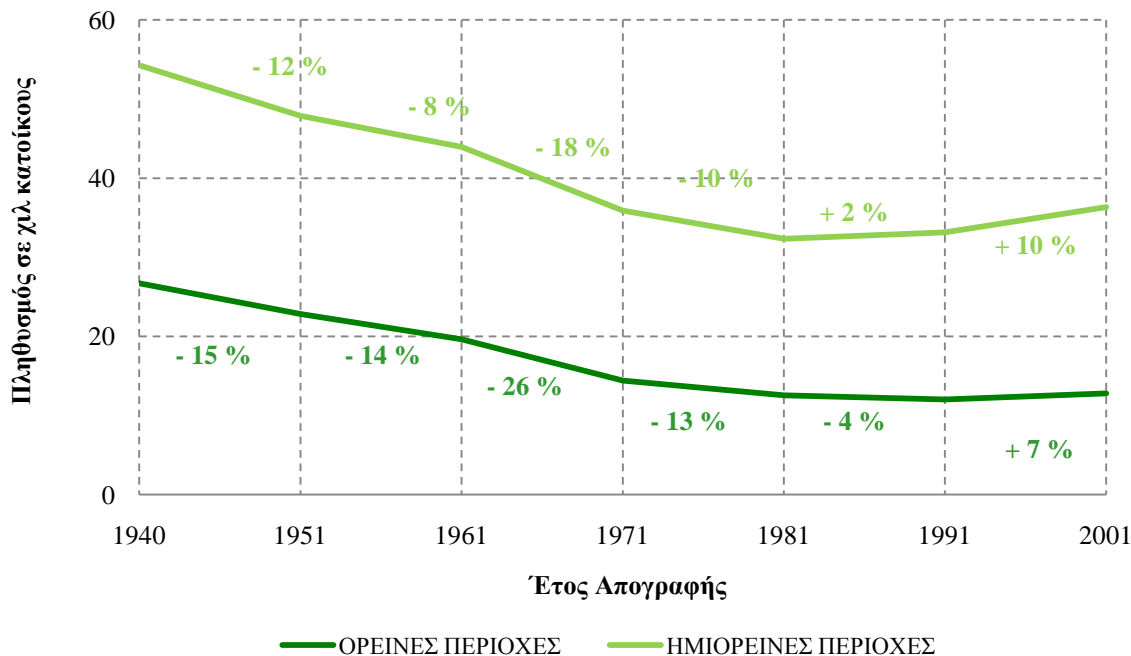
Περίοδος μείωσης για τα ορεινά της Κρήτης είναι και η δεκαετία '81-'91, όταν πραγματοποιείται ένα ακόμη κύμα αστικοποίησης. Τα γειτονικά αστικά κέντρα και η Αθήνα, είναι οι περιοχές που προσελκύουν τους κατοίκους των ορεινών περιοχών.

Η επένδυση στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, που ξεκίνησε από το 1991 και μετά, με τα ευρωπαϊκά προγράμματα LEADER, έδωσε πνοή ανάπτυξης στα ορεινά της Κρήτης και δημιούργησε ρεύμα επιστροφής σε αυτά, το οποίο αποτυπώνεται με αύξηση τη δεκαετία '91-'01. Αυτό δε συνέβη στο Νομό Λασιθίου, ο οποίος ως ένας από τους πιο ορεινούς Νομούς της Κρήτης, δε μπόρεσε να συγκρατήσει πληθυσμό ή να προσελκύσει νέο γι' αυτό και παρουσιάζει την τελευταία δεκαετία μείωση 7%.

Η συνολική μεταβολή του πληθυσμού έχει ως εξής: μείωση κατά 3% στο Νομό Ηρακλείου, μείωση κατά 41% στο Νομό Λασιθίου, μείωση 25% στο Νομό Ρεθύμνης και μείωση κατά 51% στο Νομό Χανίων. Ο πιο ορεινός Νομός της Κρήτης είναι ο Νομός Ρεθύμνης, ο οποίος δέχεται συνολική μείωση του ορεινού πληθυσμού του κατά 51%.

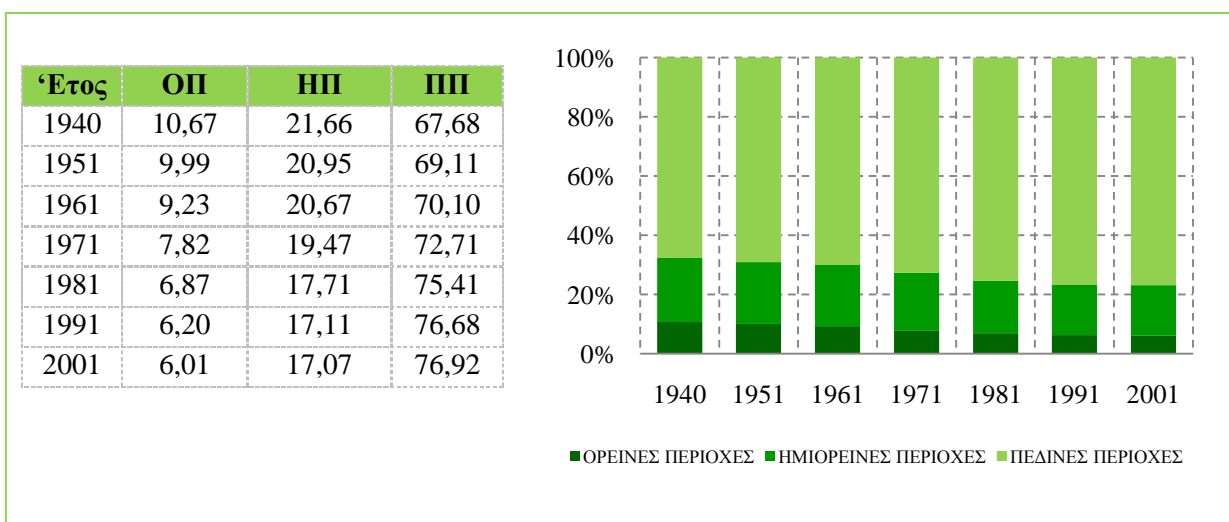
8. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Ιόνιων Νησιών

Στις ορεινές περιοχές των Ιόνιων Νησιών παρατηρείται μείωση του πληθυσμού τους από το 1940 έως το 1991 σε ποσοστό 72% και αύξηση τη δεκαετία '91-'01 (+7%).

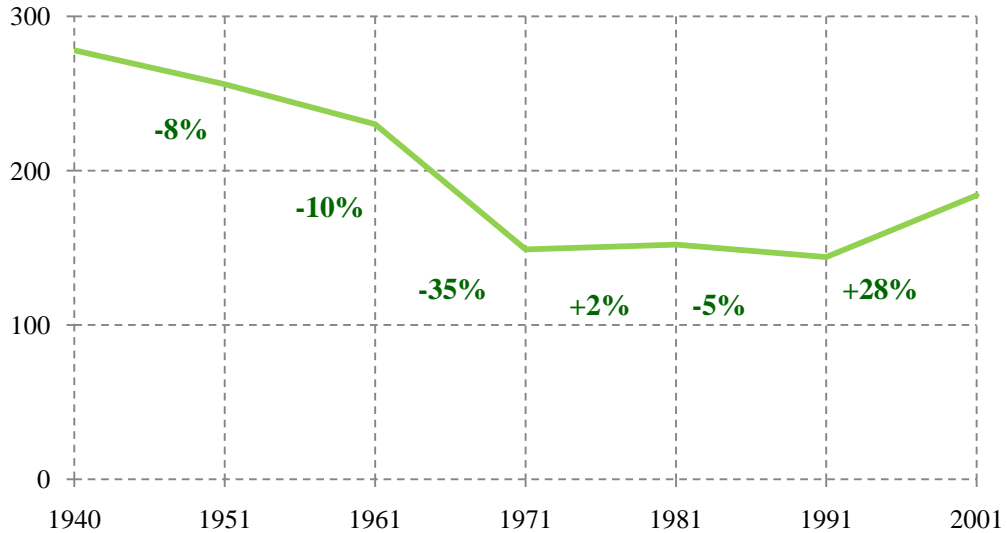
Διάγραμμα 28: Εξέλιξη πληθυσμού του γεωγραφικού διαμερίσματος Ιόνιων Νησιών

Στις ημιορεινές περιοχές παρατηρείται μείωση του πληθυσμού έως το 1971 της τάξης του 48%. Αύξηση καταγράφεται από το 1981 έως το 2001 (+12%).

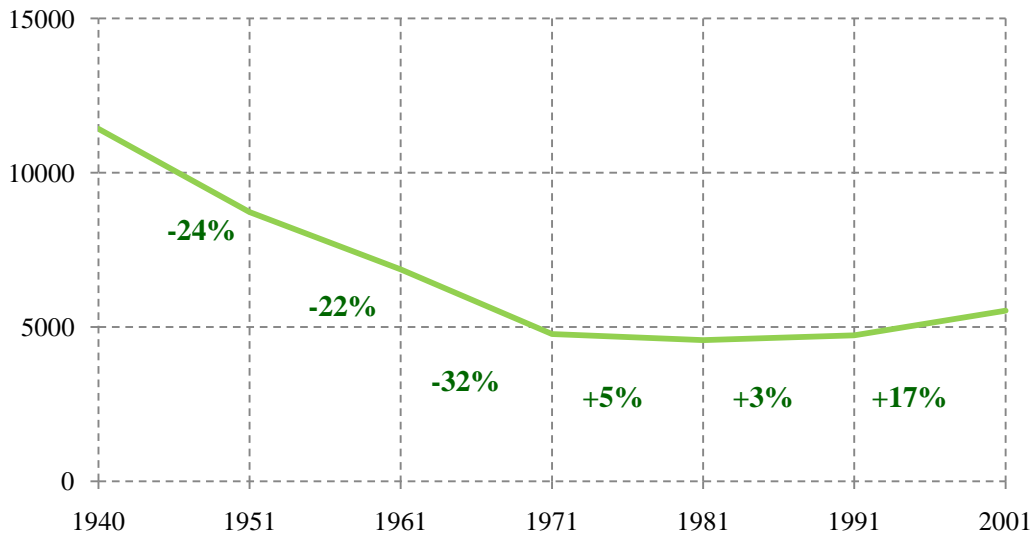

Διάγραμμα 29: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στα Ιόνια Νησιά

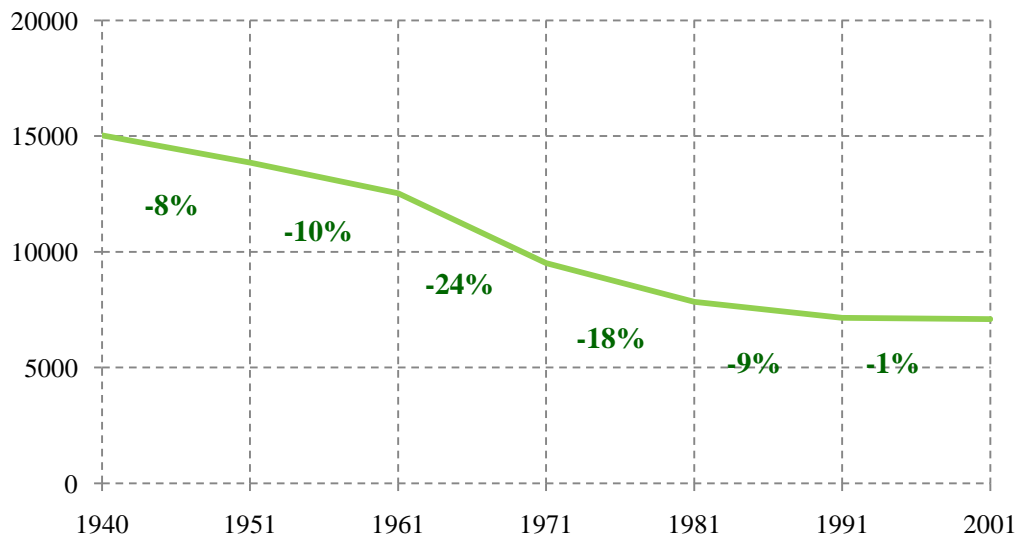
30.1 Νομός Ζακύνθου

30.2 Νομός Κεφαλληνίας

30.3 Νομός Λευκάδος

Διάγραμμα 30: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών των Ιόνιων Νησιών

Στους Νομούς Ζακύνθου, Κεφαλληνίας και Λευκάδος παρατηρείται μείωση του πληθυσμού των ορεινών περιοχών από το 1940 έως το 1971.

Τη δεκαετία '40-'50 το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης παρουσιάζεται στο Νομό Κεφαλληνίας, ο οποίος βίωσε σε πολύ μεγάλο βαθμό τη γερμανική και ιταλική κατοχή. Η μείωση που προκλήθηκε στον πληθυσμό φτάνει το 24%. Την επόμενη δεκαετία '50-'60, συμβαίνει στην περιοχή ο μεγάλος σεισμός του 1953. Το αίσθημα ανασφάλειας που δημιουργείται από την έντονη σεισμική δραστηριότητα, αναγκάζει τους κατοίκους να μετακινηθούν προς πιο ασφαλείς περιοχές. Η μεγαλύτερη μείωση παρουσιάζεται και αυτήν την περίοδο στο Νομό Κεφαλληνίας.

Τα νησιά του Ιονίου δέχονται ένα ακόμη μεγάλο πλήγμα, αυτό της μετανάστευσης την περίοδο '61-'71. Ακολουθώντας, το γενικότερο ρεύμα που κυριαρχεί στην Ελλάδα, οι ορεινοί πληθυσμοί μεταναστεύουν προς τις χώρες του εξωτερικού. Επιπλέον, η Πάτρα και η Αθήνα είναι οι κυριότεροι δέκτες των κατοίκων των ορεινών περιοχών των Ιόνιων Νησιών. Σε όλους τους Νομούς παρουσιάζονται μεγάλα ποσοστά μείωσης. Ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών του Νομού Ζακύνθου μειώνεται κατά 35%, του Νομού Κεφαλληνίας κατά 32% και του Νομού Λευκάδος κατά 24%. Η μείωση συνεχίζεται για το Νομό Λευκάδος έως το 2001 και το Νομό Ζακύνθου έως το 1991.

Η τελευταία δεκαετία '91-'01 είναι περίοδος ανάκαμψης και τουριστικής ανάπτυξης. Ο Νομός Ζακύνθου και ο Νομός Κεφαλληνίας παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά αύξησης στη χρονική περίοδο που εξετάζεται με ποσοστό 28% και 17%, αντίστοιχα.

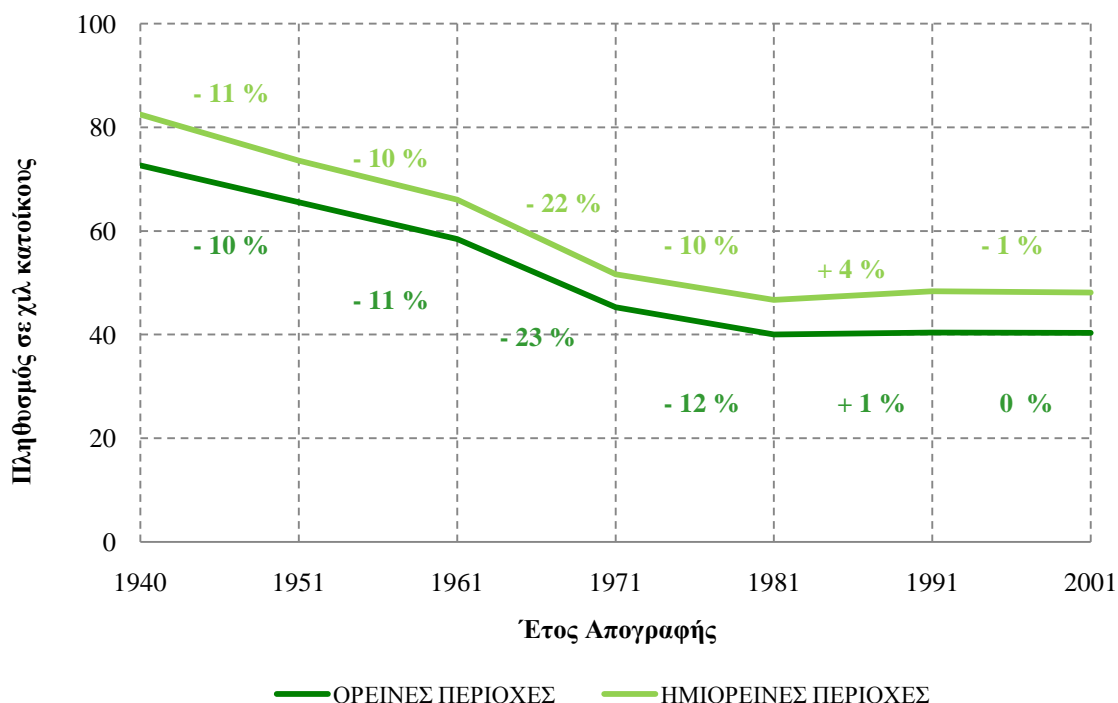
Από το 1940 έως το 2001, ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών του Νομού Ζακύνθου παρουσιάζει μείωση 28%, του Νομού Κεφαλληνίας μείωση κατά 51% και του Νομού Λευκάδος (ο πιο ορεινός Νομός) μείωση κατά 70%.

Την περίοδο '50 -'70, η μεγαλύτερη μείωση παρουσιάζεται στο Δήμο Πυλαρέων (43%) του Νομού Κεφαλληνίας, ο οποίος είναι ορεινός, στους Δήμους Ερισού (63%) και Ελείου Προνών (42%) του Νομού Κεφαλληνίας, οι οποίοι είναι ημιορεινοί, και στις Κοινότητες Καλάμου (44%) και Κάστου (71%) του Νομού Λευκάδας, οι οποίες είναι ημιορεινές.

Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού των Ιόνιων Νησιών μετακινείται προς την Πάτρα, που είναι και το πλησιέστερο αστικό κέντρο, και την Αθήνα.

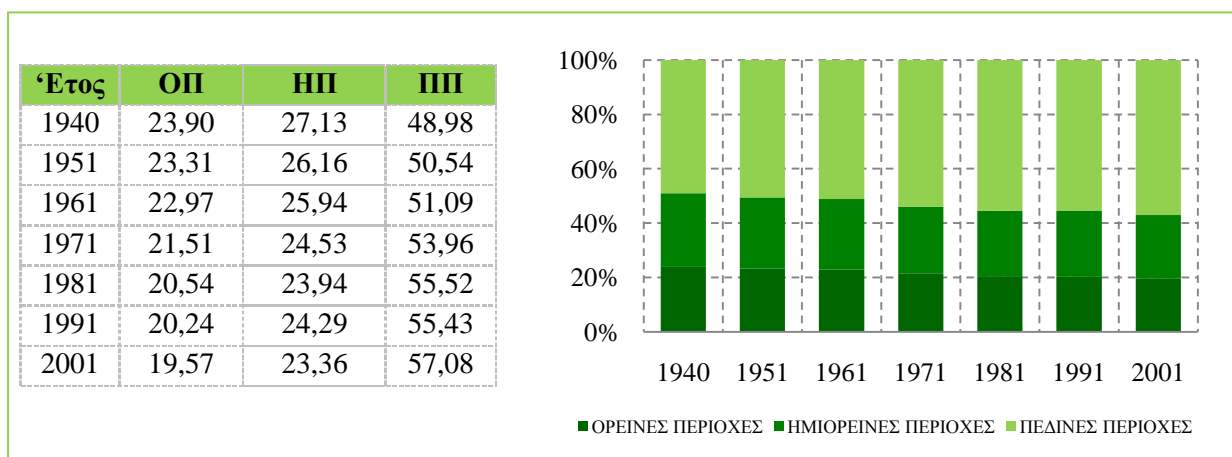
9. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Νησιών Αιγαίου

9.1 Νησιά Βορείου Αιγαίου

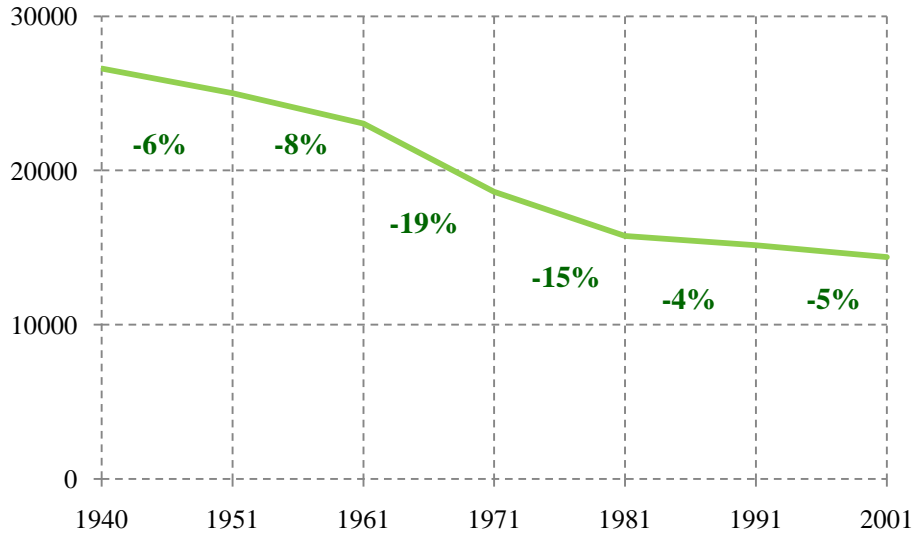
Διάγραμμα 31: Εξέλιξη πληθυσμού των Νησιών Βορείου Αιγαίου

Στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές των νησιών του βορείου Αιγαίου παρατηρείται συνεχής μείωση του πληθυσμού που αντιστοιχεί σε ποσοστό 56% στις ορεινές και σε ποσοστό 53% στις ημιορεινές περιοχές. Η μετανάστευση και η αστικοποίηση οφείλονται για τη τόσο μεγάλη μείωση του πληθυσμού.

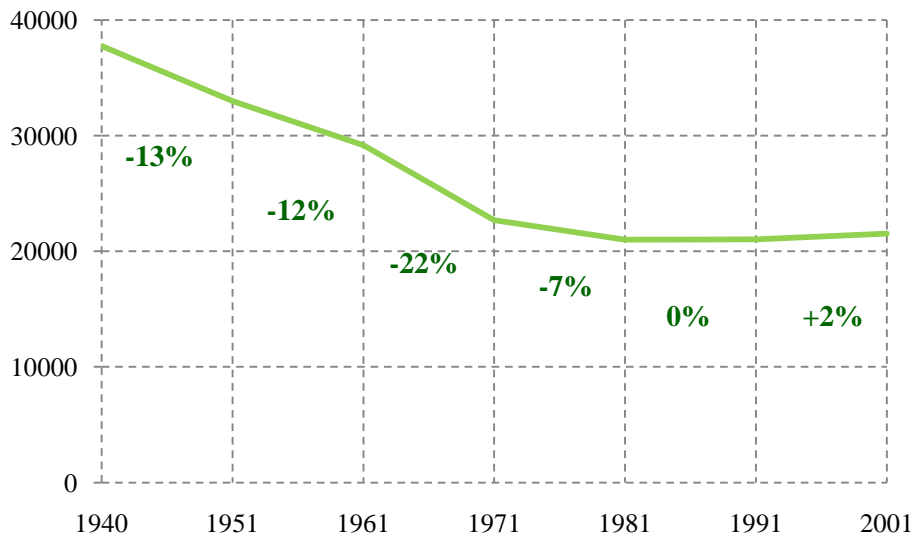

Διάγραμμα 32: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στα Νησιά του Βορείου Αιγαίου

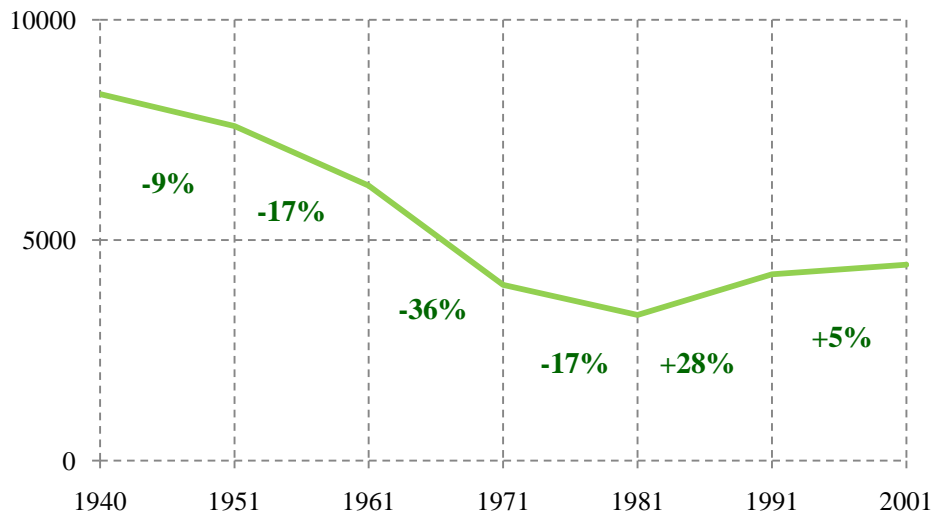
33.1 Νομός Λέσβου

33.2 Νομός Σάμου

33.3 Νομός Χίου

Διάγραμμα 33: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών των Νησιών Βορείου Αιγαίου

Τα νησιά του Βορείου Αιγαίου παρουσιάζουν συνεχή μείωση του πληθυσμού που κατοικεί στα ορεινά έως το 1981. Στην περιοχή αυτή παρατηρείται σε μεγάλο βαθμό η αστικοποίηση της περιόδου '51-'61, η οποία φαίνεται πως τις επηρεάζει περισσότερο. Η έλλειψη θέσεων εργασίας οδήγησε τους κατοίκους αυτών να τις εγκαταλείψουν. Το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης παρατηρείται τη δεκαετία '61-'71. Ο πληθυσμός μειώνεται εξαιτίας της μετανάστευσης κατά 36% στο Νομό Χίου, κατά 22% στο Νομό Σάμου και κατά 19% στο Νομό Λέσβου.

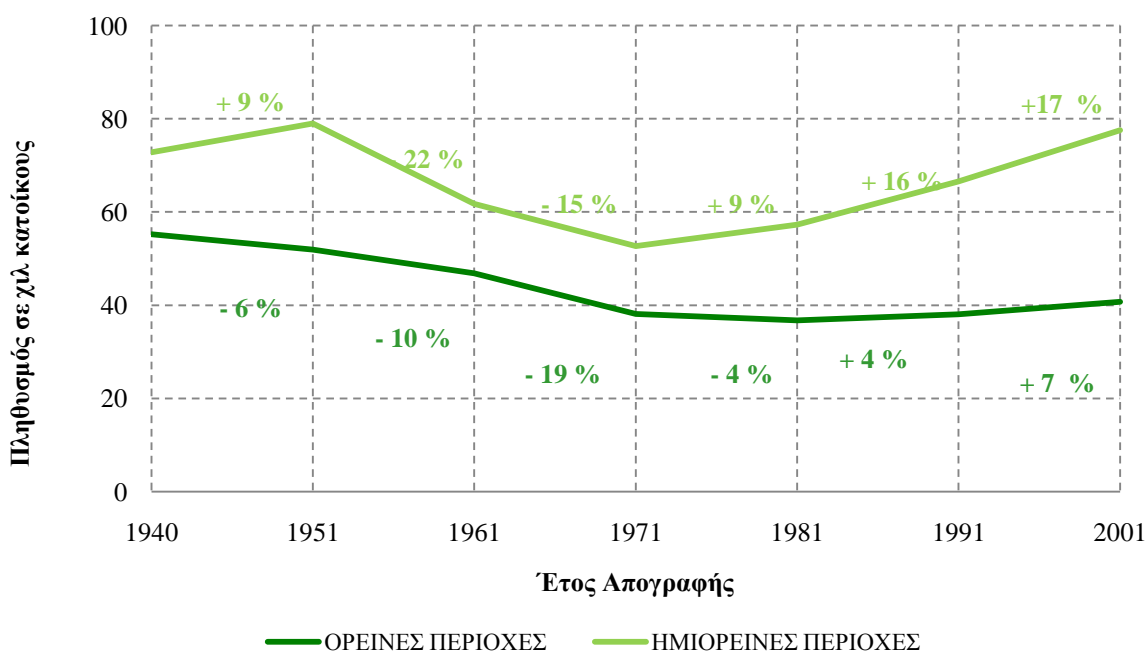
Η μείωση συνεχίζεται για τις ορεινές περιοχές του Νομού Λέσβου τόσο την περίοδο '81-'91 όσο και την περίοδο '91-'01. Στο Νομό Σάμου οι αντίστοιχες περίοδοι είναι περίοδοι σταθερότητας.

Ο Νομός Χίου από το 1981 και μετά παρουσιάζει αύξηση κατά 25%, από το '81 έως το '91 και κατά 5%, από το '91 έως το '01.

Στη διάρκεια των 60 χρόνων που εξετάζονται ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών του Νομού Λέσβου μειώνεται κατά 57%, του Νομού Σάμου μειώνεται κατά 52% και του Νομού Χίου κατά 46%. Ο πιο ορεινός Νομός είναι ο Νομός Σάμου και παρουσιάζει μείωση 52%.

Την περίοδο '50-'70, οι Δήμοι με τη μεγαλύτερη μείωση είναι: οι ορεινοί Δήμοι Πυθαγορείου (42%) και Ραχών (44%) του Νομού Σάμου, Αμάνης (57%) και Καρδαμύλων (40%) του Νομού Χίου, ο ημιορεινός Δήμος Ερεσού – Αντίσσης (47%), ο πεδινός Δήμος Νέας Κουτάλης (47%) και η πεδινή Κοινότητα Αγίου Ευστρατίου (133%) του Νομού Λέσβου

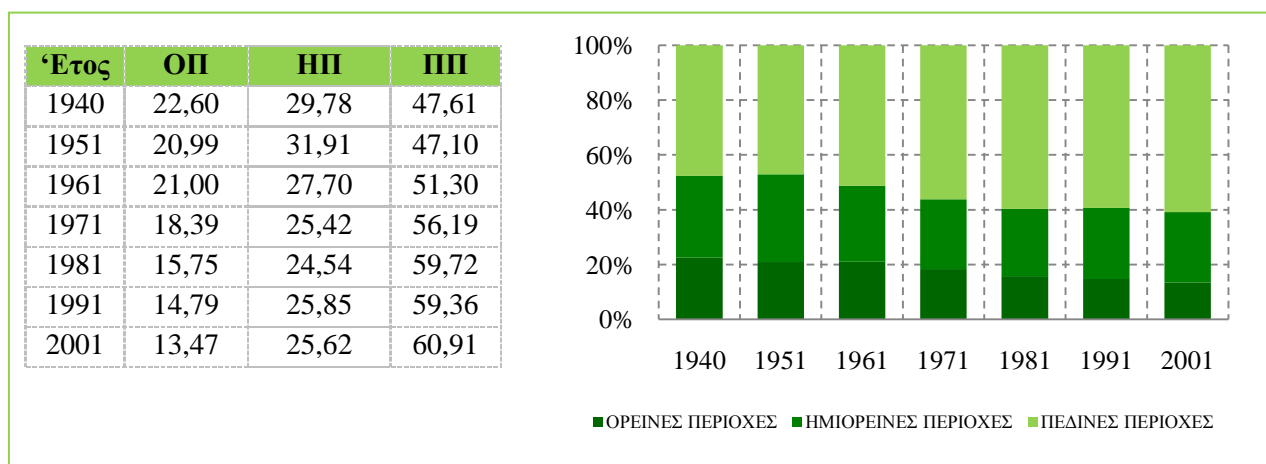
9.2 Νησιά Νότιου Αιγαίου

Διάγραμμα 34: Εξέλιξη πληθυσμού των Νησιών του Νότιου Αιγαίου

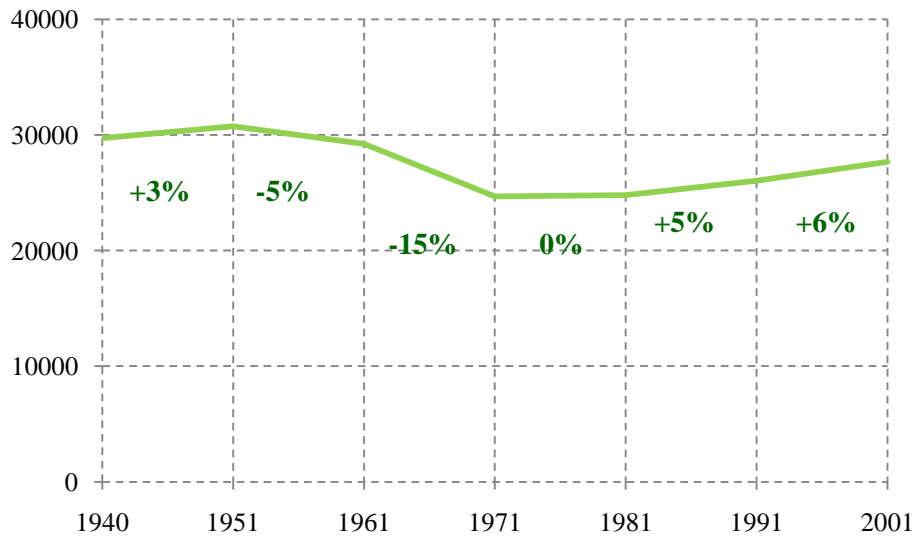
Ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών των νησιών νοτίου Αιγαίου μειώνεται συνεχώς έως το 1981 (συνολική μείωση 40%) και αυξάνεται την περίοδο 1981 – 2001 (αύξηση +11%).

Στις ημιορεινές περιοχές καταγράφεται μεγάλη μείωση την περίοδο 1951-1971 που είναι ίση με 37%. Όμως, τα επόμενα χρόνια ο πληθυσμός αυξάνεται σημαντικά (συνολική αύξηση 42%).

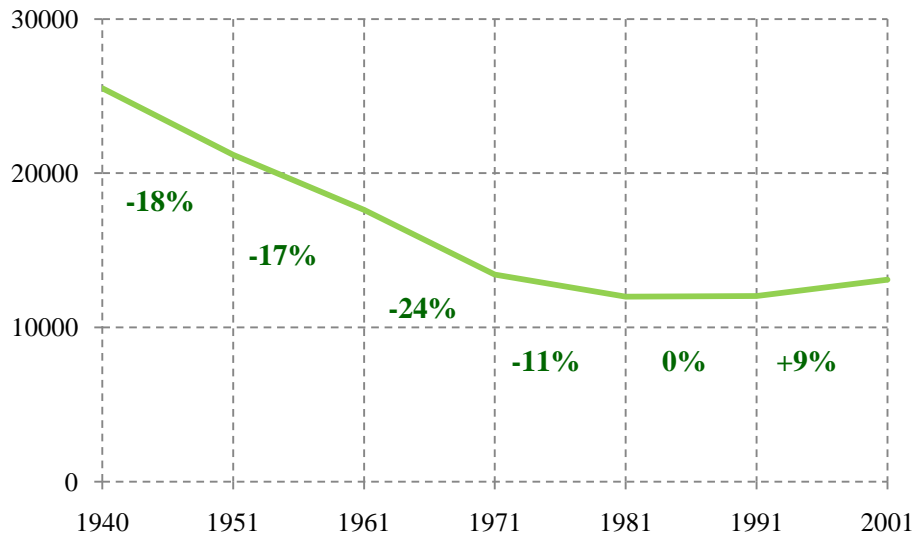

Διάγραμμα 35: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού στα Νησιά του Νότιου Αιγαίου

36.1 Νομός Δωδεκανήσων

36.2 Νομός Κυκλάδων

Διάγραμμα 36: Εξέλιξη πληθυσμού των Νομών των Νησιών Νοτίου Αιγαίου

Ο Νομός Δωδεκανήσων, παρουσιάζει μικρή αύξηση από το 1940 έως το 1950. Το 1947 είναι η χρονιά που προσαρτάται στην Ελλάδα. Ακολουθεί μια περίοδος μείωσης του πληθυσμού των ορεινών περιοχών που ξεκινά από το 1951 και συνεχίζεται ως το 1971. Τα Δωδεκάνησα δέχονται την επιρροή του φαινομένου της εξωτερικής μετανάστευσης τη δεκαετία '61-'71, η οποία αποτυπώνεται στο ποσοστό μείωσης κατά 15%. Το 1971 έως το 1981 είναι περίοδος σταθερότητας, ενώ τα χρόνια που ακολουθούν δείχνουν τάση αύξησης του πληθυσμού.

Στο Νομό Κυκλάδων, παρατηρείται συνεχής μείωση του ορεινού πληθυσμού έως το 1981. Τα νησιά των Κυκλάδων δέχονται τις αρνητικές συνέπειες του πολέμου, της μετανάστευσης και της

αστικοποίησης σε μεγάλο βαθμό. Η κατάσταση σταθεροποιείται τη δεκαετία '81-'91 και αρχίζει να αυξάνεται μετά το '91.

Συνολικά, ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών των Δωδεκανήσων μειώνεται κατά 6% και των Κυκλάδων κατά 61%.

Την περίοδο '50-'70, η μεγαλύτερη μείωση παρουσιάζεται στους ορεινούς Δήμους: Τήλου (81%) και Νισύρου (51%) του Νομού Δωδεκανήσου, στον ημιορεινό Δήμο Άνω Σύρου (86%) και Κέας (98%) του Νομού Κυκλάδων, στον πεδινό Δήμο Μεγίστης (62%) του Νομού Δωδεκανήσου και στην πεδινή Κοινότητα Οίας (60%) του Νομού Κυκλάδων.

Μεγάλο μέρος του μεταναστευτικού ρεύματος προσελκύει η πόλη της Ρόδου και συγκρατεί μέρος του πληθυσμού που θα μετανάστευε στο εξωτερικό ή στην Αθήνα.

Ακολουθούν οι **Χάρτες 4 – 10**, οι οποίοι δείχνουν την κατανομή του πληθυσμού στους ορεινούς δήμους από το 1940 έως το 2001.

Χάρτης 4: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1940

Χάρτης 5: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1951

Χάρτης 6: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1961

Χάρτης 7: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1971

Χάρτης 8: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1981

Χάρτης 9: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 1991

Χάρτης 10: Πληθυσμός ορεινών Δήμων το 2001

6. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

6.1 Κατανομή κατά φύλο και ηλικία

Το φύλο και η ηλικία ενός ατόμου αποτελούν τα κυριότερα δημογραφικά του χαρακτηριστικά καθώς εξαρτώνται, επηρεάζονται και αναδεικνύουν άμεσα και έμμεσα δημογραφικά, κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά φαινόμενα. Με την κατά φύλο και ηλικία κατανομή συνδέονται το ανθρώπινο δυναμικό, η παραγωγικότητα, ο σχολικός πληθυσμός, η οικιστική και παραγωγική αξιοποίηση του χώρου και η μετανάστευση (Παπαδάκης και Τσίμπος, 2004).

Σε αυτήν την ενότητα καταγράφεται η κατανομή του πληθυσμού κατά φύλο και ηλικία όπως αυτή προκύπτει από τα στοιχεία της απογραφής της ΕΣΥΕ του 2001. Χρησιμοποιείται κατά κύριο λόγο η απογραφή αυτή, γιατί αναφέρεται σε ηλικιακές ομάδες που καλύπτουν τη χρονική περίοδο που εξετάζεται στην παρούσα εργασία.

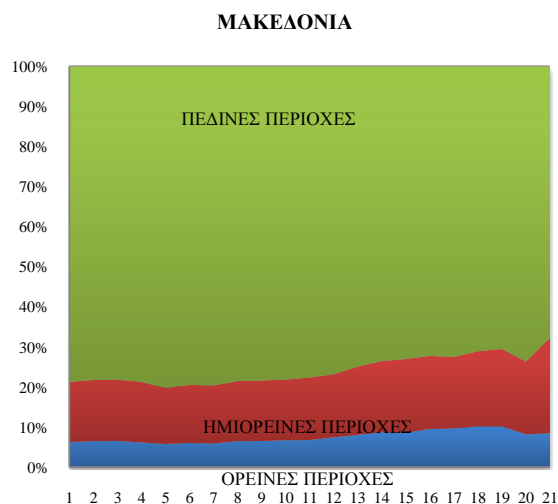
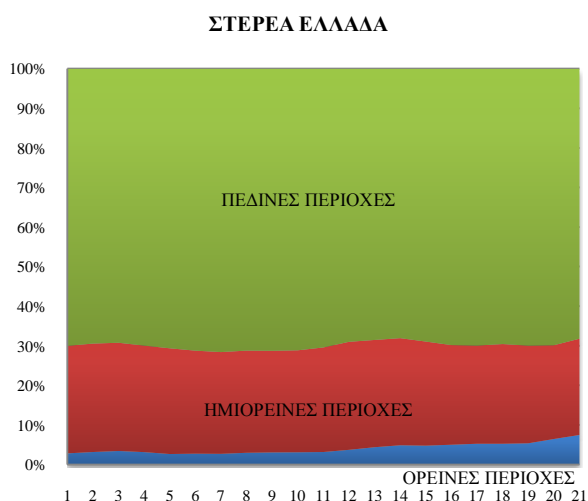
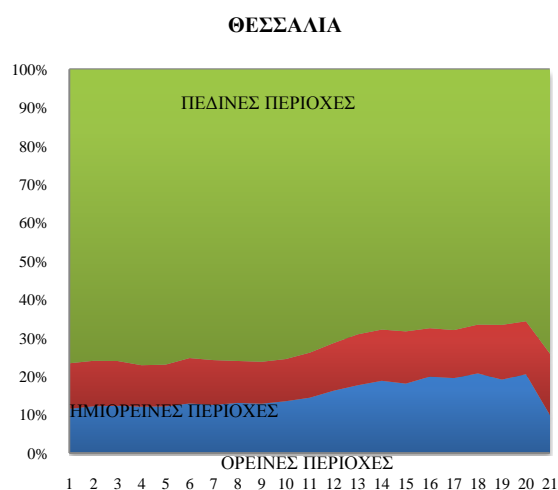
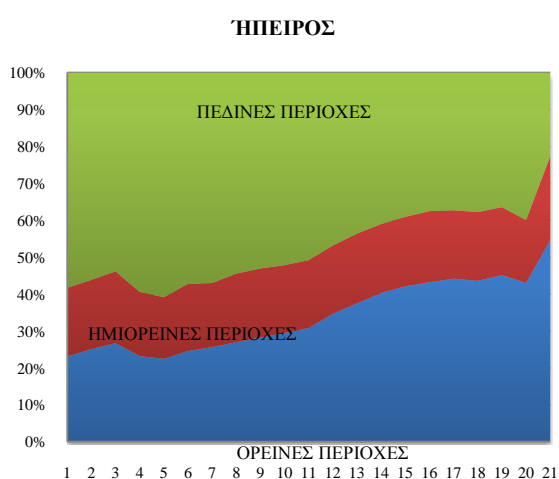
Μια γενική εικόνα, που αποτυπώνεται συνολικά στην Ελλάδα είναι:

- Έντονα γηρασμένος πληθυσμός με μειωμένες δυνατότητες ανάκαμψης στις ορεινές περιοχές.
- Στάσιμη κατάσταση στις ημιορεινές περιοχές με αριθμό γεννήσεων και θανάτων να κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα.
- Συσσώρευση των παραγωγικών και αναπαραγωγικών ομάδων ηλικιών στις πεδινές περιοχές.

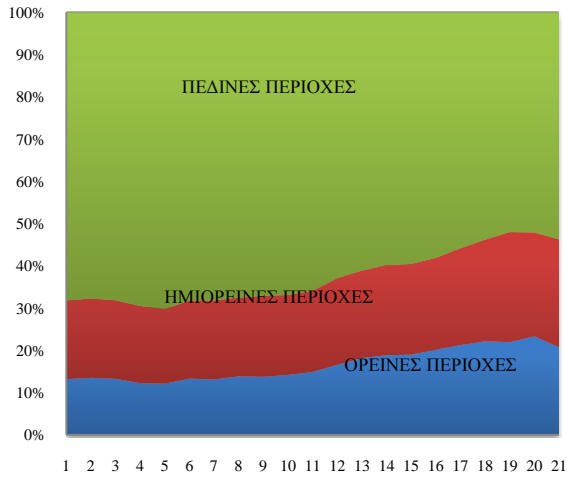
Ωστόσο, παρά το ότι οι πεδινές περιοχές χαρακτηρίζονται από πυραμίδες νεανικού πληθυσμού, ο αριθμός των γεννήσεων εμφανίζεται μειωμένος.

Στο **Διάγραμμα 37** που ακολουθεί, απεικονίζεται η κατανομή του πληθυσμού σε πεδινές, ημιορεινές και ορεινές περιοχές ανά ηλικία, για κάθε μια Περιφέρεια. Από το Διάγραμμα 37 προκύπτουν τα εξής:

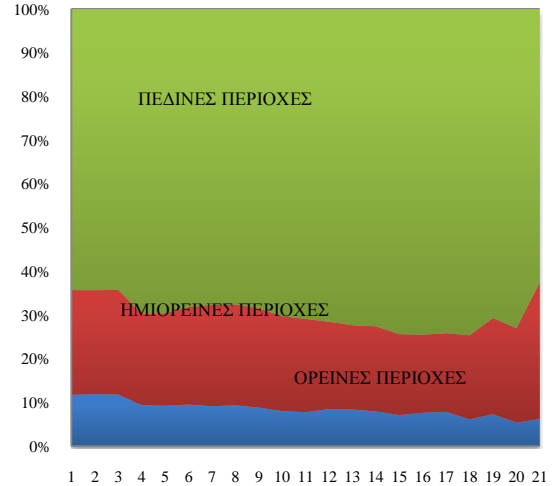
- Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού κατοικεί σε πεδινές περιοχές. Η Ήπειρος είναι αυτή με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού σε ορεινές περιοχές. Μεγάλος σε μέγεθος πληθυσμός, που κατοικεί σε ορεινή περιοχή, υπάρχει επίσης στη Θεσσαλία, στην Πελοπόννησο, στα νησιά του Βορείου Αιγαίου και στην Κρήτη.
- Οι πεδινές περιοχές συγκεντρώνουν νεαρές ηλικίες, σε αντίθεση με τις ορεινές που συγκεντρώνουν τους ηλικιωμένους. Εξαιρέση αποτελούν η Θράκη και τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου με σημαντικό νέο σε ηλικία πληθυσμό στις ορεινές περιοχές τους.

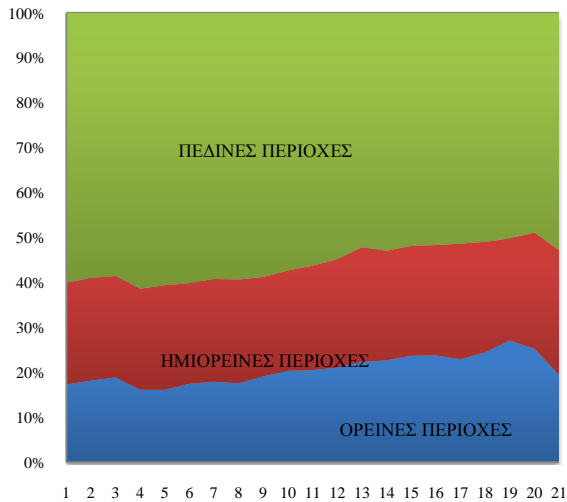
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

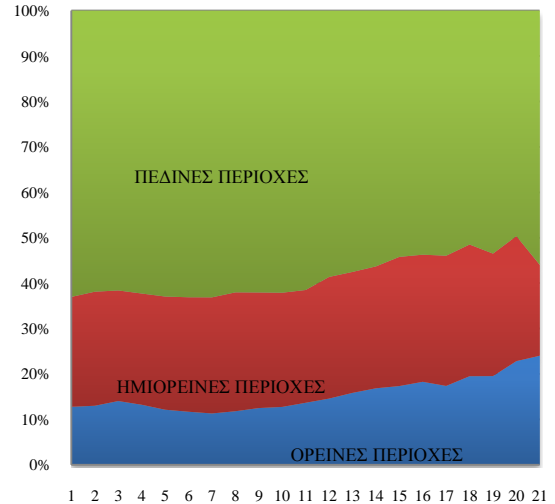
ΘΡΑΚΗ

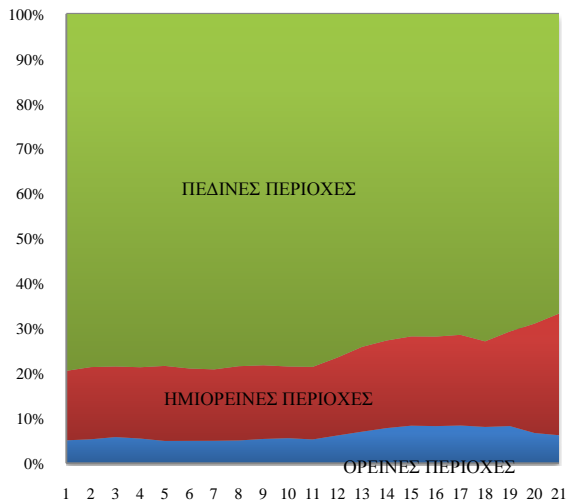
ΝΗΣΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

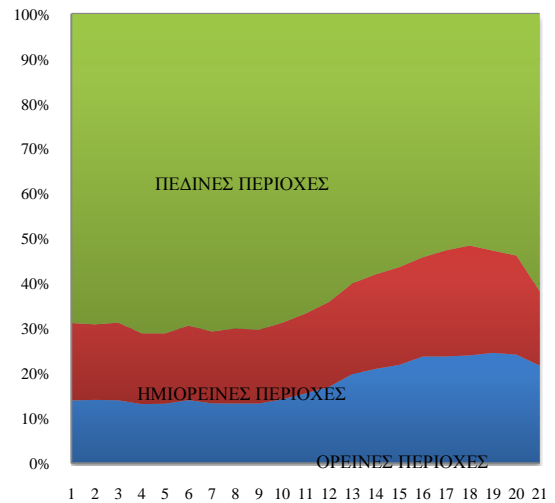
ΝΗΣΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ

ΚΡΗΤΗ

Υπόμνημα Διαγραμμάτων							
X	Ηλικιακή Ομάδα	X	Ηλικιακή Ομάδα	X	Ηλικιακή Ομάδα	X	Ηλικιακή Ομάδα
1	0-4	7	30-34	13	60-64	19	90-94
2	5-9	8	35-39	14	65-69	20	95-99
3	10-14	9	40-44	15	70-74	21	100+
4	15-19	10	45-49	16	75-79		
5	20-24	11	50-54	17	80-84		
6	25-29	12	55-59	18	85-89		

Διάγραμμα 37: Ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού ανά ηλικία στις ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές

Για να μελετηθεί η κατανομή και να αναδειχθούν τα φαινόμενα που συνδέονται με αυτή χρησιμοποιείται η πυραμίδα ηλικιών (γραφική απεικόνιση της κατά φύλο και ηλικία κατανομής).

Μια πυραμίδα ηλικιών διακρίνεται σε τρεις τύπους:

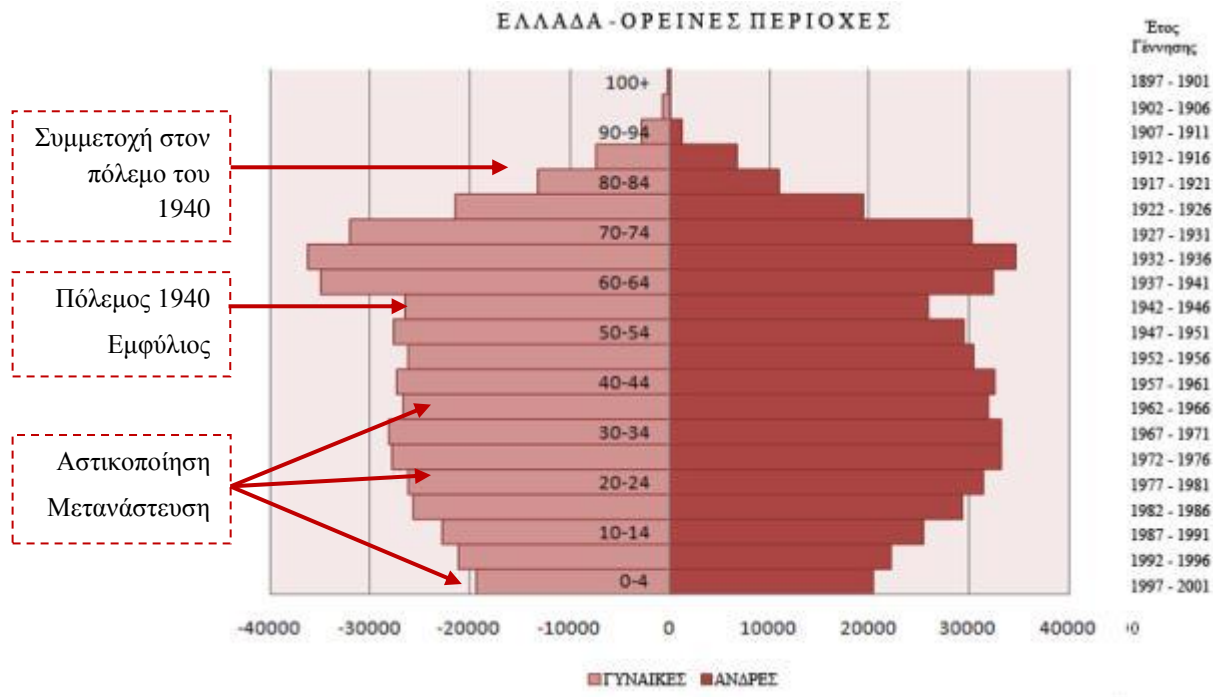
- Πυραμίδα νεάζοντος πληθυσμού. Χαρακτηρίζεται από διευρυμένη βάση, λόγω υψηλής γεννητικότητας, και οξεία κορυφή λόγω χαμηλόβαθμης γήρανσης.
- Πυραμίδα ώριμου πληθυσμού, η οποία παρουσιάζει ισόρροπη κατανομή των ηλικιακών ομάδων, λόγω του ότι για μεγάλο χρονικό διάστημα διατηρήθηκαν σταθερά τα επίπεδα γεννητικότητας και θνησιμότητας.
- Πυραμίδα γηρασμένου πληθυσμού, η οποία χαρακτηρίζεται από συρρικνωμένη βάση, λόγω της χαμηλής γεννητικότητας, και ευρεία κορυφή, λόγω υψηλόβαθμης γήρανσης.

Από μια πυραμίδα ηλικιών μπορούν να εξαχθούν δεδομένα που δεν είναι εύκολο να εντοπιστούν από μια απλή απογραφή του πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, εντοπίζονται:

- Ο πληθυσμός ανδρών και γυναικών και η σχέση μεταξύ τους – αναλογία ανδρών/γυναικών και εμμέσως κοινωνικά προβλήματα, όπως π.χ έντονη έλλειψη γυναικών σε ορεινές περιοχές.
- Ο πληθυσμός κάθε ηλικιακής ομάδας, ο οποίος αναδεικνύει το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό που συμβάλλει ή μπορεί να συμβάλει στην παραγωγική διαδικασία, καθώς και φαινόμενα θνησιμότητας – γεννητικότητας.
- Η μεταναστευτική κίνηση του πληθυσμού.
- Η επίδραση ιστορικών και πολιτικών γεγονότων, όπως πόλεμοι, μαζικές εκτοπίσεις πληθυσμών, πολιτικά καθεστώτα και πολιτικές επιλογές.

Τα δύο τελευταία γεγονότα αλλοιώνουν τις πυραμίδες ηλικιών και προκαλούν σε αυτή «δημογραφικά τραύματα» (Παπαδάκης και Τσίμπος, 2004). Εάν αυτά εντοπιστούν σε μια πυραμίδα ηλικιών καταγράφεται το δύσκολο παρελθόν του πληθυσμού μιας περιοχής και ένα δυσοίωνα μέλλον γι' αυτήν και όσο συναντάται σε μικρότερες ηλικίες τόσο μεγαλύτερο διάστημα θα χρειαστεί να εξαλειφθεί.

Χαρακτηριστική είναι η επίδραση των τριών γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα: ο πόλεμος, η μετανάστευση και η αστικοποίηση, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 38, επηρέασαν τις ορεινές περιοχές της χώρας.

Διάγραμμα 38: Πυραμίδα Ηλικιών στο σύνολο των ορεινών περιοχών της Ελλάδας

Στην παραπάνω πυραμίδα εντοπίζουμε ελλειμματικές και πλεονασματικές ηλικιακές ομάδες πληθυσμού.

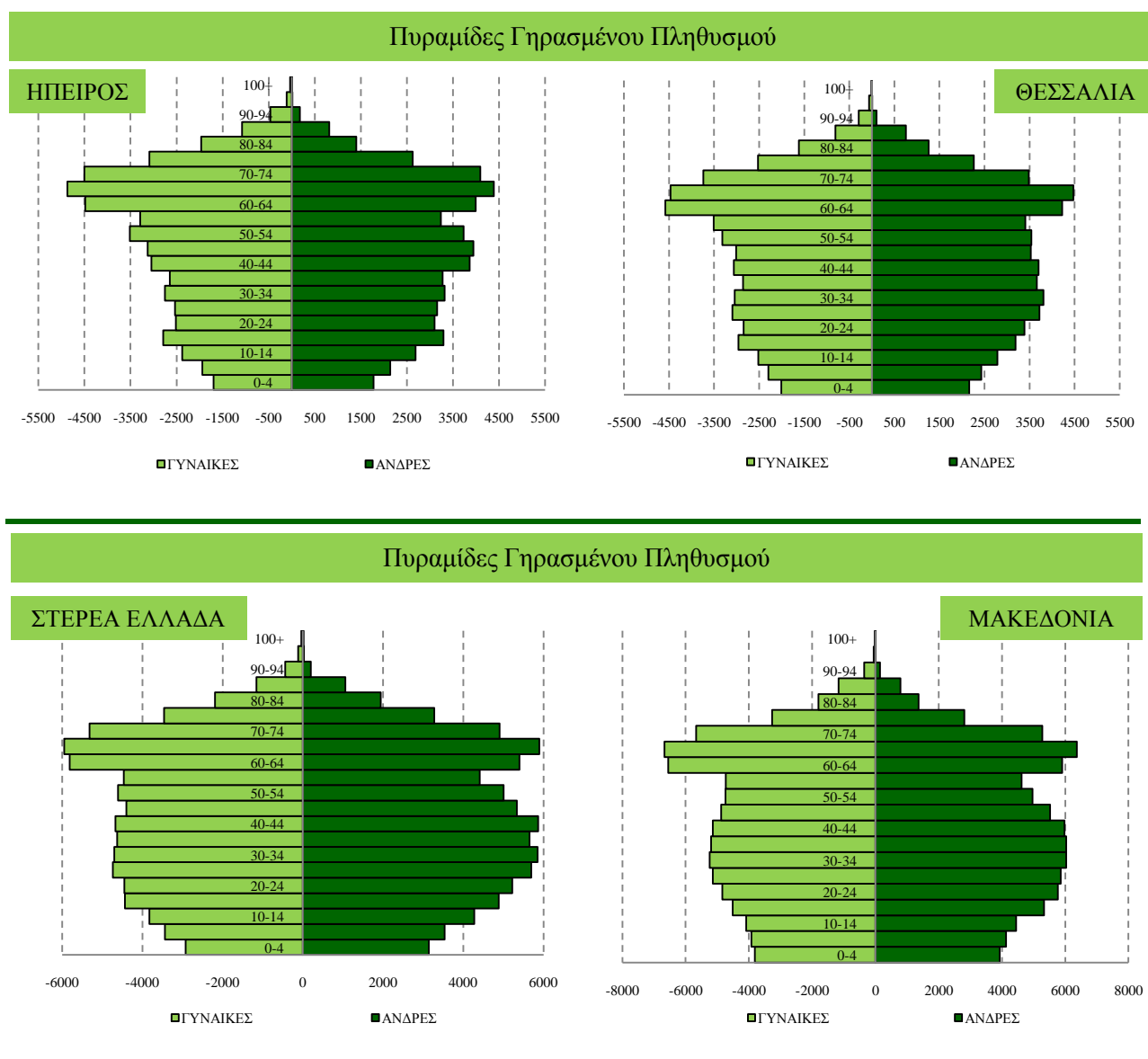
Ελλειμματικές είναι:

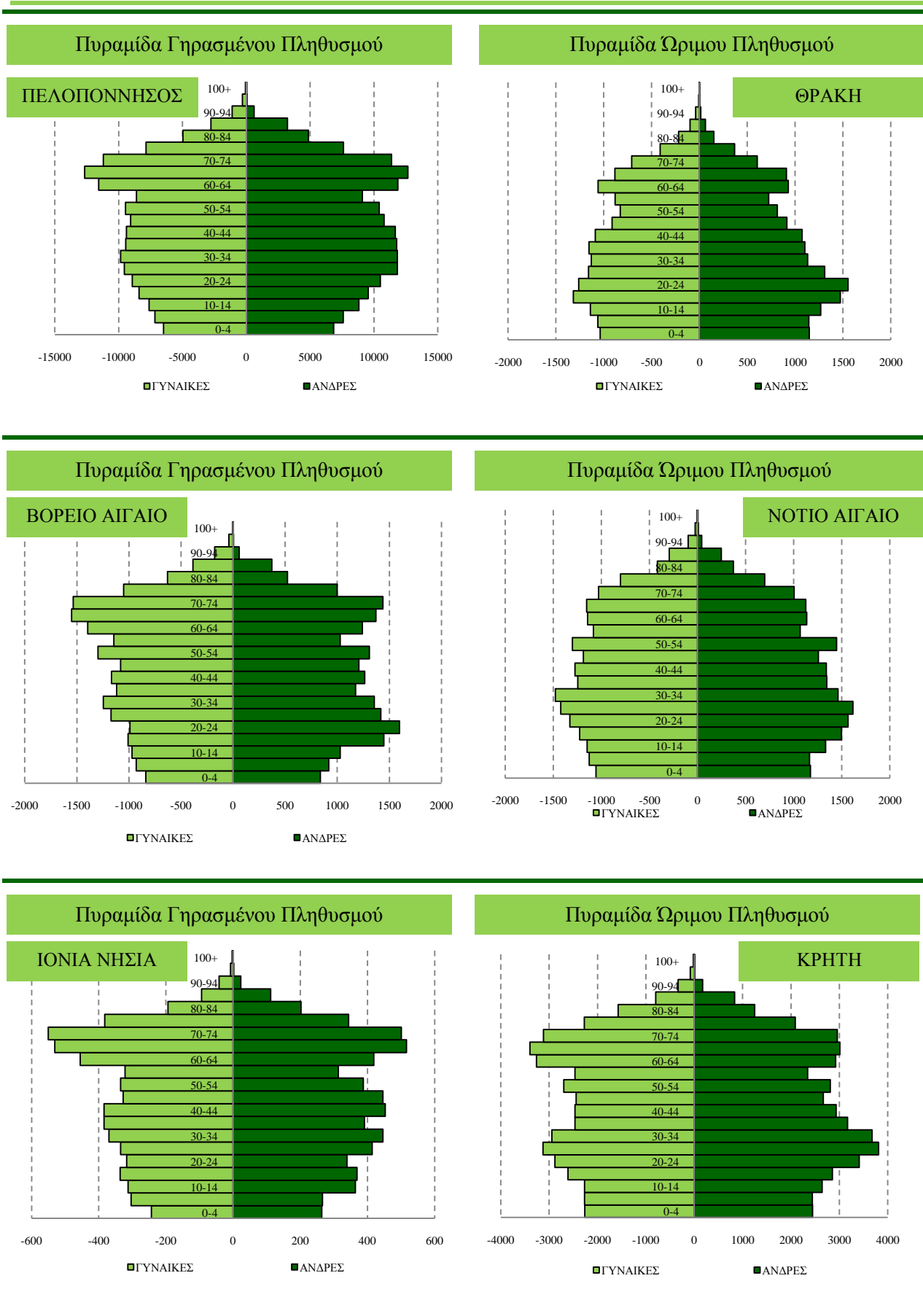
- Η ομάδα 0 – 24 ετών, λόγω μείωσης της γεννητικότητας μετά το 1970.
- Η ομάδα 55 – 59 ετών, εξαιτίας του πολέμου 1941 – 1945, ο οποίος οδήγησε σε χαμηλή γεννητικότητα και υψηλή βρεφική θνησιμότητα.
- Η ομάδα 80 – 84 ετών, λόγω της μαζικής συμμετοχής των γενεών των ετών 1915 – 1919 στις πολεμικές επιχειρήσεις του Β' Παγκοσμίου πολέμου αλλά και τη μειωμένης γεννητικότητας την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων.

Πλεονασματική είναι η ομάδα 65 – 74 ετών, λόγω της αυξημένης γεννητικότητας μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου (baby boom) και της εγκατάστασης των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής στην Ελλάδα.

Τα παραπάνω γεγονότα επηρέασαν με διαφορετικό τρόπο την Ελλάδα. Δεν έχουμε παντού την ίδια εικόνα με την παραπάνω, καθώς εκτός από αυτά τα γεγονότα που συνέβησαν και επηρέασαν γενικά τη χώρα, κάθε περιοχή είχε να αντιμετωπίσει διαφορετικές καταστάσεις και υπό διαφορετικές συνθήκες (προσβασιμότητα, διαθεσιμότητα φυσικών πόρων, δυνατότητες απασχόλησης, πολιτικές επιλογές και άνιση κατανομή οικονομικών πόρων).

Στη συνέχεια, γίνεται ανάλυση της κατά φύλο και ηλικία κατανομής του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές της χώρας.

Διάγραμμα 39: Πυραμίδες Ηλικιών ορεινών περιοχών σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος

Στις πυραμίδες ηλικιών αποτυπώνεται καθαρά η επιρροή του πολέμου, της μετανάστευσης και της αστικοποίησης, καθώς τα γεγονότα αυτά δημιουργούν ελλείψεις σε συγκεκριμένες ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού. Πιο αναλυτικά, ελλειμματικές είναι: α) οι ομάδες άνω των 80 ετών, εξαιτίας της αυξημένης θνησιμότητας και της συμμετοχής της ομάδας αυτής στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, β) η ομάδα 55 – 59, λόγω του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, της γερμανικής κατοχής και του εμφυλίου που οδήγησαν σε μειωμένη γεννητικότητα και αυξημένη θνησιμότητα και γ) οι ομάδες κάτω των 20 ετών εξαιτίας ενός γενικότερου φαινομένου μειωμένης γεννητικότητας που επικράτησε στη χώρα μετά τη δεκαετία του 1970.

Όμως παρουσιάζονται και κάποια πλεονάσματα στις πυραμίδες ηλικιών που σημαίνει ότι κάποιες ηλικιακές ομάδες συγκεντρώνουν μεγάλο πληθυσμό. Σε όλες τις περιοχές πλεονάσματα παρουσιάζονται στην ομάδα 65 – 74 ετών, λόγω της αυξημένης γεννητικότητας μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

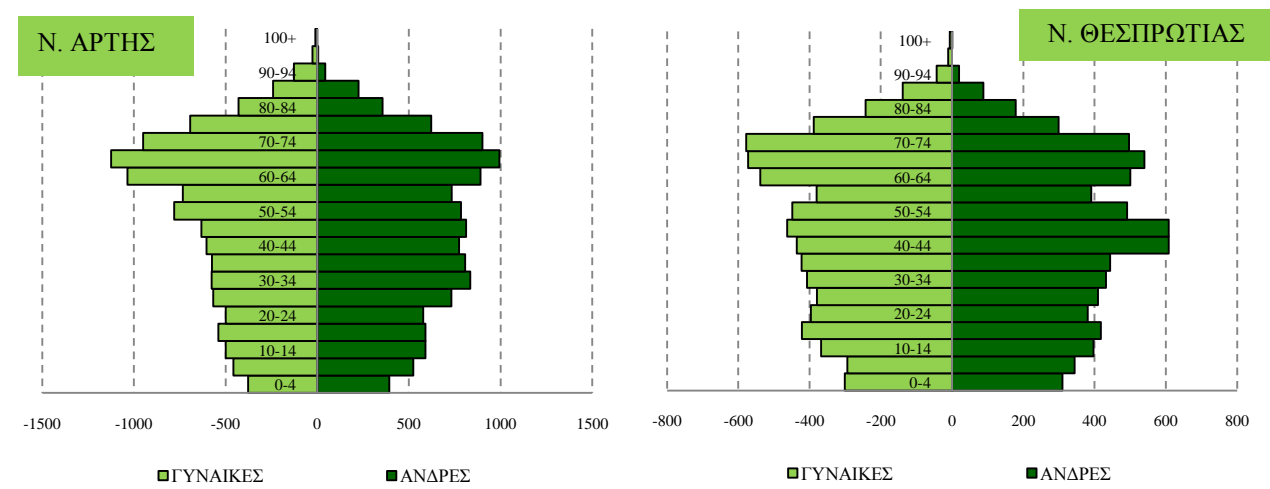
Γενικά, μεγάλο πληθυσμό παρουσιάζουν οι παραγωγικές και αναπαραγωγικές ομάδες δηλαδή, από 15 έως 65 ετών. Οι πυραμίδες ηλικιών των ορεινών περιοχών της Θεσσαλίας, της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Πελοποννήσου αναδεικνύουν το πρόβλημα γήρανσης του πληθυσμού τους. Αντίθετα, η Θράκη και τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου εμφανίζουν νέο σε ηλικία πληθυσμό και χαμηλό βαθμό γήρανσης. Ιδιαίτερη περίπτωση εμφανίζουν οι ορεινές περιοχές της Κρήτης, αφού η πυραμίδα ηλικιών της παρόλο που παρουσιάζει μια στάσιμη κατάσταση έχει μεγάλα ελλείμματα και πλεονάσματα σε συγκεκριμένες ομάδες ηλικιών.

Κάθε περιοχή βίωσε όπως προαναφέρθηκε διαφορετικά κάποια γεγονότα. Ειδικότερα:

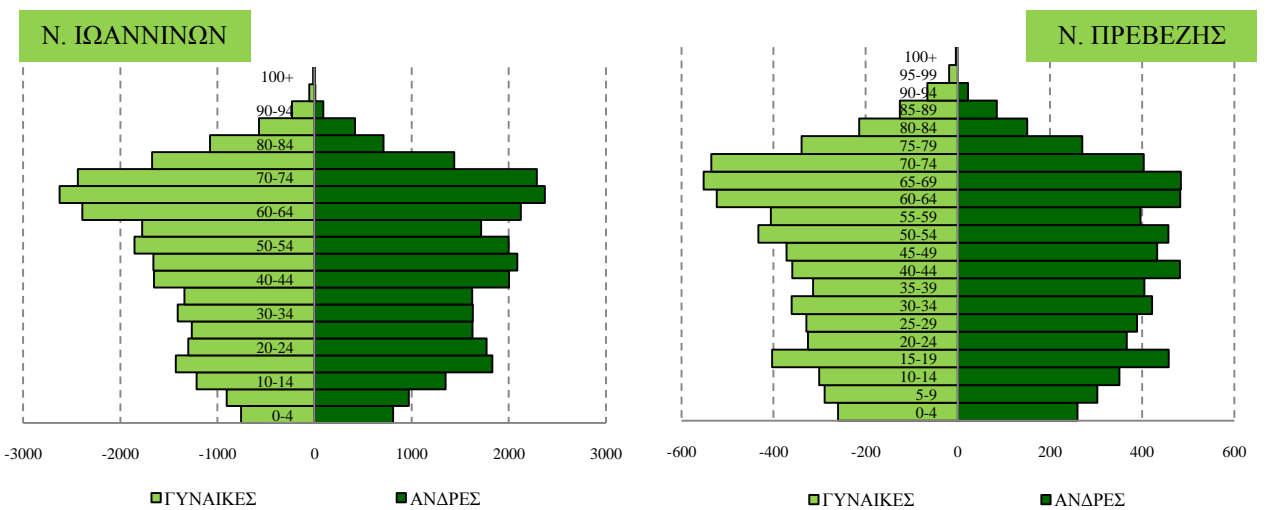
Στις αρχές της δεκαετίας του '90 πραγματοποιήθηκε το πρώτο κύμα εισόδου μεταναστών από τις γειτονικές χώρες, και ειδικότερα από την Αλβανία. Εξαιτίας της γειννίας με την Ήπειρο η τελευταία αποτέλεσε αποδέκτη αυτών. Η απογραφή του 2001 μετά από 10 χρόνια από την είσοδο και την ένταξη μέρους αυτών στην ελληνική κοινωνία, τους έχει απογράψει και πιθανώς τα πλεονάσματα στις ομάδες 15 – 20 ετών (Ιωάννινα και Πρέβεζα) και 40 – 55 ετών (Θεσπρωτία και Πρέβεζα) να οφείλονται σε αυτούς. Το γεγονός ότι εμφανίζεται πλεόνασμα και στις γυναίκες σημαίνει ότι οι μετανάστες μετέφεραν και τις οικογένειές τους στην περιοχή.

Την ίδια περίοδο παρουσιάζεται στις ορεινές περιοχές των Ιωαννίνων, και ειδικότερα στα Ζαγοροχώρια, η επιστροφή κατοίκων από τα αστικά κέντρα. Η εμφάνιση του νέου ρεύματος των «πρώην κατοίκων αστικών περιοχών», όπως τους χαρακτηρίζει ο Λαμπριανίδης (2004), μεταβάλλει τις πυραμίδες ηλικιών των ορεινών περιοχών αυξάνοντας τις ομάδες ηλικιών 40 και άνω.

Πυραμίδες Γηρασμένου Πληθυσμού

Πυραμίδες Γηρασμένου Πληθυσμού

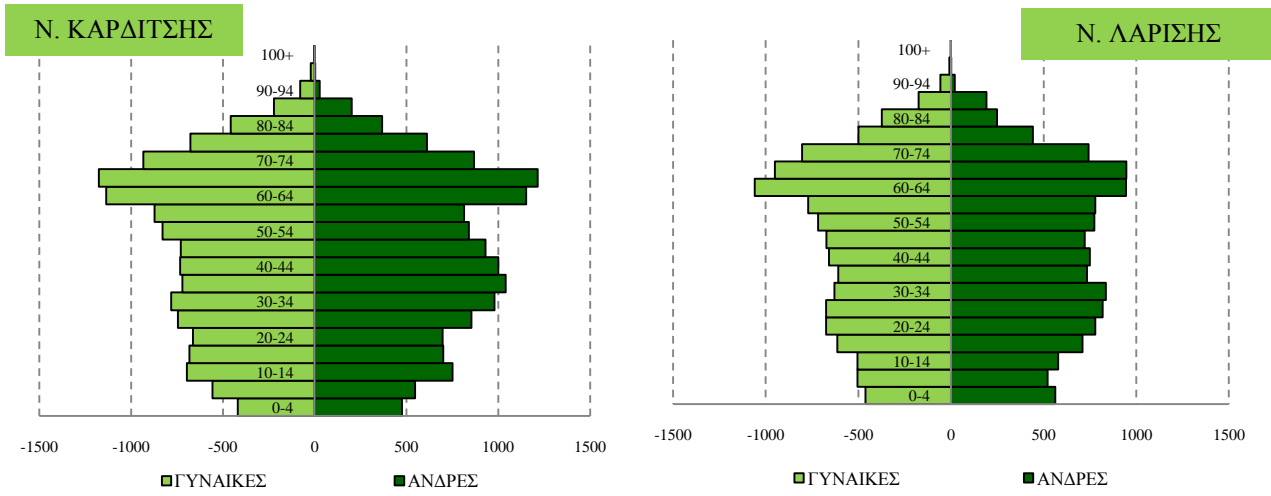

Διάγραμμα 40: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Ηπείρου

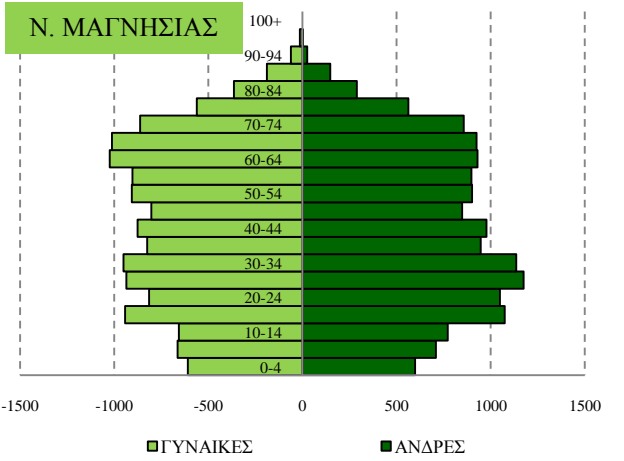
Η **Θεσσαλία** εξαιτίας των μεγάλων πεδινών εκτάσεων, στήριζε και στηρίζει την οικονομία της στην αγροτική παραγωγή και παρέχει εδώ και χρόνια μόνιμες θέσεις εργασίας για τον πληθυσμό της. Διατήρησε πληθυσμό στις αγροτικές της περιοχές και δημιούργησε δυο μεγάλα αστικά κέντρα τη Λάρισα και το Βόλο, τα οποία συγκεντρώνουν μεγάλο πληθυσμό. Εκτός από αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι οι πεδινές και οι ημιορεινές περιοχές της Θεσσαλίας ήταν χώρος εποχιακής κατοίκησης των κτηνοτρόφων, των ορεινών περιοχών της Θεσσαλίας και της Ηπείρου που γειτνιάζουν με αυτή. Κι όταν σταδιακά η ορεινή κτηνοτροφία άρχισε να εγκαταλείπεται, η ημιορεινή και η πεδινή Θεσσαλία έγινε μόνιμη κατοικία αυτών. Οι ορεινές

περιοχές έχασαν πληθυσμό και παρατηρούμε σε όλες τους Νομούς πυραμίδες γηρασμένου πληθυσμού (Διάγραμμα 41).

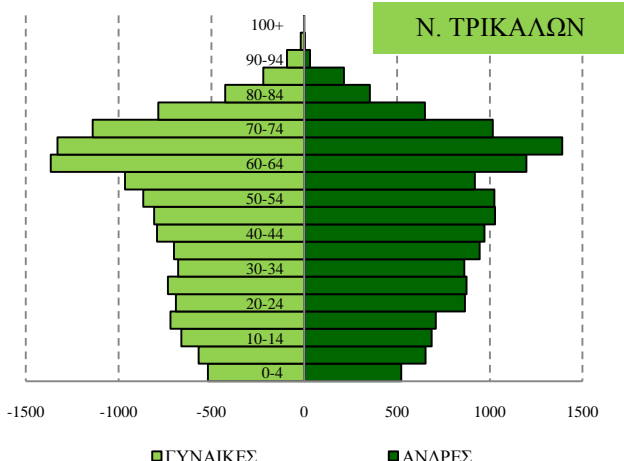
Πυραμίδες Γηρασμένου Πληθυσμού

Πυραμίδα Ωριμου Πληθυσμού

Πυραμίδα Γηρασμένου Πληθυσμού

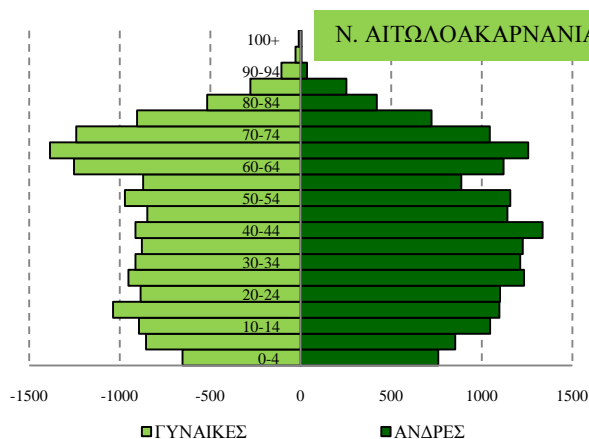

Διάγραμμα 41: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Θεσσαλίας

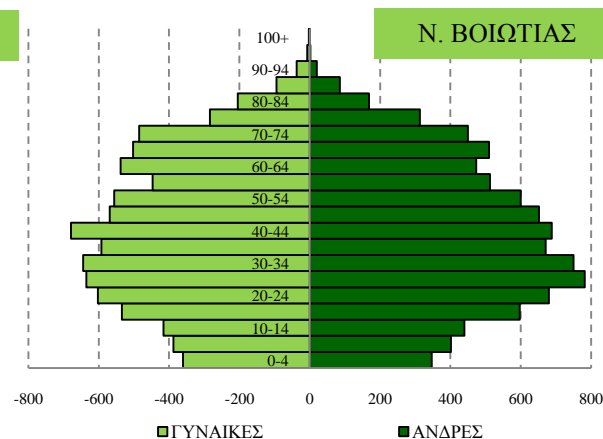
Στη **Στερεά Ελλάδα** παρατηρείται συγκέντρωση νέου πληθυσμού στις ορεινές περιοχές των Νομών Βοιωτίας και Ευρυτανίας. Οι μικρότερες ηλικιακές ομάδες παρουσιάζονται σε αυτούς τους Νομούς γιατί υπάρχουν δυο αστικά κέντρα, της Αράχοβας και του Καρπενησίου, τα οποία έχουν πληθυσμό όλων των ηλικιών. Ταυτόχρονα, η ανάπτυξη του τουρισμού έδωσε οικονομική διέξοδο στους κατοίκους τους. Παρόλο που ήταν ορεινές περιοχές προσέφεραν υπηρεσίες (αστικά κέντρα), εκπαίδευση, υγεία, εργασία και εισόδημα και έτσι ο πληθυσμός τους διατηρήθηκε.

Ακόμη, ο Νομός Βοιωτίας είχε μεγάλη βιομηχανική ανάπτυξη, προσέφερε θέσεις εργασίας και συγκράτησε μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Η βιομηχανική ανάπτυξη αποτέλεσε τον κύριο πόλο έλξης εργατών από τα ορεινά της υπόλοιπης Στερεάς Ελλάδας, των νησιών του Αιγαίου, ακόμα κι από την Ήπειρο, τη Μακεδονία και τη Θράκη.

Πυραμίδα Γηρασμένου Πληθυσμού

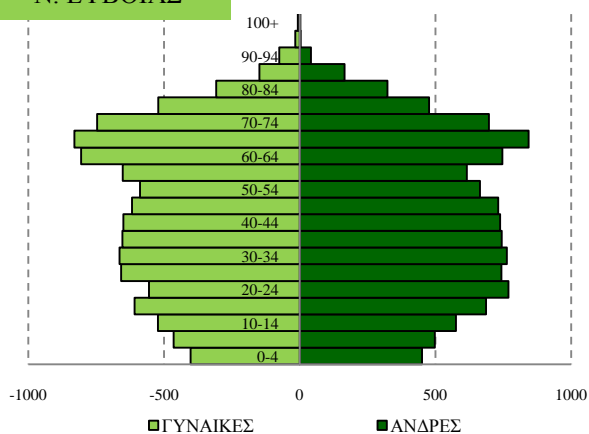

Πυραμίδα Ώριμου Πληθυσμού

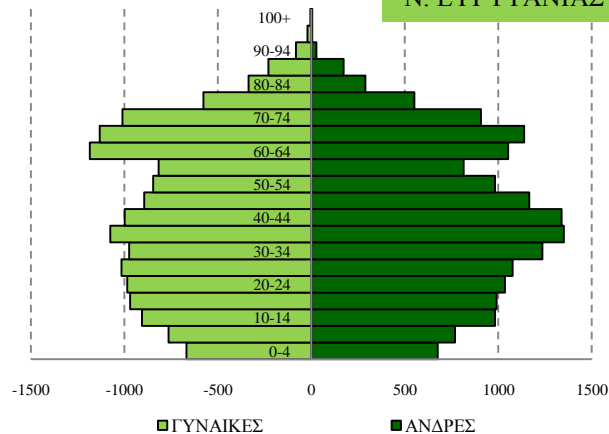

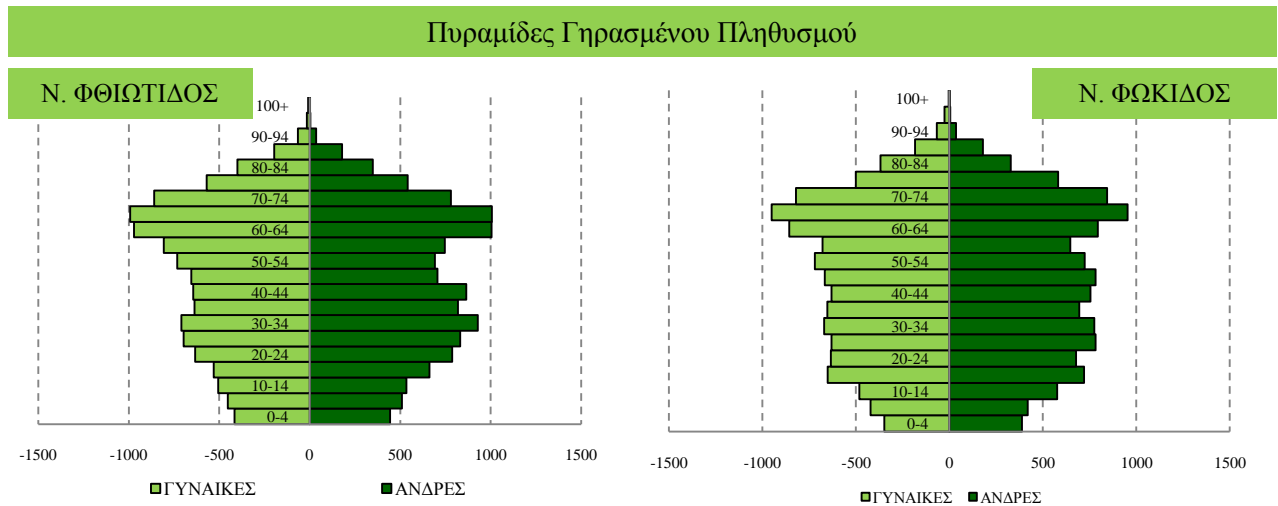
Πυραμίδες Γηρασμένου Πληθυσμού

Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ

Ν. ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ

Διάγραμμα 42: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Στερεάς Ελλάδας

Η **Μακεδονία** εκτός των προαναφερθέντων ιστορικών γεγονότων αντιμετώπισε την έλευση των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής το 1922 και την έλευση των προσφύγων προερχόμενων από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Με το νέο πολιτικό κλίμα που διαμορφώνεται δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την εμφάνιση ενός μεταναστευτικού ρεύματος που ξεκινά το 1987 και παρουσιάζει τις υψηλότερες τιμές του προοδευτικά από το 1988 έως και τα έτη 1994 – 1995. Γεγονότα σταθμοί για την δημιουργία του τελευταίου αυτού κύματος ήταν οι δύσκολες πολιτικές συνθήκες που επικράτησαν στην Σοβιετική Ένωση την περίοδο 1985 – 1991 και η κατάληξή τους το 1991 στην κατάρρευση του καθεστώτος του υπαρκτού Σοσιαλισμού. Μετανάστες του κύματος αυτού συναντώνται και στη Θράκη. Οι παλινοστούντες δεν ήταν δυνατό να διαμείνουν στην επαρχία γιατί ήταν συνηθισμένη στη ζωή της πόλης και δεν υπήρχαν θέσεις εργασίας. Έτσι, πολλοί από αυτούς μετανάστευσαν στις πόλεις και κυρίως στη Θεσσαλονίκη.

Ελλειμματικές ομάδες παρατηρούνται στους περισσότερους Νομούς της Μακεδονίας στις ηλικίες 50-54 και 55-60. Αυτές οι ηλικίες βίωσαν σε έντονο βαθμό την αστικοποίηση και τη μετανάστευση προς το εξωτερικό της περιόδου '60-'70. Τα άτομα αυτά ήταν τότε ηλικίας 20 με 30 ετών και η ανάγκη για εργασία τους οδήγησε να μεταναστεύσουν είτε στη Θεσσαλονίκη και στα υπόλοιπα αστικά κέντρα της Μακεδονίας είτε στο εξωτερικό και κυρίως στη Γερμανία.

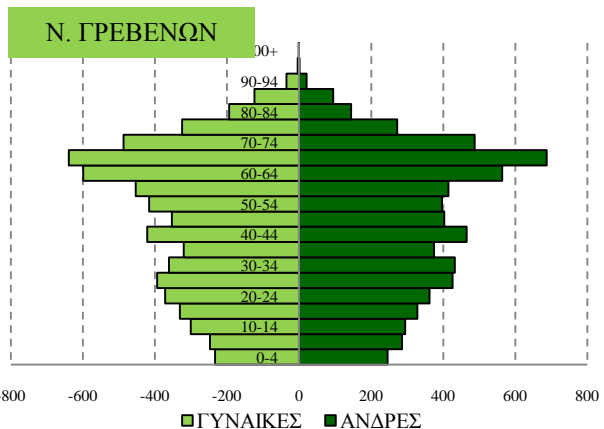
Οι ορεινές περιοχές των Νομών Ημαθίας, Κοζάνης, Πέλλας, Φλώρινας και Χαλκιδικής έχουν πληθυσμό στις παραγωγικές ηλικίες. Οι Νομοί Ημαθίας, Πέλλας και Φλώρινας συγκρατούν πληθυσμό στις ορεινές περιοχές γιατί έχουν αναπτυγμένο χειμερινό τουρισμό. Στο Νομό Ημαθίας, υπάρχουν δυο χιονοδρομικά κέντρα: τα 3-5 Πηγάδια και το Σέλι, στο Νομό Πέλλας

υπάρχει το χιονοδρομικό κέντρο του Καϊμακτσαλάν και ο παραδοσιακός οικισμός του Αγίου Αθανασίου και στη Φλώρινα υπάρχουν οι λίμνες Πρέσπες και ο οικισμός του Νυμφαίου. Ο χειμερινός τουρισμός στηρίζει οικονομικά τις περιοχές αυτές και προσφέρει στους κατοίκους εισοδήματα και θέσεις εργασίας, γιατί εκτός από τις εγκαταστάσεις των χιονοδρομικών κέντρων λειτουργούν ξενώνες, ξενοδοχεία, εστιατόρια και καταστήματα.

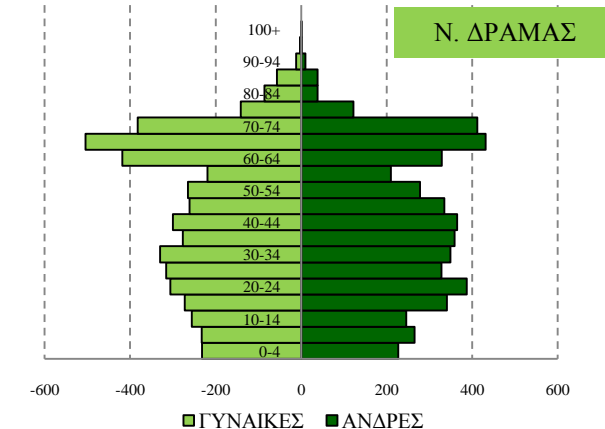
Ο Νομός Χαλκιδικής στηρίζεται στον τουρισμό. Αυτή είναι η κύρια οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων των ορεινών περιοχών του Νομού που συγκρατεί τον πληθυσμό στην περιοχή.

Ο Νομός Κοζάνης είναι ένας Νομός που διατηρεί πληθυσμό σε μεγάλο υψόμετρο και οι κάτοικοί του δεν έχουν εγκαταλείψει τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Ο ορεινός Δήμος Βελβεντού, είναι από τους πιο δυναμικούς πληθυσμιακά αλλά και παραγωγικά. Με την παραγωγή αγροτικών προϊόντων και την ανάπτυξη του εμπορίου, τροφοδοτεί τα γειτονικά αστικά κέντρα, την υπόλοιπη χώρα, ακόμα και το εξωτερικό.

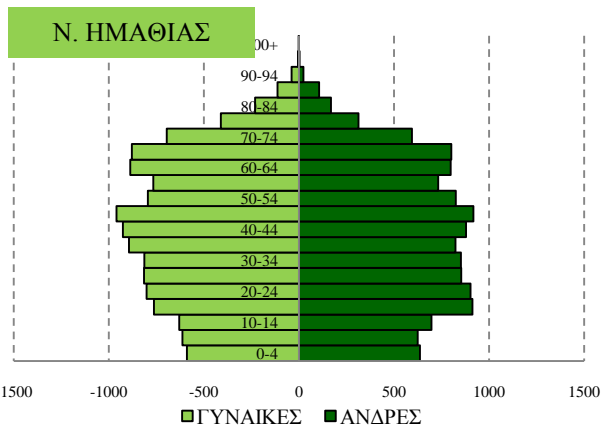
Πυραμίδα Γηρασμένου Πληθυσμού

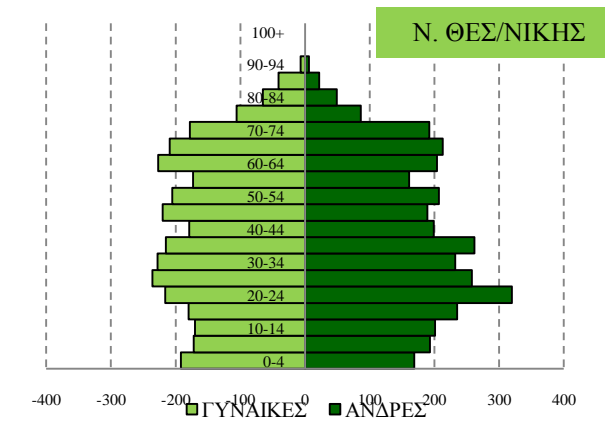
Πυραμίδα Γηρασμένου Πληθυσμού

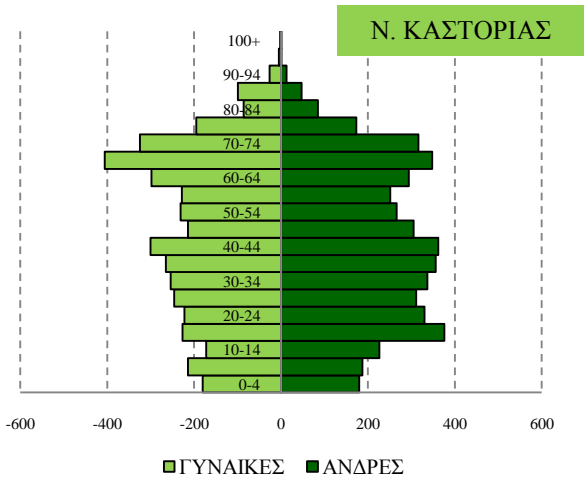
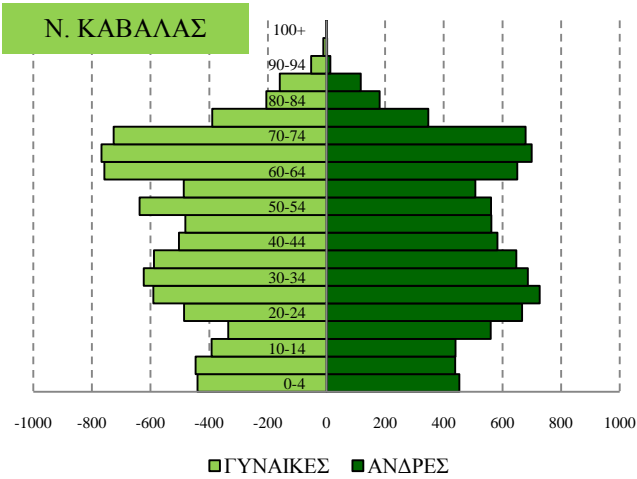
Πυραμίδα Ωριμου Πληθυσμού

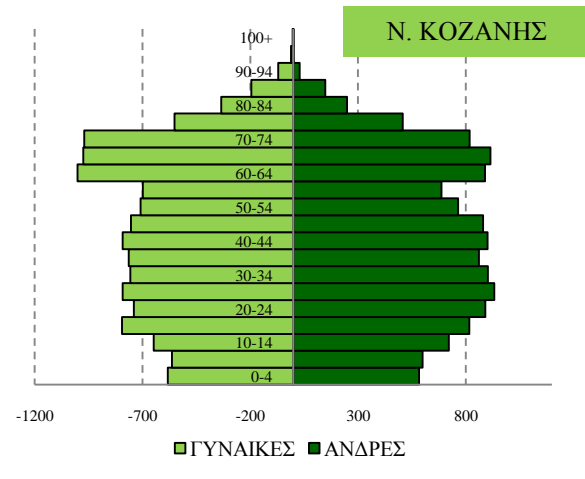
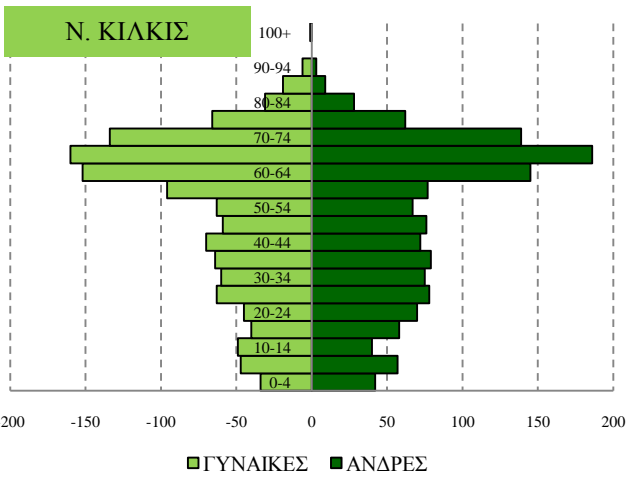
Πυραμίδα Ωριμου Πληθυσμού

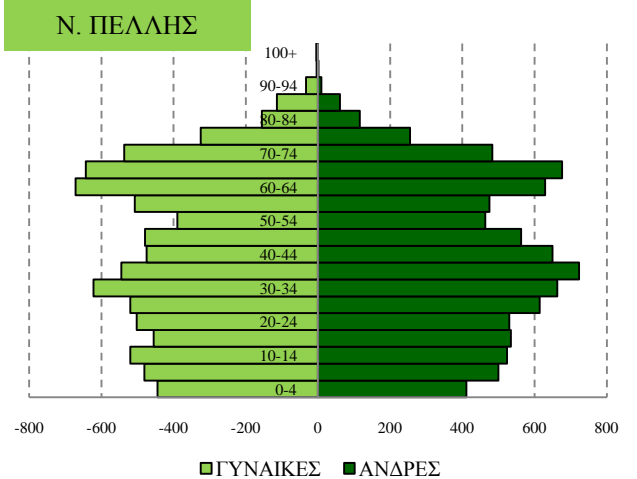
Πυραμίδες Γηρασμένου Πληθυσμού

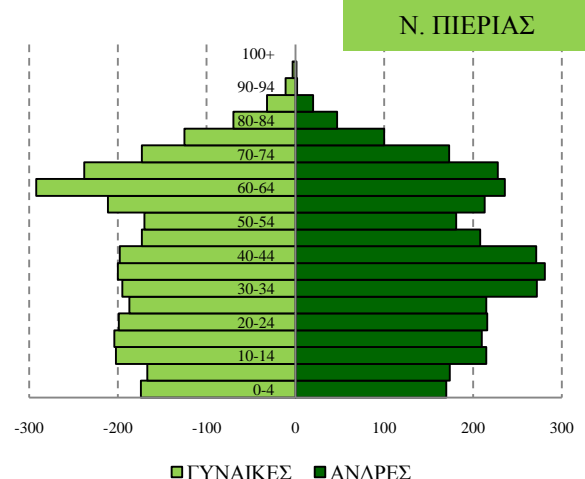
Πυραμίδες Γηρασμένου Πληθυσμού

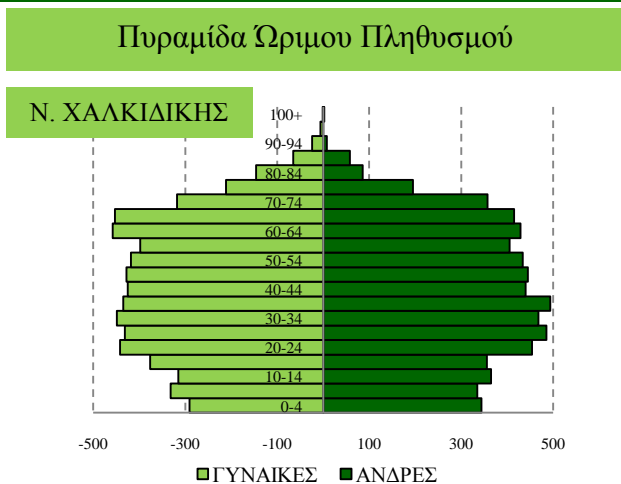
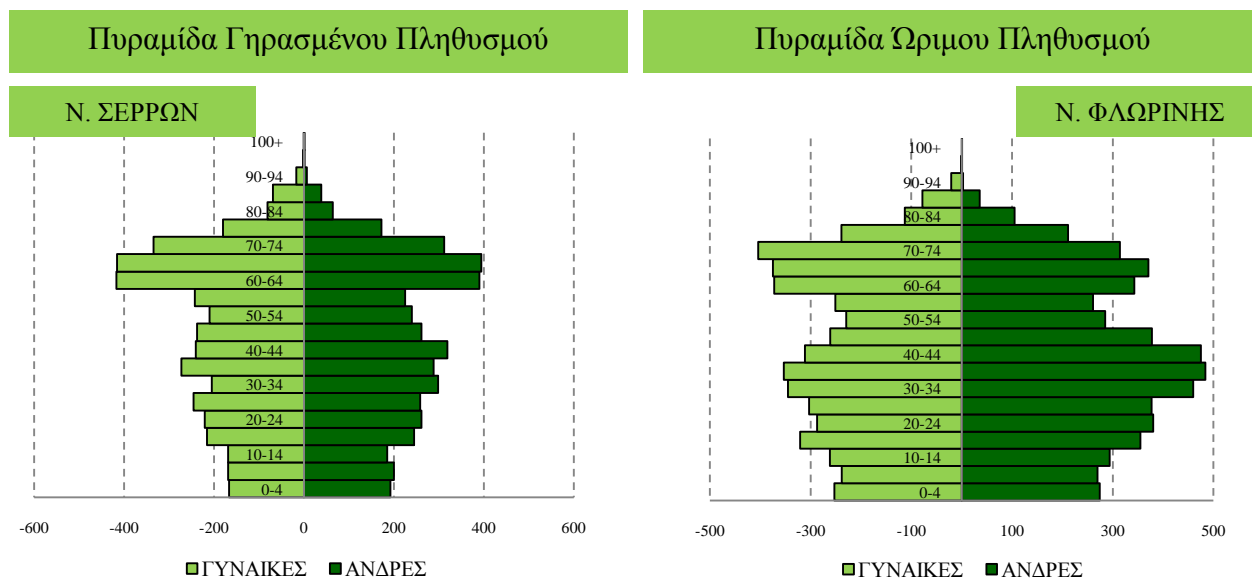

Πυραμίδα Γηρασμένου Πληθυσμού

Πυραμίδα Ωριμου Πληθυσμού

Διάγραμμα 43: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Μακεδονίας

Στην περιοχή της **Θράκης**, καταγράφονται τρία επιπλέον στοιχεία που διαμορφώνουν τις αντίστοιχες πυραμίδες ηλικιών: Η ύπαρξη του στρατού, η βιομηχανική ανάπτυξη των δεκαετιών '80 – '90 και ιδιαίτερα, η ύπαρξη των Πομακοχωριών στους τρεις Νομούς.

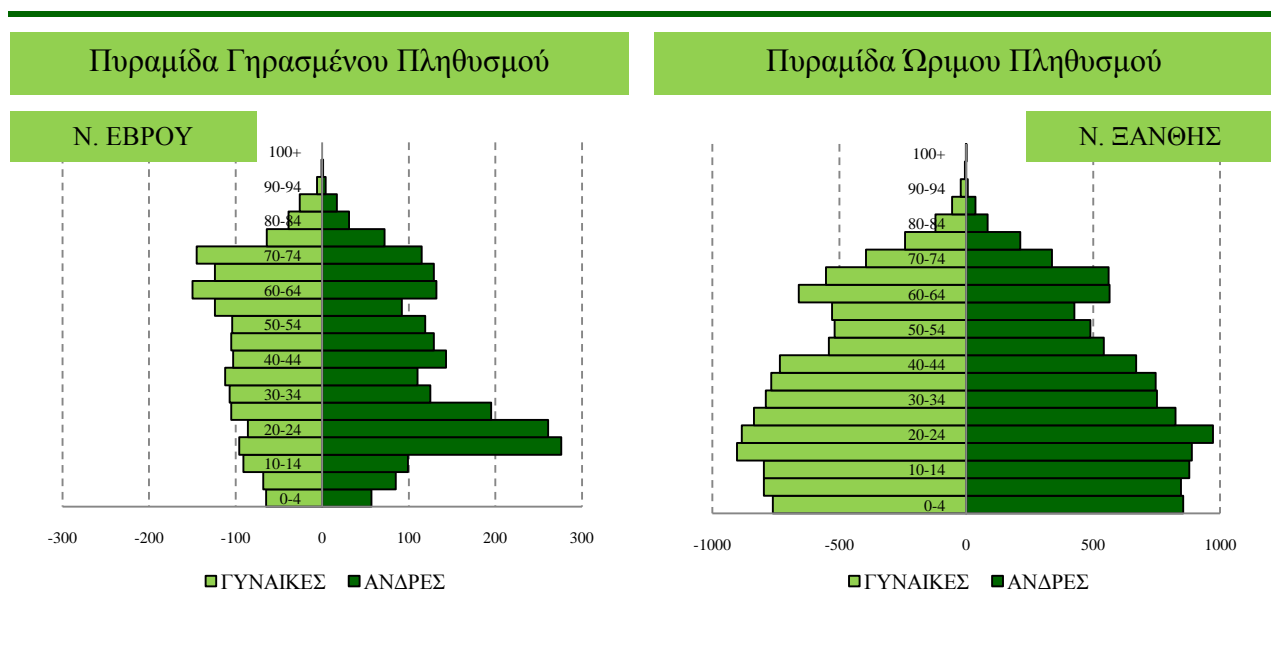
Τα γεγονότα αυτά αποτυπώνονται στις πυραμίδες ηλικιών (**Διάγραμμα 44**) ως εξής:

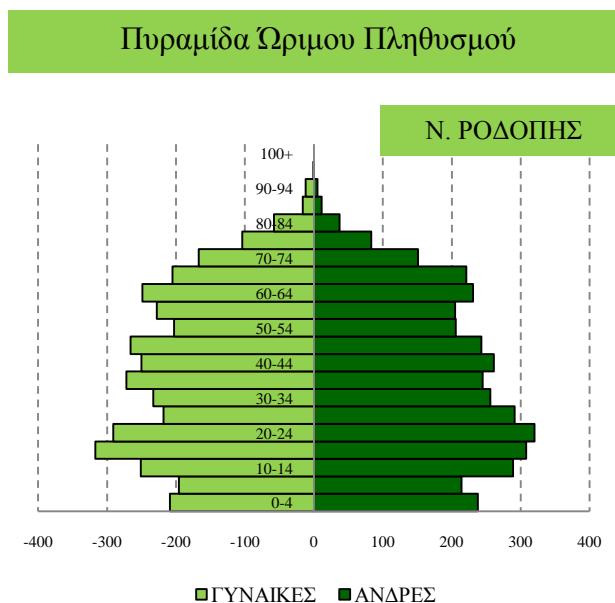
- Στο Νομό Έβρου δημιουργείται μια πλεονάζουσα ομάδα στις ηλικίες 15 – 30 ετών (18 και άνω είναι οι ηλικίες που κατατάσσονται στο στρατό).
- Ο Νομός Ξάνθης παρουσιάζει υψηλή γεννητικότητα και μεγάλο πληθυσμό στις νεαρές ηλικίες και στην παραγωγική ομάδα των 15 – 64 ετών. Παρόμοια κατάσταση αλλά με μεγαλύτερη τάση στασιμότητας εμφανίζει και ο Νομός Ροδόπης.

- Σε όλους τους Νομούς υπάρχει πλεονάζων αριθμός στις ηλικίες 40 – 50 ετών. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι πληθυσμός παρέμεινε στην περιοχή λόγω του ότι υπήρχαν θέσεις εργασίας στην καλλιέργεια, συλλογή και επεξεργασία του καπνού αλλά και σε άλλες βιομηχανίες που είχαν αναπτυχθεί στην περιοχή.

Ο Λαμπριανίδης (1998) αναφέρει χαρακτηριστικά για τα Πομακοχώρια:

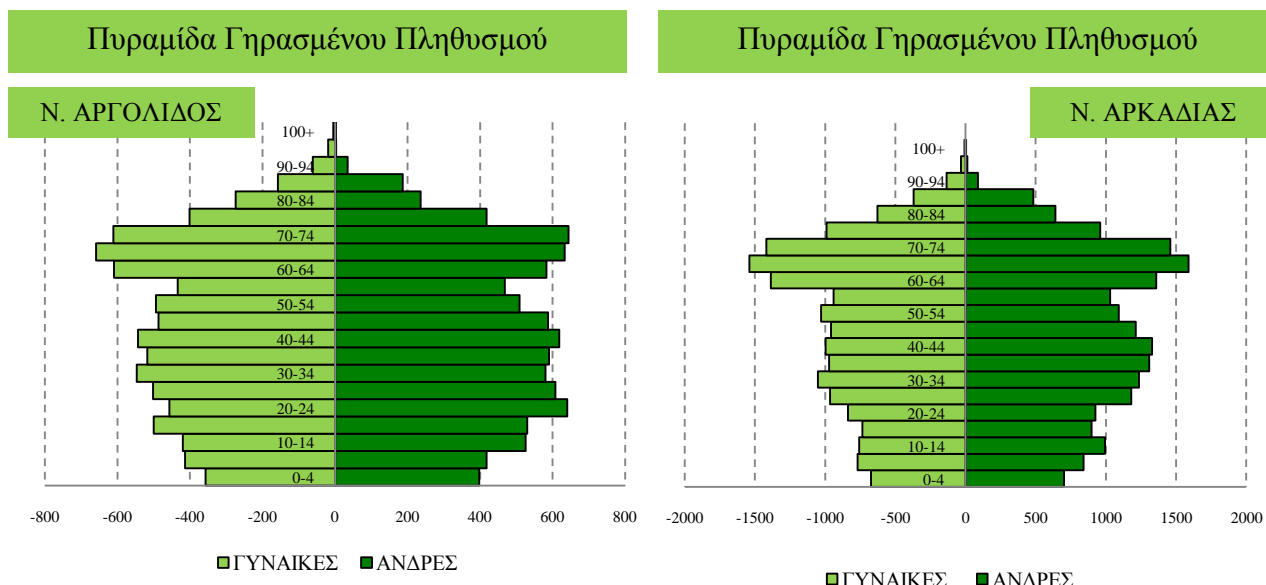
«... η πρώτη εντύπωση από την περιοχή των Πομάκων ξαφνιάζει: ενώ αναμένεται μια εικόνα πληθυσμιακής ερήμωσης και δημογραφικής γήρανσης, όπως συμβαίνει στη συντριπτική πλειονότητα των ορεινών αγροτικών περιοχών της χώρας, συναντάται μια περιοχή που σφύζει από ζωή, με έντονη την παρουσία ατόμων κάθε ηλικίας... Για την τοπική διατήρηση της διαφορετικότητας (περιορισμένη μετανάστευση, δημογραφική ακμή, αναπτυξιακό χάσμα, πολιτισμικές διαφορές, εκτός από τη φυσική γεωγραφική απομόνωση των πομακόφωνων οικισμών της Ροδόπης, σημαντικό ρόλο έπαιξε ο εγκλεισμός τους εντός της Επιτηρούμενης Ζώνης (Ε.Ζ.) από το 1936... Η Ε.Ζ. σε περιφερειακή κλίμακα είχε ιδιαίτερα αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις καθώς κρατούσε ολόκληρη την παραμεθόριο περιοχή εκτός των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων της υπόλοιπης χώρας. Όμως η απομόνωση, όπως συμβαίνει συχνά, είχε πολύ θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα. Η “καθυστέρηση” στα πομακόφωνα χωριά της Ροδόπης είναι σήμερα το σημαντικότερο πλεονέκτημα της περιοχής, επειδή έχει διατηρήσει τη δημογραφική της δυναμική...»

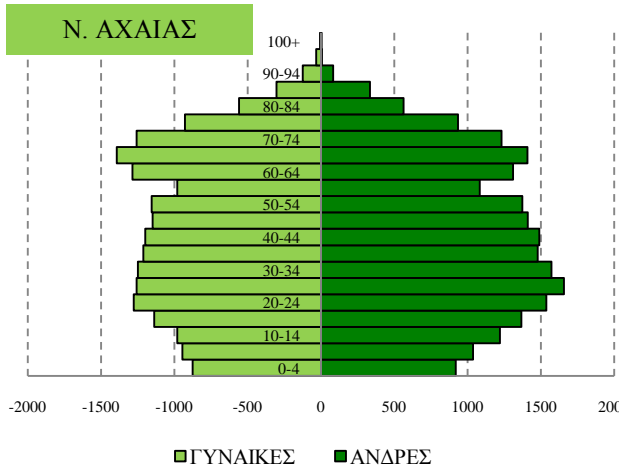

Διάγραμμα 44: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Θράκης

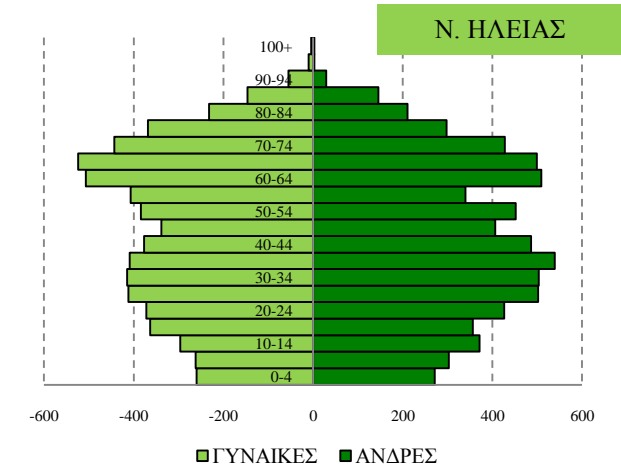
Η **Πελοπόννησος** δέχθηκε σε μεγάλο βαθμό το πλήγμα της μετανάστευσης. Οι νομοί Αρκαδίας και Λακωνίας παρουσίασαν τα μεγαλύτερα ποσοστά πληθυσμιακής μείωσης τη δεκαετία '60-'70. Το φαινόμενο αυτό αποτυπώνεται στις πυραμίδες ηλικιών (**Διάγραμμα 45**). Αυτοί οι δυο νομοί παρουσιάζουν πυραμίδα γηρασμένου πληθυσμού. Αν και η περιοχή προσέφερε συνεχώς θέσεις εργασίας σε αγροτικές δραστηριότητες, στη διάρκεια των χρόνων που εξετάζονται, δεν κατάφερε να συγκρατήσει πληθυσμό, ο οποίος μετανάστευσε είτε στις πεδινές περιοχές ή προς την Πάτρα και την Αθήνα.

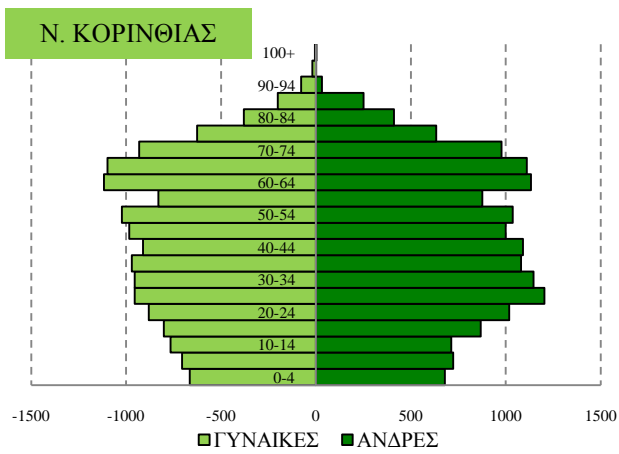
Πυραμίδα Ωριμου Πληθυσμού

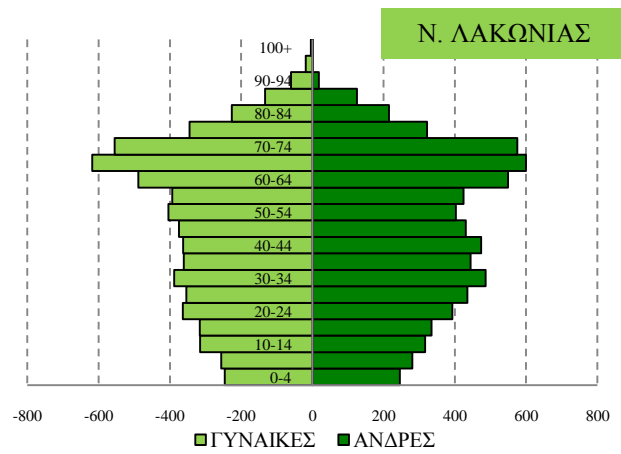
Πυραμίδα Ωριμου Πληθυσμού

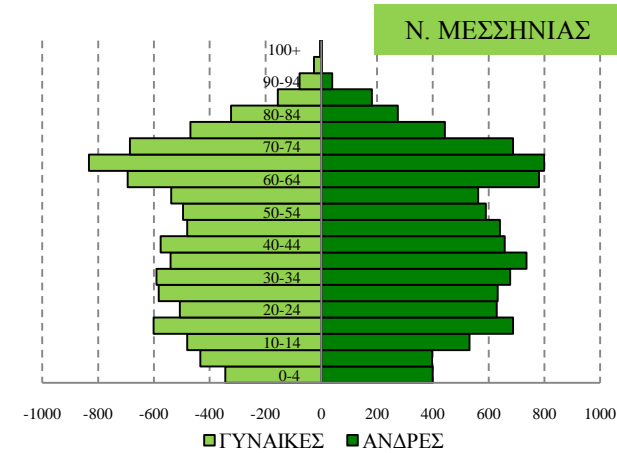
Πυραμίδα Ωριμου Πληθυσμού

Πυραμίδα Γηρασμένου Πληθυσμού

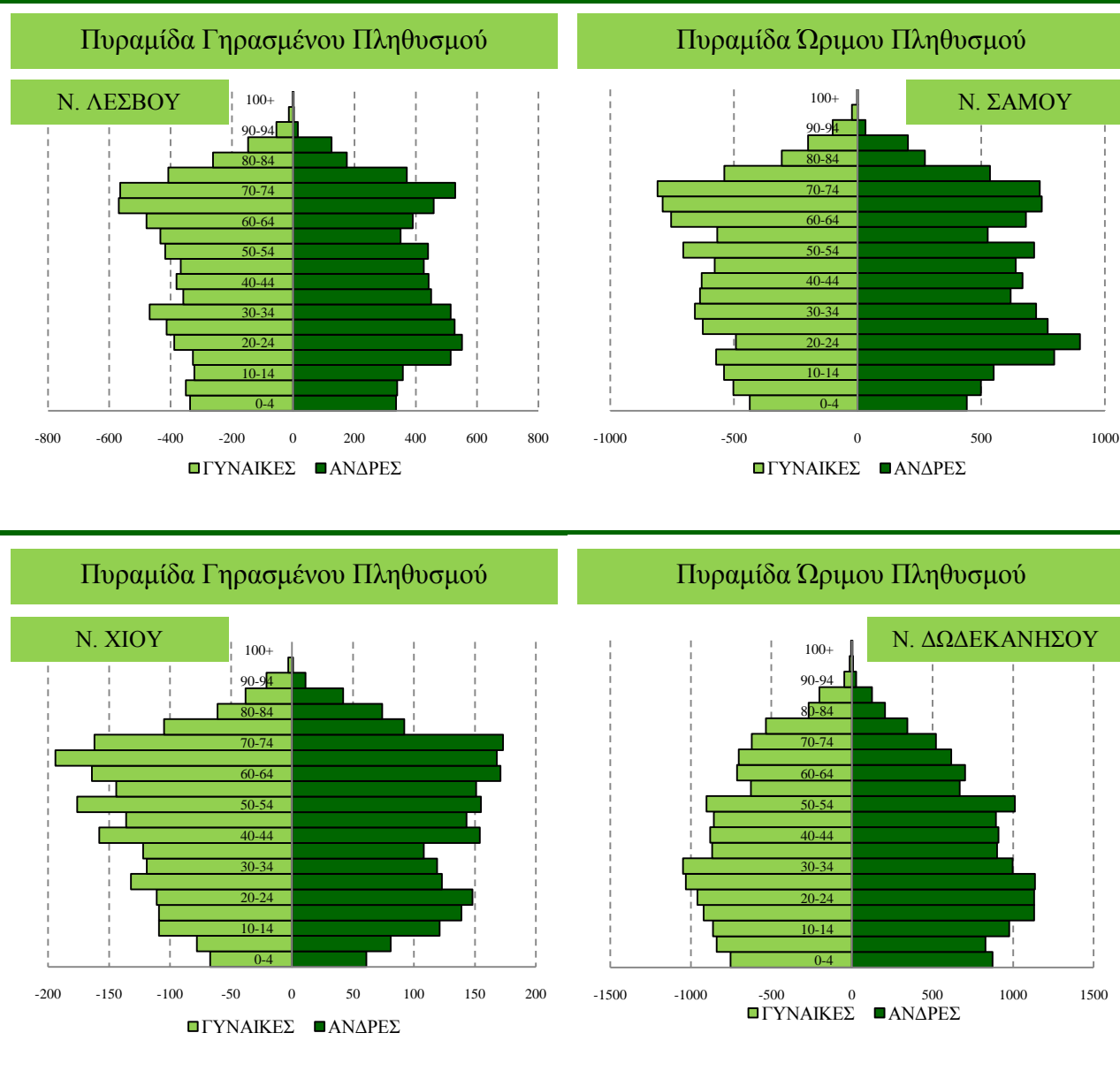

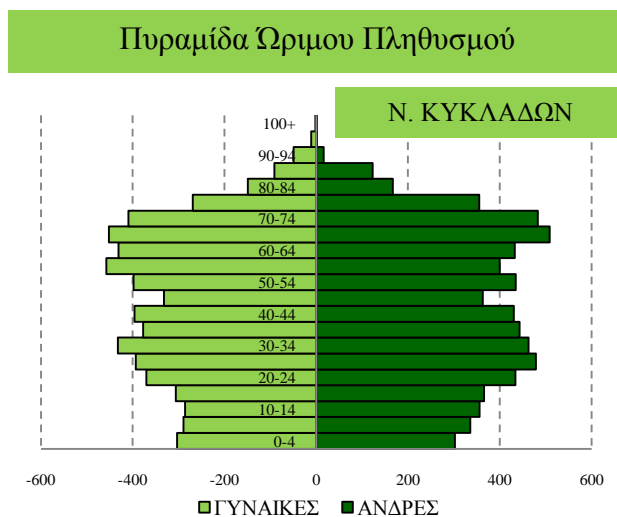
Πυραμίδα Ωριμου Πληθυσμού

Διάγραμμα 45: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσου

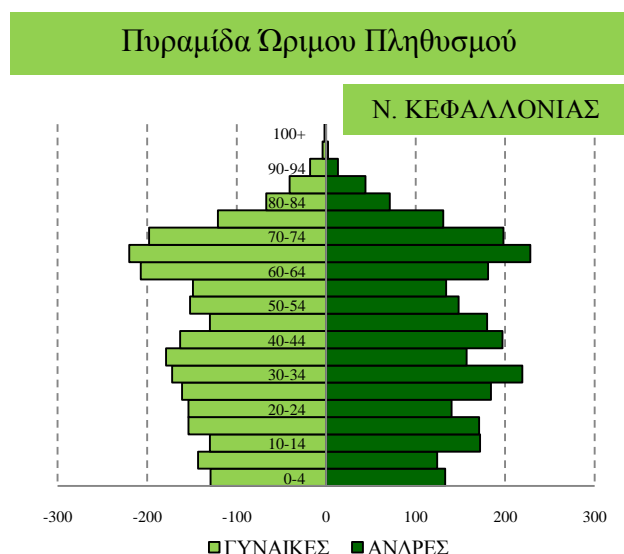
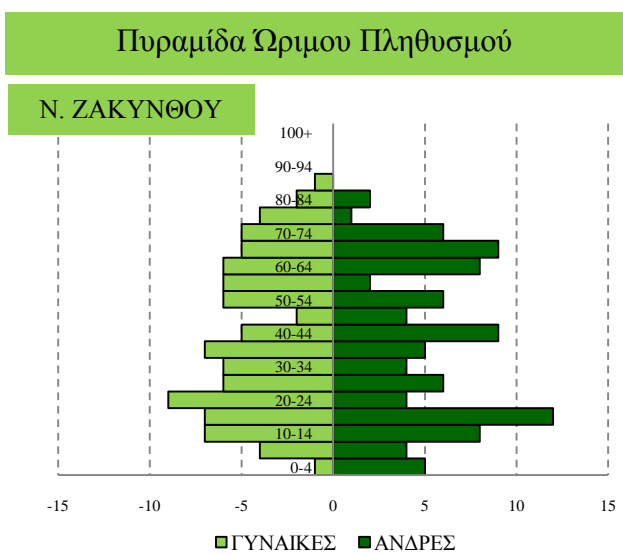
Η κατάσταση στα νησιά του **Αιγαίου** επηρεάστηκε από την ανάπτυξη της Αθήνας. Λέσβος, Σάμος, Χίος και Δωδεκάνησα (παραμεθόριες περιοχές) απομακρυσμένες από την πρωτεύουσα και τις θέσεις εργασίας δέχθηκαν τις αρνητικές επιπτώσεις της αστικοποίησης. Αντίθετα, οι Κυκλάδες λόγω της εύκολης πρόσβασης στην Αθήνα κατάφεραν να διατηρήσουν τον πληθυσμό τους. Παρατηρούμε, πλεονασματικές ομάδες στις ηλικίες 20-35 πιθανότατα λόγω των θέσεων εργασίας που δημιουργήθηκαν από την τουριστική τους ανάπτυξη.

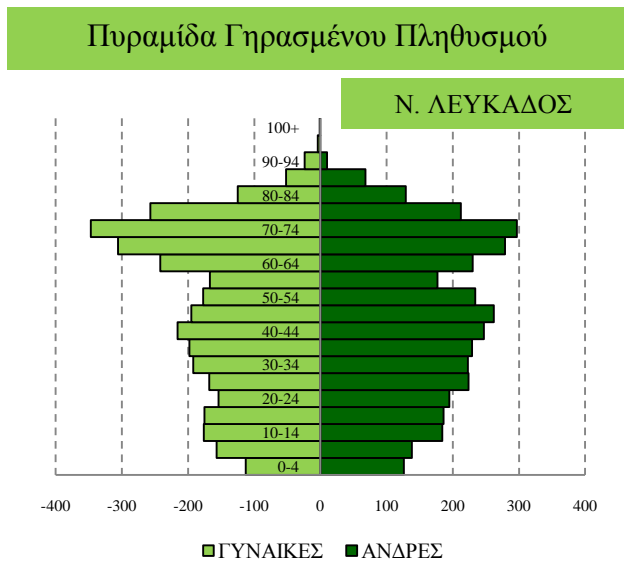

Διάγραμμα 46: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών των νησιών του Αιγαίου

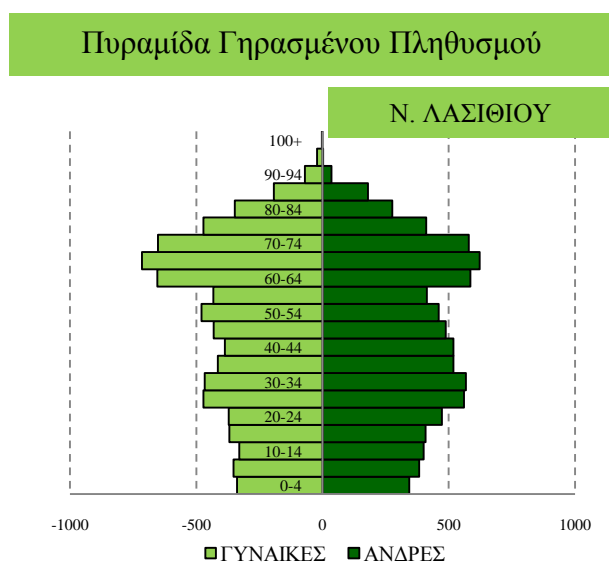
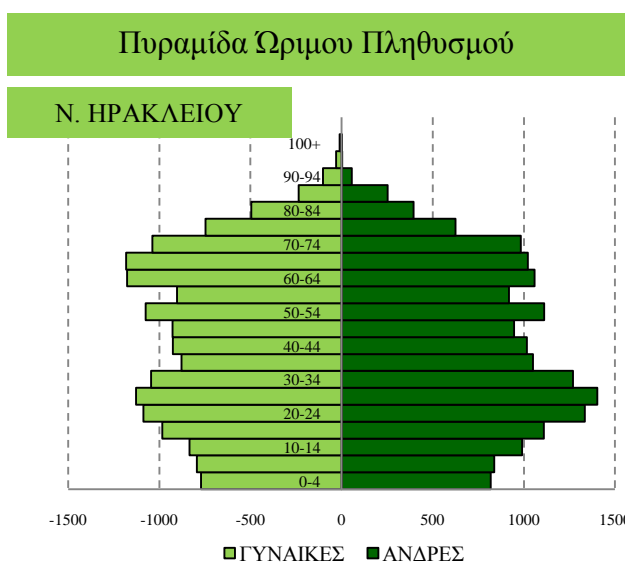
Ο πληθυσμός των **Ιόνιων Νησιών** μεταβλήθηκε αρνητικά λόγω των φυσικών φαινομένων. Η έντονη σεισμικότητα και οι καιρικές συνθήκες ήταν αυτές που καθόρισαν την πληθυσμιακή τους εξέλιξη. Το 1953 συνέβη μεγάλος σεισμός, ο οποίος προκάλεσε σοβαρές ζημιές στη Κεφαλονιά, την Ιθάκη και τη Ζάκυνθο. Τη καταστροφή στη Ζάκυνθο συμπλήρωσε μια μεγάλη πυρκαγιά. Η απουσία κρατικής βοήθειας (η Ελλάδα εκείνη την εποχή έβγαине ολόκληρη από μια δύσκολη εποχή - πόλεμος - κατοχή - εμφύλιος - και ήταν στις πρώτες προσπάθειες ανασυγκρότησης) δεν μπόρεσε να δημιουργήσει τις συνθήκες για να κρατήσει τους ανθρώπους στο τόπο τους. Έτσι τα Ιόνια Νησιά (εκτός της Κέρκυρας) εξαιτίας της έντονης μετανάστευσης που ακολούθησε τους σεισμούς στερήθηκε σημαντικό - και ίσως το πιο δημιουργικό και δυναμικό - κομμάτι του πληθυσμού της.

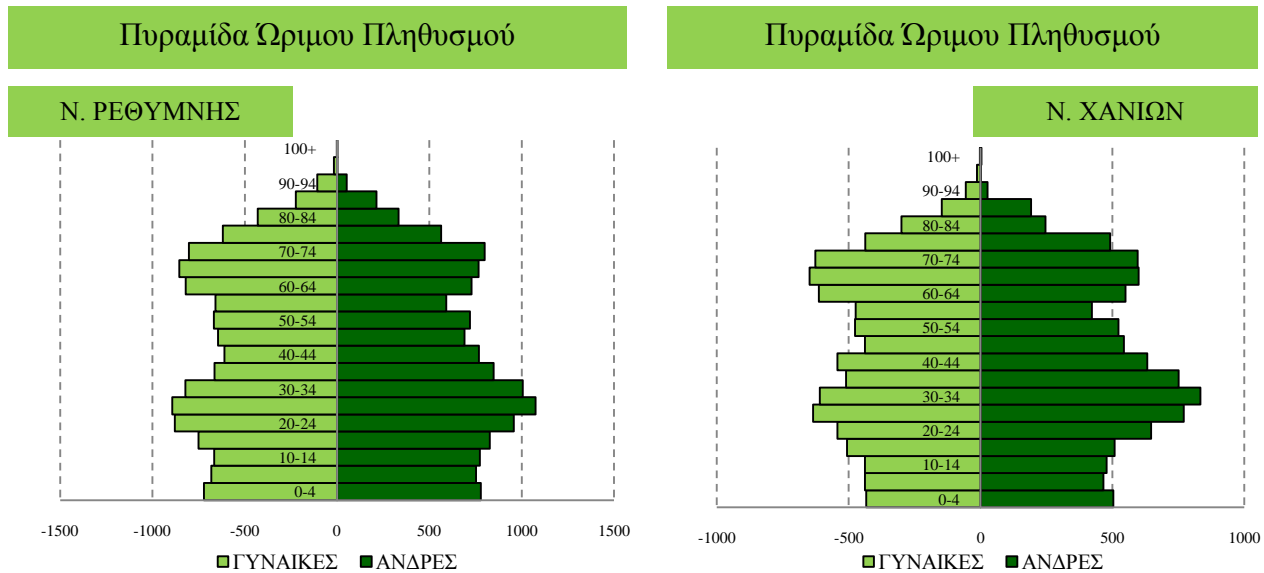

Διάγραμμα 47: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών των Ιόνιων Νησιών

Στις ορεινές περιοχές της Κρήτης παρατηρούμε ότι επικρατεί μια στάσιμη κατάσταση ως προς τη σύνθεση του πληθυσμού τους. Οι επιπτώσεις του Πολέμου, του Εμφυλίου, της μετανάστευσης και της αστικοποίησης, τις επηρεάζουν μέχρι το 1991. Μετά το 1991 ξεκινά η τουριστική ανάπτυξη και των ορεινών περιοχών του νησιού στο πλαίσιο του εναλλακτικού τουρισμού που αρχίζει να εμφανίζεται και στην Ελλάδα. Οι χρηματοδοτήσεις από ευρωπαϊκά προγράμματα (όπως LEADER και ΟΠΑΑΧ), αποτελούν έναν κίνητρο για την επιστροφή πληθυσμού στις ορεινές περιοχές της Κρήτης. Η επιστροφή αποτυπώνεται στις πυραμίδες ηλικιών δημιουργώντας πυραμίδες ώριμου πληθυσμού. Αυτό δε συμβαίνει στο Νομό Λασιθίου.

Διάγραμμα 48: Πυραμίδες Ηλικιών των ορεινών περιοχών της Κρήτης

Συμπερασματικά, στις ορεινές περιοχές της Ελλάδας παρατηρείται:

- Μειωμένη γεννητικότητα, μειωμένη θνησιμότητα και κατά συνέπεια γήρανση του πληθυσμού. Η κατάσταση αυτή έχει αντίκτυπο στις παραγωγικές δραστηριότητες, καθώς αυξάνεται ο αριθμός των συνταξιούχων και μειώνεται ο αριθμός των όσων εργάζονται. Γίνεται κρίσιμο το ζήτημα διατήρησης και λειτουργίας κοινωνικών υποδομών, όπως σχολεία και νοσοκομεία. Οι υποδομές αυτές είναι απαραίτητες για τη συγκράτηση του εναπομείναντος πληθυσμού και ζωτικές ταυτόχρονα, για την προσέλκυση νέου.
- Καμία περιοχή δεν παρουσιάζει πυραμίδα νεάζοντος πληθυσμού, πράγμα που αναδεικνύει πως, με τις παρούσες συνθήκες, το μέλλον των ορεινών περιοχών είναι δυσοίωνο, αν δεν υπάρξουν δυνατότητες αντιστροφής της γήρανσης του πληθυσμού.
- Ο αντρικός πληθυσμός υπερτερεί του γυναικείου. Αυτό συμβαίνει στις μικρές ομάδες ηλικιών και οδηγεί στην εμφάνιση κοινωνικών προβλημάτων, όπως μείωση της γαμηλιότητας και της γεννητικότητας. Αυτά, με τη σειρά τους, οδηγούν και σε μετανάστευση για την ανεύρεση συζύγου.
- Οι ορεινές περιοχές των νησιωτικών περιοχών φαίνεται να δέχονται τις αρνητικές συνέπειες σε πιο έντονο βαθμό. Ωστόσο, σε δυσμενέστερη θέση βρίσκονται οι πιο αποκομμένες από την ανάπτυξη περιοχές, ενώ αντίθετα όσες στηρίζονται στον τουρισμό φαίνεται ότι συγκρατούν τον πληθυσμό τους (Κυκλάδες και Δωδεκάνησα). Επομένως, οι ορεινές περιοχές των νησιών εμφανίζονται διπλά απομονωμένες - τόσο εξαιτίας της ορεινότητάς τους όσο και λόγω του νησιωτικού τους χαρακτήρα.

- Υπάρχουν ορισμένες περιοχές, οι οποίες καταφέρνουν να διατηρούν μια καλή αναλογία πληθυσμού διαφόρων ηλικιακών ομάδων και μάλιστα άτομα που βρίσκονται στην παραγωγική ηλικία. Τέτοιες είναι περιοχές της Κρήτης (Νομοί Ηρακλείου, Χανίων), της Μακεδονίας (Νομοί Χαλκιδικής, Φλώρινας, Ημαθίας, Θεσσαλονίκης) και της Πελοποννήσου (Νομοί Κορινθίας, Αχαΐας, Αργολίδας) και ο Νομός Ξάνθης.

6.2 Σύνθεση κατά φύλο

Στη συνέχεια εξετάζεται η κατά φύλο σύνθεση του πληθυσμού. Για τον υπολογισμό χρησιμοποιούνται οι παρακάτω δείκτες:

- **Δείκτης Ελλείμματος ή Πλεονάσματος Ανδρών**, ο οποίος εκφράζει τη διαφορά μεταξύ του πληθυσμού ανδρών και γυναικών ως ποσοστό επί του συνολικού πληθυσμού.

$$em = \frac{P_m - P_f}{P_t} \cdot 100$$

όπου P_m ο πληθυσμός των ανδρών, P_f ο πληθυσμός των γυναικών και P_t ο συνολικός πληθυσμός το χρόνο t .

- **Δείκτης Αναλογίας Ανδρών**, από τον οποίο προκύπτει το ποσοστό τοις εκατό που καταλαμβάνουν οι άνδρες στο συνολικό πληθυσμό.

$$mp = \frac{P_m}{P_t} \cdot 100$$

- **Δείκτης Λόγου των Φύλων**, ο οποίος εκφράζει πόσοι άνδρες αντιστοιχούν σε 100 γυναίκες.

$$sr = \frac{P_m}{P_f} \cdot 100$$

- **Δείκτης Λόγου των Φύλων κατά ηλικία**, από τον οποίο προκύπτει η σχέση των φύλων ανά ηλικιακή ομάδα.

$$nsr_x = \frac{nP_{x,m}}{nP_{x,f}} \cdot 100$$

όπου nsr_x η σχέση των φύλων, $nP_{x,m}$ ο πληθυσμός των ανδρών και $nP_{x,f}$ ο πληθυσμός των γυναικών στην ηλικιακή ομάδα που εξετάζεται.

Ο Πίνακας 14 παρουσιάζει τα αποτελέσματα από τον υπολογισμό των δεικτών για τον πληθυσμό των ορεινών περιοχών της Ελλάδας το έτος 2001.

Πίνακας 14: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Ελλάδας το έτος 2001

Ηλ. Ομάδα	P _{ΣΥΝ}	P _{ΑΝΔΡ}	P _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	39786	20485	19301	2,98	51,49	106
5-9	43243	22166	21077	2,52	51,26	105
10-14	48175	25502	22673	5,87	52,94	112
15-19	55033	29379	25654	6,77	53,38	115
20-24	57644	31514	26130	9,34	54,67	121
25-29	60972	33218	27754	8,96	54,48	120
30-34	61382	33281	28101	8,44	54,22	118
35-39	58656	31980	26676	9,04	54,52	120
40-44	59889	32616	27273	8,92	54,46	120
45-49	56654	30509	26145	7,70	53,85	117
50-54	57087	29464	27623	3,22	51,61	107
55-59	52351	25931	26420	-0,93	49,53	98
60-64	67233	32390	34843	-3,65	48,18	93
65-69	70822	34687	36135	-2,04	48,98	96
70-74	62327	30264	32063	-2,89	48,56	94
75-79	40882	19494	21388	-4,63	47,68	91
80-84	24234	11009	13225	-9,14	45,43	83
85-89	14106	6759	7347	-4,17	47,92	92
90-94	4092	1261	2831	-38,37	30,82	45
95-99	785	114	671	-70,96	14,52	17
100+	232	66	166	-43,10	28,45	40
Σύνολο	935585	482089	453496	3,06	51,53	106

Πηγή: ΕΣΥΕ

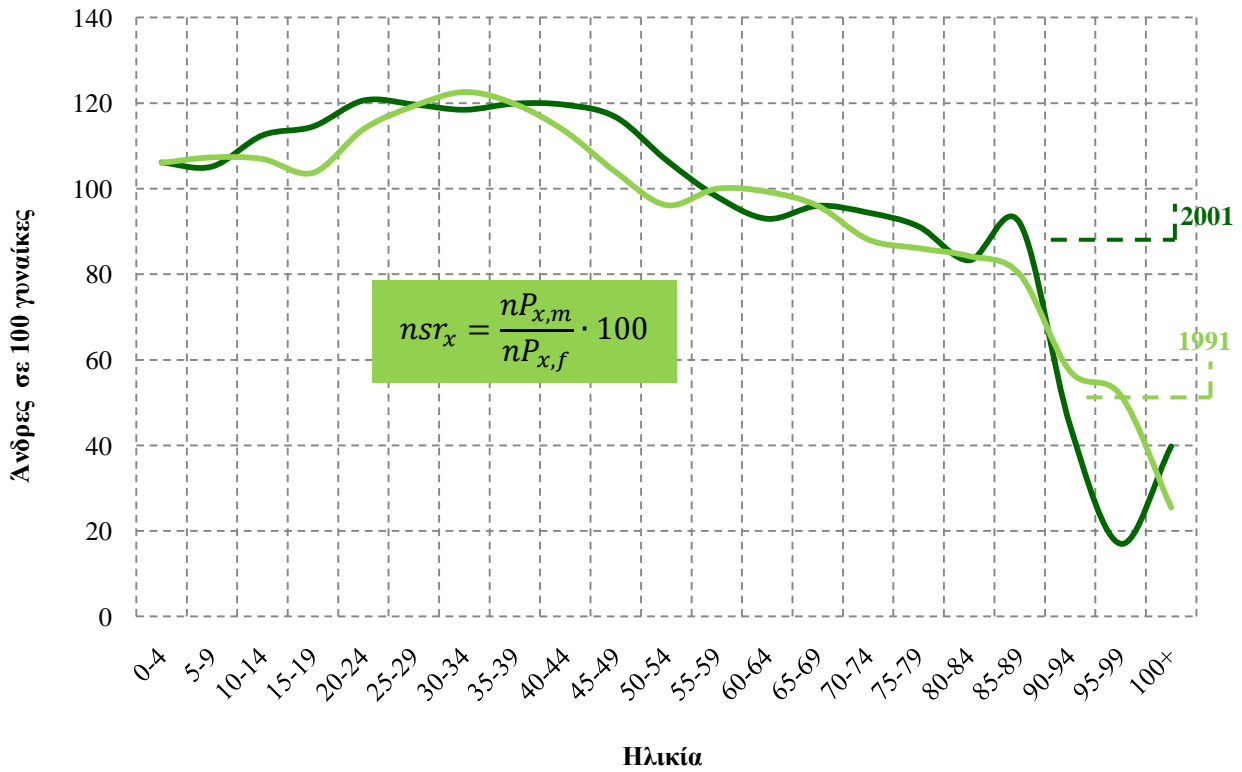
Από τον Πίνακα 14 προκύπτει ότι:

- Ο δείκτης ελλείμματος του ανδρικού πληθυσμού παρουσιάζει θετικές τιμές και κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα στις ηλικίες μέχρι 54 ετών. Παρουσιάζει αρνητικές τιμές και κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα στις ηλικίες άνω των 55 ετών, δηλαδή οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών στις μικρές ηλικίες ενώ οι γυναίκες υπερτερούν των ανδρών στις μεγάλες ηλικίες. Αυτό συμβαίνει γιατί στις μικρές ηλικίες δρα ο μεγάλος αριθμός γεννήσεων αγοριών έναντι κοριτσιών και παίζουν ρόλο οι κοινωνικές συνθήκες που οδηγούν τους άνδρες να μένουν στον τόπο καταγωγής τους και τις γυναίκες να τον

εγκαταλείπουν. Στις μεγάλες ηλικίες δρουν τα αποτελέσματα του πολέμου και της μετανάστευσης. Στο σύνολο των ορεινών περιοχών οι άνδρες είναι κατά 3,06 % περισσότεροι από τις γυναίκες.

- Οι άντρες αντιπροσωπεύουν μεγαλύτερο από το 50% του πληθυσμού στις ηλικίες κάτω των 54 ετών ενώ οι γυναίκες μεγαλύτερο από το 50% του πληθυσμού στις ηλικίες άνω των 55 ετών. Στο σύνολο των ορεινών περιοχών της χώρας οι άνδρες καταλαμβάνουν το 51,53% του συνολικού πληθυσμού.
- Ο λόγος των φύλων στις ηλικίες των παιδιών (0-14) είναι μεγαλύτερος του 100, δηλαδή τα αγόρια υπερτερούν των κοριτσιών. Στις ηλικίες των παραγωγικών και αναπαραγωγικών ομάδων ηλικιών (15 – 54 ετών) ο λόγος είναι μεγαλύτερος του 100 και μάλιστα παίρνει και ιδιαίτερα μεγάλες τιμές στις ηλικίες 20 – 29 ετών και 35 – 44 ετών. Στις ηλικίες αυτές σε 120 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες, αναδεικνύοντας το πρόβλημα έλλειψης γυναικών στις ορεινές περιοχές. Η κατάσταση αντιστρέφεται στις παραγωγικές και αναπαραγωγικές ομάδες ηλικιών 55 – 64 ετών, όπου σε 98 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες. Στις ομάδες των ηλικιωμένων 65 ετών και άνω ο λόγος των φύλων γίνεται μικρότερος του 100, (υπερτερούν οι γυναίκες) πράγμα που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην υπερθνησιμότητα των ανδρών έναντι των γυναικών (Παπαδάκης και Τσίμπος, 2004).

Το **Διάγραμμα 49** απεικονίζει τις διαφοροποιήσεις που παρουσιάστηκαν στην αναλογία των ανδρών σε 100 γυναίκες, ανά ηλικιακή ομάδα, στη δεκαετία '91 – '01.

Διάγραμμα 49: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία

Στη συνέχεια παρατίθεται ο Πίνακας 15, με τα αποτελέσματα του υπολογισμού των δεικτών στις ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές της χώρας για τα έτη 1991 και 2001.

Πίνακας 15: Δείκτες σύνθεσης κατά φύλο του πληθυσμού σε ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές της Ελλάδας, 1991 - 2001

	1991			2001		
	em	mp	sr	em	mp	sr
Ορεινές Περιοχές	1.75	50.88	104	3.06	51.35	106
Ημιορεινές Περιοχές	-0.47	49.77	99	-0.07	49.97	100
Πεδινές Περιοχές	-2.15	48.92	96	-1.76	49.12	97
Σύνολο	-1.45	49.27	97	-0,99	49,50	98

Πηγή: ΕΣΥΕ

Σε αντίθεση με τις ορεινές περιοχές, στις ημιορεινές και στις πεδινές περιοχές και στο σύνολο της χώρας παρατηρείται ότι οι γυναίκες υπερτερούν των ανδρών.

Στη συνέχεια εξετάζεται η κατά φύλο σύνθεση στα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας.

1. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Ηπείρου

Στις ορεινές περιοχές της Ηπείρου οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών κατά 2,02 %. Οι άνδρες αποτελούν το 51, 01% του πληθυσμού των ορεινών περιοχών και σε 104 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες.

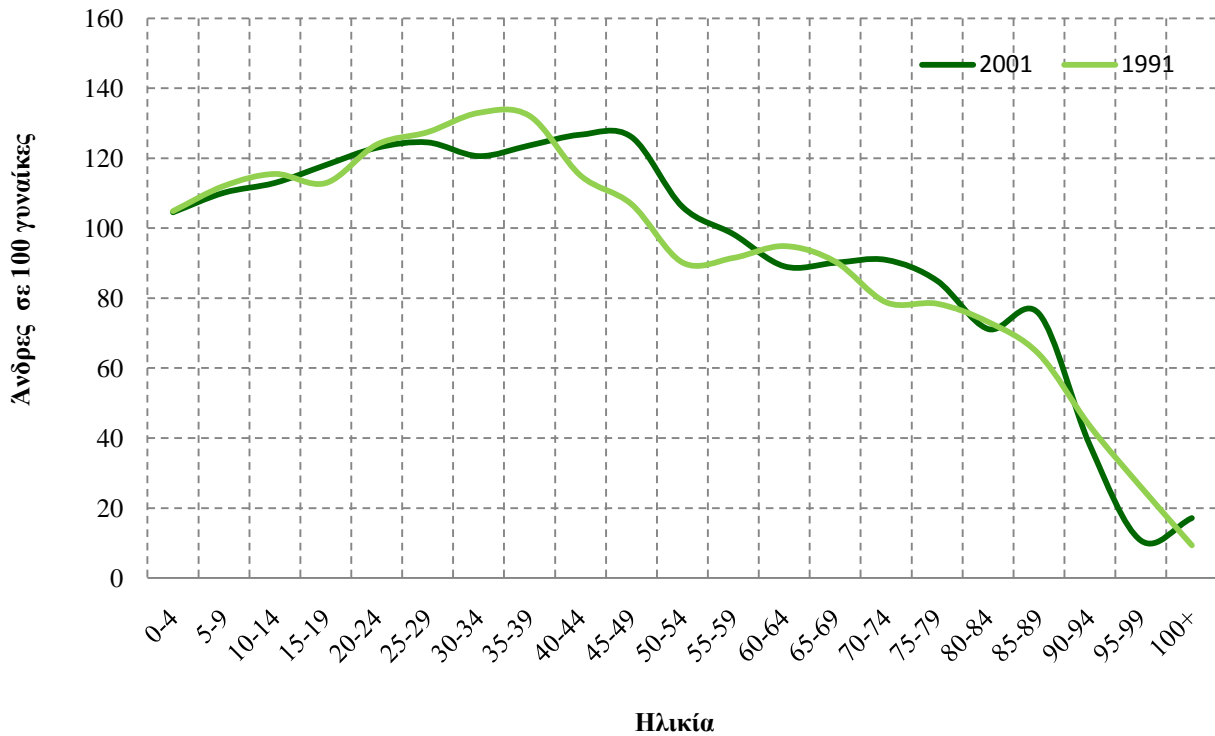
Ο δείκτης ελλείμματος παρουσιάζει θετικές τιμές έως την ηλικία των 54 ετών, ενώ παρουσιάζει αρνητικές τιμές από την ηλικία των 55 ετών και άνω. Στις ηλικίες έως 54 ετών υπερτερούν οι άνδρες σε ποσοστό που αγγίζει σχεδόν το 56% του πληθυσμού των ομάδων αυτών. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην ομάδα 40-44 ετών σε 144 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες.

Πίνακας 16: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Ηπείρου το έτος 2001

	P _{ΣΥΝ}	P _{ΑΝΑΡ}	P _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	3469	1773	1696	2,22	51,11	105
5-9	4085	2141	1944	4,82	52,41	110
10-14	5068	2688	2380	6,08	53,04	113
15-19	6088	3296	2792	8,28	54,14	118
20-24	5617	3098	2519	10,31	55,15	123
25-29	5696	3159	2537	10,92	55,46	125
30-34	6069	3318	2751	9,34	54,67	121
35-39	5927	3277	2650	10,58	55,29	124
40-44	6915	3865	3050	11,79	55,89	127
45-49	7069	3942	3127	11,53	55,76	126
50-54	7247	3731	3516	2,97	51,48	106
55-59	6530	3237	3293	-0,86	49,57	98
60-64	8481	3996	4485	-5,77	47,12	89
65-69	9260	4389	4871	-5,21	47,40	90
70-74	8592	4092	4500	-4,75	47,63	91
75-79	5721	2628	3093	-8,13	45,94	85
80-84	3362	1398	1964	-16,84	41,58	71
85-89	1894	815	1079	-13,94	43,03	76
90-94	644	177	467	-45,03	27,48	38
95-99	124	12	112	-80,65	9,68	11
100+	41	6	35	-70,73	14,63	17
Σύνολο	107899	55038	52861	2,02	51,01	104

Πηγή: ΕΣΥΕ

Στο Διάγραμμα 50 φαίνεται ότι δεν παρουσιάζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στη δεκαετία '91-'01.

Διάγραμμα 50: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία - Ήπειρος

2. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Θεσσαλίας

Στη Θεσσαλία υπερτερεί ο ανδρικός πληθυσμός, αφού καταλαμβάνει ποσοστό 51,51% στο συνολικό πληθυσμό και σε 106 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες.

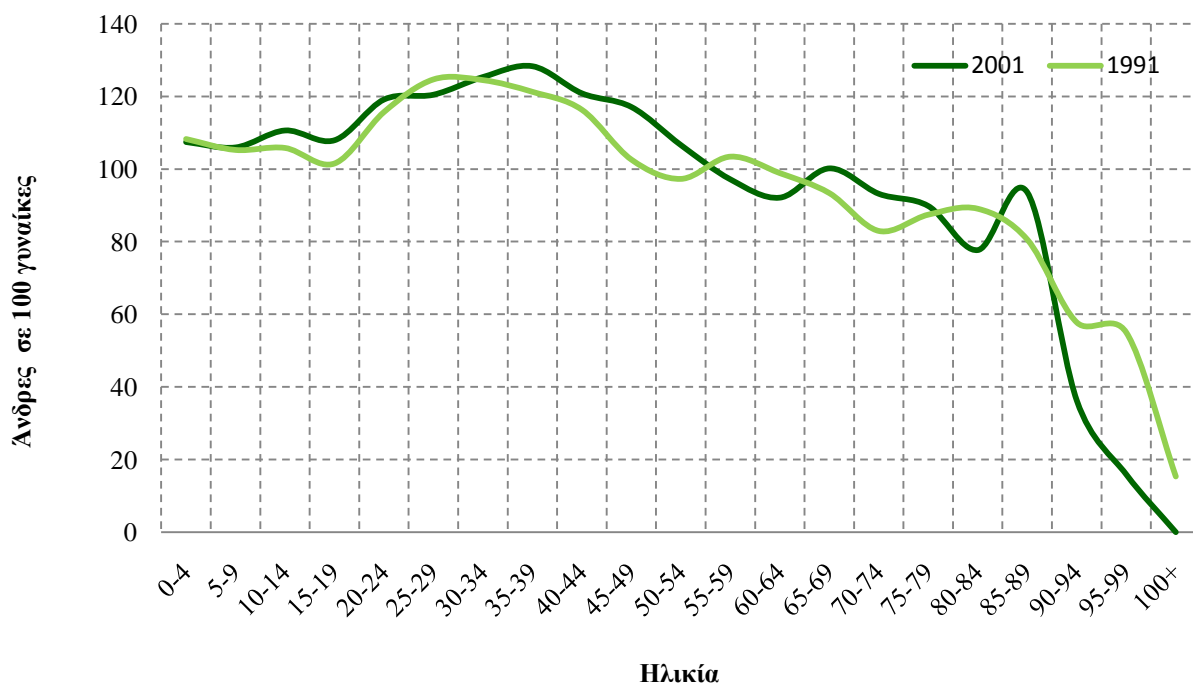
Πίνακας 17: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Θεσσαλίας το έτος 2001

	P_{ΣΥΝ}	P_{ΑΝΔΡ}	P_{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	4169	2159	2010	3,57	51,79	107
5-9	4724	2430	2294	2,88	51,44	106
10-14	5307	2787	2520	5,03	52,52	111
15-19	6152	3193	2959	3,80	51,90	108
20-24	6234	3389	2845	8,73	54,36	119
25-29	6814	3723	3091	9,28	54,64	120
30-34	6854	3812	3042	11,23	55,62	125
35-39	6522	3665	2857	12,39	56,19	128
40-44	6759	3698	3061	9,42	54,71	121
45-49	6542	3528	3014	7,86	53,93	117
50-54	6858	3538	3320	3,18	51,59	107
55-59	6921	3410	3511	-1,46	49,27	97
60-64	8808	4223	4585	-4,11	47,95	92
65-69	8945	4476	4469	0,08	50,04	100
70-74	7224	3484	3740	-3,54	48,23	93
75-79	4792	2267	2525	-5,38	47,31	90
80-84	2880	1259	1621	-12,57	43,72	78
85-89	1560	754	806	-3,33	48,33	94
90-94	395	105	290	-46,84	26,58	36
95-99	73	10	63	-72,60	13,70	16
100+	8	0	8	-100,00	0,00	0
Σύνολο	108541	55910	52631	3,02	51,51	106

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ο δείκτης ελλείμματος ανδρών παρουσιάζει θετικές τιμές με υψηλότερες στις ηλικίες 30 – 34 και 35 – 39 ετών. Στις ομάδες αυτές, το ποσοστό που καταλαμβάνουν οι άνδρες είναι 56% του συνολικού πληθυσμού που κατοικεί στις ορεινές περιοχές, ενώ ο λόγος των δυο φύλων παίρνει τις μεγαλύτερες τιμές: σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν 125 και 128 άντρες, αντίστοιχα. Η κατάσταση αντιστρέφεται στις μεγάλες ηλικιακές ομάδες, όπου ο δείκτης ελλείμματος παίρνει

αρνητικές τιμές. Αυτό σημαίνει ότι υπερτερούν οι γυναίκες, το ποσοστό των ανδρών πέφτει αρκετά και η αναλογία των φύλων είναι μικρότερη του 100. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην ηλικιακή ομάδα 60-64, οι άνδρες αποτελούν μόλις το 47,95% του πληθυσμού και σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν 92 άνδρες. Οι μεταβολές στην αναλογία αντρών – γυναικών, το διάστημα 1991 – 2001, απεικονίζονται στο Διάγραμμα 51.

Διάγραμμα 51: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Θεσσαλία

3. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Θράκης

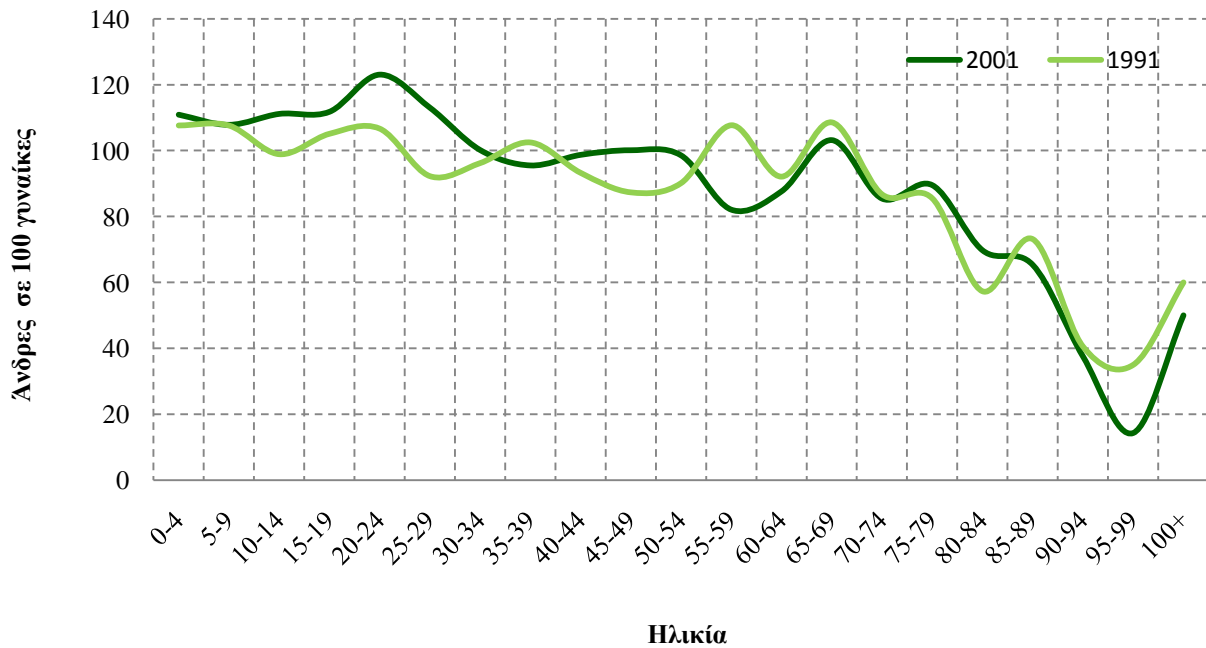
Στις ορεινές περιοχές της Θράκης φαίνεται πως η αναλογία ανδρών και γυναικών είναι σταθερή. Ο δείκτης ελλείμματος ανδρών πλησιάζει στο μηδέν. Οι άνδρες αποτελούν το 50% του πληθυσμού και σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν 102 γυναίκες.

Πίνακας 18: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Θράκης το έτος 2001

	P _{ΣΥΝ}	P _{ΑΝΔΡ}	P _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	2185	1149	1036	5,17	52,59	111
5-9	2205	1144	1061	3,76	51,88	108
10-14	2407	1267	1140	5,28	52,64	111
15-19	2789	1472	1317	5,56	52,78	112
20-24	2815	1553	1262	10,34	55,17	123
25-29	2469	1310	1159	6,12	53,06	113
30-34	2262	1132	1130	0,09	50,04	100
35-39	2254	1101	1153	-2,31	48,85	95
40-44	2160	1073	1087	-0,65	49,68	99
45-49	1827	914	913	0,05	50,03	100
50-54	1640	814	826	-0,73	49,63	99
55-59	1604	723	881	-9,85	45,07	82
60-64	1987	928	1059	-6,59	46,70	88
65-69	1792	910	882	1,56	50,78	103
70-74	1311	604	707	-7,86	46,07	85
75-79	777	367	410	-5,53	47,23	90
80-84	370	152	218	-17,84	41,08	70
85-89	162	64	98	-20,99	39,51	65
90-94	55	15	40	-45,45	27,27	38
95-99	8	1	7	-75,00	12,50	14
100+	3	1	2	-33,33	33,33	50
Σύνολο	33082	16694	16388	0,92	50,46	102

Πηγή: ΕΣΥΕ

Εξετάζοντας, όμως κάθε ηλικιακή ομάδα παρατηρούνται κάποιες διαφορές. Οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών μέχρι την ηλικία των 34 ετών, στις ηλικίες 45 – 49 ετών και στις ηλικίες 65 – 69 ετών. Ο δείκτης ελλείμματος παίρνει θετικές τιμές σε αυτές τις ηλικίες και παρουσιάζει μεγάλες τιμές στις ηλικίες 20 – 24 ετών (αυτό οφείλεται πιθανότατα στην ύπαρξη του στρατού). Οι μεταβολές στην αναλογία αντρών – γυναικών, το διάστημα 1991 – 2001, απεικονίζονται στο **Διάγραμμα 52**.

Διάγραμμα 52: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία - Θράκη

4. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Κρήτης

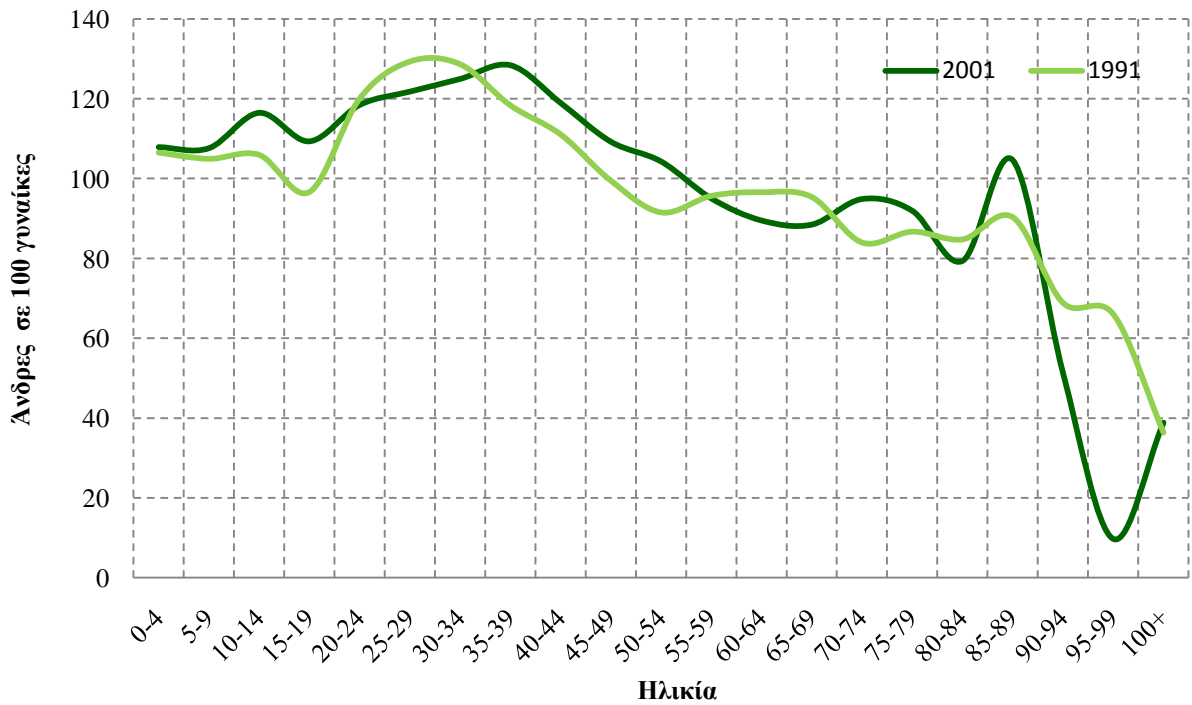
Στις ορεινές περιοχές της Κρήτης οι άνδρες είναι κατά 2,86 % περισσότεροι από τις γυναίκες και σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν 106 άνδρες. Ο δείκτης ελλείμματος παίρνει θετικές τιμές στις ηλικίες έως 50 ετών. Η κατάσταση μεταβάλλεται μετά την ηλικία των 50 ετών με τις γυναίκες να υπερτερούν των ανδρών. Μεγάλες τιμές παρουσιάζει ο δείκτης ελλείμματος στις ηλικίες 30 – 39 ετών (11,10 – 12, 44). Στις ηλικίες αυτές οι άνδρες αποτελούν το 56% του συνολικού πληθυσμού και σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν από 125 έως 128 άνδρες.

Πίνακας 19: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Κρήτης το έτος 2001

	Ρ _{ΣΥΝ}	Ρ _{ΑΝΔΡ}	Ρ _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	4707	2443	2264	3,80	51,90	108
5-9	4705	2439	2266	3,68	51,84	108
10-14	4910	2642	2268	7,62	53,81	116
15-19	5462	2853	2609	4,47	52,23	109
20-24	6292	3412	2880	8,46	54,23	118
25-29	6936	3809	3127	9,83	54,92	122
30-34	6619	3677	2942	11,10	55,55	125
35-39	5635	3168	2467	12,44	56,22	128
40-44	5400	2934	2466	8,67	54,33	119
45-49	5110	2668	2442	4,42	52,21	109
50-54	5510	2813	2697	2,11	51,05	104
55-59	4812	2345	2467	-2,54	48,73	95
60-64	6186	2922	3264	-5,53	47,24	90
65-69	6407	3008	3399	-6,10	46,95	88
70-74	6075	2958	3117	-2,62	48,69	95
75-79	4363	2090	2273	-4,19	47,90	92
80-84	2822	1249	1573	-11,48	44,26	79
85-89	1635	836	799	2,26	51,13	105
90-94	507	172	335	-32,15	33,93	51
95-99	90	8	82	-82,22	8,89	10
100+	25	7	18	-44,00	28,00	39
Σύνολο	94208	48453	45755	2,86	51,43	106

Πηγή: ΕΣΥΕ

Οι μεταβολές στην αναλογία αντρών – γυναικών, το διάστημα 1991 – 2001, απεικονίζονται στο Διάγραμμα 53.

Διάγραμμα 53: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Κρήτη

5. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Μακεδονίας

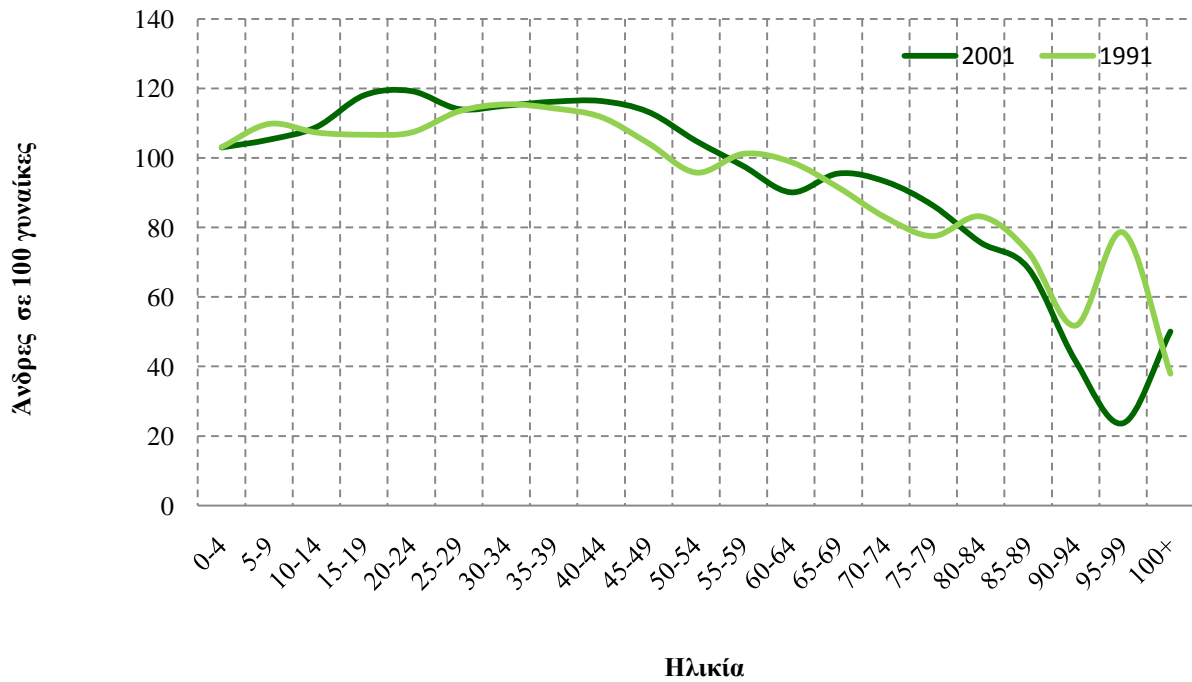
Στη Μακεδονία οι άνδρες είναι κατά 2,10 % περισσότεροι από τις γυναίκες. Ο δείκτης ελλείμματος παίρνει θετικές τιμές μέχρι την ηλικία των 54 ετών. Οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών έως και 8,76% στην ηλικιακή ομάδα 20-24 ετών. Στην ομάδα αυτή αναλογούν 119 άνδρες σε 100 γυναίκες. Το ποσοστό στο σύνολο του πληθυσμού είναι 51,05 % για τους άνδρες και 48,95% για τις γυναίκες. Στο σύνολο της περιοχής αναλογούν 104 άνδρες σε 100 γυναίκες.

Πίνακας 20: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Μακεδονίας το έτος 2001

	P_{ΣΥΝ}	P_{ΑΝΑΡ}	P_{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	7741	3927	3814	1,46	50,73	103
5-9	8055	4130	3925	2,55	51,27	105
10-14	8534	4448	4086	4,24	52,12	109
15-19	9843	5327	4516	8,24	54,12	118
20-24	10609	5769	4840	8,76	54,38	119
25-29	11003	5862	5141	6,55	53,28	114
30-34	11269	6028	5241	6,98	53,49	115
35-39	11226	6032	5194	7,46	53,73	116
40-44	11123	5981	5142	7,54	53,77	116
45-49	10402	5522	4880	6,17	53,09	113
50-54	9709	4969	4740	2,36	51,18	105
55-59	9352	4619	4733	-1,22	49,39	98
60-64	12453	5901	6552	-5,23	47,39	90
65-69	13029	6364	6665	-2,31	48,84	95
70-74	10940	5275	5665	-3,56	48,22	93
75-79	6080	2815	3265	-7,40	46,30	86
80-84	3161	1361	1800	-13,89	43,06	76
85-89	1960	795	1165	-18,88	40,56	68
90-94	501	147	354	-41,32	29,34	42
95-99	68	13	55	-61,76	19,12	24
100+	24	8	16	-33,33	33,33	50
Σύνολο	167082	85293	81789	2,10	51,05	104

Πηγή: ΕΣΥΕ

Μικρές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται στην αναλογία ανδρών/γυναικών ανά ηλικιακή ομάδα από το 1991 έως το 2001 στην περιοχή της Μακεδονίας όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 54:

Διάγραμμα 54: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Μακεδονία

6. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Στερεάς Ελλάδας

Η σύνθεση του πληθυσμού στη Στερεά Ελλάδα παρουσιάζει ότι υπερτερούν οι άνδρες έναντι των γυναικών κατά 3,68%. Ο δείκτης ελλείμματος ανδρών παρουσιάζει θετικές τιμές μέχρι την ηλικία των 54 ετών. Μετά η κατάσταση αντιστρέφεται και στις ηλικίες 55 και άνω υπερτερούν οι γυναίκες. Ο λόγος των δυο φύλων εμφανίζεται αρκετά πάνω από το 100 με μεγαλύτερη τιμή στην ηλικιακή ομάδα 40-44 όπου είναι ίσος με 126, δηλαδή σε 100 άνδρες αντιστοιχούν 126 γυναίκες. Στο σύνολο του πληθυσμού οι άνδρες κατέχουν ποσοστό 51,54 % και σε 108 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες.

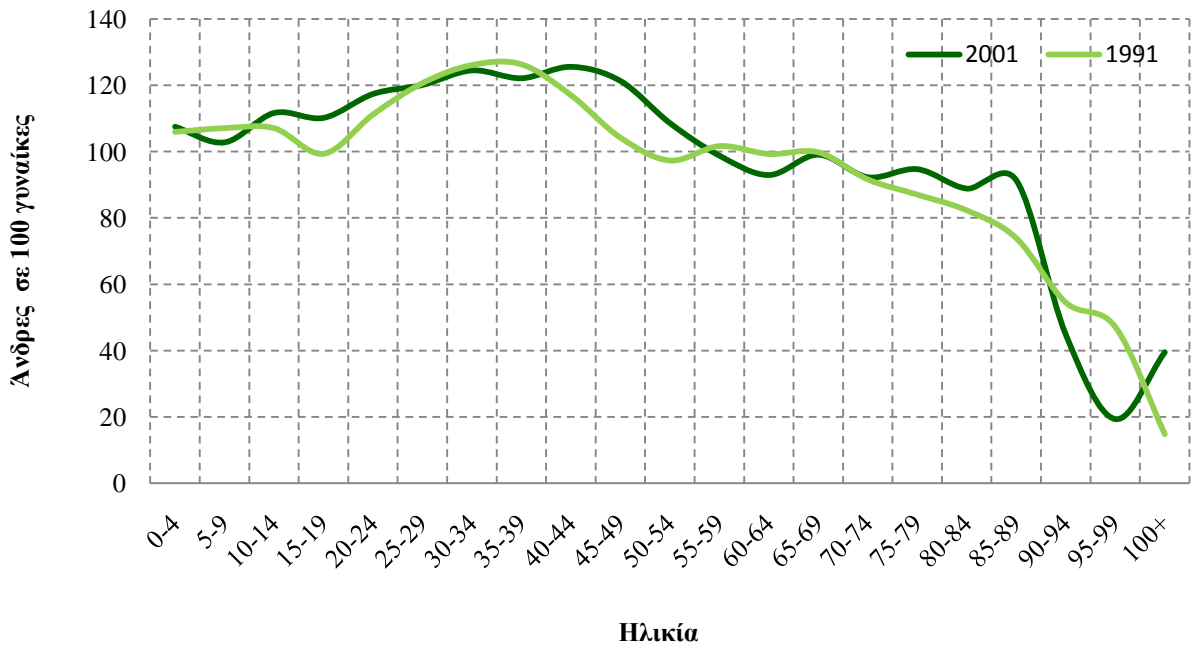
Πίνακας 21: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Στερεάς Ελλάδας* το έτος 2001

	Ρ _{ΣΥΝ}	Ρ _{ΑΝΔΡ}	Ρ _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	6066	3142	2924	3,59	51,80	107
5-9	6972	3533	3439	1,35	50,67	103
10-14	8102	4273	3829	5,48	52,74	112
15-19	9319	4884	4435	4,82	52,41	110
20-24	9673	5222	4451	7,97	53,99	117
25-29	10428	5689	4739	9,11	54,56	120
30-34	10555	5852	4703	10,89	55,44	124
35-39	10275	5648	4627	9,94	54,97	122
40-44	10538	5865	4673	11,31	55,66	126
45-49	9737	5336	4401	9,60	54,80	121
50-54	9607	5000	4607	4,09	52,05	109
55-59	8868	4406	4462	-0,63	49,68	99
60-64	11213	5400	5813	-3,68	48,16	93
65-69	11838	5890	5948	-0,49	49,76	99
70-74	10217	4902	5315	-4,04	47,98	92
75-79	6737	3276	3461	-2,75	48,63	95
80-84	4131	1943	2188	-5,93	47,03	89
85-89	2219	1059	1160	-4,55	47,72	91
90-94	637	197	440	-38,15	30,93	45
95-99	142	23	119	-67,61	16,20	19
100+	53	15	38	-43,40	28,30	39
Σύνολο	157327	81555	75772	3,68	51,84	108

*Χωρίς τη Ν. Αθηνών, Ν.Ανατ.Αττικής, Ν. Δυτ. Αττικής και Ν. Πειραιά

Πηγή: ΕΣΥΕ

Δεν παρουσιάζονται μεγάλες διαφοροποιήσεις στην αναλογία αντρών / γυναικών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας '91-'01, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 55.

Διάγραμμα 55: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Στερεά Ελλάδα

7. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Πελοποννήσου

Οι ορεινές περιοχές της Πελοποννήσου παρουσιάζουν από τους μεγαλύτερους δείκτες ελλείμματος ανδρών στη χώρα. Η τιμή του δείκτη είναι 4,96, που σημαίνει ότι οι άνδρες είναι κατά 4,96% περισσότεροι από τις γυναίκες. Η κατάσταση εκφρασμένη σε ποσοστό, δείχνει πως το 52,48 % του πληθυσμού αποτελείται από άνδρες. Από τον υπολογισμό του λόγου των φύλων προκύπτει ότι σε 110 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες.

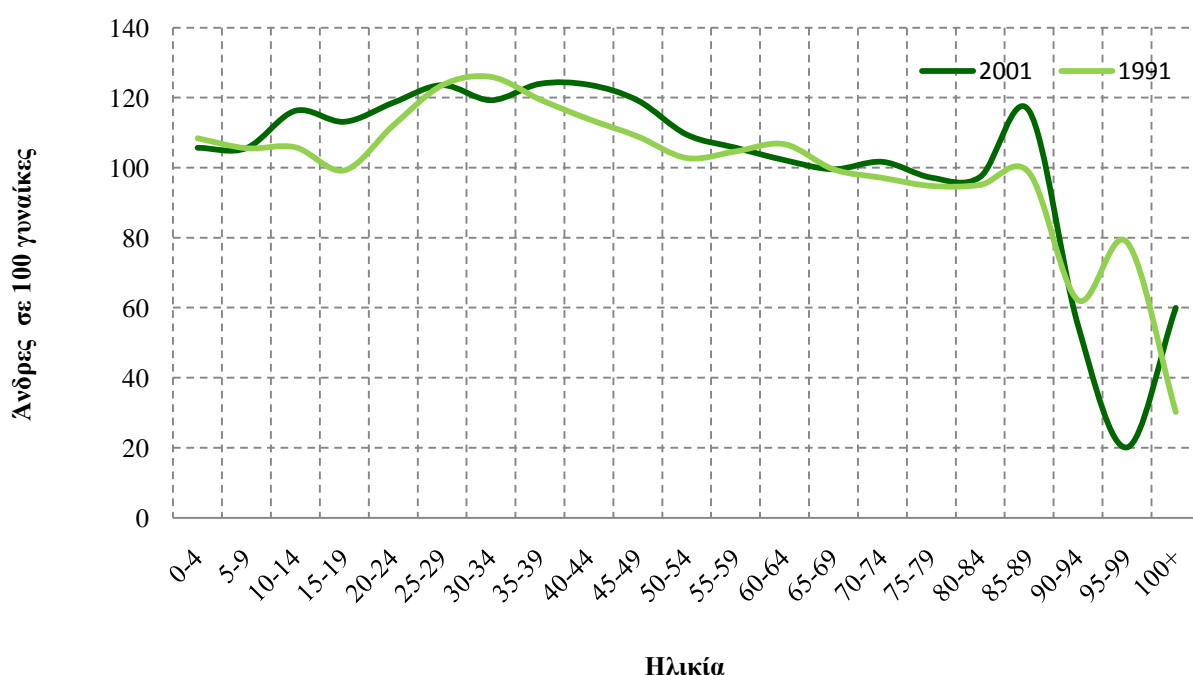
Πίνακας 22: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της Πελοποννήσος το έτος 2001

	P _{ΣΥΝ}	P _{ΑΝΔΡ}	P _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	7034	3615	3419	2,79	51,39	106
5-9	7786	4000	3786	2,75	51,37	106
10-14	8689	4672	4017	7,54	53,77	116
15-19	9496	5041	4455	6,17	53,09	113
20-24	10266	5570	4696	8,51	54,26	119
25-29	11248	6218	5030	10,56	55,28	124
30-34	11398	6201	5197	8,81	54,40	119
35-39	11160	6178	4982	10,72	55,36	124
40-44	11110	6144	4966	10,60	55,30	124
45-49	10460	5689	4771	8,78	54,39	119
50-54	10439	5456	4983	4,53	52,27	109
55-59	9304	4782	4522	2,79	51,40	106
60-64	12312	6223	6089	1,09	50,54	102
65-69	13303	6638	6665	-0,20	49,90	100
70-74	11907	6004	5903	0,85	50,42	102
75-79	8135	4010	4125	-1,41	49,29	97
80-84	5172	2552	2620	-1,31	49,34	97
85-89	3173	1706	1467	7,53	53,77	116
90-94	913	324	589	-29,03	35,49	55
95-99	191	32	159	-66,49	16,75	20
100+	56	21	35	-25,00	37,50	60
Σύνολο	173552	91076	82476	4,96	52,48	110

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ειδικότερα, στις ηλικιακές ομάδες ο δείκτης ελλείμματος παρουσιάζει θετικές τιμές, και μάλιστα υψηλές, στις ηλικίες έως 74 ετών. Οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών σε ένα μεγάλο εύρος ηλικιών, στις ηλικίες που χαρακτηρίζονται ως οι πιο παραγωγικές και αναπαραγωγικές. Στις ηλικίες 25 – 29 ετών και 35 – 44 ετών, οι άνδρες αποτελούν το 55% του συνολικού πληθυσμού. Στις ηλικίες αυτές σε 124 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες. Η Πελοπόννησος παρουσιάζει έντονα προβλήματα έλλειψης γυναικών και έχει γίνει σκοπός των τοπικών πολιτικών να αποκατασταθεί, λαμβάνοντας διάφορα μέτρα, όπως ήταν η « εισαγωγή» αλλοδαπών γυναικών από τις γειτονικές χώρες.

Οι μεταβολές στην αναλογία αντρών – γυναικών, το διάστημα 1991 – 2001, απεικονίζονται στο επόμενο διάγραμμα.

Διάγραμμα 56: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Πελοπόννησος

8. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Νησιών Αιγαίου

8.1 Νησιά Νότιου Αιγαίου

Στις ορεινές περιοχές των νησιών του Νοτίου Αιγαίου, οι άνδρες είναι κατά 2,54% περισσότεροι από τις γυναίκες και αποτελούν το 51,27% του συνολικού πληθυσμού. Σε 105 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες. Οι άντρες καταλαμβάνουν μεγάλο ποσοστό της τάξης του 54 – 55% στις ηλικιακές ομάδες 15 – 24 ετών. Στις ηλικίες 15-19 ετών σε 122 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες, ενώ στις ηλικίες 20 – 24 ετών αντιστοιχούν 118 άνδρες σε 100 γυναίκες.

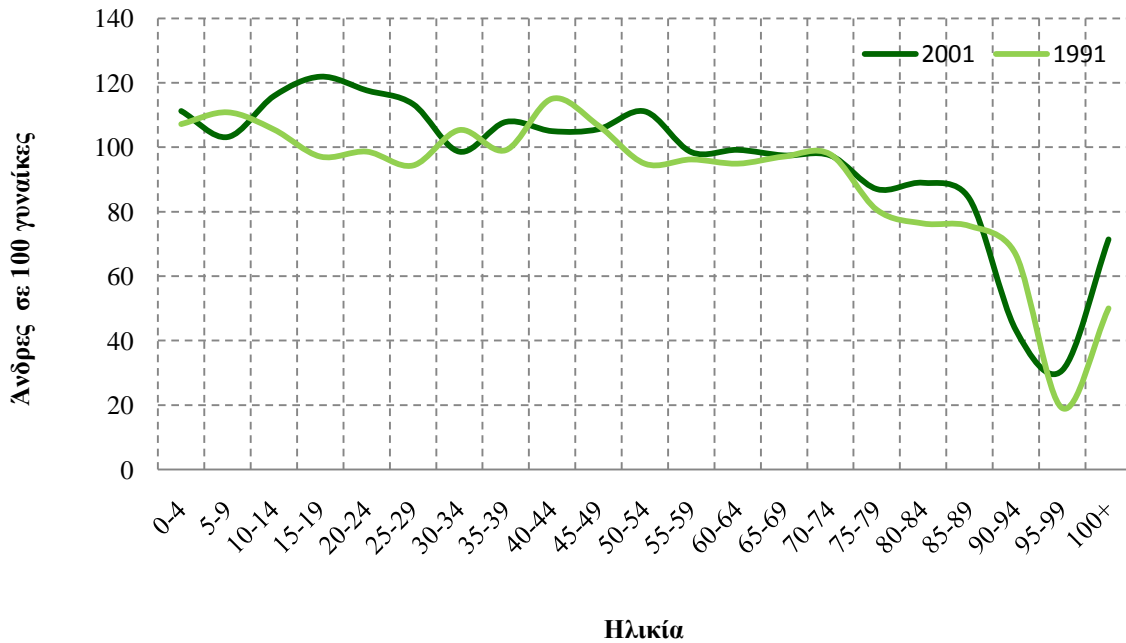
Πίνακας 23: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών των Νησιών Νοτίου Αιγαίου το έτος 2001

	P _{ΣΥΝ}	P _{ΑΝΑΡ}	P _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	2231	1175	1056	5,33	52,67	111
5-9	2292	1164	1128	1,57	50,79	103
10-14	2481	1332	1149	7,38	53,69	116
15-19	2723	1496	1227	9,88	54,94	122
20-24	2893	1564	1329	8,12	54,06	118
25-29	3039	1615	1424	6,28	53,14	113
30-34	2940	1460	1480	-0,68	49,66	99
35-39	2588	1343	1245	3,79	51,89	108
40-44	2616	1340	1276	2,45	51,22	105
45-49	2445	1256	1189	2,74	51,37	106
50-54	2747	1446	1301	5,28	52,64	111
55-59	2152	1068	1084	-0,74	49,63	99
60-64	2281	1136	1145	-0,39	49,80	99
65-69	2279	1125	1154	-1,27	49,36	97
70-74	2036	1005	1031	-1,28	49,36	97
75-79	1502	699	803	-6,92	46,54	87
80-84	790	372	418	-5,82	47,09	89
85-89	541	247	294	-8,69	45,66	84
90-94	139	42	97	-39,57	30,22	43
95-99	34	8	26	-52,94	23,53	31
100+	12	5	7	-16,67	41,67	71
Σύνολο	40761	20898	19863	2,54	51,27	105

Πηγή: ΕΣΥΕ

Όπως και στις υπόλοιπες ορεινές περιοχές οι γυναίκες υπερτερούν των ανδρών στις ηλικιακές ομάδες άνω των 55 ετών.

Οι μεταβολές στην αναλογία αντρών – γυναικών, το διάστημα 1991 – 2001, απεικονίζονται στο επόμενο διάγραμμα.

Διάγραμμα 57: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Νησιά Νοτίου Αιγαίου

Μεταξύ των ετών 1991 – 2001 υπάρχει διαφοροποίηση στην αναλογία ανδρών γυναικών στις ηλικίες από 10 ετών έως 34 ετών. Το 1991 φαίνεται πως οι γυναίκες υπερτερούν των ανδρών σε αυτές τις ηλικίες, ενώ το 2001 φαίνεται πως η κατάσταση αντιστρέφεται. Στις υπόλοιπες ηλικίες δεν υπάρχουν σημαντικές μεταβολές. Η μεταβολή αυτή αντανακλά το κοινωνικό φαινόμενο της εγκατάλειψης, από τις γυναίκες, του τόπου καταγωγής τους, για διάφορους λόγους (γάμος, φοίτηση, εργασία).

8.2 Νησιά Βορείου Αιγαίου

Στην περιοχή των νησιών του Βορείου Αιγαίου φαίνεται να παρουσιάζεται η ίδια κατάσταση με τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου. Οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών κατά 2,15 % και αποτελούν το 51,08% του πληθυσμού. Στους 104 άνδρες αναλογούν 100 γυναίκες.

Πίνακας 24: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών των Νησιών Βόρειου Αιγαίου το έτος 2001

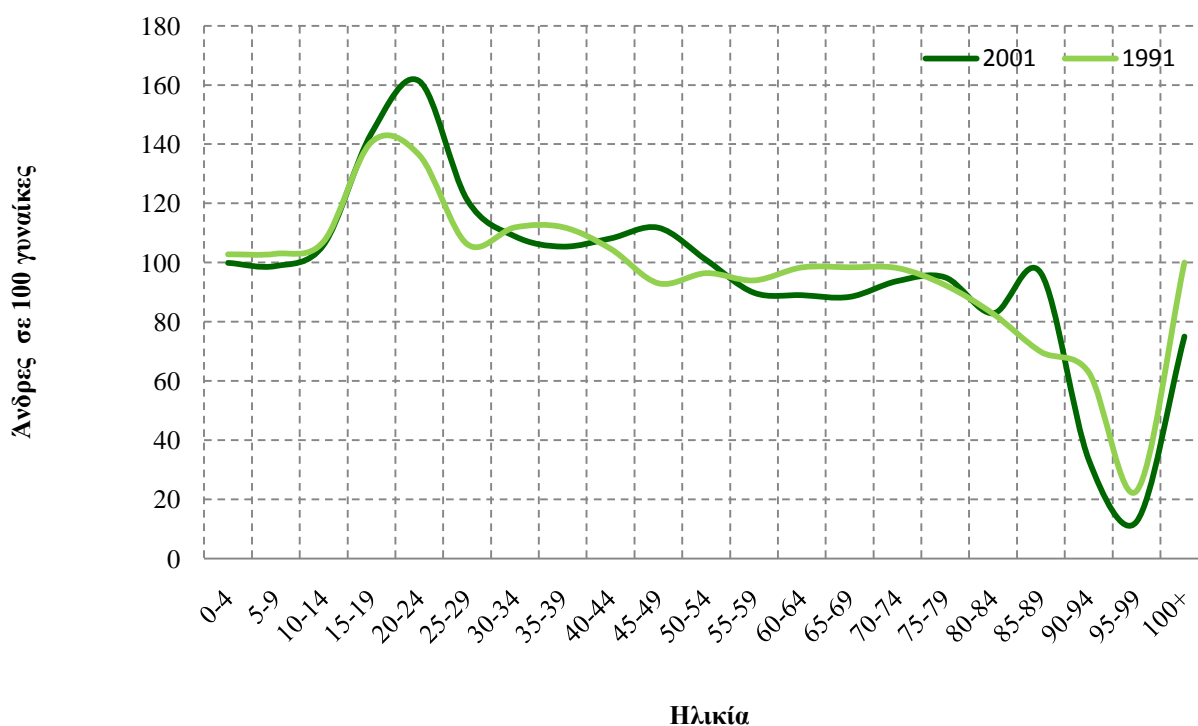
	P _{ΣΥΝ}	P _{ΑΝΔΡ}	P _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	1677	838	839	-0,06	49,97	100
5-9	1849	919	930	-0,59	49,70	99
10-14	2000	1029	971	2,90	51,45	106
15-19	2456	1448	1008	17,92	58,96	144
20-24	2589	1598	991	23,45	61,72	161
25-29	2590	1419	1171	9,58	54,79	121
30-34	2600	1355	1245	4,23	52,12	109
35-39	2294	1177	1117	2,62	51,31	105
40-44	2431	1263	1168	3,91	51,95	108
45-49	2289	1208	1081	5,55	52,77	112
50-54	2607	1309	1298	0,42	50,21	101
55-59	2173	1028	1145	-5,38	47,31	90
60-64	2638	1242	1396	-5,84	47,08	89
65-69	2922	1371	1551	-6,16	46,92	88
70-74	2974	1439	1535	-3,23	48,39	94
75-79	2049	998	1051	-2,59	48,71	95
80-84	1150	521	629	-9,39	45,30	83
85-89	756	371	385	-1,85	49,07	96
90-94	236	59	177	-50,00	25,00	33
95-99	45	5	40	-77,78	11,11	13
100+	7	3	4	-14,29	42,86	75
Σύνολο	40332	20600	19732	2,15	51,08	104

Πηγή: ΕΣΥΕ

Είναι πολύ έντονο το πρόβλημα έλλειψης γυναικών στις ηλικιακές ομάδες 15 – 24 ετών. Ο δείκτης ελλείμματος παίρνει πολύ υψηλές τιμές (17,92 – 23,45), που σημαίνει πως οι άνδρες

υπερτερούν κατά μεγάλο ποσοστό έναντι των γυναικών. Στις ηλικίες αυτές οι άνδρες αποτελούν το 60% του συνολικού πληθυσμού που ανήκει σε αυτές τις ομάδες. Στις ηλικίες 15-19 ετών σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν 144 άνδρες και στις ηλικίες 20-24 ετών 161 άνδρες.

Η κατάσταση στην αναλογία του πληθυσμού ανδρών και γυναικών δεν παρουσιάζει μεγάλες διαφοροποιήσεις κατά τη διάρκεια της δεκαετίας '91-'01, όπως φαίνεται στο επόμενο διάγραμμα.

Διάγραμμα 58: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Νησιά Βόρειου Αιγαίου

9. Γεωγραφικό Διαμέρισμα Ιονίων Νησιών

Στην περιοχή των Ιονίων Νησιών, οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών κατά 2,68% και αποτελούν το 51,34% του συνολικού πληθυσμού των ορεινών περιοχών. Σε 106 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες.

Πίνακας 25: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών των Νησιών Ιονίων το έτος 2001

	Ρ _{ΣΥΝ}	Ρ _{ΑΝΔΡ}	Ρ _{ΓΥΝ}	em	mp	sr
0-4	507	264	243	4,14	52,07	109
5-9	570	266	304	-6,67	46,67	88
10-14	677	364	313	7,53	53,77	116
15-19	705	369	336	4,68	52,34	110
20-24	656	339	317	3,35	51,68	107
25-29	749	414	335	10,55	55,27	124
30-34	816	446	370	9,31	54,66	121
35-39	775	391	384	0,90	50,45	102
40-44	837	453	384	8,24	54,12	118
45-49	773	446	327	15,39	57,70	136
50-54	723	388	335	7,33	53,67	116
55-59	635	313	322	-1,42	49,29	97
60-64	874	419	455	-4,12	47,94	92
65-69	1047	516	531	-1,43	49,28	97
70-74	1051	501	550	-4,66	47,67	91
75-79	726	344	382	-5,23	47,38	90
80-84	396	202	194	2,02	51,01	104
85-89	206	112	94	8,74	54,37	119
90-94	65	23	42	-29,23	35,38	55
95-99	10	2	8	-60,00	20,00	25
100+	3	0	3	-100,00	0,00	0
Σύνολο	12801	6572	6229	2,68	51,34	106

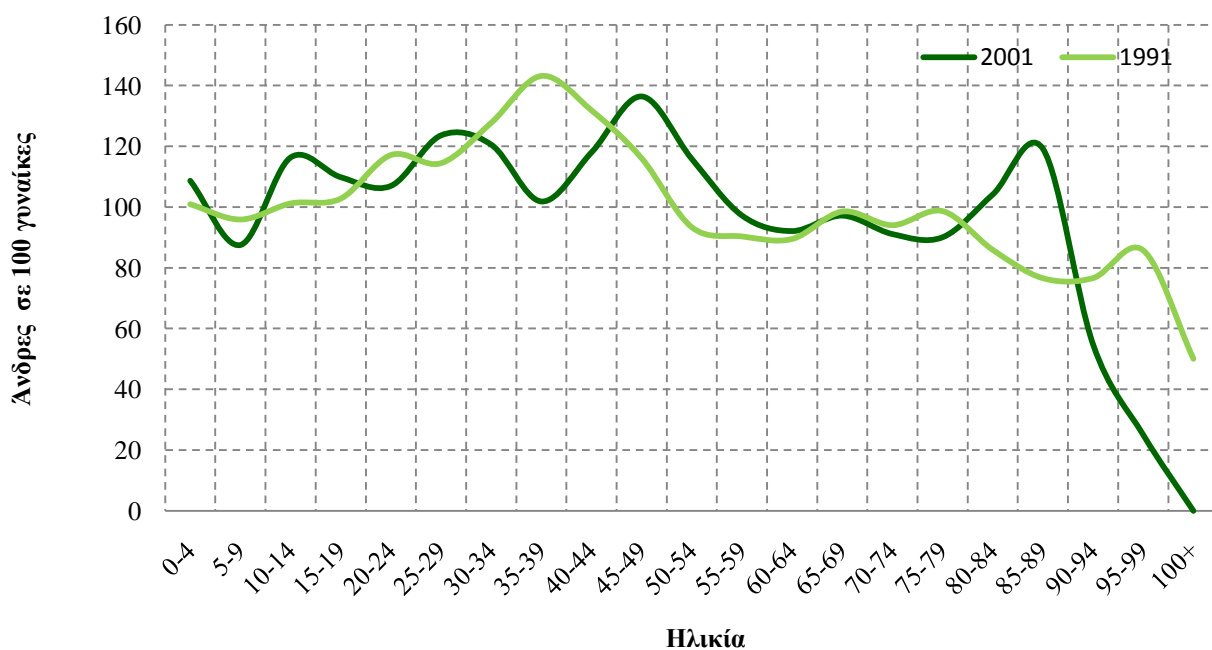
Πηγή: ΕΣΥΕ

Ο δείκτης ελλείμματος ανδρών παρουσιάζει θετικές τιμές έως την ηλικία των 54 ετών με εξαίρεση την ηλικιακή ομάδα 5-9 ετών, όπου παρουσιάζει αρνητική τιμή. Οι γυναίκες είναι περισσότερες από τους άνδρες στις ηλικίες άνω των 55 ετών (ο δείκτης ελλείμματος έχει αρνητικές τιμές). Μεγάλες τιμές παρουσιάζει ο δείκτης στις ηλικίες 25-29 ετών (10,55) και στις ηλικίες 45-49 ετών (15,39).

Στις ομάδες αυτές οι άνδρες αποτελούν το 55,27% και το 57,50% του πληθυσμού, αντίστοιχα.

Ο λόγος ανδρών και γυναικών είναι μεγαλύτερος του 100 και παρουσιάζει μεγάλες τιμές στις παραπάνω ηλικιακές ομάδες. Στην ηλικιακή ομάδα 25-29, σε 124 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες και στην ηλικιακή ομάδα 45-49, σε 136 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες.

Όσον αφορά τη διαφοροποίηση στην αναλογία ανδρών γυναικών ανάμεσα στις δυο απογραφές του 1991 και του 2001, όπως φαίνεται στο επόμενο διάγραμμα, παρουσιάζεται έντονη στην ηλικιακή ομάδα 35-39 ετών. Το 2001 η αναλογία είναι σημαντικά μικρότερη από αυτή του 1991.

Διάγραμμα 59: Αναλογία ανδρών σε 100 γυναίκες κατά ηλικία – Νησιά Ιονίου

Υπολογίζοντας τους παραπάνω δείκτες για τις ορεινές περιοχές των Νομών της χώρας, προκύπτει ο Πίνακας 26, που ακολουθεί .

Πίνακας 26: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών ανά Νομό το έτος 2001

Νομός	Ορεινές Περιοχές			Νομός	Ορεινές Περιοχές		
	em	pm	sr		em	pm	sr
Άρτας	2,97	51,49	106	Αχαΐας	6,61	53,30	114
Θεσπρωτίας	0,87	50,44	102	Ηλείας	3,64	51,82	108
Ιωαννίνων	2,22	51,11	105	Κορινθίας	3,48	51,74	107
Πρέβεζας	0,71	50,35	101	Λακωνίας	3,60	51,80	107
Καρδίτσας	3,43	51,72	107	Μεσσηνίας	4,59	52,29	110
Λαρίσης	2,87	51,43	106	Αιτωλ/νίας	4,45	52,22	109
Μαγνησίας	2,90	51,45	106	Βοιωτίας	3,18	51,59	107
Τρικάλων	2,88	51,44	106	Εύβοιας	3,60	51,80	107
Έβρου	12,04	56,02	127	Ευρυτανίας	3,38	51,69	107
Ξάνθης	-1,08	49,46	98	Φθιώτιδος	3,90	51,95	108
Ροδόπης	0,91	50,46	102	Φοκίδος	3,19	51,59	107
Ηρακλείου	2,45	51,22	105	Αττικής	3,49	51,75	107
Ρεθύμνης	1,61	50,80	103	Γρεβενών	0,67	50,33	101
Λασιθίου	2,79	51,39	106	Δράμας	2,03	51,02	104
Χανίων	4,80	52,40	110	Ημαθίας	-0,76	49,62	98
Λέσβου	1,83	50,91	104	Θες/νίκης	2,71	51,35	106
Σάμου	2,69	51,35	106	Καβάλας	2,39	51,19	105
Χίου	0,59	50,29	101	Καστοριάς	6,36	53,18	114
Ζακύνθου	3,26	51,63	107	Κιλκίς	3,97	51,98	108
Κεφαλληνίας	2,41	51,20	105	Κοζάνης	1,55	50,77	103
Λευκάδος	2,87	51,44	106	Πέλλας	2,59	51,30	105
Δωδεκανήσου	1,23	50,61	102	Πιερίας	3,14	51,57	106
Κυκλάδων	5,31	52,65	111	Σερρών	2,76	51,38	106
Αργολίδος	4,20	52,10	109	Φλώρινας	6,18	53,09	113
Αρκαδίας	5,90	52,95	113	Χαλκιδικής	1,18	50,59	102

Πηγή: ΕΣΥΕ

Από τους Νομούς του πίνακα ξεχωρίζουν ο Νομός Έβρου λόγω του μεγάλου δείκτη ελλείμματος ανδρών που παρουσιάζει και οι νομοί Ξάνθης και Ημαθίας λόγω του ότι ο δείκτης ελλείμματος παίρνει αρνητικές τιμές στις ορεινές περιοχές τους.

Στο Νομό Έβρου οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών κατά 12,04%, ενώ στο Νομό Ξάνθης υπολείπονται κατά 1,08% και στο Νομό Ημαθίας κατά 0,76%.

Ο λόγος ανδρών και γυναικών παρουσιάζεται μεγαλύτερος του 100 στο Νομό Έβρου, που σημαίνει πως σε 127 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες, ενώ στους Νομούς Ξάνθης και Ημαθίας ο λόγος είναι μικρότερος του 100, πράγμα που συνεπάγεται ότι σε 98 άνδρες αντιστοιχούν 100 γυναίκες (υπεροχή των γυναικών).

6.3 Δείκτες και Μέτρα Σύγκρισης Ηλικιακής Σύνθεσης Πληθυσμού

Για τον υπολογισμό των πληθυσμιακών δεικτών οι ομάδες ηλικιών διαιρέθηκαν σε τρεις κατηγορίες: παιδιά 0-14 ετών, ενήλικες 15-64 ετών και ηλικιωμένους 65ετών και άνω:

- Η ομάδα των παιδιών είναι μη αναπαραγωγική και σε μεγάλο βαθμό μη παραγωγική.
- Η ομάδα των ενηλίκων είναι η πιο παραγωγική και αναπαραγωγική από όλες.
- Η ομάδα των ηλικιωμένων είναι κατά κύριο λόγο μη παραγωγική, ενώ σε αυτήν πλειοψηφούν οι γυναίκες.

Οι πληθυσμιακοί δείκτες που υπολογίζονται είναι ο δείκτης εξάρτησης και ο δείκτης γήρανσης.

Δείκτης Εξάρτησης: Δείχνει την αναλογία των ατόμων που για δημογραφικούς λόγους (λόγω ηλικίας) εξαρτώνται από άτομα, τα οποία πρέπει να τα συντηρήσουν με τη δραστηριότητά τους. Ο δείκτης εξάρτησης επί τοις εκατό μας δείχνει πόσα παιδιά και ηλικιωμένοι (συντηρούμενος πληθυσμός) αντιστοιχούν σε 100 ενήλικες (πληθυσμός που συντηρεί).

$$\text{Δείκτης Εξάρτησης} = \frac{\text{παιδιά (0 - 14)} + \text{ηλικιωμένοι (65+)}}{\text{ενήλικες (15 - 64)}}$$

Δείκτης Γήρανσης: Δείχνει το επίπεδο γήρανσης στο οποίο έχει φτάσει ο πληθυσμός. Δίνει το ποσοστό που αντιπροσωπεύει ο ηλικιωμένος πληθυσμός (άνω των 65 ετών) σε σχέση με τα παιδιά (0-14) σε αναλογία 100 ατόμων. Όσο μεγαλύτερες είναι οι τιμές του δείκτη τόσο υψηλότερο επίπεδο γήρανσης παρουσιάζει μια περιοχή.

$$\text{Δείκτης Γήρανσης} = \frac{\text{ηλικιωμένοι (65+)}}{\text{παιδιά (0 - 14)}}$$

Υπολογίζοντας τους δυο δείκτες προκύπτει ότι στις ορεινές περιοχές της χώρας σε 100 ενήλικες αντιστοιχούν 59 παιδιά και ηλικιωμένοι. Αυτό συνεπάγεται ότι χρειάζονται 100 άτομα της ομάδας 15-64, να εργαστούν και να παράγουν, ώστε να συντηρηθούν 59 άτομα των ηλικιών 0-14 και 65+. Η σχέση αυτή δε θα αποτελούσε πρόβλημα για τις ορεινές περιοχές εάν δεν συνδυαζόταν με τις τάσεις εγκατάλειψης και της γήρανσης του πληθυσμού που επικράτησαν τα

προηγούμενα χρόνια. Πληθυσμός στις παραγωγικές και αναπαραγωγικές ομάδες υπάρχει. Παρουσιάζει προβλήματα ωστόσο, όπως είναι η έλλειψη γυναικών (μείωση της αναπαραγωγής του πληθυσμού), η μειωμένη γεννητικότητα και η εγκατάλειψη από τις πιο νεαρές ηλικίες (έως 30 ετών) για φοίτηση, εργασία κτλ, η οποία συνεπάγεται τη μη αντικατάσταση του πληθυσμού της ομάδας αυτής, που μεταβαίνει στην ομάδα των ηλικιωμένων.

Ο δείκτης γήρανσης παίρνει τιμή αρκετά μεγαλύτερη του 1 (1,66). Ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών γερνάει και μάλιστα με ταχείς ρυθμούς. Σε 100 άτομα της ομάδας 0-14 ετών αναλογούν 166 άτομα της ομάδας των 65+ (Πίνακας 27).

Πίνακας 27: Υπολογισμός Δείκτη Εξάρτησης και Δείκτη Γήρανσης σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος

	Δείκτης Εξάρτησης				Δείκτης Γήρανσης			
	Ο	Η	Π	Σ	Ο	Η	Π	Σ
Θράκη	0,52	0,47	0,47	0,48	0,66	0,81	1,18	1,03
Μακεδονία	0,56	0,52	0,46	0,47	1,47	1,26	0,98	1,05
Ήπειρος	0,64	0,54	0,44	0,52	2,35	1,39	0,98	1,40
Θεσσαλία	0,59	0,55	0,49	0,51	1,82	1,29	1,03	1,15
Στερεά Ελλάδα	0,57	0,44	0,43	0,43	1,70	1,04	1,08	1,09
Πελοπόννησος	0,62	0,56	0,48	0,52	1,82	1,45	1,06	1,23
Νησιά Βορείου Αιγαίου	0,64	0,57	0,52	0,56	1,83	1,54	1,25	1,42
Νησιά Νοτίου Αιγαίου	0,54	0,46	0,43	0,45	1,05	0,90	0,69	0,79
Νησιά Ιονίου	0,70	0,59	0,52	0,54	2,00	1,68	1,22	1,34
Κρήτη	0,63	0,57	0,45	0,50	1,53	1,23	0,77	0,96
Σύνολο	0,59	0,48	0,45	0,47	1,66	1,15	1,02	1,10

Σε επίπεδο Νομού επισημαίνεται το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό που παρουσιάζει ο Νομός Δράμας. Ο δείκτης εξάρτησης παίρνει τιμή 1,22, που σημαίνει ότι σε 100 ενήλικες αντιστοιχούν 122 άτομα των ομάδων 0-14 ετών και 65+ ετών. Αν η σχέση αυτή συνδυαστεί με την πυραμίδα ηλικιών των ορεινών περιοχών του Νομού, η μελλοντική κατάσταση προβλέπεται δυσοίωνα για την περιοχή, αφού η πλειοψηφία των ατόμων ανήκουν στην ομάδα των ηλικιωμένων. Ο ίδιος Νομός παρουσιάζει και το μεγαλύτερο δείκτη γήρανσης. Οι ηλικιωμένοι είναι 4 φορές περισσότεροι από τα παιδιά. Σε 100 παιδιά (0-14 ετών) αντιστοιχούν 395 ηλικιωμένοι (65+).

Η γενική εικόνα που προκύπτει από τον Πίνακα 27 είναι ότι οι δείκτες εξάρτησης παίρνουν μεγάλες τιμές κυρίως στους Νομούς Λασιθίου, Κιλκίς, Λευκάδος και Αρκαδίας (ο δείκτης

κυμαίνεται γύρω στο 0,7). Αυτό σημαίνει, ότι ολοένα και θα αυξάνεται ο πληθυσμός (πληθυσμός ηλικιωμένων), που θα αναγκάζεται η ομάδα των ενηλίκων να συντηρεί (αφού οι παραπάνω νομοί παρουσιάζουν πυραμίδες γηρασμένου πληθυσμού). Επιπλέον, οι Νομοί της χώρας που έχουν μεγάλο ποσοστό ορεινής έκτασης, και κατοικεί σημαντικός πληθυσμός σε αυτή, παρουσιάζουν υψηλό δείκτη γήρανσης (Πίνακας 28). Οι μεγαλύτερες τιμές σημειώνονται στους Νομούς Άρτας, Ιωαννίνων, Τρικάλων, Λασιθίου, Γρεβενών, Δράμας, Κιλκίς, Χίου, Λευκάδος, Αρκαδίας, Λακωνίας, Φθιώτιδος και Φωκίδος (13 από τους 51 Νομούς). Δυο Νομοί μόνο παρουσιάζουν δείκτη μικρότερο του 1, Ξάνθης και Ροδόπη, κι αυτό εξαιτίας των συνθηκών που επικρατούν στην περιοχή και αναφέρθηκαν παραπάνω. Όλοι οι υπόλοιποι Νομοί έχουν δείκτη εξάρτησης μεγαλύτερο του 1, δηλαδή ο πληθυσμός τους τείνει να γερνάει.

Πίνακας 28: Δείκτες και ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού των ορεινών περιοχών ανά Νομό το έτος 2001

Νομός	Δείκτης Εξάρτησης				Δείκτης Γήρανσης			
	Ο	Η	Π	Σ	Ο	Η	Π	Σ
Άρτας	0,68	0,58	0,50	0,56	2,38	1,68	1,18	1,54
Θεσπρωτίας	0,63	0,50	0,56	0,55	1,79	1,03	1,30	1,30
Ιωαννίνων	0,64	0,55	0,39	0,49	2,67	1,70	0,83	1,43
Πρέβεζας	0,62	0,59	0,48	0,53	1,85	1,37	1,02	1,23
Καρδίτσας	0,61	0,60	0,55	0,57	1,99	1,66	1,25	1,40
Λαρίσης	0,58	0,57	0,46	0,48	1,74	1,20	0,92	1,01
Μαγνησίας	0,52	0,50	0,47	0,48	1,46	1,36	1,01	1,10
Τρικάλων	0,64	0,56	0,52	0,55	2,12	1,31	1,10	1,31
Έβρου	0,46	0,65	0,49	0,50	1,66	2,14	1,33	1,39
Ξάνθης	0,54	0,44	0,50	0,47	0,53	0,58	0,98	0,66
Ροδόπης	0,48	0,47	0,45	0,45	0,77	1,21	1,04	1,03
Ηρακλείου	0,57	0,58	0,45	0,48	1,42	1,27	0,76	0,88
Λασιθίου	0,71	0,57	0,49	0,57	2,13	1,29	0,85	1,28
Ρεθύμνης	0,65	0,63	0,42	0,51	1,32	1,36	0,63	0,92
Χανίων	0,62	0,55	0,46	0,54	1,59	1,06	0,86	0,95
Γρεβενών	0,63	0,54	0,67	0,58	2,19	1,37	2,23	1,71
Δράμας	1,22	1,22	1,20	1,20	3,95	4,45	3,34	3,58
Ημαθίας	0,48	0,56	0,49	0,49	1,16	1,46	0,96	1,00
Θεσσαλονίκης	0,52	0,47	0,42	0,42	1,07	1,09	0,90	0,91

Καβάλας	0,60	0,51	0,51	0,52	1,67	1,23	1,08	1,24
Καστοριάς	0,58	0,47	0,48	0,49	1,84	1,05	0,95	1,13
Κιλκίς	0,74	0,63	0,52	0,53	3,14	1,75	1,33	1,40
Κοζάνης	0,58	0,60	0,48	0,52	1,56	1,42	0,78	1,02
Πέλλας	0,57	0,63	0,51	0,52	1,19	1,63	1,01	1,06
Πιερίας	0,54	0,48	0,49	0,49	1,11	1,01	0,93	0,95
Σερρών	0,60	0,57	0,52	0,53	1,93	1,72	1,39	1,44
Φλώρινας	0,57	0,51	0,54	0,54	1,43	0,96	1,13	1,12
Χαλκιδικής	0,50	0,48	0,45	0,47	1,18	1,01	1,01	1,03
Λέσβου	0,66	0,59	0,53	0,29	1,81	1,71	1,30	1,45
Σάμου	0,62	0,51	0,47	0,55	1,78	1,29	1,14	1,49
Χίου	0,60	0,60	0,52	0,55	2,21	1,48	1,17	1,31
Δωδεκανήσου	0,51	0,41	0,41	0,43	0,83	0,64	0,59	0,64
Κυκλάδων	0,61	0,52	0,48	0,51	1,65	1,19	0,91	1,08
Ζακύνθου	0,53	0,61	0,51	0,53	1,21	1,38	0,94	1,03
Κερκύρας	0	0,55	0,51	0,51	0	1,63	1,28	1,33
Κεφαλληνίας	0,66	0,61	0,58	0,60	1,63	1,83	1,32	1,50
Λευκάδος	0,73	0,73	0,56	0,63	2,36	2,42	1,34	1,73
Αργολίδος	0,64	0,50	0,46	0,49	1,72	1,32	1,00	1,17
Αρκαδίας	0,70	0,70	0,50	0,62	2,19	2,16	1,09	1,67
Αχαΐας	0,58	0,57	0,44	0,46	1,53	1,34	0,88	0,98
Ηλείας	0,61	0,60	0,51	0,52	1,93	1,44	1,08	1,16
Κορινθίας	0,55	0,52	0,46	0,49	1,59	1,35	0,99	1,17
Λακωνίας	0,67	0,61	0,55	0,59	2,30	1,87	1,31	1,62
Μεσσηνίας	0,62	0,52	0,60	0,56	1,93	1,19	1,66	1,47
Αιτωλ/νίας	0,63	0,55	0,53	0,55	1,62	1,21	0,86	1,06
Βοιωτίας	0,45	0,51	0,44	0,46	1,35	1,26	1,04	1,14
Εύβοιας	0,59	0,55	0,48	0,50	1,79	1,46	0,99	1,16
Ευρυτανίας	0,54	0	0	0,54	1,36	0	0	1,36
Φθιώτιδος	0,59	0,52	0,48	0,51	2,10	1,50	1,12	1,35
Φωκίδος	0,60	0,57	0,51	0,57	2,22	1,56	1,11	1,73

Στους **Χάρτες 11 και 12** απεικονίζονται οι τιμές που παίρνουν οι δείκτες εξάρτησης και γήρανσης στους ορεινούς Δήμους.

Στη συνέχεια χρησιμοποιούνται κάποια μέτρα σύγκρισης για να εξεταστεί η μεταβολή που έχει επέλθει στην ηλικία των κατοίκων των ορεινών περιοχών στη διάρκεια της δεκαετίας 1991-2001. Η χρονική περίοδος που εξετάζεται είναι μικρή, όμως, δυστυχώς, τα δεδομένα των προηγούμενων απογραφών δεν επαρκούσαν, εξαιτίας του διαφορετικού τρόπου της απογραφής (διαφορετικές ομάδες ηλικιών, δεδομένα από δειγματοληψία). Παρ' όλα αυτά ο υπολογισμός των μέτρων αυτών αναδεικνύει σημαντικά αποτελέσματα για τις ορεινές περιοχές, και πόσο ραγδαία μεταβλήθηκε η ηλικιακή σύνθεση, ειδικά σε κάποιες περιοχές.

Χάρτης 11: Δείκτης Γήρανσης

Χάρτης 12: Δείκτης Εξάρτησης

Πίνακας 29: Σύγκριση της κατά ηλικίας σύνθεσης του πληθυσμού στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις απογραφές πληθυσμού του 1991 και 2001

	P^{1991}	P^{2001}	r_i^{1991}	r_i^{2001}	$\frac{r_i^{2001}}{r_i^{1991}} \cdot 100$	$ (5) - 100 $	$ (4) - (3) $	F_i^{1991}	F_i^{2001}
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0-4	45400	39786	5,02	4,25	84,68	15,32	0,77	5,02	4,25
5-9	55252	43243	6,11	4,62	75,63	24,37	1,49	11,13	8,87
10-14	61042	48175	6,75	5,15	76,26	23,74	1,60	17,89	14,02
15-19	58291	55033	6,45	5,88	91,23	8,77	0,57	24,33	19,91
20-24	55518	57644	6,14	6,16	100,33	0,33	0,02	30,47	26,07
25-29	53695	60972	5,94	6,52	109,73	9,73	0,58	36,41	32,58
30-34	54278	61382	6,00	6,56	109,28	9,28	0,56	42,42	39,15
35-39	50340	58656	5,57	6,27	112,59	12,59	0,70	47,99	45,41
40-44	50081	59889	5,54	6,40	115,55	15,55	0,86	53,52	51,82
45-49	45658	56654	5,05	6,06	119,90	19,90	1,01	58,58	57,87
50-54	60584	57087	6,70	6,10	91,05	8,95	0,60	65,28	63,97
55-59	67001	52351	7,41	5,60	75,50	24,50	1,82	72,69	69,57
60-64	68913	67233	7,62	7,19	94,27	5,73	0,44	80,31	76,75
65-69	54179	70822	5,99	7,57	126,31	26,31	1,58	86,30	84,32
70-74	42055	62327	4,65	6,66	143,21	43,21	2,01	90,95	90,99
75-79	38470	40882	4,26	4,37	102,69	2,69	0,11	95,21	95,36
80-84	26485	24234	2,93	2,59	88,42	11,58	0,34	98,14	97,95
85-89	12144	14106	1,34	1,51	112,24	12,24	0,16	99,48	99,45
90-94	3727	4092	0,41	0,44	106,09	6,09	0,03	99,90	99,89
95-99	692	785	0,08	0,08	109,62	9,62	0,01	99,97	99,98
100+	256	232	0,03	0,02	87,57	12,43	0,00	100,00	100,00
Σύνολο	904061	935585	100	100	-	302,93	15,24	-	-

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ο Πίνακας 29 περιέχει:

- τον πληθυσμό των ορεινών περιοχών της Ελλάδας κατανομημένο σε πενταετείς ομάδες ηλικιών (P^{1991} και P^{2001})

- την ποσοστιαία κατανομή του πληθυσμού ανά ομάδα ηλικιών:

$$r_i^{1991} = \frac{P_i^{1991}}{904061} \cdot 100 \text{ και } r_i^{2001} = \frac{P_i^{2001}}{935585} \cdot 100$$

- το λόγο μεταξύ των r_i^{1991} και r_i^{2001} , από τον οποίο προκύπτει ο ειδικός κατά ηλικία δείκτης σχετικής διαφοράς και εκφράζει πόσο τοις εκατό η σχετική κατανομή του πληθυσμού του 2001 είναι μεγαλύτερη (>100) ή μικρότερη (<100) από εκείνης του 1991.
- τις αθροιστικές συχνότητες της σχετικής κατανομής του πληθυσμού των ετών 1991 και 2001 (F_i^{1991} και F_i^{2001})

Υπολογίζονται επιπλέον, τα εξής μέτρα:

- ο **Συγκεφαλαιωτικός Δείκτης Σχετικής Διαφοράς**, από τον οποίο προκύπτει το μέγεθος της διαφοροποίησης στην κατανομή δύο πληθυσμών.

$$IRD = \frac{1}{2} \cdot \frac{\sum_{i=1}^n \left| \left(\frac{r_i^\beta}{r_i^\alpha} \cdot 100 \right) - 100 \right|}{n}$$

όπου n, το πλήθος των ομάδων πληθυσμού που στην προκειμένη περίπτωση είναι n=21

- ο **Δείκτης Ανομοιότητας**, από τον οποίο προκύπτει η συνολική απόλυτη διαφορά μεταξύ δύο ποσοστιαίων ηλικιακών κατανομών.

$$ID = \frac{1}{2} \cdot \sum_{i=1}^n |r_i^\beta - r_i^\alpha|$$

- η **Διάμεση Ηλικία**

$$M = Li + \frac{\delta_i}{f_i} \cdot \left(\frac{N}{2} - F_{i-1} \right)$$

M= διάμεση ηλικία του πληθυσμού

N= συνολικό μέγεθος του πληθυσμού

L_i =κατώτερο όριο του κλιμακίου στο οποίο εντοπίζεται η διάμεσος

f_i = μέγεθος πληθυσμού στο κλιμάκιο που εντοπίζεται η διάμεση ηλικία

δ_i = εύρος του διαστήματος ηλικιών στο οποίο εντοπίζεται η διάμεση ηλικία

F_{i-1} =αθροιστική συχνότητα πληθυσμού της προηγούμενης τάξης από αυτήν που εντοπίζεται η διάμεση ηλικία

Από τα παραπάνω προκύπτει, για τις ορεινές περιοχές, ότι:

- Συγκεφαλαιωτικός Δείκτης Σχετικής Διαφοράς: $IRD = 7.21$ και Δείκτης Ανομοιότητας: $ID = 7.62$. Αυτό σημαίνει ότι στις ορεινές περιοχές της χώρας παρατηρείται αύξηση της

ηλικίας του πληθυσμού κατά 7,21 έτη και 7,62 έτη αντίστοιχα, μεταξύ των ετών 1991 και 2001. Οι τιμές των δεικτών αυτών επηρεάζονται από τον αριθμό των ομάδων ηλικιών που χρησιμοποιούνται στους υπολογισμούς (n) και από τις ακραίες τιμές που σημειώνονται πολλές φορές στις ομάδες ηλικιών 0 – 4 ετών και 85 + (Παπαδάκης και Τσίμπος, 2004). Οι αντίστοιχες τιμές για το σύνολο της χώρας είναι: IRD = 6.95 και ID = 6.93.

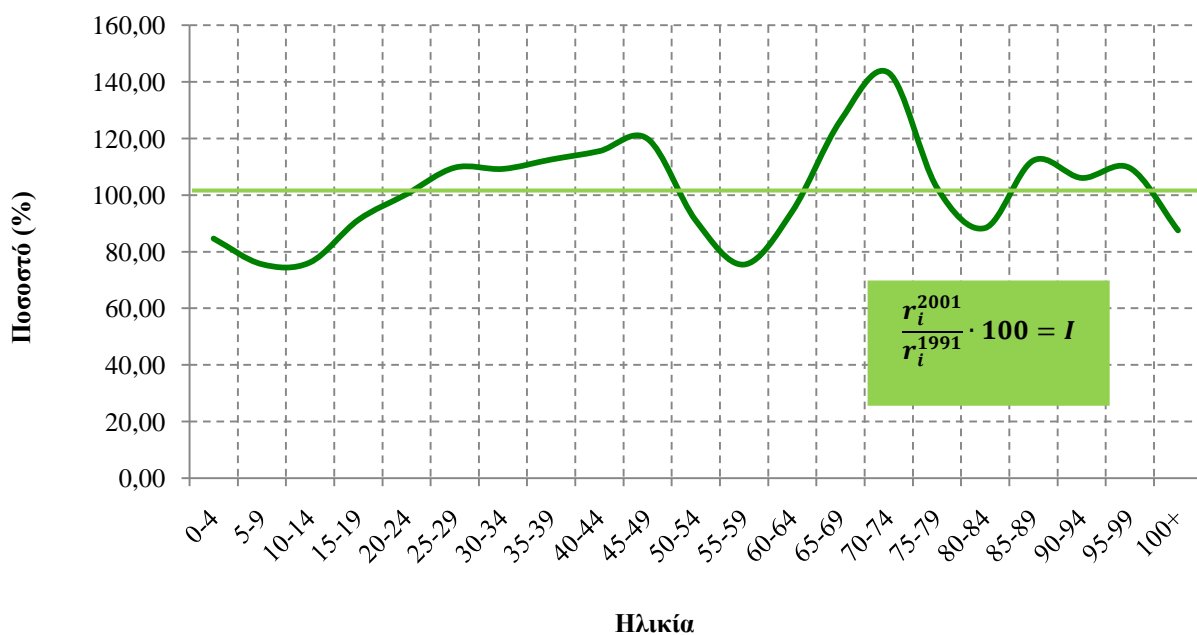
- Η Διάμεση Ηλικία το 1991 είναι 41,8 έτη και το 2001 είναι 45,6 έτη, δηλαδή, το 1991 το 50% του πληθυσμού των ορεινών περιοχών ήταν ηλικίας μέχρι 41,8 ετών και το υπόλοιπο 50% είχε ηλικία 41,8 ετών και άνω. Το 2001 το 50% ήταν ηλικίας μέχρι 45,6 ετών και το υπόλοιπο ήταν 45,6 ετών και άνω. Η αύξηση της διάμεσης ηλικίας κατά 3,7 έτη μεταξύ των ετών 1991 και 2001 συνεπάγεται γήρανση του πληθυσμού που επήλθε στη δεκαετία που εξετάζεται (Παπαδάκης και Τσίμπος, 2004). Για το σύνολο του πληθυσμού της χώρας η Διάμεση Ηλικία το 1991 είναι 36,11 έτη και το 2001 είναι 47,48 έτη (αύξηση διάμεσης ηλικίας κατά 11,4 έτη).

Ο Πίνακας 30 δείχνει τα αποτελέσματα των υπολογισμών των παραπάνω δεικτών και μέτρων για τις ορεινές, ημιορεινές και πεδινές περιοχές και για το σύνολο της χώρας. Η Ελλάδα φαίνεται να «γερνάει» στο σύνολό της και μάλιστα με έντονους ρυθμούς μέσα στη δεκαετία '91 – '01. Η μικρή διαφορά στη διάμεση ηλικία στις ορεινές περιοχές οφείλεται στον ήδη γηρασμένο πληθυσμό που καταγράφηκε σε αυτές το 1991.

Πίνακας 30: Δείκτες και Μέτρα Σύγκρισης

	IRD	ID	M ¹⁹⁹¹	M ²⁰⁰¹	M ²⁰⁰¹ - M ¹⁹⁹¹
Ορεινές Περιοχές	7,21	7,62	41,81	45,58	3,77
Ημιορεινές Περιοχές	7,00	7,16	36,59	47,45	10,86
Πεδινές Περιοχές	6,95	6,78	34,28	47,20	12,92
Σύνολο Χώρας	6,95	6,93	36,11	47,48	11,36
Πηγή: Πίνακας 29					

Το Διάγραμμα 60 αναδεικνύει τις διαφοροποιήσεις που έχουν επέλθει στη διάρκεια των δέκα ετών στις ηλικιακές ομάδες.

Διάγραμμα 60: Διαφοροποιήσεις στην ποσοστιαία κατά ηλικία σύνθεση του ορεινού πληθυσμού της Ελλάδας

Σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος, σημειώνουμε τη μικρή διάμεση ηλικία στα έτη 1991 και 2001, η οποία είναι 27,07 έτη και 31,30 έτη αντίστοιχα.

Τη μεγαλύτερη διαφορά παρουσιάζει η Πελοπόννησος, με την ηλικία του πληθυσμού των ορεινών περιοχών της να αυξάνεται κατά 4,79 έτη. Αντίθετα, η μικρότερη τιμή εμφανίζεται στην Κρήτη, όπου η ηλικία δε μεταβάλλεται και μένει σταθερή 41 έτη (Πίνακας 31).

Πίνακας 31: Δείκτες και Μέτρα Σύγκρισης σε επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος

	IRD	ID	M ¹⁹⁹¹	M ²⁰⁰¹	M ²⁰⁰¹ - M ¹⁹⁹¹
Θράκη	11,05	8,61	27,07	31,30	4,23
Μακεδονία	10,29	8,87	39,04	41,62	2,59
Ήπειρος	8,12	7,60	37,13	38,15	1,02
Θεσσαλία	9,06	7,80	44,51	47,20	2,69
Στερεά Ελλάδα	8,28	7,77	41,82	45,86	4,04
Πελοπόννησος	7,62	7,78	43,52	48,31	4,79
Κρήτη	7,41	7,68	41,34	41,51	0,18
Νησιά Βορείου Αιγαίου	10,14	8,58	39,61	44,30	4,69
Νησιά Νοτίου Αιγαίου	7,21	6,51	28,05	42,20	14,14
Νησιά Ιονίου	11,68	10,20	39,54	47,95	8,41
Σύνολο Ελλάδος	7,21	7,62	41,81	45,58	3,77

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των υπολογισμών σε επίπεδο Νομού. Από τον Πίνακα 32 ξεχωρίζουν οι Νομοί Κιλκίς, Ρεθύμνης, Αρκαδίας και Μαγνησίας, στους οποίους η διάμεση ηλικία μειώνεται από 7 έως 10 έτη, και οι νομοί Πέλλας, Ευρυτανίας, Καστοριάς, Χαλκιδικής, Δωδεκανήσου και Έβρου, στους οποίους η διάμεση ηλικία αυξάνεται από 7 έως 10 έτη.

Πίνακας 32: Δείκτες και Μέτρα Σύγκρισης σε επίπεδο Νομού

	Ορεινές Περιοχές				Ορεινές Περιοχές		
	Μ 1991	Μ 2001	Μ 91-01		Μ 1991	Μ 2001	Μ 91-01
Άρτας	48,29	51,11	2,83	Αχαΐας	40,67	41,3	0,62
Θεσπρωτίας	43,02	48,59	5,57	Ηλείας	44,6	44,4	-0,21
Ιωαννίνων	47,91	51,45	3,54	Κορινθίας	44,24	41,1	-3,09
Πρέβεζας	43,98	47,7	3,72	Λακωνίας	50,31	49,8	-0,47
Καρδίτσας	47,36	50,15	2,79	Μεσσηνίας	38,8	44,5	5,67
Λαρίσης	39,74	45,77	6,03	Αιτωλ/νίας	39,95	45,1	5,13
Μαγνησίας	48,1	41,06	-7,04	Βοιωτίας	34,84	35,6	0,74
Τρικάλων	43,47	50,42	6,95	Εύβοιας	41,19	43,7	2,53
Έβρου	30,18	40,42	10,2	Ευρυτανίας	37,58	44,8	7,24
Ξάνθης	24,58	28,29	3,71	Φθιώτιδος	46,41	46,3	-0,11
Ροδόπης	31	34,26	3,26	Φωκίδος	49,93	45,6	-4,31
Ηρακλείου	36,18	41,02	4,84	Αττικής	44,01	46,6	2,53
Ρεθύμνης	36,41	25,75	-10,7	Γρεβενών	45,36	49,7	4,34
Λασιθίου	47,67	50,62	2,94	Δράμας	41,72	40,7	-1,06
Χανίων	46,11	40,36	-5,75	Ημαθίας	33,78	38,4	4,6
Λέσβου	44,87	43,82	-1,05	Θεσ/νίκης	38,28	44,8	6,53
Σάμου	40,15	43,78	3,63	Καβάλας	44,48	42,2	-2,28
Χίου	43,42	49,81	6,39	Καστοριάς	34,78	42,1	7,33
Ζακύνθου	41,25	39,50	-1,75	Κιλκίς	50,13	32,6	-17,6
Κέρκυρας	0	0	0	Κοζάνης	40,14	42	1,81
Κεφαλληνίας	45,02	42,81	-2,21	Πέλλας	37,19	44,2	7,01
Λευκάδος	47,35	51,76	4,41	Περίας	38,46	39,5	1,01
Δωδ/νησου	27,76	37,53	9,77	Σερρών	43,64	49,2	5,53
Κυκλάδων	44,78	43,47	-1,30	Φλώρινας	42,74	48,8	6,04
Αργολίδος	38,61	43,03	4,42	Χαλκιδικής	36,26	45,9	9,59
Αρκαδίας	47,17	39,31	-7,86				

7. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

7.1 Απασχόληση και Ανεργία

Το ανθρώπινο δυναμικό μιας περιοχής είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξή της. Ειδικότερα, το μέγεθος του πληθυσμού, η ποσότητα της προσφερόμενης εργασίας και η ποιότητα της προσφερόμενης εργασίας είναι αυτά που διαμορφώνουν τον τρόπο και το επίπεδο της ανάπτυξης.

Το μέγεθος του πληθυσμού, ειδικά αυτού που ανήκει στις παραγωγικές και αναπαραγωγικές ομάδες ηλικιών (15 – 64) συνδέεται άμεσα με το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης, γιατί αυτοί είναι που θα απασχοληθούν και θα συντηρήσουν τα παιδιά και τους ηλικιωμένους. Η ύπαρξη σημαντικού πληθυσμού στην ομάδα αυτή συνεπάγεται εργατικό δυναμικό και κατά συνέπεια ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων. Τάσεις μείωσης στην ομάδα αυτή έχει ως αποτέλεσμα και μείωση των δραστηριοτήτων, άρα μείωση θέσεων εργασίας και εγκατάλειψη. Αν λάβουμε υπόψη ότι οι πυραμίδες ηλικιών των ορεινών περιοχών της χώρας έχουν φθίνουσα τάση, δηλαδή ο πληθυσμός γερνάει και δεν υπάρχουν ενδείξεις αντικατάστασης αυτού του πληθυσμού, τότε συμπεραίνουμε ότι όλο και θα μειώνονται οι οικονομικές δραστηριότητες στην περιοχή και ίσως οδηγηθούν τελικά στην εγκατάλειψη (αν δεν μειωθούν ίσως μεταβληθούν, δηλαδή από κτηνοτροφικές να γίνουν τουριστικές, ή απλώς να αυξηθούν οι συνταξιούχοι, πράγμα που επίσης, μεταβάλλει το είδος της ανάπτυξης).

Η ποσότητα του εργατικού δυναμικού (ποσότητα προσφερόμενης εργασίας) που είναι διαθέσιμη για την παραγωγή αγαθών σε μια κοινωνία, προσδιορίζεται από μια ποικιλία παραγόντων: δημογραφικών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών, η θέση της γυναίκας, το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης, η υποχρεωτική εκπαίδευση, οι ευκαιρίες απασχόλησης, η εξωτερική μετανάστευση. Όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, η ποσότητα του εργατικού δυναμικού στη χώρα μας, και ειδικά στις ορεινές περιοχές μεταβλήθηκε έντονα στη διάρκεια των δεκαετιών από το 1940 έως το 2001, κυρίως λόγω της μετανάστευσης. Η έλλειψη

θέσεων εργασίας οδήγησε στη «φυγή» Ελλήνων προς το εξωτερικό. Αργότερα, η αλλαγή νοοτροπίας και κοινωνικών συνθηκών οδήγησε σε εγκατάλειψη παραδοσιακών επαγγελμάτων (γεωργοί, κτηνοτρόφοι, οικοδόμοι κτλ), με αποτέλεσμα την «έλευση» μεταναστών για να αναπληρώσουν τις «κενές θέσεις» που άφηναν οι Έλληνες.

Η ποιότητα της προσφερόμενης εργασίας, εξαρτάται από την εκπαίδευση των εργαζομένων, την υγεία τους, τη θέληση του εργαζομένου να είναι παραγωγικός και του εργοδότη να ελέγξει και την εξωτερική ή εσωτερική μετανάστευση. Όσον αφορά τη μετανάστευση ο Λαμπριανίδης (2006) αναφέρει ότι η εξωτερική μετανάστευση φαίνεται βραχυπρόθεσμα να έχει οφέλη τόσο για τη χώρα προέλευσης, όσο και για τη χώρα προορισμού. Μακροπρόθεσμα όμως, συμφέρουσα φαίνεται να είναι μόνο η δεύτερη. Η χώρα προέλευσης χάνει ένα τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της για το οποίο ξόδεψε πολλά ώσπου να φθάσει στην παραγωγική ηλικία και το χάνει σε μια περίοδο που θα μπορούσε να είναι παραγωγικό για την οικονομία της. Αντίθετα οι χώρες προορισμού εκμεταλλεύονται ένα δυναμικό για το οποίο δεν πλήρωσαν και το οποίο θα το στείλουν πάλι πίσω μόλις πάψει να είναι παραγωγικό.

Ένας σημαντικός δείκτης για την οικονομική δραστηριότητα είναι ο Γενικός Δείκτης Οικονομικής Δραστηριότητας (GAR), ο οποίος υπολογίζει το λόγο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (E) προς τον πληθυσμό ηλικίας 15-64 ετών (P15-64), επί 100.

$$GAR = \frac{E}{P_{15-64}}$$

Στο δείκτη αυτό αναφέρονται μόνο τα αποτελέσματα σε επίπεδο ορεινών Δήμων γιατί αυτά αναδεικνύουν σημαντικές τάσεις του πληθυσμού, που σε ένα μεγαλύτερο χωρικό επίπεδο θα χάνονταν (**Χάρτες 13-15**).

Τα αποτελέσματα δείχνουν:

- Μεγάλη συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία της ηλικιακής ομάδας 15-64 στις ορεινές περιοχές που βρίσκονται κοντά στα ορεινά αστικά κέντρα (Κόνιτσα Καρπενήσι, Καλάβρυτα)
- Οι άνδρες συμμετέχουν σε μεγαλύτερο βαθμό στην παραγωγική διαδικασία από ότι οι γυναίκες

Η κατάσταση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι τα αστικά κέντρα των ορεινών περιοχών συγκρατούν μεγάλο μέγεθος πληθυσμού και ειδικά άτομα της παραγωγικής ομάδας λόγω των δυνατοτήτων για εργασία και εκπαίδευση που προσφέρουν. Στις υπόλοιπες περιοχές, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι ηλικιωμένοι και δεν εργάζονται.

Χάρτης 13: Γενικός Δείκτης Οικονομικής Δραστηριότητας

Χάρτης 14: Γενικός Δείκτης Οικονομικής Δραστηριότητας – Άνδρες

Χάρτης 15: Γενικός Δείκτης Οικονομικής Δραστηριότητας – Γυναίκες

Επιπλέον, οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών. Άρα οι άνδρες εμφανίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό να συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία. Οι γυναίκες που μένουν στα ορεινά ασχολούνται κυρίως με τα οικιακά και δεν εμφανίζονται ως οικονομικά ενεργές.

Στη συνέχεια υπολογίζονται το ποσοστό ανεργίας, το ποσοστό νέων ανέργων και η σχέση οικονομικώς μη ενεργού και οικονομικώς ενεργού πληθυσμού (Πίνακας 33).

Πίνακας 33: Δείκτες ανεργίας στις ορεινές περιοχές - επίπεδο γεωγραφικού διαμερίσματος

	Ποσοστό Ανεργίας	Ποσοστό Νέων Ανέργων	Σχέση Οικονομικώς μη Ενεργού και Οικονομικώς Ενεργού
Θράκη	8,6%	3,4%	1,05
Μακεδονία	14,4%	6,5%	1,36
Ήπειρος	11,7%	6,9%	1,65
Θεσσαλία	9,0%	42,1%	1,27
Στερεά Ελλάδα	10,5%	6,2%	1,42
Πελοπόννησος	10,3%	6,0%	1,34
Νησιά Βορείου Αιγαίου	11,4%	5,5%	1,59
Νησιά Νοτίου Αιγαίου	16,1%	6,9%	1,50
Νησιά Ιονίου	11,1%	5,3%	1,67
Κρήτη	9,3%	3,9%	1,19
Σύνολο	11,18%	10,05%	1,34

Η Θράκη παρουσιάζει το μικρότερο ποσοστό ανεργίας σε σχέση με τις υπόλοιπες Περιφέρειες κατά την απογραφή του 2001. Η Θράκη είχε για πολλά χρόνια σημαντική βιομηχανική ανάπτυξη και προσέφερε θέσεις εργασίας. Επιπλέον, είχε τη σημαντική καλλιέργεια και επεξεργασία καπνού στην οποία απασχολούνταν εργάτες από όλη τη Θράκη και ειδικότερα από τα ορεινά της και τα Πομακοχώρια.

Αντίθετα, το μεγαλύτερο ποσοστό ανεργίας παρουσιάζεται στα νησιά του νοτίου Αιγαίου. Το μεγάλο ποσοστό αυτό διαμορφώνει η ύπαρξη των Δωδεκανήσων, που λόγω της δύσκολης προσβασιμότητας, δε μπορούσε να συγκρατήσει εργατικό δυναμικό. Από την άλλη όμως τα νησιά παρουσιάζουν και έντονη εποχικότητα στην προσφορά εργασίας και αυτό καταγράφεται στο ποσοστό του 16,1% ανεργία. Θέσεις εργασίας δημιουργούνται κατά τους θερινούς μήνες λόγω του τουρισμού που είναι αναπτυγμένος στις περιοχές αυτές.

Η Θεσσαλία έχει το μεγαλύτερο ποσοστό νέων ανέργων. Από το σύνολο των ανέργων σχεδόν οι μισοί είναι νεαρής ηλικίας. Το μικρότερο ποσοστό παρουσιάζει η Θράκη, με την ανεργία στους νέους να αγγίζει μόλις το 3,4%. Η περιοχή της Θράκης παρουσιάζει μια ιδιομορφία με την ύπαρξη των Πομακοχωριών, που δημιουργούν συνθήκες διαφορετικές από αυτές που υπάρχουν στις περισσότερες ορεινές περιοχές της χώρας.

Όσον αφορά τη σχέση του οικονομικώς μη ενεργού και του οικονομικώς ενεργού πληθυσμού, σημειώνουμε τις δυο μεγαλύτερες τιμές: 1,65 για τις ορεινές περιοχές της Ηπείρου και 1,67 για τις ορεινές περιοχές των νησιών του Ιονίου. Αυτό σημαίνει ότι σε 100 άτομα που έχουν τη δυνατότητα και εργάζονται ή δεν βρίσκουν για διάφορους λόγους εργασία (άνεργοι) αντιστοιχούν 165 άτομα που δε μπορούν για οποιοδήποτε λόγο να εργαστούν (παιδιά και ηλικιωμένοι) για την Ήπειρο και 167 για τα νησιά του Ιονίου.

Πίνακας 34: Δείκτες ανεργίας στις ορεινές περιοχές – επίπεδο Νομού

Νομός	Ποσοστό Ανεργίας	Ποσοστό Νέων Ανέργων	Σχέση OME & OE	Νομός	Ποσοστό Ανεργίας	Ποσοστό Νέων Ανέργων	Σχέση OME & OE
Αρτας	11,16%	7,64%	1,84	Αχαΐας	13,58%	7,87%	1,36
Θεσπρωτίας	10,29%	6,09%	1,32	Ηλείας	13,15%	10,69%	1,55
Ιωαννίνων	12,14%	7,03%	1,73	Κορινθίας	7,32%	4,07%	1,05
Πρέβεζας	12,69%	6,46%	1,42	Λακωνίας	8,13%	4,89%	1,42
Καρδίτσας	10,65%	7,59%	1,54	Μεσσηνίας	10,70%	5,53%	1,36
Λαρίσης	9,35%	5,78%	1,32	Αιτωλ/νίας	11,82%	7,44%	1,55
Μαγνησίας	8,23%	4,21%	1,36	Βοιωτίας	10,81%	6,07%	1,17
Τρικάλων	9,74%	4,20%	1,52	Εύβοιας	11,67%	5,98%	1,48
Έβρου	7,84%	5,60%	1,55	Ευρυτανίας	9,39%	5,54%	1,22
Ξάνθης	11,31%	4,30%	1,19	Φθιώτιδος	8,61%	5,87%	1,39
Ροδόπης	3,59%	1,00%	0,60	Φοκίδος	11,86%	6,65%	1,80
Ηρακλείου	10,45%	4,22%	1,13	Αττικής	8,10%	3,81%	1,19
Ρεθύμνης	9,64%	4,85%	1,25	Γρεβενών	11,68%	8,08%	1,52
Λασιθίου	8,94%	3,05%	1,17	Δράμας	17,36%	7,88%	1,49
Χανίων	7,20%	2,75%	1,23	Ημαθίας	15,27%	6,74%	1,21
Λέσβου	10,97%	5,86%	1,43	Θες/νίκης	12,36%	6,37%	1,22
Σάμου	11,19%	5,11%	1,63	Καβάλας	14,23%	4,58%	1,40
Χίου	13,90%	6,40%	2,06	Καστοριάς	17,46%	7,74%	1,39

Ζακύνθου	3,80%	2,53%	1,15	Κιλκίς	10,37%	3,92%	1,81
Κεφαλληνίας	15,19%	6,89%	1,73	Κοζάνης	21,14%	8,26%	1,48
Λευκάδος	8,38%	4,27%	1,64	Πέλλας	8,79%	5,58%	1,20
Δωδεκανήσου	17,79%	7,90%	1,44	Πιερίας	6,09%	3,35%	1,18
Κυκλάδων	12,39%	4,68%	1,62	Σερρών	13,90%	6,62%	1,42
Αργολίδος	10,60%	5,69%	1,21	Φλώρινας	12,45%	6,91%	1,34
Αρκαδίας	8,84%	4,69%	1,58	Χαλκιδικής	14,72%	4,60%	1,42
Πηγή: ΕΣΥΕ							

Ο υπολογισμός των δεικτών αυτών πραγματοποιήθηκε σε επίπεδο των ορεινών Δήμων (**Χάρτες 16-23**). Η ανεργία αποτελεί μεγάλη πληγή για τις ορεινές περιοχές που βρίσκονται στην οροσειρά της Πίνδου. Όπως είδαμε και στα προηγούμενα κεφάλαια, οι περιοχές αυτές παρουσίασαν μείωση του πληθυσμού τους στο μεγαλύτερο μέρος της χρονικής περιόδου που εξετάζεται. Η απουσία θέσεων εργασίας και η έλλειψη πολιτικής για τη δημιουργία νέων που θα συγκρατούσαν τον πληθυσμό, καθώς και οι δύσκολες περιβαλλοντικές συνθήκες και η προσβασιμότητα σε αυτές είναι οι κύριοι παράγοντες που συμβάλλουν, πέρα από τη μείωση του πληθυσμού, στην αύξηση της ανεργίας στον πληθυσμό που παραμένει. Λόγω του ότι οι άνδρες είναι αυτοί που παραμένουν, τα ποσοστά είναι μεγαλύτερα στην ανεργία των ανδρών από ότι στις γυναίκες, οι οποίες συνήθως εγκαταλείπουν τις περιοχές καταγωγής τους.

Χάρτης 16: Σχέση Οικονομικώς Ενεργού Πληθυσμού προς Οικονομικώς μη Ενεργού Πληθυσμού

Χάρτης 17: Ποσοστό Ανέργων

Χάρτης 18: Σχέση Οικονομικώς Ενεργού Πληθυσμού προς Οικονομικώς μη Ενεργού Πληθυσμού – Άνδρες

Χάρτης 19: Ποσοστό Ανέργων - Άνδρες

Χάρτης 20: Ποσοστό Νέων Ανέργων - Άνδρες

Χάρτης 21: Σχέση Οικονομικώς Ενεργού Πληθυσμού προς Οικονομικώς μη Ενεργού Πληθυσμού – Γυναίκες

Χάρτης 22: Ποσοστό Ανέργων - Γυναίκες

Χάρτης 23: Ποσοστό Νέων Ανέργων - Γυναίκες

7.2 Μορφωτικό Επίπεδο

Είναι κοινή παρατήρηση για όλη τη χώρα, πως στις ορεινές περιοχές, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού που κατοικεί σε αυτές είναι χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Αντίθετα, όσο μεταφερόμαστε προς τις πεδινές περιοχές το μορφωτικό επίπεδο ανεβαίνει. Επιπλέον, λόγω των συνθηκών που αναφέρονται στη συνέχεια παρατηρείται πως όσο μεγαλώνει η ηλικία, μειώνεται το μορφωτικό επίπεδο.

Η κατάσταση αυτή είναι αποτέλεσμα των κοινωνικών συνθηκών που επικράτησαν στις ορεινές περιοχές έως και το 1980, καθώς και στις περιορισμένες δυνατότητες για εκπαίδευση που διέθεταν οι ορεινοί οικισμοί.

Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος και ο Εμφύλιος ήταν αιτία να κλείσουν σχολεία στις περισσότερες περιοχές. Όσα όμως παρέμειναν ανοιχτά, κυρίως τα Δημοτικά σχολεία, είχαν στόχο να απασχολήσουν τα παιδιά και να τα προστατεύσουν από τους κινδύνους, παρά να τους προσφέρουν μόρφωση και αγωγή, και πολλά από αυτά λειτούργησαν ως κέντρα διανομής συσσιτίου (Δημαράς, 2003).

Τα συγκριτικά στοιχεία της περιόδου 1939-1955 δείχνουν μείωση των σχολικών κτηρίων και του αριθμού των μαθητών, αλλά αύξηση του διδακτικού προσωπικού (Πίνακας 35).

Πίνακας 35: Στοιχεία για τα σχολεία την περίοδο από το 1939 έως το 1955

Δημοτικά σχολεία	1939-1940	1954-1955
Σχολικά κτίρια	8324	8251
Διδακτικό προσωπικό	16045	18563
Μαθητές/μαθήτριες	941244	873562
Σχολεία δημόσια	8364	8813
Σχολεία ιδιωτικά	254	381
Νηπιαγωγεία		
Σχολεία δημόσια	771	605
Σχολεία ιδιωτικά	28	80
Νήπια στο δημόσια	39337	21980

Πηγή: Δημαράς Α. (2003)

Τα παλαιότερα χρόνια δυνατότητα για σπουδές είχαν οι πλούσιες οικογένειες. Όσοι στερούνταν χρημάτων είτε περιορίζονταν στην υποχρεωτική εκπαίδευση είτε εγκατέλειπαν το σχολείο

προκειμένου να εργαστούν στις οικογενειακές επιχειρήσεις και να συνεχίσουν την εργασία των γονιών τους. Για πολλά χρόνια, η εκπαίδευση θεωρούνταν προνόμιο των λίγων.

Η κατάσταση άλλαξε μετά την μετανάστευση, την έλευση των παλιννοστούντων και την αστικοποίηση. Η νέα κουλτούρα που έφεραν μαζί τους, άνοιξε νέους ορίζοντες στους κατοίκους των ορεινών περιοχών. Είδαν πως η μόρφωση προσέφερε διεξόδους για μια καλύτερη ζωή. Τα αγροτικά επαγγέλματα άρχισαν να απαξιώνονται και οι γονείς πλέον, δεν επιθυμούν τα παιδιά τους να συνεχίσουν το δικό τους επάγγελμα.

Χαρακτηριστική είναι η μελέτη που διεξήγαγε το 1961 η UNESCO σε έξι χωριά της Ηπείρου.

Στις ερωτήσεις που αφορούν το μέλλον, οι γονείς δείχνουν έντονα τη διάθεσή τους τα παιδιά τους να απομακρυνθούν από τις αγροτικές δραστηριότητες. Ειδικότερα:

- Στην ερώτηση ποια δουλειά θα ήθελαν να κάνουν τα παιδιά τους, το 64% των απαντήσεων αναφέρει μη αγροτικά επαγγέλματα όπως δάσκαλος, καθηγητής, ιερέας ή γεωπόνος. Τα επαγγέλματα αυτά ήταν σημαντικά για τις περιοχές αυτές. Τα άτομα που τα ασκούσαν είχαν κύρος και καταλάμβαναν σημαντική θέση στις ορεινές κοινωνίες. Το 12% επιθυμεί το παιδί του να ασχοληθεί με ό,τι αυτό θα επιλέξει και το 24% θέλει να γίνει αγρότης ή κάποιου είδους τεχνίτης.
- Στην ερώτηση τι πρέπει να γίνει για να ζήσουν τα παιδιά καλύτερα από τους γονείς το μεγαλύτερο ποσοστό (47%) απαντά ότι πρέπει να γίνουν υποδομές και να ακολουθήσουν μη αγροτικό επάγγελμα (10%) ή να μεταναστεύσουν (9%). Μεγάλο ποσοστό 22% καταλαμβάνει η μη έκφραση γνώμης.

Έτσι λοιπόν, ταυτόχρονα με την εγκατάλειψη των οικισμών προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής, συνέβη η μείωση του αριθμού των μαθητών και στη συνέχεια το κλείσιμο των σχολείων στις ορεινές περιοχές.

Στην **εικόνα 19** αποτυπώνει ο αριθμός των σχολικών κτιρίων το 2010 στους ορεινούς Καποδιστριακούς Δήμους. Καταγράφονται 2812 σχολικά κτίρια.

Εικόνα 19: Σχολικά κτήρια στους Καποδιστριακούς Δήμους

Την κατάσταση έρχεται να μεταβάλλει ριζικά η νέα διοικητική μεταρρύθμιση «Καλλικράτης».

Παράλληλα με τις συνενώσεις των Καποδιστριακών Δήμων, προβλέπονται συνενώσεις σχολείων που έχουν μικρό αριθμό μαθητών. Η απόφαση αυτή έχει αρνητικές συνέπειες για τα σχολεία των ορεινών Δήμων, γιατί αυτά θεωρούνται «προβληματικά» και πρέπει να συνενωθούν προκειμένου να βελτιστοποιηθεί η λειτουργία τους.

Τη σχολική χρονιά 2011-2012 συνενώνονται 1933 σχολεία και προκύπτουν 877 σε σύνολο 16000 σχολικών μονάδων σε όλη την Ελλάδα. Αναλυτικότερα, γίνονται συνενώσεις σε 1523 σχολικές μονάδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και προκύπτουν 672. Από αυτά τα 169 είναι μονοθέσια, διθέσια και τριθέσια και βρίσκονται κυρίως, σε ορεινές περιοχές. Τα 98 ήταν σε αναστολή της λειτουργίας τους και τα 18 δεν είχαν μαθητές. Από τις συνενώσεις προκύπτουν 120 εξαθέσια και 61 δωδεκαθέσια σχολεία. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση συνενώνονται 410 σχολικές μονάδες και προκύπτουν 205. Από αυτές το 30% των Γυμνασίων είχαν μαθητικό πληθυσμό μικρότερο από 35 μαθητές και πάνω από το 50% των Γενικών Λυκείων που συνενώνονται είναι λυκειακές τάξεις (Δελτίο Τύπου – Σχολικός Χάρτης 2011-2012, <http://www.ekp.gr>)

8. ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΡΕΙΝΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

Οι ορεινοί οικισμοί δημιουργήθηκαν, στο παρελθόν, κυρίως εξαιτίας της ανάγκης για επιβίωση. Κάποιοι από αυτούς χαρακτηρίζονται από συνεχή κατοίκηση, ενώ άλλοι, για διάφορες αιτίες, εγκαταλείφθηκαν. Κοινό χαρακτηριστικό όλων είναι ότι βρίσκονται σε περιοχές με σπάνια φυσική ομορφιά, ιδιαίτερη πολιτιστική ποικιλομορφία και αξιόλογη ιστορία.

Οι κάτοικοι των ορεινών οικισμών διαμόρφωσαν τον τρόπο ζωής τους σύμφωνα με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς του χώρου που κατοικούσαν. Δημιούργησαν αξιόλογους πολιτισμούς με ιδιαίτερα ήθη, έθιμα και παραδόσεις. Απομονωμένοι για πολλά χρόνια από τις κοινωνικές, πολιτικές αλλά και τις τεχνολογικές εξελίξεις αργότερα διατήρησαν, άθικτη σχεδόν, την πολιτιστική τους ταυτότητα και τον τρόπο σκέψης και ζωής τους.

Στα κτίσματα των ορεινών οικισμών αποτυπώνεται η ιδιαίτερη, κάθε φορά, ταυτότητα των οικιστών τους, οι επαγγελματικές τους ασχολίες και οι κοινωνικές σχέσεις, οι οποίες χαρακτήριζαν τις παραδοσιακές ορεινές κοινότητες. Στο παρελθόν, τα κτίρια ήταν κατασκευασμένα σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον, στα μέτρα και τις ανάγκες των ανθρώπων, με κυρίαρχα γνωρίσματα την κατασκευαστική λιτότητα, το μικρό μέγεθος την πολυλειτουργικότητα και την ικανότητα προσαρμογής στο χρόνο. Πολλά παραδοσιακά κτίρια έχουν διατηρηθεί μέχρι σήμερα, ενώ παράλληλα το κτισμένο περιβάλλον προσαρμόζεται στις σύγχρονες ανάγκες και τη διαθέσιμη τεχνολογία. Οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών αλλάζουν συνήθειες και ασχολίες. Πολλά χωριά κτηνοτρόφων μετατράπηκαν σε χωριά συνταξιούχων. Οι αγροτικές δραστηριότητες περιορίστηκαν, ενώ παράλληλα εμφανίστηκαν δραστηριότητες τουρισμού, ψυχαγωγίας και εμπορίου.

Στην ορεινή Ελλάδα σήμερα υπάρχουν οικισμοί, των οποίων το πληθυσμιακό μέγεθος ποικίλει, καθώς αυξάνεται το υψόμετρο. Μια πρώτη διάκριση μπορεί να γίνει με βάση το υψόμετρο και τον πληθυσμό που κατοικεί σε αυτούς. Έτσι έχουμε οικισμούς που βρίσκονται σε υψόμετρο πάνω από 800μ. και έχουν πληθυσμό από 0 έως 2000 κατοίκους (**Χάρτης 24**) και οικισμούς που βρίσκονται σε υψόμετρο πάνω από 800μ. και έχουν πληθυσμό μεγαλύτερο από 2000 κατοίκους

(Χάρτης 25, Πίνακας 36). Οι οικισμοί της δεύτερης ομάδας αποτελούν τα αστικά κέντρα των ορεινών περιοχών και διατηρούν πληθυσμό άνω των 2000μ., σταθερά, από το 1940 έως σήμερα.

Πίνακας 36: Οικισμοί με πληθυσμό άνω των 2000 κατοίκων σε υψόμετρο πάνω από 800μ

	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001
Αράχοβα	3595	3052	3130	2828	2910	3375	4180
Γαλατινή	1810	1798	1819	1789	2043	2097	2092
Δεσκάτη	4233	4185	4934	4326	4436	4647	4187
Καρπενήσι	3796	3700	3850	4645	5230	6178	6775
Λιβάδι Ολύμπου	3200	3162	3457	3294	3164	2882	2714
Μέτσοβο	2907	2798	2976	2823	2705	2917	3195
Σιάτιστα	4743	4980	4737	4852	5702	5688	5642

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι πέντε (Γαλατινή, Δεσκάτη, Λιβάδι, Μέτσοβο και Σιάτιστα) από τους παραπάνω οικισμούς είναι «Βλαχοχώρια». Είναι εξαιρετικά σημαντικό, το ότι οι οικισμοί αυτοί διατηρούν σταθερό τον πληθυσμό τους από το 1940 μέχρι σήμερα. Η αιτία πρέπει να αναζητηθεί σε ένα σύνολο κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων. Σημαντικό ρόλο πρέπει να έπαιξε η ιδιαίτερη κοινωνική τους δομή. Πρόκειται για βλαχοφώνους (πλην ενός) οικισμούς, που χαρακτηρίζονταν από στενές συγγενικές σχέσεις και έντονη υποστήριξη μεταξύ των μελών τους, εξαιτίας της κοινής τους καταγωγής. Στήριζαν την ανάπτυξή τους κυρίως στην κτηνοτροφία, εξελίσσοντας ταυτόχρονα και άλλους παραγωγικούς τομείς – υφαντική, επεξεργασία ξύλου, εμπόριο, βιοτεχνία, κ.λπ. Η ανάπτυξη πολλών διαφορετικών οικονομικών κλάδων παράλληλα πρέπει να λειτούργησε προστατευτικά - τους προφύλαξε από την οικονομική παρακμή και την εγκατάλειψη, όπως συνέβη σε άλλες ορεινές περιοχές, που στήριζαν την οικονομία τους αποκλειστικά στην κτηνοτροφία ή σε έναν μόνο οικονομικό κλάδο (π.χ. οικοδομική). Η μονοκαλλιέργεια μιας οικονομικής δραστηριότητας αποδεικνύεται εξαιρετικά ευάλωτη – η κατάρρευσή της συνεπάγεται την κοινωνική κατάρρευση της περιοχής. Επιπλέον, σταδιακά οι περιοχές αυτές άρχισαν να αναπτύσσουν τουριστικές δραστηριότητες – ορισμένες μάλιστα μετατράπηκαν σε κέντρα του ορεινού τουρισμού της Ελλάδας. Παράλληλα, αποτελούσαν ορεινά αστικά κέντρα και κεφαλοχώρια, στο παρελθόν. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι συγκέντρωναν πάντα την οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα της ευρύτερης περιοχής επιρροής τους. Επομένως, σε μια ενδεχόμενη εγκατάλειψη μιας ορεινής περιοχής, αν κάποιος οικισμός καταφέρει να διατηρήσει τον πληθυσμό του, λογικά θα είναι το κεφαλοχώρι της περιοχής. Ωστόσο, το φαινόμενο της διατήρησης των οικισμών αυτών είναι ιδιαίτερα αξιόλογο και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Χάρτης 24: Κατανομή πληθυσμού σε οικισμούς με υψόμετρο άνω των 800μ.

Χάρτης 25: Οικισμοί με πληθυσμό πάνω από 2000 κατοίκους σε υψόμετρο άνω των 800μ

Μια ακόμη προσέγγιση (Καλιαμπάκος, Γιαννακοπούλου και Κατσουλάκος, 2009), διακρίνει τέσσερα μοντέλα οικισμών (**Χάρτης 26**) στον ελληνικό ορεινό χώρο σήμερα:

- Οικισμοί με σημαντική τουριστική ανάπτυξη π.χ. Αράχοβα, Ζαγοροχώρια, Π. Παντελεήμονας, Αγ. Αθανάσιος κ.λπ
- Οικισμοί που συγκρατούν μόνιμο πληθυσμό και δε στηρίζονται αποκλειστικά στον τουρισμό (Μέτσοβο, Κόνιτσα, Βυτίνα, Καρπενήσι, Λιβάδι Ολύμπου, Ζαγορά Πηλίου, Ανάβρα κ.λπ)
- Οικισμοί με ελάχιστους μόνιμους κατοίκους και εποχιακό μόνο τουρισμό (οι περισσότεροι ορεινοί οικισμοί)
- Οικισμοί έρημοι (πολλοί ορεινοί οικισμοί σε όλη την Ελλάδα)

Στη συνέχεια γίνεται μια προσπάθεια αποτύπωσης των παραπάνω οικισμών, στο ορεινό χάρτη της Ελλάδας. Στο σύνολο των οικισμών που βρίσκονται πάνω από τα 600μ υψόμετρο και οι οποίοι αριθμούνται σε 1.380, οι οικισμοί της α΄ κατηγορίας αποτελούν το 4,7%, οι οικισμοί της β΄ κατηγορίας το 2,5%, οι οικισμοί της γ΄ κατηγορίας το 87,6% και οι οικισμοί της δ΄ κατηγορίας το 5,22%.

Διάφορα γεγονότα επέδρασαν στη διαμόρφωση της προηγούμενης κατηγοριοποίησης των οικισμών.

Η κατηγοριοποίηση αυτή κρύβει σε πολλές περιπτώσεις μια σειρά από γεγονότα, που επέδρασαν και διαμόρφωσαν τους ορεινούς οικισμούς διαφορετικά.

Η ύπαρξη πληθυσμού σε μια περιοχή με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά επηρεάζει άμεσα το βαθμό και το είδος της ανάπτυξης στη συγκεκριμένη περιοχή (Λαμπριανίδης, 2006). Μάλιστα, όταν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά συνδυάζονται με την επικρατούσα κάθε φορά πολιτική καθορίζουν το μέλλον της.

Επιπλέον, παρατηρείται μια άνιση κατανομή του πληθυσμού στον ορεινό χώρο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα κάθε περιοχή να έχει διαφορετικές δυνατότητες στην παραγωγή και διαφορετικές απαιτήσεις για κοινωνικές υποδομές και υπηρεσίες. Η άνιση κατανομή του πληθυσμού οφείλεται κατά κύριο λόγο στις εναλλαγές του υψομέτρου και την κλίση του εδάφους, στην προσβασιμότητα, στις καιρικές συνθήκες, στην επάρκεια των φυσικών πόρων (εξασφάλιση τροφής, ενέργειας και αξιοποίηση ορυκτού πλούτου), στα πολιτιστικά χαρακτηριστικά και τις κοινωνικές συνθήκες, στις πολιτικές αποφάσεις των κυβερνήσεων και σε ιστορικά γεγονότα που έλαβαν χώρα (Λαμπριανίδης, 2006).

Χάρτης 26: Κατηγορίες ορεινών οικισμών στην Ελλάδα

Ειδικές περιπτώσεις οικισμών

1. Χαρακτηρισμένοι παραδοσιακοί οικισμοί (Χάρτης 27)

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ) έχει προβεί σε χαρακτηρισμό των οικισμών με ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά ως «παραδοσιακούς». Η ενέργεια αυτή αποσκοπεί στην προστασία, διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και ειδικά της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Οι οικισμοί αυτοί έχουν ενταχθεί σε καθεστώς προστασίας της αρχιτεκτονικής τους, που σημαίνει ότι οποιαδήποτε επέμβαση σε αυτούς πρέπει να γίνεται υπό όρους και προϋποθέσεις. Το αρχείο Παραδοσιακών Οικισμών και Διατηρητέων Κτιρίων του ΥΠΕΚΑ περιλαμβάνει 700 χαρακτηρισμένους παραδοσιακούς οικισμούς (εκτός των χαρακτηρισμένων τμημάτων των πόλεων). Στο σύνολο των 13.259 οικισμών που καταγράφονται (σύμφωνα με στοιχεία της geodata.gov.gr) οι παραδοσιακοί οικισμοί αποτελούν το 5,30%, του συνόλου των οικισμών της Ελλάδας. Οι περισσότεροι από αυτούς συγκεντρώνονται στις ορεινές περιοχές των Ιωαννίνων, της Αρκαδίας, της Λακωνίας και της Μαγνησίας. Το στοιχείο αυτό αναδεικνύει τη σημασία των βουνών, ως θυλάκων πολιτισμού – τα ελληνικά βουνά αποτελούν «καταφύγιο» της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, αφού σε αυτά συγκεντρώνεται η πλειοψηφία των χαρακτηρισμένων παραδοσιακών οικισμών. Η γεωγραφική και κοινωνική απομόνωση των περιοχών αυτών λειτούργησε καταλυτικά στην προστασία και τη διατήρηση των παραδοσιακών οικισμών.

2. Τα Πομακοχώρια της Θράκης (Χάρτης 28)

Ειδική περίπτωση ορεινών οικισμών στην Ελλάδα είναι τα Πομακοχώρια της Θράκης, γιατί έχουν μια πορεία αντίθετη με αυτή που παρουσιάζουν οι υπόλοιπες ορεινές περιοχές της χώρας. Είναι μια περιοχή «ζωντανή». Σύμφωνα με το Λαμπριανίδη (1998), στην περιοχή παρουσιάζεται υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα και μειωμένη γήρανση. Επιπλέον, αναφέρεται ότι ο πληθυσμός παρέμεινε στην περιοχή εξαιτίας των πολιτικών συνθηκών που επικρατούν και των κοινωνικών χαρακτηριστικών αυτής της εθνότητας. Ο συντηρητικός τους χαρακτήρας, η «ανασφάλεια» και η απουσία ατόμων με την ίδια γλώσσα και τις ίδιες αντιλήψεις στις περιοχές υποδοχής, τους δημιούργησε το αίσθημα ότι πρέπει να μείνουν μαζί και ενωμένοι. Ο τρόπος ζωής τους, ήθελε να μένουν όλοι μαζί για να μπορούν να μορφώσουν τα παιδιά τους, να ασκήσουν τη θρησκεία τους και να διατηρήσουν τον πολιτισμό και την ταυτότητά τους. Οι λόγοι αυτοί, μαζί με το γεγονός ότι φοβούνταν πως αν έφευγαν δε θα μπορούσαν να γυρίσουν στην Ελλάδα, αποτέλεσαν την κύρια αιτία για την περιορισμένη μετανάστευση από τις περιοχές αυτές.

Χάρτης 27: Παραδοσιακοί Οικισμοί

Χάρτης 28: Οικισμοί Πομάκων

3. Τα Ζαγοροχώρια⁴

Τα Ζαγοροχώρια είναι ένα σύμπλεγμα 46 χωριών που ανήκουν στον Νομό Ιωαννίνων και βρίσκονται στο βόρειο τμήμα του Νομού. Χωρίζονται σε τρία γεωγραφικά τμήματα: το Δυτικό, το Ανατολικό και το Κεντρικό Ζαγόρι:

- Το Δυτικό Ζαγόρι ή Δυτικά Ζαγοροχώρια αποτελούνται από τα χωριά: Μεγάλο Πάπιγκο, Μικρό Πάπιγκο, Αρίστη, Βίκος, Άγιος Μηνάς και Μεσοβούνι.
- Το Ανατολικό Ζαγόρι περιλαμβάνει τα χωριά: Γρεβενίτι, Ελατοχώρι, Μακρίνο, Φλαμπουράρι, Τρίστενο, Ανθρακίτης, Καρυές, Δόλιανη, Καβαλλάρι, Βοβούσα, Δεμάτι, Ιτέα, Πέτρα, Καστανώνας, Δεμάτι, Αγίας Παρασκευής και Ποταμιάς.
- Το Κεντρικό Ζαγόρι περιλαμβάνει τα χωριά, Βίτσα, Μονοδένδρι, Βρυσοχώρι, Ηλιοχώρι, Λάιστα, Κήποι, Δίλοφο, Ασπράγγελι, Κουκούλι, Καπέσοβο, Τσεπέλοβο, Σκαμνέλι, Νεγάδες, Βραδέτο, Ελάτη, Ελαφότοπος, Άνω και Κάτω Πεδινά, Δίκορφο, Μανασσή, Καλουτά, Διπόταμο, Φραγκάδες και Λεπτοκαρυά.

Είναι χωριά εξαιρετικού φυσικού κάλλους και παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Οι παραδοσιακές δραστηριότητες, όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία και η υλοτομία, έχουν εγκαταλαφθεί και έχουν αντικατασταθεί από τουριστικές δραστηριότητες.

Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, τα Ζαγοροχώρια έλαβαν ειδικά προνόμια από την Υψηλή Πύλη και γνώρισαν μεγάλη οικονομική άνθηση. Όμως, ήταν μια απομακρυσμένη και άγονη περιοχή, όπου οι πόροι της δεν επαρκούσαν να καλύψουν τις ανάγκες της. Οι κάτοικοι αναζητώντας συμπληρωματικά εισοδήματα, ανέπτυξαν δραστηριότητες όπως το εμπόριο ή τη περιοδεύουσα άσκηση τεχνών (μαστόροι). Οι δραστηριότητες αυτές ξεπέρασαν τα όρια της περιοχής τους, με αποτέλεσμα τη δημιουργία παροικιών στις μεγάλες πόλεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη γέννηση της εποχιακής ή προσωρινής μετανάστευσης. Τα Ζαγοροχώρια άνθησαν από τις εισροές κεφαλαίου και τα εμβάσματα τόνωσαν την οικονομία της περιοχής. Παρόλο που οι έμποροι και οι μαστόροι απουσίαζαν για μεγάλο χρονικό διάστημα, πάντα επέστρεφαν για να βοηθήσουν τις οικογένειές τους. Η αρχή της οικονομικής τους παρακμής έγινε με την ενσωμάτωση στο νεοελληνικό κράτος και συνέχισε μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Τότε με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και έπειτα με τον Εμφύλιο Πόλεμο, δόθηκε το τελειωτικό χτύπημα.

⁴ Λαμπριανίδης και Μπελλά (2004)

Τα Ζαγοροχώρια αποκόπηκαν από τα Βαλκάνια, τα οποία αποτελούσαν την περιοχή ανάπτυξης της εμπορικής τους δραστηριότητας. Δημιουργήθηκε πρόβλημα στη διεξαγωγή του εμπορίου και οι εξωτερικές πηγές εισοδήματος μειώθηκαν. Έτσι μετά τον Πόλεμο, η οικονομία τους περιορίστηκε στη γεωργία, την κτηνοτροφία και την υλοτομία.

Την οικονομική παρακμή ακολούθησαν δυο μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα: της εξωτερικής μετανάστευσης και της αστικοποίησης σε όλη την ελληνική επικράτεια. Οι οικισμοί του Ζαγορίου έχασαν μεγάλο μέρος του πληθυσμού τους και παρήκμασαν. Η γεωργία και η κτηνοτροφία εγκαταλείφθηκαν και η περιοχή ερήμωσε. Μετά από πολλές δεκαετίες μείωσης του πληθυσμού τους στη δεκαετία 1991-2001 παρουσιάζεται αύξηση. Η αύξηση αυτή οφείλεται στην έλευση «πρώην κατοίκων αστικών περιοχών» και στην επιστροφή κατοίκων της περιοχής που ζούσαν στα αστικά κέντρα και είναι μεγάλης σημασίας διότι θεωρείται ένδειξη αυξανόμενου ενδιαφέροντος για την περιοχή λόγω των προοπτικών τουριστικής ανάπτυξης που εμφανίστηκαν μετά το 1991.

Πίνακας 37: Εξέλιξη Πληθυσμού στα Ζαγοροχώρια

	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	1991-2001
Δ.Δ.Τσεπελόβου	521	125	343	450	329	304	488	61%
Δ.Δ.Βραδέτου	277	32	25	33	19	32	23	-28%
Δ.Δ.Βρυσοχωρίου	339	205	215	83	152	94	109	16%
Δ.Δ.Ηλιοχωρίου	132	52	75	49	67	66	40	-39%
Δ.Δ.Καπεσόβου	136	92	53	62	89	49	67	37%
Δ.Δ.Κήπων	277	220	271	229	180	187	110	-41%
Δ.Δ.Κουκκουλίου	224	52	46	53	83	88	78	-11%
Δ.Δ.Λαΐστης	607	127	199	120	147	96	127	32%
Δ.Δ.Λεπτοκαρυάς	414	188	186	122	113	72	65	-10%
Δ.Δ.Νεγιάδων	187	129	132	61	79	74	48	-35%
Δ.Δ.Σκαμνελλίου	396	144	140	178	202	186	233	25%
Δ.Δ.Φραγκάδων	269	192	203	139	158	116	105	-9%
Κ.Δ.Παπίγκου	431	220	212	144	156	183	357	95%
Δ.Δ.Ασπραγγέλων	536	343	387	775	237	208	273	31%
Δ.Δ.Αγίου Μηνά	140	93	106	71	77	53	46	-13%
Δ.Δ.Ανω Πεδινών	324	259	374	274	209	170	202	19%
Δ.Δ.Αρίστης	496	488	393	251	273	210	214	2%
Δ.Δ.Βίτσης	438	183	220	163	140	153	137	-10%

Δ.Δ.Δικορύφου	354	128	97	43	51	111	66	-41%
Δ.Δ.Διλόφου	150	54	54	33	37	42	39	-7%
Δ.Δ.Διποτάμου	107	77	81	58	52	23	43	87%
Δ.Δ.Ελάτης	160	69	47	26	47	46	42	-9%
Δ.Δ.Ελαφότοπου	439	391	506	404	97	88	134	52%
Δ.Δ.Καλουτά	207	92	104	51	54	41	44	7%
Δ.Δ.Κάτω Πεδινών	501	350	188	75	93	68	87	28%
Δ.Δ.Μανασσή	127	63	62	22	47	31	37	19%
Δ.Δ.Μεσοβουνίου	163	144	130	58	63	74	73	-1%
Δ.Δ.Μονοδενδρίου	247	104	133	126	136	132	164	24%
Κ.Δ.Βοβούσης	680	106	217	135	190	136	179	32%
Δ.Δ.Δεματίου	618	684	686	439	427	414	511	23%
Δ.Δ.Αγία Παρασκευή	0	0	192	82	14	4	12	-
Δ.Δ.Ανθρακίτη	171	92	118	88	85	71	93	31%
Δ.Δ.Γρεβενιτίου	803	439	445	343	295	376	339	-10%
Δ.Δ.Δόλιανης	160	85	89	56	75	65	86	32%
Δ.Δ.Ελατοχωρίου	437	226	272	235	188	180	166	-8%
Δ.Δ.Ιτέας	355	387	415	243	245	216	241	12%
Δ.Δ.Καβαλλαρίου	167	147	165	122	105	87	88	1%
Δ.Δ.Καρυών	150	140	144	90	114	167	135	-19%
Δ.Δ.Καστανώνος	64	41	55	47	60	50	44	-12%
Δ.Δ.Μακρινού	171	87	88	67	114	78	65	-17%
Δ.Δ.Πέτρα	508	602	149	188	271	251	362	44%
Δ.Δ.Ποταμιά	0	0	78	37	25	28	31	11%
Δ.Δ.Τριστένου	388	274	240	146	145	161	141	-12%
Δ.Δ.Φλαμπουραρίου	362	127	176	160	166	138	88	-36%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Το φαινόμενο της εγκατάστασης των «πρώην κάτοικοι αστικών περιοχών» εμφανίζεται σε μεγάλο βαθμό την τελευταία δεκαετία '91-'01, κυρίως στους οικισμούς με τουριστικό δυναμισμό, όπως το Πάπιγκο και το Τσεπέλοβο. Οι υπόλοιποι οικισμοί παρουσιάζουν σημαντική μείωση (Πίνακας 37).

Σύμφωνα με τους Λαμπριανίδη και Μπελλά (2004) οι «*πρώην κάτοικοι αστικών περιοχών*» που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή έχουν τα εξής χαρακτηριστικά:

- Είναι υψηλού μορφωτικού επιπέδου.
- Έχουν μείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα ή έχουν καταγωγή από το εξωτερικό.
- Είναι είτε μεγάλης ηλικίας, χωρίς επαγγελματικές προοπτικές ή χωρίς οικογένεια με παιδιά και έχουν νοοτροπία «απόσυρσης» είτε είναι άτομα νεαρής ηλικίας με πρόθεση να εργαστούν και να δημιουργήσουν οικογένεια.
- Εξαρτώνται από τα γειτονικά αστικά κέντρα.
- Εντάχθηκαν με δυσκολία στην τοπική κοινωνία λόγω του κλειστού της χαρακτήρα
- Διαθέτουν οικονομική ανεξαρτησία

Οι κυριότεροι λόγοι εγκατάστασής τους είναι:

- Η αναζήτηση καλύτερης ποιότητας ζωής.
- Η απώθηση από την πόλη λόγω κακής ποιότητας ζωής, έντονων ρυθμών, μόλυνσης και αποξένωσης.
- Οι συναισθηματικοί και οικογενειακοί λόγοι (υπάρχει κάποιο μέλος της οικογένειας που ζει μόνιμα εκεί).
- Οι ιδεολογικοί λόγοι όπως η ενίσχυση της αποκέντρωσης.
- Οι οικονομικοί και επαγγελματικοί λόγοι.

Η εγκατάσταση αυτών των κατοίκων, είναι σημαντική για την περιοχή, γιατί ενισχύει πληθυσμιακά τους οικισμούς που έχουν ελάχιστο και γερασμένο πληθυσμό. Όμως, είναι ακόμη περιορισμένη και συγκεντρώνεται στους τουριστικά αναπτυγμένους οικισμούς.

4. Παλαιός Παντελεήμονας⁵ Πιερίας

Ο Παλαιός Παντελεήμονας, ιδρύθηκε γύρω στον 14^ο αι., όμως οι κάτοικοί του δε ζούσαν στον οικισμό μέχρι το 1700 όταν ξέσπασε επιδημία χολέρας και τους ανάγκασε να ανέβουν στο βουνό. Οι κύριες δραστηριότητες των κατοίκων ήταν η κτηνοτροφία, η ξυλεία και η παραγωγή μεταξιού. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος επηρέασε και αυτή την περιοχή. Μετά τον πόλεμο ξεκίνησε το μεταναστευτικό κύμα προς την Αμερική και την Αυστραλία. Το 1964 λόγω

⁵ http://trans.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_taxgreece_1_04/05/2007_189543
<http://www.panteleimonas.gr/2010-09-06-07-41-49/paliospanteleimonas>
<http://www.tanea.gr/diakopes/?aid=45659>

κατολισθήσεων και συνεχούς υποχώρησης του εδάφους, έγινε μετεγκατάσταση του οικισμού στο Νέο Παντελεήμονα. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90 το χωριό ήταν σχεδόν έρημο. Πολλά από τα παλαιά σπίτια άλλαξαν ιδιοκτήτες (Αθηναίοι και Θεσσαλονικείς ανέλαβαν να ξεκινήσουν το ξαναζωντάνεμα του οικισμού) και αναπαλαιώθηκαν. Οι κάτοικοί του εγκαταστάθηκαν χαμηλότερα, στο Νέο Παντελεήμονα, δίπλα στο Κάστρο του Πλαταμώνα, όπου ανέπτυξαν τουριστικές δραστηριότητες κυρίως, αξιοποιώντας και τη γειτνίαση με την παραλία. Ο Παλιός Παντελεήμονας σταδιακά μετατράπηκε σε περιοχή 2^{ης} κατοικίας. Δημιουργήθηκαν λίγα καφενεία, ταβέρνες και ορισμένοι ξενώνες. Η ανάπτυξη των τουριστικών αυτών δραστηριοτήτων (ειδικά τα χειμωνιάτικα Σαββατοκύριακα) οδήγησε κάποιους κατοίκους (από το Ν. Παντελεήμονα) να ασχοληθεί με τον τουρισμό στο παλιό χωριό. Ο οικισμός έχει κηρυχθεί διατηρητέος, ενώ τα περισσότερα από τα παλαιά σπίτια έχουν ανακαινιστεί, με σεβασμό στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική τους. Χτίστηκε από Ηπειρώτες τεχνίτες, που σύμφωνα με την παράδοση εργάστηκαν στη συνέχεια και σε πολλά χωριά του Πηλίου. Αποτελεί ένα σημαντικό δείγμα παραδοσιακής μακεδονίτικης αρχιτεκτονικής.

Εικόνα 20: Ο Παλιός Παντελεήμονας

Πηγή: www.digital-camera.gr/

5. Σαμαρίνα⁶ Γρεβενών

Η Σαμαρίνα είναι οικισμός που ήκμασε κατά τον 18ο αιώνα, ταλαιπωρήθηκε κατά τους πολέμους (κατά τη διάρκεια των οποίων σημειώθηκαν μεγάλες καταστροφές) και εγκαταλείφθηκε. Μετά την κατασκευή αμαξωτού δρόμου το 1950, επιστρέφει ένα μικρό ποσοστό των κατοίκων (κυρίως κτηνοτρόφοι) επιστρέφει στον οικισμό, ο οποίος «συνέρχεται» κατά τη δεκαετία του 1960 κυρίως και μετά, όταν αρκετοί κάτοικοι επιστρέφουν για να κατασκευάσουν παραθεριστικές κατοικίες.

Εικόνα 21: Η Σαμαρίνα

Πηγή: Panoramio

Η Σαμαρίνα, όπως και τα υπόλοιπα Βλαχοχώρια, χαρακτηρίζονταν στο παρελθόν από τις εποχιακές μετακινήσεις των κατοίκων της. Τους θερινούς μήνες (Μάιο - Οκτώβριο) κατοικούσαν, ενώ τους χειμερινούς μήνες (Νοέμβριο - Απρίλιο) οι Σαμαριναίοι επέστρεφαν στο χειμερινό τόπο διαμονής τους (όπου αυτός ήταν). Ο οικισμός το χειμώνα σχεδόν εγκαταλείπονταν, λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών. Την τελευταία δεκαετία, και λόγω της βελτίωσης του οδικού δικτύου, ο οικισμός έχει ορισμένο πληθυσμό κυρίως τα Σαββατοκύριακα. Ωστόσο, η μεγάλη συσσώρευση του πληθυσμού γίνεται το καλοκαίρι, με αποκορύφωμα τον Δεκαπενταύγουστο.

⁶Χουχουρέλου και Ηλιάδου (2010)

6. Άνω Κρανιώνα Καστοριάς

Ο πόλεμος και στη συνέχεια ο Εμφύλιος έπληξαν την περιοχή. Οι κάτοικοι μεταφέρθηκαν σε κέντρα ασφαλείας του στρατού, ενώ πολλοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν οριστικά τη χώρα. Η απογραφή του 1951 καταγράφει σοβαρότατες απώλειες. Βλάχικοι πληθυσμοί από τη Θεσσαλία μεταφέρθηκαν στα γύρω χωριά σε μια μάλλον αποτυχημένη εποικιστική προσπάθεια. Η έξοδος συνεχίστηκε προς τις πόλεις και τη Γερμανία, ενώ ελάχιστοι "επαναπατριζόμενοι" επωφελήθηκαν από χρηματικές ενισχύσεις για επισκευές των κατοίκων τους.

Με τη δημιουργία ενός οικισμού σε νέα θέση, η πολιτεία επιδίωξε να αναστρέψει την κατάρρευση της τοπικής οικονομίας και τη φυγή του εναπομείναντος πληθυσμού.

Σήμερα, ο οικισμός παραμένει ερειπωμένος. Η Άνω Κρανιώνα ερήμωσε μαζικά πριν από 60 περίπου χρόνια. Όλοι οι κάτοικοι του χωριού το εγκατέλειψαν την ίδια χρονική περίοδο για εθνικούς-πολιτικούς-θρησκευτικούς λόγους.

Εικόνα 22: Άνω Κρανιώνα Καστοριάς

7. Κλειδί – Προμαχώνας Σερρών

Ο οικισμός του Κλειδιού εξαφανίστηκε κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον καταστροφικό Εμφύλιο που ακολούθησε, αφού οι λιγοστοί κάτοικοί του είτε εγκαταστάθηκαν στον Προμαχώνα, είτε σκόρπισαν στο Σιδηρόκαστρο, σε άλλα χωριά της βόρειας Ελλάδας, ακόμη και στο εξωτερικό.

Μετά την απελευθέρωση και τη λήξη του εμφυλίου, οι κάτοικοι επιστρέφουν στο χωριό και επανέρχονται οι κανονικοί ρυθμοί ζωής, με τον πληθυσμό να φτάνει τους 245 κατοίκους. Βασική ασχολία ήταν η γεωργία και η κτηνοτροφία.

Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, ο Προμαχώνας παρέμεινε απομονωμένος από τον υπόλοιπο Νομό Σερρών, λόγω χαρακτηρισμού του ως στρατιωτικής απαγορευμένης ζώνης. Η εν μέρει αποκατάσταση των σχέσεων με τη Βουλγαρία και η επαναλειτουργία του τελωνείου στα σύνορα, βελτιώνει την κατάσταση του μόνιμου πληθυσμού, που αυξάνεται σε 416 κατοίκους, στην απογραφή του 1961.

Οι δυσκολίες της μεταπολεμικής Ελλάδας και η πλήρης στρατικοποίηση της περιοχής των συνόρων είχε ως αποτέλεσμα τη φυγή μεγάλου μέρους του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα και στο εξωτερικό. Η συρρίκνωση του πληθυσμού αποτυπώνεται στις επόμενες απογραφές.

Η εικόνα της παρακμής, αρχίζει να αντιστρέφεται μετά το 1990 και την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού στις χώρες της Ν.Α Ευρώπης. Ο Προμαχώνας, εξελίσσεται σε κομβικό σημείο εισόδου στην βαλκανική ενδοχώρα.

9. ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ ΣΤΟΝ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗ

Από το 1940 έως σήμερα η Ελλάδα δέχθηκε αλλεπάλληλες διοικητικές αλλαγές. Από το σύστημα: Κοινότητα – Δήμος – επαρχία – Νομός περάσαμε στο σύστημα: Κοινότητα – Δήμος – Νομός - Περιφέρεια, από εκεί στο: Κοινοτικό Διαμέρισμα – Δημοτικό Διαμέρισμα – Δήμος – Νομός – Περιφέρεια και τέλος στο σύστημα: τοπική Κοινότητα – δημοτική ενότητα – Δήμος – περιφερειακή ενότητα – Περιφέρεια. Η λογική των διοικητικών μεταρρυθμίσεων είναι κοινή: η βελτιστοποίηση της δημόσιας διοίκησης σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, η εφαρμογή όμως διαφέρει κάθε φορά. Οι εκτάσεις των διοικητικών ενότητων αυξομειώνονται, ο πληθυσμός το ίδιο και πολλές φορές «μετακινείται» από περιοχή σε περιοχή. Από το 1940 έως σήμερα διακρίνουμε τις τελευταίες δυο διοικητικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες και παίρνουν και το όνομά τους από δυο σημαντικά πρόσωπα της Ελληνικής Ιστορίας: το *σχέδιο Καποδίστριας* και το *πρόγραμμα Καλλικράτης*.

Το 1997 εφαρμόστηκε το σχέδιο Καποδίστριας (νόμος 2539/1997) σύμφωνα με το οποίο πραγματοποιήθηκε συνένωση παλαιότερων Δήμων και κοινοτήτων σε μεγαλύτερους Δήμους. Με αυτή τη διοικητική διαίρεση η Ελλάδα διαιρέθηκε σε 13 Περιφέρειες, 51 Νομούς, 1034 Δήμους και κοινότητες (910 Δήμοι και 124 κοινότητες) και καταργήθηκαν οι επαρχίες.

Από τους 1034 Δήμους και κοινότητες οι 339 είναι ορεινοί, 306 ημιορεινοί και 389 πεδινόι. Οι αριθμοί αυτοί σε ποσοστά μεταφράζονται ως εξής: το 32,79% είναι ορεινοί Δήμοι, το 29,59% είναι ημιορεινοί και το 37,62% είναι πεδινόι. Οι ορεινοί και οι ημιορεινοί Δήμοι αποτελούν το 62,38% και οι πεδινόι το 37,62%.

Με το πρόγραμμα Καλλικράτης (νόμος 3852/2010) πραγματοποιήθηκε συνένωση των καποδιστριακών Δήμων και κοινοτήτων σε μεγαλύτερους Δήμους. Η συνένωση έγινε με πληθυσμιακά, χωροταξικά, κοινωνικά, οικονομικά, γεωγραφικά, αναπτυξιακά, πολιτιστικά και ιστορικά κριτήρια. Από τους 1024 Δήμους και κοινότητες του «Καποδίστρια», οι Δήμοι γίνονται

325. Οι ορεινοί Δήμοι χαρακτηρίζονται με βάση στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (πρώην ΕΣΥΕ).

Σύμφωνα με το χαρακτηρισμό των ορεινών Δήμων από το ΦΕΚ, οι ορεινοί Δήμοι αποτελούν μόλις το 9,54% των Καλλικρατικών Δήμων. Το ποσοστό αυτό δεν οφείλεται μόνο στη συνένωση και άρα στη μείωση του αριθμού των Δήμων, αλλά συνδέεται με αποχαρακτηρισμό σημαντικών ορεινών Δήμων, λόγω μη κάλυψης των πληθυσμιακών και χωροταξικών κριτηρίων, που έθετε το πρόγραμμα.

Αν υποθέσουμε ότι για το κριτήριο της έκτασης χρησιμοποιήθηκε ο ορισμός της ΕΣΥΕ, τότε προκύπτει ότι οι ορεινοί Καλλικρατικοί Δήμοι αποτελούν το 27,38%, οι ημιορεινοί το 37,23% και οι πεδινοί το 35,39%. Συνολικά, οι ορεινές και οι ημιορεινές περιοχές αποτελούν το 64,61%.

Ο «Καλλικράτης» όμως εισάγει πληθυσμιακά κριτήρια και αυτόματα η ορεινότητα «εξαφανίζεται», αφού ο πληθυσμός τείνει να κατοικεί στις πεδινές περιοχές και στα αστικά ή ημιαστικά κέντρα. Επιπλέον, εισάγεται και το πληθυσμιακό κριτήριο ότι ο ορεινός Δήμος πρέπει να έχει πληθυσμό κάτω από 10000 κατοίκους.

Ενδεικτικά, παρατίθενται στον **Πίνακα 38**:

- Οι Δήμοι, που με κριτήριο την έκταση είναι ορεινοί και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού τους κατοικεί στο ορεινό τμήμα
- Ο χαρακτηρισμός των Δήμων σε ορεινούς, σύμφωνα με το ΦΕΚ
- Ο μόνιμος πληθυσμός σύμφωνα με την απογραφή του 2001

Χαρακτηριστικό είναι το όριο που τίθεται των 10000 κατοίκων, με εξαίρεση το Δήμο Β. Κυνουρίας, ο οποίος χαρακτηρίζεται ορεινός παρά το ότι ξεπερνά του 10000 κατοίκους.

Παρατηρούμε επίσης, ότι οι Δήμοι που έχουν ορεινή έκταση και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού κατοικεί σε ορεινή περιοχή, αλλά δε χαρακτηρίζονται από το ΦΕΚ ορεινοί είναι αυτοί με πληθυσμό άνω των 10000 κατοίκων και έχουν δραστηριότητες αστικού τύπου. Μάλιστα, η έδρα είναι αστικό ή ημιαστικό κέντρο (πχ Αμφιλοχία, Καλάβρυτα, Καρπενήσι).

Ο **Πίνακας 39** δείχνει τη μεταβολή του μόνιμου πληθυσμού ανάμεσα στις δυο απογραφές 2001 και 2011. Ο πληθυσμός παρουσιάζει σημαντική μείωση, με τις μεγαλύτερες τιμές να παρουσιάζονται στους Δήμους Ανωγείων (-68,92%) και Πρεσπών (-37,83%). Αντίθετα, θετική μεταβολή παρουσιάζεται στο Δήμο Βόρειων Τζουμέρκων, όπου παρατηρείται αύξηση 25,95%.

Πίνακας 38: Οι Καλλικρατικοί Δήμοι: Ορεινοί και μη ορεινοί Δήμοι σύμφωνα με το Ν. 3852/2010

ΔΗΜΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΤΗΤΑ ΕΚΤΑΣΗ & ΠΛΗΘΥΣΜΟ	ΟΡΕΙΝΟΤΗΤΑ ΦΕΚ	ΜΟΝΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001	ΔΗΜΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΤΗΤΑ ΕΚΤΑΣΗ & ΠΛΗΘΥΣΜΟ	ΟΡΕΙΝΟΤΗΤΑ ΦΕΚ	ΜΟΝΙΜΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001
ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	0	0	8648	ΚΑΝΔΑΝΟΥ - ΣΕΛΙΝΟΥ	0	0	6302
ΑΓΡΑΦΩΝ	0	0	7190	ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ	0		12328
ΑΜΑΡΙΟΥ	0	0	5633	Κ. ΝΕΥΡΟΚΟΠΙΟΥ	0	0	7289
ΑΜΦΙΛΟΧΙΑΣ	0		20491	Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	0	0	7862
ΑΝΩΓΕΙΩΝ	0	0	4054	ΚΟΝΙΤΣΑΣ	0	0	7648
ΑΡΓΙΘΕΑΣ	0	0	2488	ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ	0	0	4022
ΒΙΑΝΝΟΥ	0	0	5983	ΜΕΤΣΟΒΟΥ	0	0	7177
Β. ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ	0	0	11589	ΜΥΚΗΣ	0		16091
Β. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	0	0	4361	ΝΕΜΕΑΣ	0	0	7286
Γ. ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ	0	0	7131	ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ	0	0	3129
ΓΟΡΤΥΝΙΑΣ	0		12492	Ν. ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ	0	0	7633
ΔΕΣΚΑΤΗΣ	0	0	7045	Ν. ΠΗΛΙΟΥ	0		10745
ΔΙΣΤΟΜΟΥ - ΑΡΑΧΟΒΑΣ	0	0	9802	ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	0	0	3067
ΔΩΔΩΝΗΣ	0		10482	ΠΑΡΑΝΕΣΤΙΟΥ	0	0	5114
Δ. ΜΑΝΗΣ	0	0	6658	ΠΡΕΣΠΩΝ	0	0	2164
ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ	0	0	8710	ΠΩΓΩΝΙΟΥ	0	0	8987
ΖΑΓΟΡΑΣ - ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ	0	0	6449	ΣΟΥΛΙΟΥ	0		10379
ΖΑΓΟΡΙΟΥ	0	0	4348	ΣΦΑΚΙΩΝ	0	0	2419
ΘΕΡΜΟΥ	0	0	7837	ΦΙΛΙΑΤΩΝ	0	0	9092

Πίνακας 39: Μεταβολή πληθυσμού στους Καλλικρατικούς Δήμους στη δεκαετία '01 - '11 <small>Πηγή: Σχέδιο «Καλλικράτης», 29-04-10, www.ild.gr</small>										
ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ	ΔΗΜΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΤΗΤΑ	ΜΟΝΙΜΟΣ	ΜΟΝΙΜΟΣ	ΜΕΤΑ-	ΔΗΜΟΣ	ΟΡΕΙΝΟΤΗΤΑ	ΜΟΝΙΜΟΣ	ΜΟΝΙΜΟΣ	ΜΕΤΑ-

	ΦΕΚ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2011	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001	ΒΟΛΗ		ΦΕΚ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2011	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ 2001	ΒΟΛΗ
ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	Ο	7440	8648	-16,24%	ΚΑΝΔΑΝΟΥ - ΣΕΛΙΝΟΥ	Ο	5420	6302	-16,27%
ΑΓΡΑΦΩΝ	Ο	6780	7190	-6,05%	ΚΑΡΠΕΝΗΣΙΟΥ		13500	12328	+8,78%
ΑΜΑΡΙΟΥ	Ο	5950	5633	5,33%	Κ. ΝΕΥΡΟΚΟΠΙΟΥ	Ο	7930	7289	+8,08%
ΑΜΦΙΛΟΧΙΑΣ		17060	20491	-20,11%	Κ. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	Ο	6230	7862	-26,2%
ΑΝΩΓΕΙΩΝ	Ο	2400	4054	-68,92%	ΚΟΝΙΤΣΑΣ	Ο	6390	7648	-19,68%
ΑΡΓΙΘΕΑΣ	Ο	3360	2488	25,95%	ΛΙΜΝΗΣ ΠΛΑΣΤΗΡΑ	Ο	4520	4022	+11,02%
ΒΙΑΝΝΟΥ	Ο	5500	5983	-8,78%	ΜΕΤΣΟΒΟΥ	Ο	6240	7177	+15,01%
Β. ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ	Ο	10380	11589	-11,65%	ΜΥΚΗΣ		15530	16091	-3,6%
Β. ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ	Ο	5770	4361	24,42%	ΝΕΜΕΑΣ	Ο	6500	7286	-12,09%
Γ. ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ	Ο	5850	7131	-21,90%	ΝΕΣΤΟΡΙΟΥ	Ο	2630	3129	-18,97%
ΓΟΥΡΤΥΝΙΑΣ		10320	12492	-21,05%	Ν. ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ	Ο	8180	7633	6,69%
ΔΕΣΚΑΤΗΣ	Ο	5870	7045	-20,02%	Ν. ΠΗΛΙΟΥ		10320	10745	-4,12%
ΔΙΣΤΟΜΟΥ - ΑΡΑΧΟΒΑΣ	Ο	8200	9802	-19,54%	ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	Ο	2440	3067	-25,7%
ΔΩΔΩΝΗΣ		9720	10482	-7,84%	ΠΑΡΑΝΕΣΤΙΟΥ	Ο	3960	5114	-29,14%
Δ. ΜΑΝΗΣ	Ο	7280	6658	8,54%	ΠΡΕΣΠΩΝ	Ο	1570	2164	-37,83%
ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ	Ο	8070	8710	-7,93%	ΠΩΓΩΝΙΟΥ	Ο	8990	8987	-
ΖΑΓΟΡΑΣ - ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ	Ο	5830	6449	-10,62%	ΣΟΥΛΙΟΥ		10130	10379	-2,45%
ΖΑΓΟΡΙΟΥ	Ο	3740	4348	-16,26%	ΣΦΑΚΙΩΝ	Ο	1920	2419	-25,99%
ΘΕΡΜΟΥ	Ο	8270	7837	5,24%	ΦΙΛΙΑΤΩΝ	Ο	7750	9092	-17,32%
ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ		11220	13913	-24,00%	Πηγή: ΕΣΥΕ				

Αναμφισβήτητα, η διοικητική μεταρρύθμιση του 2010, σημάδεψε και θα σημαδέψει τη μελλοντική εξέλιξη της χώρας και ειδικά των ορεινών περιοχών.

Η Ελλάδα είναι μια κατ' εξοχήν ορεινή σε έκταση χώρα. Αυτός ο χαρακτηρισμός όμως χάνεται με την παρούσα διοικητική μεταρρύθμιση. Από το 62,38% που αποτελούσαν οι ορεινοί και οι ημιορεινοί Δήμοι, επί προγράμματος «Καποδίστρια», καταλήγουν μόλις στο 9,54% με το πρόγραμμα «Καλλικράτης». Η αλλαγή στο χώρο είναι εμφανής στους **Χάρτες 29 - 30**.

Η σχέση πόλης – υπαίθρου ήταν ανέκαθεν αποτυπωμένη στο χώρο και δημιουργούσε μετακινήσεις από τη μια περιοχή προς την άλλη για την κάλυψη βασικών αναγκών, εργασία και αναψυχή. Το Πρόγραμμα Καλλικράτης συνενώνει ορεινές και ημιορεινές περιοχές, με πεδινές «θεσμοθετώντας», ουσιαστικά, τη σχέση πόλης - υπαίθρου. Φαίνεται ότι οι συνενώσεις δε γίνονται μόνο με γεωγραφικά και κοινωνικά κριτήρια, αλλά και με οικονομικά, αποσκοπώντας στη μείωση των κρατικών δαπανών. Το αποτέλεσμα είναι να συγκεντρώνεται η οικονομική δραστηριότητα και οι βασικές υποδομές, στις πεδινές περιοχές και τα αστικά κέντρα. Οι ορεινοί πληθυσμοί είχαν και έχουν σχέσεις αλληλεξάρτησης με αυτές, και πολλές φορές σε καθημερινή βάση, προκειμένου να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες. Η σχέση αυτή σε κάποιες περιοχές θα διατηρηθεί και σε κάποιες άλλες όχι. Οι ήδη περιθωριοποιημένες ορεινές περιοχές κινδυνεύουν να αποδυναμωθούν κι άλλο. Οι αναγκαστικές μετακινήσεις στις οποίες θα κληθούν να υποβληθούν οι κάτοικοί τους, προκειμένου να καλύψουν βασικές τους ανάγκες, μοιραία θα οδηγήσει τελικά στην εγκατάλειψη των πιο ορεινών και περιθωριοποιημένων περιοχών.

Οι χαρακτηρισμοί ορεινότητα και νησιωτικότητα χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν, με γεωγραφικά κριτήρια, τις περιοχές εκείνες που παρουσιάζουν φυσικά και πληθυσμιακά μειονεκτήματα, και θα πρέπει να δέχονται ειδική κρατική μέριμνα. Στην ελληνική πραγματικότητα συνδυάζονται με πληθυσμιακά και οικονομικά μεγέθη και για το λόγο αυτό απομακρύνονται από την καθαρά γεωγραφική έννοια και χρησιμοποιούνται ως κριτήριο για επενδύσεις και οικονομικά οφέλη, όπως συνέβη τα προηγούμενα χρόνια (2000-2006), με το χαρακτηρισμό «ορεινές και μειονεκτικές περιοχές».

Η μεγαλύτερη αδυναμία του Προγράμματος Καλλικράτης έγκειται στον τρόπο που ορίζονται οι ορεινές περιοχές, στον τρόπο συνένωσης των Δήμων και στη λογική ότι οι ορεινοί Δήμοι λόγω των δύσκολων συνθηκών στις οποίες βρίσκονται πρέπει να στηρίζονται και κατά συνέπεια να εξαρτώνται από τους εγγύτερους μη ορεινούς Δήμους. Χαρακτηριστικά η αιτιολογική έκθεση αναφέρει:

«...Ο χαρακτηρισμός ενός νέου Δήμου ως ορεινού βασίζεται στον χαρακτηρισμό των Δημοτικών Διαμερισμάτων από την Ελληνική Στατιστική Αρχή. Έτσι μπορεί ο νέος

συνενωμένος Δήμος να εξαιρεθεί από το εθνικό πληθυσμιακό κατώφλι που ισχύει για τους μη ορεινούς Δήμους. Ειδικά για τους ορεινούς Δήμους εφαρμόζεται διακριτό πληθυσμιακό κατώφλι...»

«...προτείνεται, ενόψει των ιδιαιτεροτήτων των ορεινών Δήμων, για τους οποίους γίνεται ειδική μνεία στην παρ. 4 του άρθρου 101 του Συντάγματος, η διοικητική υποστήριξη, η οποία προβλέπεται για τους νησιωτικούς Δήμους, να παρέχεται από τον εγγύτερο μη ορεινό Δήμο που θα οριστεί σχετικά με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης...»

Όπως είναι γνωστό, η ΕΣΥΕ χαρακτηρίζει ένα Δήμο ορεινό χρησιμοποιώντας αποκλειστικά γεωγραφικά κριτήρια (το υψόμετρο, την κλίση τους εδάφους και την έκταση σε ορεινή, ημιορεινή ή πεδινή περιοχή). Εάν στο σχεδιασμό του «Καλλικράτη», χρησιμοποιήθηκε αυτός ο χαρακτηρισμός τότε θα έπρεπε οι ορεινοί και οι ημιορεινοί Δήμοι να καταλαμβάνουν το 64,61% των Δήμων. Ο «Καλλικράτης» καταλήγει στο ότι ένας Δήμος είναι ορεινός όταν η έκτασή του είναι ορεινή, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού κατοικεί σε ορεινή έκταση και το σύνολο του πληθυσμού δεν υπερβαίνει τους 10000 κατοίκους. Με την υπόθεση αυτή το ποσοστό των ορεινών Δήμων πέφτει μόλις στο 9,5%. Εισάγοντας το κριτήριο του πληθυσμού, είναι σαν τα γεωγραφικά κριτήρια να υπερκαλύπτονται. Μια περιοχή δεν χαρακτηρίζεται ορεινή μόνο επειδή ο πληθυσμός της κατοικεί σε ορεινή έκταση. Είναι ορεινή επειδή βρίσκεται πάνω από συγκεκριμένο υψόμετρο, έχει ειδικές περιβαλλοντικές συνθήκες και λόγω του ανάγλυφου είναι δύσκολη η πρόσβαση και η ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων.

Το νέο σχέδιο δημιούργησε μεγάλους σε έκταση Δήμους, που πολλές φορές ξεκινούν από τα ορεινά και καταλήγουν στα πεδινά, με αποτέλεσμα, σε ορισμένες περιπτώσεις, να χρειάζεται πάνω από μία ώρα μετακίνηση για την εξυπηρέτηση των κατοίκων. Η επιλογή αυτή δημιουργεί προβλήματα στη διακυβέρνηση και στην αποτελεσματικότητά της, που σε συνδυασμό με κακή διοίκηση και μη ορθή οικονομική διαχείριση, μπορεί να καταλήξει σε υποβάθμιση των ορεινών περιοχών. Η νησιωτικότητα παρουσιάζει τα ίδια χαρακτηριστικά με την ορεινότητα. Με ποια λογική όμως χρησιμοποιήθηκε ο κανόνας ένα νησί ένας Δήμος, τη στιγμή που οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν τα ίδια χαρακτηριστικά;

Η απόφαση αυτή «μειώνει» την αυτονομία των ορεινών Δήμων και τους στερεί τη δυνατότητα να σταθούν ως ανεξάρτητες διοικήσεις. Η κατάσταση αυτή μπορεί να οδηγήσει σε συγκέντρωση των υπηρεσιών στους μη ορεινούς Δήμους, καθιστώντας δύσκολη την εξυπηρέτηση των κατοίκων των ορεινών περιοχών, και κατά συνέπεια την εγκατάλειψη αυτών.

Η γενική εικόνα που αποτυπώνεται είναι ότι ούτε ο Καποδίστριας ούτε ο Καλλικράτης δεν αποτέλεσαν και ούτε θα αποτελέσουν από τον τρόπο που εξελίσσονται μέσο ανάπτυξης. Στόχος τους είναι η εύρυθμη λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης και όχι η χάραξη πολιτικής ανάπτυξης. Αποτελούν εργαλείο και όχι άσκηση πολιτικής.

Με την εφαρμογή τους δεν κατάφεραν να προσελκύσουν κόσμο στις ορεινές περιοχές και αυτό θα συνεχιστεί στις ορεινές περιοχές, εκτός κι αν οι παρούσες συνθήκες (οικονομική κρίση) αντιστρέψουν την κατάσταση.

Με την πολιτική που ασκείται και την επέκταση του Καλλικράτη στην εκπαίδευση και την υγεία, μόνο πολιτική για τη συγκράτηση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές δεν ασκείται. Σχολεία και νοσοκομεία στις ορεινές περιοχές «συνενώνονται» ή «συγχωνεύονται». Πως θα μείνει ο κόσμος στα ορεινά, όταν του στερούνται τα δυο βασικότερα αγαθά, η υγεία και η εκπαίδευση, για να μη φύγει;

Χάρτης 29: Ορεινοί Καποδιστριακοί Δήμοι

Χάρτης 30: Ορεινοί Δήμοι σύμφωνα με το Πρόγραμμα Καλλικράτης

10. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα ορεινή γεωγραφικά και πεδινή πληθυσμιακά. Τα βουνά καλύπτουν το 70,7% περίπου της έκτασής της και σε αυτά κατοικεί το 28,14% του συνολικού πληθυσμού της. Συνολικά, το 2001, 3.075.873 κάτοικοι ζουν μόνιμα σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές (789.989 είναι οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών). Το 1940 ο ορεινός και ημιορεινός πληθυσμός της Ελλάδας ήταν 3.220.533 κάτοικοι από τους οποίους οι 1.503.700 ήταν κάτοικοι των ορεινών περιοχών (ΕΣΥΕ Απογραφή 1940, 2001)⁷.

Το Γεωγραφικό Διαμέρισμα με το μεγαλύτερο ποσοστό ορεινής και ημιορεινής έκτασης είναι η Ήπειρος με το 48,85% του πληθυσμού να κατοικεί σε αυτή (το μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού μετά τη Στερεά Ελλάδα). Η Στερεά Ελλάδα έχει το μεγαλύτερο ποσοστό ορεινού και ημιορεινού πληθυσμού με 76,95% και το ποσοστό που καταλαμβάνει η ορεινή και ημιορεινή έκταση είναι από τα μεγαλύτερα με 77,01% (Πίνακας 40).

Πίνακας 40: Ποσοστό ορεινής και ημιορεινής έκτασης και ποσοστό ορεινού και ημιορεινού πληθυσμού (πραγματικός πληθυσμός) ανά γεωγραφικό διαμέρισμα

	Ποσοστό Ορεινής & Ημιορεινής Έκτασης	Ποσοστό Ορεινού & Ημιορεινού Πληθυσμού
Στερεά Ελλάδα	77,01	76,95
Πελοπόννησος	74,81	34,48
Μακεδονία	65,98	22,60
Θράκη	51,21	30,64
Ήπειρος	88,06	48,85
Θεσσαλία	62,97	26,28
Ιόνια Νησιά	61,43	23,08
Νησιά Αιγαίου	69,89	40,64
Κρήτη	77,46	33,45

⁷ Τα ποσοστά αφορούν τον μόνιμο πληθυσμό. 7,23% αυτών κατοικεί σε ορεινές περιοχές και 20,91% σε ημιορεινές.

Στη συνέχεια, ο Νομός Ευρυτανίας είναι ο πιο ορεινός σε έκταση χώρα (100% ορεινός). Ακολουθεί ο Νομός Φωκίδας με ποσοστό ορεινής και ημιορεινής έκτασης 97,43% και το 82,03% του συνολικού πληθυσμού να κατοικεί σε αυτή, ο Νομός Ιωαννίνων με ποσοστό ορεινής και ημιορεινής έκτασης 96,43% με, μόλις, το 47,53% του συνολικού πληθυσμού να κατοικεί σε αυτή και ο Νομός Σάμου με ποσοστό ορεινής και ημιορεινής έκτασης 93,48% και το 78,35% του συνολικού πληθυσμού να κατοικεί σε αυτή. Οι περισσότεροι νομοί της Ελλάδας έχουν πάνω από το 50% της έκτασής τους σε ορεινή και ημιορεινή περιοχή. Μόνο τέσσερις Νομοί (Εβρου, Ηλείας, Θεσσαλονίκης, Κιλκίς και Κέρκυρας) έχουν ορεινή και ημιορεινή έκταση μικρότερη από 50% της συνολικής τους έκτασης. Σε δεκατρείς Νομούς πάνω από το 50% του συνολικού πληθυσμού κατοικεί σε ορεινή και ημιορεινή έκταση. Οι Νομοί είναι: Ευρυτανίας, Γρεβενών, Θεσπρωτίας, Φωκίδας, Σάμου, Καβάλας, Ξάνθης, Καστοριάς, Λασιθίου, Αρκαδίας, Φλώρινας, Μεσσηνίας και Λακωνίας (Πίνακας 41).

Πίνακας 41: Ποσοστό ορεινής και ημιορεινής έκτασης και ποσοστό ορεινού και ημιορεινού πληθυσμού ανά Νομό (πραγματικός πληθυσμός)

	Ποσοστό Ορεινής & Ημιορεινής Έκτασης	Ποσοστό Πληθυσμού σε Ορεινή και Ημιορεινή Έκταση
Αττικής	5,80	26,2
Αιτωλοακαρνανίας	77,21	45,13
Βοιωτίας	57,95	43,52
Εύβοιας	74,78	32,85
Ευρυτανίας	100,00	100,00
Φθιώτιδας	78,69	46,44
Φωκίδας	97,43	82,03
Αργολίδας	81,22	34,52
Αρκαδίας	90,65	58,94
Αχαΐας	78,42	18,39
Ηλείας	42,06	16,49
Κορινθίας	81,68	39,36
Λακωνίας	75,44	50,52
Μεσσηνίας	65,47	56,04
Ζακύνθου	60,69	20,19
Κέρκυρας	27,47	13,03
Κεφαλληνίας	78,17	43,12
Λευκάδας	80,93	42,93
Αρτας	76,22	41,14
Θεσπρωτίας	88,82	82,07
Ιωαννίνων	96,43	47,53
Πρέβεζας	65,64	36,97
Καρδίτσας	53,72	25,91
Λάρισας	51,39	22,79
Μαγνησίας	69,92	23,29
Τρικάλων	83,18	38,15

Γρεβενών	93,10	89,99
Δράμας	88,44	28,68
Ημαθίας	51,48	20,01
Θεσσαλονίκης	37,55	4,66
Καβάλας	75,97	76,49
Καστοριάς	89,50	69,72
Κιλκίς	33,70	9,74
Κοζάνης	76,54	39,14
Πέλλας	59,36	17,44
Πιερίας	63,61	26,19
Σερρών	51,39	22,17
Φλώρινας	74,09	57,16
Χαλκιδικής	73,92	48,29
Έβρου	42,94	9,26
Ξάνθης	67,53	74,35
Ροδόπης	53,48	19,29
Δωδεκανήσου	66,08	35,29
Κυκλάδων	76,62	45,52
Λέσβου	55,04	34,30
Σάμου	93,48	78,35
Χίου	77,25	31,63
Ηρακλείου	63,27	24,22
Λασιθίου	88,24	67,87
Ρεθύμνης	84,17	42,69
Χανίων	80,74	28,89

Ο πληθυσμός δεν είναι ίσα κατανεμημένος στον ορεινό χώρο. Κάποιες ορεινές περιοχές συγκεντρώνουν περισσότερο πληθυσμό από κάποιες άλλες. Αυτό καθορίζεται τις περισσότερες φορές από την ύπαρξη οικονομικών δραστηριοτήτων και την προσφορά θέσεων εργασίας. Διαφορές υπάρχουν ακόμη, ανάμεσα στο μόνιμο και τον πραγματικό πληθυσμό (Πίνακας 42).

Πίνακας 42: Ποσοστά ορεινού πληθυσμού (μόνιμου και πραγματικού) ανά γεωγραφικό διαμέρισμα

	Ποσοστό Μόνιμου Πληθυσμού	Ποσοστό Πραγματικού Πληθυσμού
Στερεά Ελλάδα	14,95	16,82
Πελοπόννησος	17,81	18,55
Μακεδονία	19,27	17,86
Θράκη	4,22	3,54
Ήπειρος	10,79	11,53
Θεσσαλία	10,56	11,60
Ιόνια Νησιά	1,50	1,37
Νησιά Αιγαίου	9,84	8,67
Κρήτη	11,06	10,07

Στην πλειοψηφία των ορεινών περιοχών ο πραγματικός πληθυσμός είναι μεγαλύτερος του μόνιμου. Αυτό σημαίνει ότι κατά την ημέρα της απογραφής υπάρχει μετακίνηση πληθυσμού προς τις περιοχές αυτές. Το γεγονός δημιουργείται εξαιτίας της πολιτικής, η οποία χρηματοδοτεί τις ορεινές περιοχές βάση του πληθυσμού τους και ταυτόχρονα δείχνει την επιθυμία των απόδημων, των περιοχών αυτών, να συμβάλουν στην ανάπτυξη του τόπου τους.

Όσο πιο μικρό είναι το χωρικό επίπεδο αναφοράς, τόσο αναδεικνύονται οι μετακινήσεις του πληθυσμού κατά την ημέρα της απογραφής (Πίνακας 43).

Πίνακας 43: Ποσοστά ορεινού πληθυσμού (μόνιμου και πραγματικού) ανά Νομό

	Ποσοστό Μόνιμου Πληθυσμού	Ποσοστό Πραγματικού Πληθυσμού
Αττικής	0,49	0,52
Αιτωλοακαρνανίας	3,62	3,67
Βοιωτίας	1,86	1,89
Εύβοιας	2,44	2,33
Ευρυτανίας	2,47	3,43
Φθιώτιδας	2,31	2,56
Φωκίδας	1,75	2,42
Αργολίδας	2,13	1,89
Αρκαδίας	3,38	3,90
Αχαΐας	4,27	4,42
Ηλείας	1,48	1,46
Κορινθίας	3,35	3,30
Λακωνίας	1,32	1,46
Μεσσηνίας	1,88	2,12
Ζακύνθου	0,02	0,02
Κέρκυρας	0	0
Κεφαλληνίας	0,64	0,59
Λευκάδας	0,84	0,76
Άρτας	2,17	2,53
Θεσπρωτίας	1,63	1,56
Ιωαννίνων	5,48	6,04
Πρέβεζας	1,51	1,41
Καρδίτσας	2,04	2,91
Λάρισας	2,69	2,51
Μαγνησίας	3,25	3,08
Τρικάλων	2,57	3,10
Γρεβενών	1,09	1,42
Δράμας	1,11	1,06
Ημαθίας	3,08	2,68
Θεσσαλονίκης	0,79	0,71
Καβάλας	2,23	1,99
Καστοριάς	1,04	0,96
Κιλκίς	0,31	0,28

Κοζάνης	2,97	2,76
Πέλλας	2,12	1,85
Πιερίας	0,76	0,71
Σερρών	1,00	0,90
Φλώρινας	1,24	1,14
Χαλκιδικής	1,53	1,39
Έβρου	0,49	0,42
Ξάνθης	2,76	2,31
Ροδόπης	0,96	0,81
Δωδεκανήσου	3,41	2,96
Κυκλάδων	1,54	1,40
Λέσβου	1,77	1,54
Σάμου	2,72	2,30
Χίου	0,40	0,47
Ηρακλείου	4,03	3,59
Λασιθίου	1,97	1,73
Ρεθύμνης	2,91	2,75
Χανίων	2,15	2,00

Στην εξέλιξη των ελληνικών ορεινών περιοχών κρίσιμες υπήρξαν δυο δεκαετίες: α) 1940-1951 και β) 1961-1971, κατά τη διάρκεια των οποίων συμβαίνουν οι μεγαλύτερες μειώσεις του πληθυσμού τους (16% τη δεκαετία 1940 – 1951 και 21% την περίοδο 1961 -1971). Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Εμφύλιος και η μετανάστευση αποδεκατίζουν τον πληθυσμό των ορεινών περιοχών. Η μετανάστευση αποδεικνύεται καθοριστική. Προκαλεί πληθυσμιακή μείωση ίση αλλά και μεγαλύτερη ακόμη, ενίοτε, από αυτή που προκάλεσε ο πόλεμος το 1940.

Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα εξής:

- Τη δεκαετία 1940 – 1951, οι ορεινές περιοχές με τη μεγαλύτερη μείωση παρουσιάζονται στη Μακεδονία, στη Στερεά Ελλάδα, στη Θράκη, στην Ήπειρο και στα Ιόνια Νησιά.
- Τη δεκαετία 1961-1971, στη γενικότερη μείωση του πληθυσμού που επικρατεί σε όλη την Ελλάδα, μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στα Ιόνια Νησιά, στην Ήπειρο, στην Πελοπόννησο, στα Νησιά Βορείου Αιγαίου, στη Μακεδονία και στη Θεσσαλία

Η Βόρεια Ελλάδα (Μακεδονία, Ήπειρος) και τα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου είναι οι κυρίως «χαμένοι» από τις πληθυσμιακές εκροές. Είναι οι περιοχές που χάνουν μεγάλο μέρος του πληθυσμού τους και τις δύο κρίσιμες δεκαετίες.

Οι πιο ορεινοί Νομοί της χώρας, από το 1940 έως το 2001 παρουσιάζουν μείωση τους πληθυσμούς τους. Ειδικότερα, η συνολική μείωση του πληθυσμού τους είναι στους Νομούς: Ευρυτανίας 30%, Ιωαννίνων 52%, Φωκίδας 44%, Σάμου 52%, Τρικάλων 26%, Άρτας 31%, Ρεθύμνης 25%, Καστοριάς 85%, Αχαΐας 41%, Δράμας 84%, Αρκαδίας 76%, Θεσπρωτίας 54%,

Χανίων 51%, Φλώρινας 92%, Λευκάδας 70%, Κορινθίας 19%, Ξάνθης 33%, Αργολίδας 21% και Γρεβενών 44%.

Οι παραπάνω νομοί χάνουν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού τους μεταξύ των δεκαετιών '40-'50 και '60-'70. Οι απώλειες κατά τη δεύτερη δεκαετία λόγω της εσωτερικής και της εξωτερικής μετανάστευσης ήταν πολύ μεγαλύτερες από τις απώλειες που προκλήθηκαν εξαιτίας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου κατά την πρώτη δεκαετία (!).

Τα τελευταία χρόνια, αρκετές ορεινές περιοχές εμφανίζουν τάσεις ανάκαμψης. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλές περιοχές ο πληθυσμός αυξάνεται από το 1971 και μετά, ενώ σε άλλες παρατηρείται ιδιαίτερα έντονη πληθυσμιακή αύξηση τη δεκαετία 1991 – 2001. Ενδεικτικά χαρακτηριστικά παραδείγματα για την περίοδο 1971 – 2001 είναι οι παρακάτω Δήμοι:

- Δήμος Καρπενησίου (Ν. Ευρυτανίας) με πληθυσμιακή αύξηση 36%.
- Δήμος Αράχοβας (Ν. Βοιωτίας) με πληθυσμιακή αύξηση 43%.
- Δήμος Μεσσαπίων (Ν. Εύβοιας) με πληθυσμιακή αύξηση 16%.
- Δήμος Μετσόβου (Ν. Ιωαννίνων) με πληθυσμιακή αύξηση 11%.
- Δήμος Εκάλης (Ν. Ιωαννίνων) με πληθυσμιακή αύξηση 89%.
- Δήμος Διρφύων (Ν. Εύβοιας) με πληθυσμιακή αύξηση 9%.
- Δήμος Δομνίστας (Ν. Ευρυτανίας) με πληθυσμιακή αύξηση 116%.
- Δήμος Ανατολικής Μάνης (Ν. Λακωνίας) με πληθυσμιακή αύξηση κατά 50%.
- Δήμος Καλλιέων (Ν. Φωκίδας) με πληθυσμιακή αύξηση 97%.
- Δήμος Βαρδουσίων (Ν. Φωκίδας) με πληθυσμιακή αύξηση 38%.
- Δήμος Πυλαρέων (Ν. Κεφαλληνίας) με πληθυσμιακή αύξηση 34%
- Δήμος Προυσού (Ν. Ευρυτανίας) με πληθυσμιακή αύξηση 43%, την περίοδο 1991 – 2001
- Δήμος Αμάνης (Ν. Χίου) με πληθυσμιακή αύξηση 21%, την περίοδο 1991 – 2001
- Δήμος Γόργιανης (Ν. Γρεβενών) με πληθυσμιακή αύξηση 16%, την περίοδο 1991 – 2001
- Δήμος Βάμου (Ν. Χανίων) με πληθυσμιακή αύξηση 16%, την περίοδο 1991 – 2001

Τα στοιχεία της πληθυσμιακής αύξησης αφορούν τον πραγματικό πληθυσμό και επιπλέον είναι ποσοστιαία (τα απόλυτα νούμερα ενδέχεται, σε ορισμένες περιοχές, να είναι μικρά). Ωστόσο, εκφράζουν μια σαφή τάση. Στην απογραφή του 2011 θα φανεί καλύτερα ο τρόπος συνέχισης της τάσης αυτής. Παράλληλα, η διερεύνηση των οικονομικών και κοινωνικών παραμέτρων, που σηματοδοτούν την 30χρονη εξέλιξη των οικισμών αυτών (1970 – 2000) είναι αυτή που θα εξηγήσει και ποιοτικά την τάση αύξησης του πληθυσμού.

Όσον αφορά τους ορεινούς οικισμούς της Ελλάδας, υπάρχουν έξι οικισμοί, οι οποίοι βρίσκονται σε υψόμετρο πάνω από 800μ. και την περίοδο 1940 – 2001 εμφανίζουν, σταθερά, πληθυσμό πάνω από 2.000 κατοίκους. Οι οικισμοί αυτοί είναι: η Αράχοβα, η Δεσκάτη, το Καρπενήσι, το Λιβάδι (Ολύμπου), το Μέτσοβο, και η Σιάτιστα. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι τέσσερις από αυτούς (Δεσκάτη, Λιβάδι, Μέτσοβο, Σιάτιστα) είναι Βλαχοχώρια.

Το 2001 από τους 13.721 καταγεγραμμένους οικισμούς υπάρχουν 2.549 οικισμοί που βρίσκονται σε υψόμετρο πάνω από 600μ. Το 53,6% αυτών βρίσκεται σε υψόμετρο 600μ. – 800μ. και το 46,4% αυτών βρίσκεται σε υψόμετρο μεγαλύτερο από 800μ. Το 2,8% αυτών είναι οικισμοί έρημοι (1 ή κανένας μόνιμοι κάτοικοι).

Οι ορεινοί όγκοι αποτελούν καταφύγιο της ελληνικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Οι χαρακτηρισμένοι παραδοσιακοί οικισμοί σε όλη την Ελλάδα είναι 700 και αποτελούν το 5,3% του συνόλου των οικισμών της χώρας. Οι περισσότεροι από αυτούς βρίσκονται στις ορεινές περιοχές των Ιωαννίνων, της Μαγνησίας, της Αρκαδίας και της Λακωνίας.

Ο τρόπος που μεταβλήθηκαν οι ορεινές κοινωνίες, εξαιτίας της μετανάστευσης και της αστικοποίησης και οι συνθήκες διαβίωσης επηρέασαν την κατά φύλο σύνθεση του πληθυσμού τους. Οι γυναίκες εγκαταλείπουν τα ορεινά. Οι άνδρες, διατηρώντας στενότερους δεσμούς με την οικογένεια, μένουν πίσω για να φροντίσουν τους μεγαλύτερους σε ηλικία αλλά και για να αναλάβουν τη διαχείριση της πατρικής περιουσίας. Έτσι, σχηματίζονται κοινωνίες με χαρακτηριστικό πρόβλημα την έλλειψη γυναικών. Σε όλες τις ορεινές περιοχές οι άνδρες υπερτερούν των γυναικών. Στις ορεινές περιοχές της χώρας σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν, κατά μέσο όρο, 106 άνδρες. Η ίδια αναλογία υπάρχει στη Θεσσαλία, στην Κρήτη και στα Νησιά του Ιονίου. Ο λόγος των δυο φύλων παίρνει τη μεγαλύτερη τιμή στην Πελοπόννησο όπου σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν 110 άνδρες και στη Στερεά Ελλάδα όπου σε 100 γυναίκες αντιστοιχούν 108 άνδρες.

Ο πληθυσμός των ορεινών περιοχών τείνει να γερνάει. Οι πιο πολλές ορεινές περιοχές δε δείχνουν τάση ανάκαμψης του πληθυσμού τους και αντιστροφή της γήρανσης. Οι πυραμίδες ηλικιών που σχηματίζονται είναι πυραμίδες γηρασμένου ή ώριμου πληθυσμού, πράγμα που σημαίνει μειωμένο ή σταθερό ρυθμό γεννήσεων σε σχέση με τους θανάτους. Ο αριθμός των ατόμων που γεννιούνται δεν είναι ικανός να «αντικαταστήσει» τους ηλικιωμένους και ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξάνεται. Αυτό αποτυπώνεται και στο δείκτη γήρανσης. Ο δείκτης παίρνει τιμές μεγαλύτερες του 1, με εξαίρεση τη Θράκη (0,66). Η μεγαλύτερη τάση γήρανσης του πληθυσμού παρουσιάζεται στην Ήπειρο με τιμή του δείκτη 2,35, δηλαδή δε 100 άτομα της ομάδας 0-14 ετών αναλογούν 235 άτομα της ομάδας των 65+.

Η ανεργία, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, αγγίζει το 10% στις ορεινές περιοχές και να παρουσιάζεται σε μεγάλο ποσοστό στους νέους και τις γυναίκες. Το μορφωτικό επίπεδο παραμένει χαμηλό και είναι αντιστρόφως ανάλογο της ηλικίας. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές είναι άνω των 65 ετών και το μορφωτικό επίπεδο είναι χαμηλό. Στους νέους από 18 ετών και ως την ηλικία των 64 ετών, το μορφωτικό επίπεδο είναι υψηλό. Όσο η ηλικία μικραίνει το μορφωτικό επίπεδο ανεβαίνει. Όμως, λίγοι είναι αυτοί που μένουν στα ορεινά για να προσφέρουν τις γνώσεις τους.

Χαριτολογώντας, αν παρομοιάζαμε, τον πληθυσμό των ορεινών περιοχών με έναν άνθρωπο, τα χαρακτηριστικά που θα του προσδίδαμε θα ήταν ότι είναι άνδρας ηλικίας 46 ετών, ο οποίος ανήκει στην παραγωγική και αναπαραγωγική ηλικία και του αναλογούν 0,94 γυναίκες, δηλαδή μία ή καμία γυναίκα. Απασχολείται στον τριτογενή τομέα και εργάζεται ώστε να συντηρείται ο ίδιος και 1,34 άτομα της ομάδας των οικονομικώς μη ενεργών.

Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ η Ελλάδα, επί διοικητικής διαίρεσης Καποδίστρια εμφανίζει ποσοστό ορεινών και ημιορεινών Δήμων και Κοινοτήτων 62,38%. Το 2011 η διοικητική διαίρεση της Ελλάδας αλλάζει σύμφωνα με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης». Με βάση αυτό, το ποσοστό των ορεινών Δήμων της χώρας γίνεται 9,54%. Πλέον, δεν υπάρχουν περιοχές χαρακτηρισμένες ως «ημιορεινές». Υπάρχουν οι «ορεινές» και οι «μη ορεινές». Η νέα αυτή πραγματικότητα, η οποία όπως αναφέρεται σε σχετική έρευνα, δεν έχει καμία βάση και ελλοχεύει εξαιρετικά σημαντικούς κινδύνους για τις ορεινές περιοχές, κάποιους όχι ακόμη ορατούς.

Το βασικότερο έλλειμμα, σε εθνικό επίπεδο, είναι η απουσία πολιτικής για τις ορεινές περιοχές. Στην Ελλάδα δεν υπήρξε ποτέ ολοκληρωμένος χωροταξικός σχεδιασμός. Κι αν ποτέ έγιναν προσπάθειες γι' αυτόν, έμειναν μόνο σε επίπεδο μελετών. Αν και κατ' εξοχήν η Ελλάδα είναι ορεινή χώρα, ποτέ δεν έγινε σχεδιασμός για τη διαχείριση των ορεινών περιοχών. Πάντοτε, εντάσσονταν στην πολιτική αγροτική ανάπτυξης, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι πραγματικές ανάγκες και συνθήκες των περιοχών αυτών. Στην Ελλάδα δεν ασκήθηκε ποτέ μια ουσιαστική πολιτική αποκέντρωσης για να βοηθηθούν και οι ορεινές περιοχές, δεν υπήρξε ένα σχέδιο, ένα όραμα για το πώς πραγματικά πρέπει να εξελιχθούν και να αναπτυχθούν. Η κατάσταση αυτή συνεχίζεται με το πρόγραμμα «Καλλικράτης».

Η εργασία κατέγραψε και ανέλυσε τις κυριότερες τάσεις και μεταβολές στα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά του ελληνικού ορεινού χώρου, από το 1940 ως το 2001. Αποτελεί πρωτογενή έρευνα και εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο στην προσπάθεια κατανόησης του πληθυσμιακού χάρτη των ελληνικών βουνών, κατά τα 60 αυτά χρόνια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Απογραφή Πληθυσμού της 17^{ης} Μαρτίου 1991. Ελληνική Στατιστική Αρχή.

Απογραφή Πληθυσμού της 17^{ης} Μαρτίου 2001. Ελληνική Στατιστική Αρχή.

Αποτελέσματα της Απογραφής του Πληθυσμού της 7^{ης} Απριλίου 1951, Τόμος 1, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Αθήνα: 1961.

Αποτελέσματα της Απογραφής του Πληθυσμού της 7^{ης} Απριλίου 1951, Τόμος 1, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Αθήνα: 1964.

Βερβενιώτη Γ. (2003). Τα παιδιά του Εμφυλίου: Παιδομάζωμα ή/και παιδοφύλαγμα. *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, 8^{ος} τόμος: Η εμπόλεμη Ελλάδα 1940 -1949 – Αλβανικός Έπος – Κατοχή και Αντίσταση – Εμφύλιος*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Δημαράς Α. (2003). Σχολική Εκπαίδευση – Οι Νέες Μεταρρυθμίσεις. *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000, 9^{ος} τόμος: Νικητές και Ηττημένοι 1949 – 1974 – Νέοι Ελληνικοί προσανατολισμοί: ανασυγκρότηση και ανάπτυξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

EEA Report (2010). *Europe's ecological backbone: recognizing the true value of our mountains: Report 2010:6*. Copenhagen: European Environment Agency.

Ελεφάντης Αγγ. (2002). Τα βουνά του Άγγελου Ελεφάντη: Στα ίχνη μιας τραγικής ζωής. *Ο πολίτης*, Μάρτιος: 98.

European Union (2008). *Rural Development in European Union – Statistical and Economic Information: Report 2008*.

Nordregio (2004). *Mountain Areas in Europe: Analysis of mountain areas in EU member states, acceding and other European countries, Nordregio Report 2004:1*. Stockholm.

Καλιαμπάκος Δ., Γιαννακοπούλου Στ. και Κατσουλάκος Ν. (2009). *Περιβάλλον και Κοινωνία των Ορεινών Περιοχών: Εισαγωγή*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Σημειώσεις.

Kallivretakis L. (1995). Géographie et démographie historiques de la Grèce: le problème des sources. *Histoire & Mesure* 10 (1-2). *Varia* (1995): 9-23.

Κανονισμός (ΕΚ) αριθ.1257/1999 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 17ης Μαΐου 1999 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) και για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων κανονισμών.

Korner and Masahiko (2005). *Mountain Systems. Ecosystems and Human Well-Being: Volume 1: Current State and Trends: Mountain Systems: Encyclopedia of Earth*, Cutler J. Cleveland and Washington, D.C (eds.). Environmental Information Coalition, National Council for Science and the Environment.

Κοτζαμάνης Β. και Ανδρουλάκη Ε. (2007). *Οι δημογραφικές εξελίξεις στη νεότερη Ελλάδα (1830-2007). Η δημογραφική πρόκληση, γεγονότα και διακυβεύματα*, Κοτζαμάνης Β. (επιμ.). Βόλος: ΕΔΚΑ-Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Κοτζαμάνης Β. και Σταθάκης Δ. (2008). *Η ανθρωπογεωγραφία των αλλοδαπών στην Ελλάδα (2001), μια πρώτη αποτύπωση στον ελλαδικό χώρο των συγκεντρώσεων τους, της σύνθεσής τους και των δημογραφικών και οικονομικών τους χαρακτηριστικών. Διάλογοι για τον σχεδιασμό του χώρου και την ανάπτυξη*, Γοσποδίνη Α.(επιμ.). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Κυριαζή - Allison E. (1998). Εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα του 1990. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 96-97: 279-309.

Λαμπριανίδης, Λ. (2006). *Οικονομική Γεωγραφία – Στοιχεία θεωρίας και εμπειρικά παραδείγματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Λαμπριανίδης Λ. (1998). *Οι συνέπειες της Επιτηρούμενης Ζώνης για τις τοπικές κοινωνίες που αφορά. Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*. Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.

Λαμπριανίδης Λ. και Μπελλά Ι. (2004). Η εγκατάσταση κατοίκων των αστικών κέντρων στην ύπαιθρο και η αναπτυξιακή δυναμική της. *ΤΟΠΟΣ Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος*, 22-23/2004: 135 – 154.

Mendras Henri (1961). Six villages d' Epire, problèmes de développement socio-économique: Rapport de Missions 11. UNESCO.

Νόμος υπ' αριθμ. 3852: Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης (ΦΕΚ Αρ. 87/7-6-2010). Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο

Ντυκέν Μ.Ν. και Κρομυδάκης Ν. (2009). Η απόκλιση Μόνιμου – Πραγματικού Πληθυσμού στα διάφορα χωρικά επίπεδα της Κρήτης: Καθοριστικός Παράγοντας για το χωροταξικό σχεδιασμό. *Πρακτικά 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης - Τόμος III*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Παπαδάκης Μ., Τσίμπος Κλ. (2004). *Δημογραφική Ανάλυση, Αρχές – Μέθοδοι – Υποδείγματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης.

Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την Απογραφή της 16^{ης} Οκτωβρίου 1940, Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους, κοινότητας, πόλεις και χωριά, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Αθήνα: 1950.

Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την Απογραφή της 19^{ης} Μαρτίου 1961, Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους, κοινότητας και οικισμούς, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Αθήνα: 1962.

Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την Απογραφή της 14^{ης} Μαρτίου 1971, Πραγματικός πληθυσμός κατά νομούς, επαρχίας, δήμους, κοινότητας και οικισμούς, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Αθήνα: 1972.

Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την Απογραφή της 5^{ης} Απριλίου 1981, κατά νομούς, επαρχίες, δήμους, κοινότητες και οικισμούς, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος. Αθήνα: 1982.

Προσωρινά αποτελέσματα του Μόνιμου Πληθυσμού της Ελλάδος (Δελτίο Τύπου), Ελληνική Στατιστική Αρχή. Πειραιάς: 2011.

Σιάμπος Γ. (1969). *Δημογραφικές Εξελίξεις εν Ελλάδι, 1950 – 1980*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Τάγκας Δ. (2009). Ο Κοινωνικός Μετασχηματισμός των Σαρακατσαναίων της Ηπείρου. 21ο Οργανωτικό Συνέδριο Συλλόγων Σαρακατσαναίων. Ηγουμενίτσα.

Τσιαούση Δ. (1976). *Στοιχεία Κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Χουχουρέλου Δ. και Ηλιάδου Ε. (2010). Δόμηση και Διαχρονικές Αναπτυξιακές Προτεραιότητες. Η περίπτωση της Σαμαρίνας. Πρακτικά του 6^{ου} Διεπιστημονικού – Διατμηματικού Συνεδρίου του ΕΜΠ και του ΜΕΚΔΕ του ΕΜΠ: Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών, Μέτσοβο: Σεπτέμβριος 16-19.

Δικτυακοί Τόποι

Δημοτική Κοινότητα Λιβαδίου: www.livadi.gr

Δήμος Σουλίου: dimossouliou.gov.gr

Δημόσια Δεδομένα, Ανοιχτά Δεδομένα: geodata.gov.gr. Ινστιτούτο Πληροφορικών Συστημάτων και Προσομοίωσης

Εξωραϊστικός Πολιτιστικός Σύλλογος Ν. Παντελεήμονα: www.panteleimonas.gr

European Commission – Agriculture and Rural Development: ec.europa.eu/agriculture/agrista

Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Περιφερειακή Πολιτική: ec.europa.eu/regional_policy

Εφημερίδα - Καθημερινή: trans.kathimerini.gr

Εφημερίδα - Τα Νέα: www.tanea.gr

Ηλεκτρονικός Οδηγός Εκπαίδευσης: www.ekp.gr

Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης: www.ita.org.gr

Panoramio: www.panoramio.com

Trekearth: www.trekearth.com